RUMANIAN

ROMULUS RUSAN

AMERICA OGARULUI CENUŞIU

12 580 P

CARTEA ROMÂNEASCĂ

Călătoria a fost efectuată în perioada decembrie 1973 — mai 1974, împreună cu Ana Blandiana

PARTEA ÎNTÎI

●

NOUĂZECI ŞI PATRU DE ZILE ÎN INTERIORUL AMERICII

Coperta de *Teodor Şalar*

E
169
.O
2
.R87

Mamei,
care ne-a ascuns în scrisori că era bolnavă de moarte, pentru ca să ducem pînă la capăt această călătorie

Primele două săptămîni :

ACLIMATIZAREA

Portul New York, cheiul 45. Ce poate fi mai frapant pentru ochi decît intrarea într-o țară nouă, necunoscută ! Cînd cobori cu avionul, mișcarea electrocarelor de pe aeroport, uniformele hamalilor, firmele și chipiele, pînă și culorile cisternelor de benzină par nepămîntești, aparținînd altui univers, cu alte ritmuri și altă chimie. Cînd cobori din vaporul în care nouă zile ai trăit emoția acestei clipe, ceea ce întîlnești este mai puțin extraterestru, dar deosebirile sînt mai palpabile (și în același timp mai familiare !), poate pentru că emoțiile au preparat contactul, făcîndu-l mai puțin brutal.

În primul rînd, încăperea în care se face vama este un imens hangar, cu pereți de beton netencuit, cu mese robuste, grosiere, asemănătoare întrucîtva acelora din piețele noastre de zarzavaturi. Două prime caracteristici americane : imensitatea și utilitarismul... O altă caracteristică : un fel de egalitate a indivizilor, sinonimă cu standardizarea. Controlorii vamali, niște bătrînei cu mînecuțe, avînd un aspect destul de intelectual, de funcționari ridicați cu două minute înainte de la un birou, sînt totuși egalați în stil de hamalul italian, cu targa lui elegantă și semimecanizată, care ne ia în primire și ne îndreaptă spre o ieșire a portului unde așteaptă, parcă anume, un taxi adormit. Sîntem fericiți și ușurați. Pe fundul unui geamantan ne-au scăpat — fructe ale păcatului — cîteva

mere luate de pe vapor, cu speranța de a ne ține de sete în numeroasele ore pe care le vom parcurge fără bani, fără cunoștințe, într-un autobuz necunoscut, de-a curmezișul unui continent despre care nu avem decît sumare cunoștințe geografice și cinematografice. Legislația americană are aspecte uneori bizare, dar întotdeauna provenite din experiența unor întîmplări. În cazul de față, pentru a se împiedica aducerea oricărui fel de microorganisme sau boli de peste mări, intrarea pînă și a celui mai umil fruct este interzisă.

Taxiul adormit — galben, bineînțeles, așa cum îl știm din filmele cu subiect citadin („Yellow cab !" îl auzi strigînd pe cîte un erou comic foarte grăbit, în vreme ce, dacă filmul e polițist, gangsterul, urmărit de adversari, găsește plasată mașina cu pătrățele exact în fața restaurantului de unde iese val-vîrtej, așa cum ni s-a întîmplat nouă acum...) — se animă prin persoana șoferului, bătrîn și mătăhălos, un fel de John Wayne ursuz, care nu se ridică de pe locul său, care nu răspunde decît monosilabic, care te lasă să-ți deschizi singur portbagajul, care nu se grăbește, ca-n Europa cea cu două eterne fețe, să-ți apuce bagajele spre a te obliga la bacșiș (e o regulă și aceasta, ni se spune : spre a se preveni atacul la persoană, cînd ar avea mîinile ocupate...). Dealtfel, banii ne sînt strict numărați, și trăim zece minute de suspense, cu ochii la contor, gata să oprim la săritura cifrei anterioare averii noastre bănești. Ceea ce nu se întîmplă, din fericire.

În schimb, ceea ce întrezărim prin geamul taxiului, chiar așa speriați cum sîntem, seamănă pe jumătate cu bogata cultură vizuală pe care orice muritor o are despre America, dar în același timp, tocmai prin faptul că se află la doi pași, dincolo de un parbriz (ca și cum sticla ar avea proprietatea să te izoleze pînă la abstract de lumea pămîntească), pare ireal, nesigur ca un vis. Iată clădirile negre, de cărămidă aparentă, cu scară la stradă, iată maidanele, parcajele (uneori sînt totuna), iată străzile comerciale, cu ciorchinii lor de firme orizontale și verticale, iar prin faliile acestea abisale, umbroase, iată în fundal, parcă pictate pe decorul pînzat al unui film de duzină de la Hollywood, iată blocurile „zgirie-nori", și aici, din

nou lîngă tine, la doi pași, iată mașinile enorme, late și zuruitoare, mergînd cu o viteză neverosimil de mică, iată un negru bătrîn pe care era să-l călcăm, un băiat de prăvălie cu șorț pînă la pămînt, udînd trotuarul cu o stropitoare...

Autogara. Am ajuns la autogara „Greyhound", cu un exterior sumbru, de garaj ordinar, dar cu un interior uluitor de viu, scăldat în neon (deși sîntem în plină amiază), fastuos, părînd infinit, așa cum coboară în pantă lină, pardosit cu dale gălbui, uleioase, segmentat de numeroase șiruri de călători care așteaptă fie la casele de bilete, fie la cele cîteva zeci de „gates" (porți) pe unde vor pătrunde în autobuze cînd acestea vor trage la peron. Peste cîteva zile e Crăciunul, iar zumzăiala aceasta plină de ecou este îmblînzită, și idilizată chiar, de colindele revărsate abia auzit din megafoanele ascunse în pereții de travertin poros. Ne așezăm la poarta nr. 38, de unde va pleca peste o oră autobuzul spre San Francisco, cale de 3.049 de mile (aproape 5.000 de kilometri !). Din fericire, drumul nostru pînă la Iowa City (1.100 de mile, deci aproximativ distanța București —Milano) va dura — știm acum exact — numai 23 de ore, timp care nu sperie pe nici un american. Dacă nouă ni se pare o distanță prea mare, ce să mai spună atunci bătrîna doamnă cu care discutăm : pornită să-și întîlnească fiii din Los Angeles, va sta pe scaunul mașinii trei zile și trei nopți ! Sau ce să mai spună pasagerii pentru Seattle — așezați în șir indian la o poartă vecină — care vor dormi cu capul pe spetează cu o noapte mai mult chiar decît bătrîna mamă !

Aici, în fața cozilor festive — și îngroșate de atîta festivitate ! — realizezi adevăratele proporții ale Americii. Și îți faci și o primă impresie, sumară, despre diversitatea ei. Cozile cu itinerare nordice (Boston, Philadelphia, Chicago) sînt austere, imobile, cenușii : oamenii lor, cu figuri predominant blonde, osoase, de anglo-saxoni, semănînd cu toții între ei, sînt îmbrăcați șters și monoton, iar din întreaga lor atitudine ai putea parcă să deduci dorința de a se face cît mai anonimi și neobservați.

Deşi în ajun de sărbătoare, hainele lor sînt modeste, uneori chiar neglijente. Cu totul altfel arată cozile pentru Sud. Figuraţiile multicolore de pe scena operei au coborît parcă aici : pălării de paie sau, negre, cu ţinte şi şireturi (în Sud e cald, de Crăciun !) ; şaluri de mătase ca nişte fluturi giganţi ; cingători argintii ; pantofi cu tălpi „jumbo" (unele atingînd, vă jur, jumătate de metru) ; cămăşi în culorile cele mai trăznitoare cu putinţă ; pantaloni la fel (dintre toţi, atrage atenţia o pereche stacojie, aparţinînd unui bătrîn cu barbă albă, stil maharajah)... Imensa majoritate a componenţilor acestor cozi sînt negri americani. Ţinuta lor — frapantă, dar de un gust sigur dacă ar fi să o judecăm numai din punct de vedere estetic — indică un temperament artistic, înclinat mai degrabă spre traiul rezultat din inspiraţii contemplative decît spre o existenţă bazată pe eforturi stăruitoare. Dealtfel, se şi cîntă în gura mare (concerte gratuite, pentru care la noi s-ar plăti 100 de lei la Sala Palatului), şi nu e nevoie să ciuleşti urechea pentru a desluşi în răstimpuri, de la distanţă, fraze şi conversaţii întregi : acute, certăreţe, adesea numai pentru familiarul (nouă) motiv că un individ mai cu tupeu a încălcat rîndul...

În schimb, şirul nostru e rarefiat şi inert, încălcarea ordinii, dacă s-ar produce, ar fi un păcat de moarte. Se şi vorbeşte în şoaptă, ca şi cum nu am exista. Ceea ce nu ne împiedică să transformăm locul şi timpul, cum se întîmplă şi pe alte meridiane, într-un prilej de veritabilă şedinţă (doar că aici sîntem mereu cu ochii pe nenumăratele bagaje cu care ne-am înconjurat şi pe care le mutăm mărunt, cu cît rîndurile se strîng...). Un domn cu barbişon (iată, în sfîrşit, un semn particular şi în cumintele nostru rînd) ne explică tacticos că aglomeraţia aceasta organizată şi răbdătoare nu se datoreşte fricii de a rămîne pe jos, ci pur şi simplu spiritului de ordine întipărit prin tradiţie : dacă numărul pasagerilor depăşeşte cu doi numărul locurilor — patruzeci şi trei — va fi pus la dispoziţie un autobuz suplimentar ; dacă şi suma scaunelor din două autobuze va fi depăşită, va fi pus la dispoziţie un al treilea ş.a.m.d. Din cînd în cînd, un funcţionar scoate capul pe poarta masivă şi parcă ne-ar număra, aşa încît nu avem motive de îngrijorare.

Prima experienţă. Abia urcaţi — un prim eveniment... Căutîndu-mi loc, văd o domnişoară chinuindu-se să ridice un geamantan pentru a-l aşeza în portbagaj şi, cu politeţea europeană cea mai banală şi cu complexul noului-venit care vrea să se facă util, pun mîna să-i ajut. Tinerica se smuceşte speriată, agasată (un gest la fel de reflex ca şi acela al meu, de gentilom demodat), pentru ca în clipa următoare, asigurîndu-se probabil de lipsa de rele intenţii, să-mi cedeze cu totul valiza, aruncîndu-mi cele mai languroase priviri. Tot timpul drumului, apoi, mă simt ca un pretendent care nu a avut curajul să ceară mîna celei iubite în ascuns : ocheadele fetei, stimulatoare, continuă şi după ce mă vede ore întregi alături de cea căreia îi cerusem mîna cu patrusprezece ani înainte. Evident că, după ce l-a luat în primul moment drept agresiune, nu poate pricepe altfel gestul meu nesăbuit decît ca pe o declaraţie timidă de dragoste, pentru că — voi înţelege mai tîrziu — politeţea formală, în sens european, este inexistentă. Educaţi de mici în chip spartan şi în aşa fel încît să nu se lipească de ei nici un fel de complexe, americanii, în special cei tineri, nu simt nevoia complicaţiilor inutile. Ei nu sărută mîna fetelor, intră pe uşă înaintea lor cu aerul cel mai firesc şi, bineînţeles, nu le ajută să-şi aşeze bagajele în plasă ! Discuţiile sînt sincere şi directe, declaraţiile de dragoste se fac sportiv şi concret, dacă nu lipsesc cumva cu desăvîrşire. Într-un fel, este un mod de a practica *ad litteram* egalitatea sexelor.

Autostrada interstatală 80. Dar să nu uităm că sîntem la New York şi că plecăm peste cîteva minute. Întrebarea e dacă am fost cu adevărat aici din moment ce n-am pus piciorul pe un trotuar şi n-am avut cerul deasupra capului... Îl vom cunoaşte mai bine cînd vom reveni, la întoarcerea spre casă ? Oricum, tot am furat ceva cu ochiul, iar privirea furişată, *întrezărirea,* e uneori mai acută şi mai norocoasă decît vederea continuă şi monotonă. În plus, vom avea privilegiul de a cunoaşte America înaintea New Yorkului, ceea ce e nu numai inedit, dar şi mai firesc, mai realist şi mai drept. („Nouăzeci la sută din

europeni confundă Statele Unite cu New Yorkul, şi mai exact cu Manhattanul : imagine cu desăvîrşire falsă", se plîng americanii şi chiar newyorkezii...) Noi vom avea, poate, prilejul să venim dinspre America adevărată spre reversul ei, nu mai puţin adevărat, şi atunci le vom putea cunoaşte la fel de bine pe amîndouă. Autobuzul se strecoară pe drumul cel mai puţin ocolit spre periferiile vestice, astfel încît, după ce am zărit, iarăşi printre falii de ulicioare vechi, cîteva creştete irizate de zgîrie-nori, după ce am traversat cîteva poduri şi am mers un timp paralel cu metroul aerian, ne-am trezit în acea zonă incertă, de cîmp, de platformă industrială şi de cartier poluat, unde totul pare magazie cenuşie, abator roşiatic, triaj fumuriu, fabrică neagră, baracă prăfuită — zonă specifică megapolisului american. Surprinzător de repede, în mai puţin de treizeci de minute (New Yorkul nostru a fost aproape o tangentă), ne-am văzut ieşiţi într-o autostradă, întîi cu douăzeci de benzi, apoi cu zece, în sfîrşit cu şase, şi nemaipomenita ei monotonie s-a umplut imediat, pentru ochiul nostru sătul de apă şi flămînd de impresii, cu detaliile cele mai proaspete şi culorile cele mai vii.

La început, întretăierile spectaculoase, cu numeroase artere elicoidale urcînd deasupra sau coborînd dedesubtul nostru ca nişte imense noduri de asfalt abia destinse. Apoi micile aşezări din dreapta şi stînga, părînd la prima vedere parcuri nestăvilite sau case izolate, dar dovedindu-se, la un studiu mai atent, şi una şi alta : reşedinţe extraurbane, mai precis excrescenţe ale oraşului, care devine astfel practic incontrolabil, nelimitat. Americanii sînt un popor migrator, aşa s-a format naţiunea lor şi aşa continuă ei să învingă marile spaţii în care s-au inclus, încît civilizaţia şoselei este o primă necesitate astăzi, în era automobilului, cînd omul s-a îndepărtat într-atît de esenţa pedestră, încît a devenit un mamifer pe roţi. În orice ţară, spiritul călătoriei este altul, şi poate fi citit în aspectul şoselei, în firmele, literele, culorile ei, în grija pentru anonimul de la volan. Şoseaua americană (sîntem şi vom fi pînă la Iowa City pe Autostrada interstatală nr. 80) nu are în ea nimic romantic, dar nici ostentativ, nu etalează nici pomi umbroşi, dar nici incendii rotitoare de neon, în schimb

este gîndită astfel încît să ofere navetistului care parcurge zeci de kilometri pînă la locul său de muncă sau temerarului care traversează în cîteva zile continentul tot ce este necesar, astfel încît confortul şi convieţuirea traiului sedentar să se regăsească aici în comprimate.

Nimic mai mult, dar nici mai puţin ; nimic gratuit şi nimic dispensabil. Atît cît să se poată trăi pe şosea. Autostrada nu are garduri laterale, dar este spintecată de o vertebră de beton care delimitează în interior cele două sensuri ale mişcării. Măciuliile de pe margini, destinate în egală măsură măsurării spaţiului şi semnalizării fosforescente, noaptea, sînt de dimensiuni mici şi au o formă şi o poziţie curioasă, de popic lovit, gata să cadă. Dar din douăsprezece în douăsprezece astfel de popice, agăţat într-un fel de panou metalic, apare cîte un telefon de alarmă. Iar la distanţe mai mari, de cîteva mile, apare o inscripţie cu litere imense, dar sobre, stereotipe : „Food, phone, gas, lodging — next right", ceea ce înseamnă că la prima ramificaţie pe dreapta va apărea o „rest area", adică un loc de odihnă unde se pot găsi — în ordinea avertizatorului — mîncare, telefon, benzină şi cazare. De departe, un astfel de motel nu pare altceva decît o cabană de munte de la noi. Dar repetat în sute de mii de exemplare se transformă într-o instituţie mai mult decît respectabilă.

Hanurile secolului al XX-lea. Aici vin să bea o cafea şi să asculte muzică trecătorii veseli, şi aceasta este a doua casă a „trucker"-ilor, şoferii de cursă lungă. „Truck"-ul, autocamionul cu remorcă, este principalul vehicol al autostrăzii şi al Americii. Silueta lui gigantică străbate de la un capăt la altul continentul, eclipsînd prin dimensiuni automobilele, care devin, brusc, alături, nişte gîngănii, dar fiind eclipsată de acestea prin viteză. Singur „Greyhound"-ul nostru concurează în măreţie, pe ambele laturi, cu „truck"-urile : le ajunge din urmă, merge un timp paralel cu ele, părînd că se opinteşte să le întreacă, şi atunci spaţiul care ne desparte devine un vid sonor de cilindri uruitori (noaptea, luminile multicolore şi reflexele lor nesigure în geam te fac să te crezi de-a binelea într-un

tunel), apoi le lasă în urmă printr-un efort elegant, mut, lent, transformîndu-le curînd în puncte strălucitoare. Băieţii robuşti şi unchieşii cu chip brăzdat de la volanul cît roata carului, cu aparatele lor de radio la buze, sînt cărăuşii moderni ai Americii. Transportul pe calea ferată, atît de mărfuri, cît şi de călători, a început să piardă teren în secolul nostru, după ce el însuşi detronase în secolul trecut căruţa şi diligenţa. Bineînţeles că „trucker"-ii au moştenit hanurile secolului nostru, care sînt aceste „food-phone-gas-lodging", unde se simt şi se manifestă ca acasă.

Dar n-am vorbit aproape nimic despre instituţia căreia îi aparţinem pentru moment, acest „Greyhound" faimos.

Şoferul dumneavoastră de nădejde. De cum s-a închis uşa masivă, ca de avion, autobuzul nostru a devenit un fel de navă etanşă. Şoferul Joseph D. White („your operator — safe, reliable, courteous" — „şoferul dumneavoastră — precaut, de nădejde, politicos", scrie pe o tăbliţă deasupra parbrizului) a ambalat motorul şi apoi, ridicat puţin din scaun, privind atent peste umăr, a mai verificat o dată interiorul maşinii, ne-a numărat (în America nu există ceea ce la noi se cheamă taxator). Pe urmă, la vreun sfert de oră după ce maşina s-a pus în mişcare, mai precis atunci cînd a ieşit din zona circulaţiei intense, am auzit venind de undeva, de deasupra capului nostru, de acolo unde mai erau gura de aer condiţionat şi veioza electrică, unul din cele mai originale discursuri. „Bună ziua, spunea cu aproximaţie şoferul în microfonul său. Mă numesc Joseph D. White... (Numele său era necunoscut numai celui ce nu ar fi vrut să-l citească pe placa foarte vizibilă...) Vă aflaţi în maşina nr. 7074, cu destinaţia San Francisco. Prima oprire va fi la Millersburg, la ora... V-aş ruga să nu fumaţi. Dacă totuşi vreţi să fumaţi, obţineţi aprobarea vecinului şi îmi spuneţi apoi şi mie. Sau, dacă nu vreţi să vă mai deplasaţi pînă la mine, fumaţi astfel încît să nu vă observ." Originalitatea consta în faptul că nişte comunicări banale erau spuse pe un ton amical, ca şi cum acest Joseph D., irlandez după toată figura şi vorba lui, n-ar fi fost un simplu salariat, ci s-ar fi cunoscut cu

fiecare din noi şi ar fi vorbit nu cu toţi deodată, ci cu fiecare în parte. Călătorii au gustat, se vede, acest eşantion de umor irlandez şi au aplaudat. După care s-a auzit cum Joseph D. a închis microfonul şi, peste cîteva minute, brichetele au început să scrîşnească, iar fumul să ne ajungă la nări, de toate aromele, de pe sub banchete, din cînd în cînd concentrîndu-se în nori consistenţi. Pasagerii nefumători n-au părut prea şocaţi nici cînd doamnele mai în vîrstă au scos din poşete mici scrumiere portative ; cei mai mulţi şi-au reglat scaunul rabatabil într-o poziţie cît mai comodă somnului şi, lăsaţi pe ceafă, au închis ochii. Ceilalţi au rămas să privească în gol. Ne-a mirat faptul că nici unii n-au intrat în vorbă, preferînd tăcerea, întoarcerea în sine, neantul... Ceva mai tîrziu, cînd s-a făcut frig, nici unul n-a făcut cei cîţiva paşi pînă la jovialul Joseph D., să-l roage să învîrtă butonul de încălzire a aerului condiţionat, şi a trebuit ca unul din noi, rătăciţii pe continentul nou, să luăm iniţiativa, apreciată apoi de toţi, tacit, ca foarte bună. Ca şi în cazul fetei cu geamantanul, am observat un fel de uimire în faţa comunicativităţii, socotită mai degrabă ceva dubios, ieşit din normal, decît o atitudine firească, de om cinstit. Resemnarea aceasta — ne-am spus — e probabil un complement al disciplinei, disciplină care s-a transformat în indiferenţă, în cinste pentru sine şi numai pentru sine, în omenie înţeleasă doar ca o negaţie a relelor şi nu ca iradiere spre exterior. Am continuat drumul oarecum îngînduraţi. Teama de necunoscut a lăsat locul unei vagi compasiuni.

Coadă la restaurant. La Millersburg, autobuzul a deviat din autostradă şi, după cîteva cotiri chinuite pe străduţele aşezării (nu e uşor să manevrezi un asemenea lungan pe nişte ulicioare ca de staţiune balneară), a oprit lîngă o „rest area" din cele anunţate insistent de-a lungul drumului. Joseph D. ne-a anunţat că vom face un popas de treizeci de minute şi că sîntem rugaţi să părăsim maşina. „În «cafeteria» — a continuat — în afara zîmbetelor lui Ann şi Virginia, fetele care sînt de serviciu azi, vom putea găsi..." şi a înşirat, degustînd parcă fiecare fel, o întreagă

listă de mîncăruri din care n-am reţinut nici un nume. A fost din nou aplaudat, dar nimeni nu i-a adresat vreun cuvînt în plus.

Căutat mai tîrziu pe hărţi, Millersburg abia dacă poate fi găsit, şi numai în cele mai amănunţite. Totuşi, iată-ne opriţi aici, după ce am trecut pe lîngă oraşe mai acătării fără măcar să le salutăm. Halta e prevăzută chiar în „schedules", în acele complicate fascicole pe care le primeşti gratuit în autogări şi în care, dacă ai chef şi timp să le descifrezi pînă să ajungi la destinaţie, găseşti sintetizată în cifre, asteriscuri, semne şi simboluri toată viaţa autobuzului — în ce zi a săptămînii merge la Los Angeles şi în care numai la San Francisco, apoi cînd opreşte pentru revizie tehnică aici şi cînd dincolo, cînd e preferat restaurantul acesta şi cînd celălalt, unde trebuie să schimbi maşina pentru Detroit şi unde pentru Denver etc., etc. Probabil că Millersburg a fost ales de şefii lui Joseph D. White după lungi pertractări cu lanţul de „rest areas" din care fac parte misterioasele Ann şi Virginia, şi el a trecut în literatura şi în practica „Greyhound"-ului ca un detaliu tehnic definitiv.

Am intrat în „cafeteria" (un fel de expres) doar ca să bem un pahar cu apă, şi n-a fost greu să-l găsim, chiar la intrare, pe o măsuţă, lîngă un bol cu gheaţă în cuburi (obicei ţinînd aici, se pare, de tradiţia ospitalităţii...). În schimb, am asistat la un mic spectacol ilustrînd tipul de disciplină americană. Holişorul unde ne aflam era despărţit de localul propriu-zis printr-un gărduleţ, vopsit în culori vii, prevăzut cu o nu mai puţin bizară portiţă. Pasagerii — practic întreaga maşină — s-au postat în acest punct de intrare, aşteptînd să fie preluaţi de una din tinerele chelneriţe, care îi conducea pe rînd la mese. Răbdarea cu care colegii noştri de drum se lăsau astfel tutelaţi, în ciuda grabei şi a faptului că restaurantul era gol, ni s-a părut fenomenală şi, în orice caz, de neimaginat în Europa.

Ogarul cenuşiu. În curtea nu prea îngrijită a localului am recunoscut fără să vrem anume bătrîna noastră carapace. După cinci ore de mers fără oprire, „Greyhound"-ul

se odihnea majestuos, părînd un uriaş pe lîngă clădirile joase din jur şi printre limuzinele lăbărţate care i se ploconeau la picioare. Dar era şi el dominat de silueta de-a dreptul gigantică a cîtorva camioane cu remorcă. Pentru prima dată ne-am dat seama că nu l-am privit încă atent, deşi, urmînd să petrecem noaptea în el, îl simţeam familiar şi chiar protector. De o frumuseţe severă, strict tehnică, era format numai din suprafeţe geometrice ; parbrizul şi toată partea din faţă erau perfect verticale ; corpul autobuzului continua paralelipipedic pînă aproape de spate, unde se teşea uşor, iar striaţiile de aluminiu albăstrui care-l brăzdau paralel pe toată lungimea se transformau într-un fel de aripioare oblice ; geamurile trapezoidale dădeau o alură aerodinamică acestui bolid mops, în timp ce roţile — trei perechi, dintre care două duble — îl înveseleau puţin în loc să-l facă mătăhălos. Pe amîndouă laturile caroseriei era desenată silueta „patronului" — un ogar *(greyhound)* cenuşiu, lansat în zbor elegant... Cel mai nostim lucru în înfăţişarea autobuzului erau însă numeroasele numere de circulaţie de pe partea anterioară, care se transforma astfel într-un adevărat piept de general, aşteptînd parcă şi mai multe decoraţii. Am numărat patrusprezece astfel de tăbliţe, scrise în roşu, în verde, în albastru, chenăruite cu alte şi alte culori. Fiecare stat de pe traseul actual, sau de pe altele, trecute, a ţinut să dea colecţiei cîte o astfel de tăbliţă : în mijloc un nume cu multe cifre, dedesubt şi deasupra, numele şi „nickname"-ul (porecla tradiţională) : Pennsylvania — Ţara cărbunelui, Nebraska — Ţara porumbului, Arizona — Ţara salviei, Illinois — Ţara lui Lincoln, New Mexico — Ţara încîntării, în sfîrşit Iowa (unde mergem noi) — Ţara frumoasă ! Acum am priceput de ce în interiorul maşinii, cam deasupra parbrizului, figurau acele tăbliţe, la fel de numeroase, cu extrase de regulament, pe care le crezusem — după episodul cu şoferul şi fumătorii — pur decorative : „Fumatul în maşină, interzis în Oregon şi în oraşele San Francisco, Los Angeles" ; ...„oprită introducerea vegetalelor în California" ş.a.m.d. Fiecare din cele cincizeci de state americane are legile sale proprii, bineînţeles izvorînd din spiritul Constituţiei şi din tradiţiile locale. Fiind votate la date felurite, o lege poate fi într-un stat

ultrapozitivă și ultramodernă, pentru ca în statul vecin echivalentul ei să fi rămas învechit și conservator. Există chiar un anuar glumeț care se îndeletnicește cu publicarea, printre altele, a paragrafelor anacronice din legile unor state, de genul (șarjez din memorie) : nu este admisă căsătoria unui tînăr mustăcios cu o văduvă de peste 53 de ani ; sau : fumătorii de pipă care conduc vehicolul (diligența ? !) cu mai mult de 15 mile pe oră vor fi amendați ! Atribuțiile legislative locale ajung pînă acolo că ora oficială (Statele Unite au patru fusuri orare) este votată aparte în cadrul fiecărui stat.

Trecînd prin atîtea frontiere și legi, „Greyhound"-ul reprezintă astfel cealaltă latură a americanismului : standardizarea la proporții naționale. Pe cei cinci milioane de kilometri de șosea vei întîlni exact același autobuz : nu numai unghiurile și culorile caroseriei sînt aceleași, dar și opalescența geamurilor, și înclinarea chipiului șoferului, și grosimea nodului de la cravata neagră a acestuia... Intrînd pe teritoriul altui stat, „Greyhound" încetinește sau iuțește cu cinci mile spre a se integra în viteza legală, ascultă de un paragraf de lege sau altul, dar rămîne în esență același — un simbol al unității în diversitate ce caracterizează fenomenul american.

Atenție la pași. Spre a ne confirma, grupul de călători se întoarce de la „cafeteria" cu un alt șofer : „Harold Sudimak" parcă se prezintă acesta, scoțînd din geantă o tăbliță și agățînd-o deasupra parbrizului sub cealaltă tăbliță : „Safe, reliable, curteous", care probabil că i se potrivește și lui. Ritualul de la New York se repetă aidoma : H. S. perforează biletele noilor-veniți, se așază la volan, se ridică și ne numără peste umăr, pornește, parcurge cîteva mile și apoi spune în microfon cam aceleași lucruri ca și Joseph D. White. Noul-venit e mai vîrstnic, mai sobru, morocănos chiar și vorbește cu un accent mult mai nazal. (Nimic mai aproximativ la americani ca accentele ! Ar părea că e o mîndrie să nu faci nici un efort ca să vorbești după normele englezei clasice.) Gluma cu fumatul lipsește, drept care lipsesc și aplauzele. Dealtfel,

pare că „schimbul 2" nici nu le dorește. Vorbește neutru, învîrtind simultan volanul cu o oarecare absență. Apoi își înfundă definitiv privirea în șosea și conduce tăcut, făcînd totală abstracție că are în spate patruzeci și trei de oameni. În schimb, remarcăm la el o formulă pe care n-am observat-o în „speech"-ul primului șofer, și care ne va obseda, ne va amuza copios de acum înainte prin stereotipia ei : „Watch your step !" (Atenție la pași !) Ce e asta ? Un îndemn filosofic ? ! O recomandare practică ? Pînă la urmă observăm că la cea mai mică oprire a autobuzului (pînă la Iowa City am mai avut patru halte) deasupra ușii pulsează un panou de lumină roșie cu conținut asemănător : „Watch step down" (Atenție, jos e treaptă !). Și am realizat drama unei instituții (dramele sînt și ele standardizate !). Ca să prevină accidentele datorate acestei trepte, mii de șoferi sînt obligați să reamintească pasagerilor, la fiecare oprire și pornire, de existența ei. Imperfecția proiectanților de la „General Motors" se repară prin vocile atît de variat accentuate ale acestor slujitori ai ogarului, care sînt prin definiție șoferi, taxatori și dădace totodată.

Prima noapte. „Greyhound" este autobuzul săracilor și al negrilor. I s-a închinat și un cîntec, care a fost cîtva timp șlagăr și al cărui început sună cam astfel : „Noi nu avem scaune pe care ne este scris numele, / Noi nu luăm prînzul la New York și cina la San Francisco sau Cannes". Într-adevăr, cetățenii mai cu dare de mînă călătoresc cu avionul sau cu elegantele vagoane de dormit care supraviețuiesc — numai pe distanțe mari — pe cîteva linii transcontinentale. Dar unde mai poți întîlni concretețea și omenia dramelor unui „Greyhound" ? Cînd se apropie seara, oamenii își întind oasele pe scaunele lor ca de dentist, unii scot cîte o pernuță pneumatică și și-o așază la șale, alții deschid o carte și aprind veioza.

Harold Sudimak rămîne realmente singur, dă drumul aparatului de radio, ascultă muzică punîndu-și minuscula cască la ureche, muștele se izbesc de parbriz, camioanele rămîn lent în urmă. Tu te gîndești la cei de acasă, care

acum se trezesc — în dimineața celeilalte zile, pe care n-ai trăit-o încă și o vei trăi cînd ei se vor întoarce acasă de la serviciu. Fusul orar te face să gîndești, să te zbați dublu, să trăiești fiecare lucru de două ori, pe scurt, suferi de o sfîșietoare ubicuitate.

Harold Sudimak trece fără să clipească pe lîngă un accident de pe șosea, în jurul căruia s-au strîns patru ambulanțe și mașini ale poliției (primii șerifi adevărați pe care-i vedem !), aranjate în jurul punctului ca petalele unei flori. În continuare, niște mașini ciudate, ulcerînd bezna cu lumini penetrante : cînd ne apropiem, zărim niște oameni agitîndu-se printre compresoare și faruri pe care culorile vii le fac idilice... Se repară asfaltul, în mers, fără întreruperi de circulație, în timpul nopții, și oamenii aceia, primii pe care i-am văzut muncind pe noul continent, par reclame ale dinamismului, promptitudinii, hărniciei.

Noaptea s-a dus relativ repede. Am trecut prin frigul munților Apalașieni, cu lapovița lor care ne-a băgat singurătatea în suflet, am intrat în cîmpiile Pennsylvaniei de Nord, am ațipit de cîteva ori și ne-am trezit de tot atîtea ori în smuciturile mașinii care intra în labirinturile vreunui alt orășel, ne-am cutremurat de singurătatea vitrinelor scăldate în neon, ne-am lăsat cuprinși de furnicăturile cîte unei firme de hotel („vacancy — no vacancy" = „liber — ocupat") și, cînd umbrele au început să se desfacă spre ziuă, am oprit la frontiera statului Illinois. Frontieră dreaptă pe hartă, ca o linie trasă cu echerul, frontieră albă, invizibilă, și totuși, încetinind motorul, autobuzul se oprește în interiorul unui ciudat arc de triumf cu mai multe despărțituri. Un steag cu stele și dungi flutură ușor în întuneric, ceasul care arăta ora 5 poartă pe cadranul opus ora 4. Am întinerit cu o oră ! Șoferul întinde o hîrtie, un om din interiorul unei cabine o ia cu o mînă și cu cealaltă apasă un buton deschizîndu-se bariera. A fost o viză ? Nu, a fost o taxă. Ca să putem intra pe autostrada noului stat. Sumele rezultate sînt folosite la întreținerea și paza autostrăzilor, la deschiderea altora, noi. Și, ca să ne convingă, parcă, de operativitatea afacerilor, o nouă echipă, bine reprezentată cromatic, de asfaltagii, ne iese în cale și rămîne apoi mută în urmă.

Acuitate și fantezie. Autogara din Chicago. Aici vom cunoaște, în jumătatea de oră de oprire, o altă instituție caracteristică. În limbajul comun se numește „rest room" („cameră de odihnă"). A fost inventată, probabil, de spaima marilor distanțe, din dorința călătorilor de a se relaxa, de a-și dezmetici mădularele după un drum de sute de mile. Nu există gară, autogară — oricît de măruntă — care să nu aibă „rest room". Treptat, acesta s-a extins și în parcuri, piețe, corespunzînd europenelor „hoteluri de zi". Pe cîteva zeci de metri, o uzină de recondiționare a fiziculului : dușuri, toalete, lavabouri, canapele pentru relaxare, oglinzi pentru bărbierit, lustragerii automate, toate funcționînd gratuit sau în schimbul unei sume modice. Mai departe, sala de așteptare, uriașă, unele scaune avînd mici televizoare („15 minutes, a quarter" — „15 minute, un sfert de dolar"). Polițiști — înalții, eleganții polițiști din Chicago — patrulînd. Doi soți se ceartă — o banală ceartă de familie —, soțul pleacă sangvinic, iar soția rămîne cu ochii plînși. Patrula se apropie și o întreabă dacă a pățit ceva, dacă-i poate fi de folos. Ne plimbăm prin holul imens, căutînd să ne dezmorțim. Curînd se ivesc, aproape deodată, ca la un semn, oameni cu obrazul purtînd amprenta pernei de acasă, cu ochii lipiți de somn, viitorii noștri companioni, încărcați cu genți doldora de hîrtii, în buzunare cu ziare abia ieșite din rotativă : turneul d-lui X, crima din strada Y, meciul de baseball cîștigat de echipa Z. Autobuzul nostru devine neîncăpător, mai apar ca din pămînt două și continuăm drumul ca un mic tren pe cauciucuri. Practic, de la Chicago încolo am intrat în Middle West (Vestul mijlociu), grînarul Americii, locul bunelor moravuri, al micilor orașe patriarhale, al fermelor izolate și al campus-urilor liniștite.

Într-adevăr, cît vezi cu ochii, întinderea e plană, sub zăpada subțire presimți blana adormită a cerealelor, pe care un soare alburiu se căznește parcă s-o tragă la lumină. Iată și prima fermă, machetă în depărtare pe care o vom regăsi neschimbată din cîteva în cîteva mile. O casă cu coloane de lemn vopsit în alb sau vișiniu, o curte fără gard, marcată doar prin copaci, o magazie (grajd ?) de piatră, cu fațada masivă și arcuită ca la hangarele de

aviație, o fîntînă cu palete, un rezervor de aluminiu, unul sau mai multe tractoare, cîteva stoguri de fîn... Din cînd în cînd, după zeci de mile de cîmp curat, apare cîte o pădurice de conifere, în crengile căreia balansează veverițe, unele din ele avansînd, îmbătate de aerul dimineții, pînă în autostradă. Autobuzul săracilor se animă, taciturnii de ieri și de aseară prind glas și își uită că n-au avut toată noaptea pernă la căpătîi. Doamna care merge la fiii din Los Angeles, și care va mai petrece două nopți cu creștetul pe scaunul incomod, întoarce spre noi o față macerată de oboseală. A stat tot timpul în fața noastră, dar n-am mai avut nici un schimb de cuvinte din autogara newyorkeză. Acum are chef de vorbă, în ceasul al doisprezecelea, cînd ne așteptăm din clipă în clipă să zărim pe un indicator rutier numele orașului nostru : Iowa City. Mai precis, în ceasul al douăzeci și patrulea, pentru că orelor prevăzute — douăzeci și trei — li s-a mai adăugat, din întîrzierile succesive ale mașinii, încă una. Acum avem emoții mai mari decît chiar cele de la intrarea în New York, pentru că — dacă la New York eram încă niște călători — aici, în orășelul mic, dar concret, sîntem irevocabil „acasă", la capătul unui drum de închipuiri pe care peste puțin timp le vom vedea prefăcute brutal în realități. Cît va semăna acest real apropiat cu lunga fantezie care ne-a pus pînă acum la încercare ? Oamenii — cărora le știm unora doar numele, le bănuim altora doar prezența — ne sperie și, ca în nopțile de elev, de dinaintea unor examene grele, cu profesori necunoscuți, închipuirea neîndurătoare le creează chipuri difuze, de monștri. Dar, tot ca în preajma examenelor din adolescență, ne lăsăm să alunecăm pe secunde, în neștire, ca pe un tobogan, convinși că inevitabilul nu poate fi chiar așa de rău ca-n gîndurile noastre negre ; și că, dacă e numai cu puțin mai bun, atunci totul va fi foarte bine...

La Vest de Mississippi. Am intrat pe teritoriul statului Iowa printr-un oraș ciudat, căci ni s-a spus că e format din alte trei orașe : Moline, Rock Island și Davenport. „Greyhound"-ul face un slalom icnit pe speteaza cîtorva

străduțe înguste, arătîndu-ne casele cu un cat ale celuilalt veac, biserici de piatră sîngerie și hoteluri semănînd teribil cu acelea din westernurile hollywoodiene. Nici o despărțire nu se vede între cele trei așezări, în afara faptului că primele două sînt pe malul stîng al fluviului Mississippi și fac parte din statul Illinois, în vreme ce a treia este pe malul drept și face parte din statul Iowa. Trecerea peste Mississippi, fluviul vital al Americii de Nord — care desparte continentul în două și totodată îl unește, așa cum o arteră desparte și unește un trup — a trezit în noi toate emoțiile livrești adunate din copilărie, din filele romanelor lui Twain și din secvențele unor filme romantice ca *The Buccaneer*. Poate cel mai autentic și autohton folclor al americanilor se leagă de acest fluviu, căruia i se și spune, dealtfel, în limbajul de fiecare zi, duios și în același timp tangent-ironic, al anglo-saxonilor — „The Old Man River" (Rîul moșneag) sau „The Old Moody" (Bătrînul cel Tulbure), și încă în alte zeci de feluri. După tradiție, Mississippi este poarta de intrare în Middle West, ținut cu limite totuși incerte și discutate, pentru că a fost populat de albi treptat și mult mai tîrziu decît coasta atlantică, printr-o a doua migrație, echivalentă cu o a doua descoperire a Americii.

Atunci, în prima jumătate a secolului trecut, porniți în căutarea legendarelor comori, în „goana după aur" devenită pe urmă ea însăși legendară, străbunicii americani s-au revărsat în cele două treimi practic necunoscute ale teritoriului de azi, și năzuința spre care plecau era botezată cu un singur nume — „West" — fie că acest „West" era „Far West"-ul, pe coasta Pacificului, fie că era tocmai Sudul cumpărat de la francezi ori cucerit de la mexicani, fie că era acest spațiu de trecere — „Midwest"-ul — unde cei ce-și pierdeau nădejdea sau își găseau un alt rost, neașteptat, se opreau și își înjghebau mici așezări, unite treptat în conglomerate de felul celor prin care am trecut.

Aici, la Mississippi, în generațiile vechi ale apei și-au găsit moartea sau norocul strămoșii multora din oamenii pe care-i vedem pe străzi, din proprietarii fermelor tot mai dese care apar pe marginea autostrăzii. Iar astăzi, încă, și poate multă vreme, despre un lucru vechi, dar nu

atît de vechi încît să fi făcut parte din cele treisprezece state dintîi, se va spune cu mîndrie că este „primul la Vest de Mississippi", în sensul că, dacă n-a avut șansa pionieratului absolut, eroic, i-a rămas consolarea pionieratului acestuia mai mediocru, dar mai solid. Dacă hotelul cutare, universitatea cutare sau președintele cutare au fost primii „la Vest de Mississippi", înseamnă că sînt realități datorate voinței mai mult decît strălucirii, străduinței mai mult decît moștenirii, temerității mai mult decît tradiției. Paradoxal, fermierii, țăranii Americii, au rămas de atunci elementul curajos și cutezător al societății, celelalte pături fiind mai mulțumite de starea lor și mai conservatoare.

Nume de împrumut. Dar nu e timp de reflecții pe această șosea unde indicatoarele așteptate nu au apărut încă, deși am depășit cu o oră timpul prevăzut. Nu știm dacă e o simplă întîrziere, ori s-a schimbat cumva din nou fusul orar, ori — Doamne ferește ! — autobuzul nostru atît de tăcut o fi luat-o razna și ne vom trezi în alt colț al Americii. Culmea este că, în atmosfera de austeritate și necomunicare care domnește în „Greyhound" (parcă ai fi într-o biserică), nu-ți vine la îndemînă să întrebi pe cineva, nici chiar pe „operator". Noroc că ne mai înveselesc celelalte tăblițe care defilează prin fața ochilor noștri, aducîndu-ne la cunoștință o întreagă geografie. Găsești aici o Marseille, o Ottawa, un Peru, după ce înainte notaseși un Betlehem, un Emmaus, un Liverpool, un Canton, un Toledo, un Montpellier, o Angola, un alt Peru și o altă Ottawa, un Washington și un Baltimore (bineînțeles altele decît cele dinspre Atlantic), un Gutenberg, un Napoleon, apoi chiar un funest Waterloo... Toponimia americană, așa de nouă și artificială, în afara unui depozit de vechi denumiri indiene și mexicane, este un transplant de nume aduse de emigranți din locurile lor de baștină, de porturi mutate pe uscat, de suverani sau inventatori transformați în localități, de comune ridicate la rangul de metropole. Ca să se descurce în vălmășagul de omonime (numai Washington-uri sînt, se pare, peste

două sute), americanii adaugă automat numelui orașului pe acela al statului din care face parte, chiar cînd nu mai e nevoie de așa ceva (de exemplu : New Orleans — Louisiana), iar cînd e vorba de orașul „princeps" adaugă, foarte bizar, numele continentului de origine (de exemplu : Liverpool — Europe, sau Canton — Asia !). Tot ce nu e american înseamnă pentru americanul de rînd, care abia se descurcă în complicata și imensa lui geografie, alt continent, care va trebui neapărat specificat. Dacă spui, de pildă, că ești din *Romania* sau *England*, va trebui să adaugi imediat *Europe*, ca să nu se confunde cumva cu vreun orășel sau rîu din cine știe ce provincie îndepărtată de aici.

Zîmbete și cecuri. În sfîrșit, mult rîvnitul semn a apărut și, pînă să ne dezmeticim din emoția intrării, orașul s-a și consumat și ne-am trezit în fața autogării : o baracă destul de nearătoasă, situată între o dugheană de bijutier (se pătrunde în ea direct din holul caselor de bilete) și o altă dugheană, cu inscripția „Antiques", semănînd cu un fel de consignație, în care nu intră nimeni și nu se zărește urmă de proprietar, ca o împărăție de obiecte răpciugoase cu pretenții de noblețe.

Observațiile și considerațiile ultime le-am făcut stînd la coadă să ne ridicăm bagajele. Dar, spre stupoarea noastră, șoferul — după ce le-a căutat calm și flegmatic prin vintrele imense ale autobuzului — ne-a spus la fel de calm și flegmatic că nu le găsește. Ne-am agitat cu recipisele în mînă, l-am rugat să mai caute, el a cercetat iar, bombănind și neconvins, portbagajele și ne-a mai spus o dată că nu există nici o valiză, darmite șapte : astfel că întîlnirea cu William C. Murray și John Bean, cei doi reprezentanți ai Universității veniți să ne întîmpine, a coincis cu momentul de prostrație cînd ne simțeam ușori și liberi, dezlegați de cele lumești, cu toată averea pe noi, cu păturile, pernele, lingurile, creioanele și tot ce adusesem de peste Ocean, la sfaturile colegilor, ca să ne asigurăm existența la Iowa City, rămase departe, într-un neant total, ca și cînd n-ar fi fost niciodată și ca

și cum — ca în vise — greșeala ar fi fost a noastră : că ne-am închipuit cîndva că există.

Nu mai puțin calmi și flegmatici, cei doi universitari au întrebat pe șofer, au reclamat la ghișeu și li s-a răspuns cu aerul cel mai natural că bagajele nu sînt, că probabil au fost descărcate din greșeală la Chicago și vor sosi cu următoarele autobuze. Să se păstreze recipisele și să se întrebe la telefon.

Orele următoare au fost cele mai operative și caraghioase cu putință. Împreună cu John — din prima clipă acest tînăr blond și slăbuț, un fel de administrator al Programului scriitoricesc din Universitate, ne-a spus pe nume și n-a mai fost cu putință să-i vorbim nici noi decît pe numele mic — am cutreierat toate instituțiile din oraș cu care trebuia să avem de-a face. Am fost prezentați, am dat semnături, ne-au fotografiat în culori, ni s-au dat legitimații... Chiar la început ni s-a înmînat prima bursă — patru sute cincizeci de dolari — cu scuza că pentru cele trei luni de întîrziere banii sînt pierduți. La compania de telefoane „Northwestern Bell Telephone" am plătit cincizeci de dolari garanție și zece dolari abonamentul pe o lună. Aparatul diavolesc, de care credeam că scăpasem prin plecarea din București, abia că devenise obligatoriu aici, mai precis toți ceilalți bursieri și l-au instalat și nu puteam să-l refuzăm tocmai noi, ultimii sosiți... Am mai avut de ales doar forma și tipul telefonului, dintre numeroasele modele așezate într-o vitrină. O domnișoară etalînd un zîmbet fermecător — cum aveam să mai întîlnim în, practic, toate ocaziile publice și în toate emisiunile de reclamă de la televizor — ne-a explicat în fraze-cascadă funcționarea și avantajele fiecărui tip (acesta este de masă, celălalt de perete ; acesta are numerele pe un disc, celălalt pe o claviatură, ca la mașina de scris ; acesta poate fi decuplat, celălalt nu ; acesta are șnurul de șaisprezece metri, celălalt numai de zece, dar — lucru foarte important — este extensibil...), în vreme ce John — care asista pentru a nu știu cîta oară la ritual — dormita pe un scaun...

La bancă („Iowa State Bank and Trust Company") am fost așezați noi pe un scaun și a apărut o altă funcționară zîmbitoare, semănînd leit cu cea de la telefoane. Potrivindu-ne într-o poziție frontală și ridicînd fără jenă un aparat minuscul cu blitz, ne-a fotografiat. În timp ce poza se developa și mărea în laborator (noi prevăzînd — după noaptea nedormită, după obrazul nebărbierit și după modul-surpriză în care am fost imortalizați — că se năștea în acele minute cea mai monstruoasă ipostază pe care ne-o cunoșteam), am fost puși să dăm semnături de reper. În curînd, legitimația era gata — un carton lucios, aproape mineral — și temerile cu privire la fotogenia noastră s-au confirmat. Ni s-a explicat în continuare cum se completează un cec, cum se scrie pe formularul gol suma și data, cum se semnează și cum se dă hîrtia celui căruia trebuie să-i plătești. În general, acceptarea se face pe baza acestei simple iscăliturі, dar dacă primitorul are îndoieli, îți poate cere legitimația, spre a compara semnătura de acolo și de aici, sau fotografia cu originalul ; iar dacă îndoielile sînt și mai mari, el îți poate cere permisul de conducere auto, care ține loc în America de buletin de identitate. „Dacă nu aveți mașină — a zîmbit suplimentar domnișoara care ne dădea toate aceste instrucțiuni — spuneți că sînteți cardiaci sau miopi, căci altfel de la acest subiect pot începe toate suspiciunile"... Ne-a mai încredințat că nu e bine să porți asupra ta mai mult de doi-trei dolari „cash" (bani gheață) din două motive : pentru a evita furturile și pentru a nu fi bănuit tu însuți de furt, portofelul cu bancnote fiind „o formulă cu totul neuzuală".

Primul cec l-am elaborat la hotelul „Mayflower", unde am ajuns în cele din urmă, acolo fiindu-ne reținută locuința. Chiria : 150 de dolari (...data ...semnătura !), plus garanția : încă 50 de dolari (...data ...semnătura !...). Din cîteva trăsături de condei, averea noastră abstractă (gîndul instinctiv a fost să socotim ce ne rămîne, nu ce dăm) s-a redus la o sută nouăzeci de dolari. Pentru a reuși să vedem pînă la urmă și America, în afara orășelului în care ne aflam, ne-am impus acest gen de numărătoare inversă, singura capabilă să ne imprime simțul sacrificiului și al economiei. Altfel, ne-ar fi fost prea simplu să ne golim buzunarul de la bancă, printr-o singură iscălitură, chiar și la „cafeteria" din „lobby"-ul (holul) hotelului. Sau cerînd centralistei, într-o noapte,

numărul de telefon al celor de acasă, cum a făcut mai tîrziu un coleg dintr-o țară îndepărtată, căruia nu i-a mai ajuns bursa să se achite, obligînd astfel Universitatea să-l scoată din încurcătură.

În centrifugă. Dar „cafeteria" era închisă și telefonul urma să ne fie instalat pe seară, așa încît nu ne-a rămas decît să primim cheia apartamentului, să urcăm în camerele goale, fără cearșafuri și pături, și să încercăm să adormim. Deși nu ne mai întinsesem trupul de peste treizeci de ore, somnul n-a venit. Capul ne vuia pînă la durere, ca o centrifugă umplută cu întîmplările ultimelor zile, care se metamorfozau în gînduri agasante. Ne schimbam poziția de pe o parte pe alta, o clipă ne lăsau în pace, ne felicitam pentru inițiativă, dar ele năvăleau iarăși, ținîndu-ne sub presiune. Caraghioasă era această relativitate : călătorisem nouă mii de kilometri pe uscat și pe apă, eram sub un acoperiș stabil, plătit pe o lună înainte, devenisem niște mici capitaliști cu o sută nouăzeci de dolari (în bancă !), aveam chiar un telefon cu fir extensibil, dar bagajele noastre călătoreau cine știe pe unde, n-aveam o pernă sub cap și barba nerasă promitea să devină încă și mai gangsterească decît cea din fotografie. Ca o pedeapsă, micile noastre provizii alimentare pluteau și ele în neant, după ce trecuseră cu bine Oceanul Atlantic ! Totul era în jur închis din cauza sărbătorilor iminente. Hotelul (de fapt un fel de cămin) era pustiu, majoritatea locatarilor — studenții — fiind în vacanță, iar restul lipsind din cauza Crăciunului și a tradiționalei migrații spre marile orașe. Din cînd în cînd opreau sub geamul nostru mașini, din care răzbăteau voci gălăgioase, cîntece de diferite naționalități, interjecții de oameni veseli. Unii erau poate colegi de-ai noștri de la I. W. P. („International Writing Program" — Programul Scriitoricesc Internațional), despre care știam doar — ne spusese John — că sînt treizeci și trei la număr, veniți din douăzeci și cinci de țări. Ne simțeam ca pe vremuri, în prima zi de cămin studențesc, cînd, dormind încă pe saltele pînă la împărțirea „efectelor", auzeam pe coridoare vorba unor

colegi necunoscuți, nu prea simpatici în prima clipă din pricina misterului lor, dar cu care știam că în curînd ne vom familiariza...

După nepăsarea și volumul exclamațiilor, nu părea că aceștia, de la „Mayflower", sufereau prea mult de dorul de casă, deși noi încercam să le construim psihologii ca ale noastre, imaginîndu-ne cum refac fusurile orare, și cum, fiecare, ajunge la rezultate diferite. În ce ne privește, noi trăiam, firește, obișnuita dedublare (binecunoscută de pe vapor, din autobuz...), îndesînd fiecare clipă, de cînd timpul se îngroșase între casă și noi, cu două trăiri paralele : cea de aici, concretă, și cea de acolo, dibuită de o imaginație perversă. În cap ne făceau gimnastică sumedenie de cifre, porneam mereu comparațiile de la zero. Bunăoară, din ora șase, aici (amurg trist la capătul lumii, străbătut de gînduri lamentabile), rezulta acolo timpul cel mai profund, ora două din noapte (ora cînd îi știam pe toți fericiți în somn). Dar altceva va fi peste cîteva ore, cînd cei de acasă vor intra în mișcare — în bucătării, sorbindu-și cafeaua, pietoni pe străzi, sau sărind din mers în tramvaie, apoi la muncă, și gospodinele în piețe, și bătrînii în parcuri, în lumina orbitoare, ireală, a zilei, în vreme ce aici se va așterne cel mai liniștitor întuneric și totul va intra într-o relaxare de moarte. Întrebarea era, doar, cît vom putea duce o asemenea povară sentimentală fără ca energiile spiritului să obosească. De asta depinzînd — ne dădeam bine seama — tot succesul șederii noastre aici...

Un epilog ciudat (visul nr. 1). Dar, încet-încet, s-a întunecat și aici, în curînd s-a făcut noapte și, culmea, am descoperit pe polița de deasupra patului o bufniță. Aducea cu un curcan, așa cum sînt arătate aceste păsări la expoziții, cu aripile larg și ostentativ deschise. Ochii îi exprimau inteligență și omenie chiar (!), erau frumoși și normali, cuprinși de trup armonios ca de o haină potrivită. Am strigat-o pe Ana să se trezească, să vadă și ea arătarea, dar să vină încet, să n-o sperie ; cînd să ajungă la mine, pasărea dispăruse. În sfîrșit, am dat de

ea : s-a ascuns între perdea şi geam, însă şi-a schimbat culoarea — era cenuşie, mică şi lunecătoare, ca un liliac sau ca o nevăstuică, avînd ochii ieşiţi din orbite acum, şi antipatici, de o culoare metalică, artificială (dar nu aveam dubii, era cu siguranţă ea...). Ne întrebam dacă-şi va mai reveni şi dacă o s-o putem duce acasă. I-am dat să mănînce şi am constatat că nu vrea decît vegetale, refuză carnea, chiar tăiată în pătrăţele mărunte. Dar la un moment dat, părîndu-mi-se că se sufocă, m-am repezit să deschid geamul şi, urcat cu picioarele goale pe pat, am strivit-o fără să vreau. Încercînd cu oroare să-mi explic ce a fost, am constatat cît se poate de raţional că pasărea devenise prea mică, greu de văzut, cît o alună...

Primul telefon — primul „party". Adevărata instalare a fost peste două zile, cînd ne-au sosit în sfîrşit toate bagajele, dovedind că „Greyhound"-ul ştie să pună ordine pînă şi în dezordinea sa. Singurul lucru găsit absent a fost o pereche de pantofi de casă, marca „Solidaritatea"-Oradea, dovadă fie că produsele româneşti sînt foarte preţuite în America, fie că unul din manipulanţi, trăgînd grăbit fermoarul sacoşei şi văzînd chiar deasupra un „etui" de piele neagră, lucitor, va fi crezut că se ascunde în el o cutie de diamante. Cu acest prilej am învăţat, măcar, un verb mai puţin uzitat, „to filch" = a şterpeli, a ciupi, scos din depozitele limbii engleze de colegii ioweni, miraţi de bizareria micului furt şi repetînd mereu că genul „găinar" este în tagma hoţilor de aici o raritate. Cît priveşte orăşelul nostru, uşile caselor nu se închid niciodată, maşinile sînt lăsate şi ele, în parcaje sau în stradă, descuiate (o să ne convingem şi noi de asta !), iar în ultimii trei ani nu s-a înregistrat nici un furt, nici o crimă. Aceasta este America micilor oraşe — imensa majoritate a teritoriului ţării şi locuitorilor — care, asemenea unei sticle de şampanie (comparaţia îi aparţine lui Bill Murray), este liniştită şi paşnică, lăsînd părţii din preajma dopului grija de a fi senzaţională şi explozivă.

Dar, revenind la bagajele pierdute, chiar în prima seară am primit o sacoşă cu articolele de uz personal şi, în

faţa oglinzii, cu aparatul de ras în mînă, am desfigurat pe insul hirsut din legitimaţia de bancă. A doua zi au sosit încă trei geamantane mari, cu lingeria de pat şi cu toată gospodăria, încît am petrecut noaptea următoare în aşternuturi mirosind a detergent românesc şi am pus capul pe o pernă care ne lipsise şaizeci de ore. Am fost, o zi mai tîrziu, repuşi în posesia valizelor cu haine, încît puteam, pentru prima dată, dovedi gazdelor că avem şi alt costum decît acela, mototolit, în care ne cunoscuseră. Dar toate acestea n-au fost, cum se va vedea, argumente care să le schimbe părerea în bine sau în rău.

Nici n-au trecut cîteva ore de la instalarea în hotel, că bătăi puternice în uşă (în general americanii n-au sonerii, ci folosesc acest mijloc strămoşesc, anglo-saxon) ne-au deşteptat din somnul meritat în care nădăjduisem să stăruim pînă dimineaţa. Era tehnicianul de la „Northwestern Bell Telephone Company", care, în cîteva minute, ne-a instalat aparatul nr. 397—1914, cenuşiu, cam masiv, agăţat în perete ca acelea din cabinele publice de la noi. Sunetul lui, pe care l-am şi auzit peste vreun alt sfert de oră, cînd abia închisesem iarăşi ochii şi începusem un vis pe undeva, prin Bucureşti, ne-a readus la realitate. Era exact sunetul penetrant care se aude în comisariatele americane din serialul de sîmbătă seara înainte ca detectivul să ridice receptorul şi să afle că pe strada 42 s-a comis crima. Am ridicat şi noi receptorul, cu o infinită superstiţie, şi l-am auzit pe John. Ne vestea fără prea multe menajamente că la Paul Engle, directorul Programului I.W.P., începe peste o oră un „party" în cinstea sosirii noastre ; să aşteptăm, va veni o maşină să ne ia. Aveam ocazia, iată, încă din prima seară, să ne confruntăm cu acest obicei american, prea bine cunoscut din literatură şi filme, mult bîrfit de europeni, pe care-l considerasem livresc cîtă vreme ne fusese indiferent, dar de care începusem să ne temem încă de acasă, din clipa cînd bursierii din anii anteriori ni l-au descris. Ne-am pregătit scuze complicate pentru ţinuta de campanie la care eram constrînşi (bagajele încă nu sosiseră) şi ne îngrozeam că va trebui să li le repetăm penibil nu numai gazdelor, dar şi invitaţilor, cu atît mai mult că, după colindele care se

revărsau din megafoane peste tot în oraș — la autogară, ca și în holul de la „Mayflower" — America părea cufundată cu totul în atmosfera de Crăciun.

Locul hainelor e pe podele. Paul Engle și soția sa Hualing — poet și prozatoare — ne-au întîmpinat în prag, îmbrăcați cu pieptare năsăudene (fuseseră în urmă cu doi ani în România); și ne-au prezentat zgomotos și ditirambic asistenței, care a aplaudat focos. Locuința, în imediata apropiere a hotelului (ne zăream de pe veranda ei ferestrele și n-am încetat să ne întrebăm de ce fusese nevoie de o mașină ca să ajungem aici), este o vilă de lemn cu etaj, în genul caselor coloniale care caracterizează America poate mai mult decît zgîrie-norii. La parter are un living mare pentru primirea musafirilor, iar la etaj dormitorul și un alt salon, mai intim, pentru uzul familiei. Dar amfitrionul, parcă tocmai pentru a sublinia aerul destins al petrecerii și faptul că vrea să facă din I.W.P.-ul său o adevărată familie scriitoricească, a organizat petrecerea sus, printre zecile de amintiri primite de la „alumnii" din diferite țări. Abia prezentați, am fost lăsați în pace atît de total, încît ne-au trebuit minute în șir pînă să găsim un loc pentru depunerea hainelor. Peste tot, pe jos, pe scări, pe culoare — pe paturi în cel mai bun caz — hainele celorlalți zăceau într-o neorînduială și nepăsare atît de fantastice, încît complexele vestimentare ne-au dispărut instantaneu. Mai tîrziu aveam să constatăm — la alte „party"-uri, în sălile de dans studențești, în sălile de seminar sau chiar în biserici — că aruncarea pe jos a hainelor este universală, dar nu izvorîtă din dezordine, ci din disprețul pentru ele, pentru tot ce poate părea punere în evidență prin mijloace exterioare a propriei persoane. Același aspect „informal" (destins, neoficial) îl avea și salonul cu invitați, în care am revenit ușurați după ce ne-am azvîrlit și noi pe podea netrebnicele scurte de călătorie maltratate din noaptea de pomină a „Greyhound"-ului. Majoritatea oaspeților — între douăzeci și șaptezeci de ani — erau îmbrăcați în pantaloni

„jeans", cămăși colorate, dar în nuanțe parcă intenționat șterse, și n-aveau cravate. Mai eleganți erau cîțiva europeni și sud-americani, care se vedea că nu renunțaseră din mîndrie la habitudinile lor naționale.

Oameni mai mari ca orașele. Discuțiile — în acest babilon în care intrasem — nu aveau profunzime și pasiune, ci erau mai mult manifestări prin spirit ale afecțiunii pe care participanții țineau să și-o demonstreze unii altora. Se glumea și se rîdea zgomotos, tot haosul acesta făcînd parte dintr-un sistem de repere care nouă ne scăpa, deocamdată. Cel mai al casei părea Petrov, un poet și traducător iugoslav, bursier aici în al doilea an, care părea un fel de monitor al lui Paul și un fel de decan de vechime al bursierilor. Dar ceilalți ? Într-un colț, cu paharul mereu neatins ținut în mînă, zîmbind egal și absent la spusele tuturor, Tyagarajan, prozator și critic de film din Madras-India, părea o statuie tristă a culturii sale milenare, contemplînd scurta clipă a unui popor vechi de două secole. Abisinianul Abbie Gubegna și ecuadorianul Theodoros Vanegas, mai petrecăreți, dar nu prea bucuroși să vorbească limba engleză, se mulțumeau cu latura consumistică a petrecerii. Englezul Anthony Howell, dramaturg și în același timp dansator în Baletul Regal, ar fi vrut să intre și el în prim-planul „party"-ului, concurîndu-l pe Petrov, dar emitea mereu începuturi fortissimo de glume pe care nimeni nu i le mai auzea pentru că la a doua propoziție era smuls și dus la dans de o studentă locală. Grecul Petros Ambatzoglu, poet și prozator, vorbea și el tare, dar nu pentru asistență, ci pentru că era prins într-o discuție socratică de fostul său compatriot Stavros Deligiorgis, profesor, acum, de literatură comparată, la Iowa City. Argentiniencele Alicia Dellepiane Rawson și Maria Briano — total opuse noțiunii de sud-americane — stăteau alături într-o tăcere îmbufnată, privind fiecare un alt colț de tavan. O altă pereche, practic nedespărțită, japoneza Kazuko și filipineza Virginia Moreno, ambele poetese și dansatoare, potrivit obiceiului asiat, încercau evoluții coregrafice, după care se întorceau în

colțul lor. Brazilianul Da Costa avea grijă de copiii pe care și-i adusese pe timpul vacanței, iar peruanul Jose Antonio Bravo își dansa logodnica. Polonezii — șase la număr, în frunte cu decanul lor de vîrstă Tadeusz Karpowicz — ciripeau vrăbiește în jurul criticului Zdzislaw Lapinsky, care, sosit mai tîrziu, le adusese noutăți din țară. Cîțiva dintre bursieri lipseau : nigerianul Elechi Amado, prozator tînăr și demnitar cultural în țara sa, fusese rechemat de treburile guvernului, iar unguroaica, Agnes Gergely, era plecată într-o călătorie pe coasta Pacificului. Printre invitații localnici erau numeroși asistenți de la Universitate, dar și un laureat al Premiului „Nobel", fizicianul Van Allen (descoperitorul celebrei centuri de radiații din jurul pămîntului, centură care-i poartă numele) — bătrînel timid și tăcut, ținut tot timpul de braț de soția sa, mai terestră și mai sigură de sine, parcă prin simplul fapt că era scutită de abstracțiunile științei.

Stavros Deligiorgis, profesorul de literatură născut la Sulina acum patruzeci și ceva de ani, plecat de copil în Grecia și naturalizat american de prin 1960, s-a apropiat de noi și și-a prins sămînță de vorbă. Pentru că ne-a găsit privind spre perechea ciudată, discuția s-a cantonat la acest subiect. Decan al Facultății de astrofizică, Van Allen lucrează de o viață în micul oraș universitar, care mai are cîteva somități — în medicină, în patologia limbajului, în chimie și biologie. Campus-urile — orășelele universitare — sînt un fel de rezervații pentru intelectuali, care ridică incomensurabil valoarea statelor în care se află. Dacă spui „Iowa", a continuat Stavros, oricine va completa în gînd : „Porumb, soia, orz, crescătorii de porci". Dacă spui însă „Iowa City", oricine știe că aici e o capitală americană a fizicii, că aici sînt gîndite și proiectate părți întregi din rachetele „Marineer" și „Viking", că, în sfîrșit, aici se găsește un program scriitoricesc, unde vin anual zeci de scriitori din străinătate...

Un test social. Nu oricine se mulțumește însă cu o astfel de celebritate. S-a apropiat de noi Ann, una din fiicele lui Paul. Ținuta ei dreaptă, emancipată, respira

parcă aerul unor alte locuri. Într-adevăr — ne-a spus Ann — de mică ea a îndrăgit caii, echitația, și pentru a se putea dedica acestei pasiuni a trebuit să plece într-un alt stat, mai frivol și mai puțin resemnat la ale muncii decît Iowa. Un stat însorit și vesel, unde oamenii știu nu numai să trudească, dar și să se distreze. Astfel, a ajuns în California, unde cîțiva ani a fost campioană, iar acum predă într-o școală particulară arta călăriei. Nu s-a mai întors de mult în locurile copilăriei, iar în vacanța asta a venit pentru nunta surorii sale. În acea clipă am realizat că gazdele noastre se aflau în fața unui eveniment care în Europa absoarbe preocupările familiei cu săptămîni și luni înainte și, încă o dată, am dedus cît de puțină festivitate pun americanii în momentele vieții lor, cît de puțină importanță dau prejudecăților și formelor.

„Party"-ul, în orice caz, iese din tiparele europenești ale petrecerii și seamănă, întrucîtva, cu o obligație socială, cu un fel de ședință la care oameni legați profesional se adună pentru a-și spune noutățile, a-și studia comportamentul, a se cunoaște în afara muncii. Se mănîncă și se bea destul de puțin (nimeni nu te invită la așa ceva, cel mult ți se arată o măsuță cu whisky și bourbon și o alta cu feluri culinare simple — maioneze în care se introduc morcovi, sparanghel etc.), se discută dezordonat și spontan, în schimb impresia pe care o lași — astăzi aici, mîine în altă parte — se compune într-un fel de portret psihologic de care mediul are nevoie pentru a te cunoaște. Absența nemotivată de la un asemenea „party" sau neconvocarea ulterioară a celor ce te-au invitat, la tine acasă, sînt socotite cu timpul drept un afront, drept încercări de a te sustrage conviețuirii în comun, acestui sistem în care toată lumea știe ce face toată lumea. „Pentru a fi angajat într-un post ca lumea, se preferă să fii căsătorit, ne-a explicat un tînăr care părea dispus și incitat să divagheze pe această temă. Ei bine, se ajunge pînă acolo că referințele care se iau despre tine privesc și felul cum soția ta (nemaivorbind de tine însuți) se comportă la un astfel de «party»".

Dacă ar fi să-l caracterizez pe Paul (deși sexagenar, veneratul poet și director te obligă să-i spui pe nume, cum

a făcut și tînărul John și cum fac dealtfel majoritatea americanilor !), n-aș rămîne după acest „party" cu o impresie prea bună. Probabil că îndelunga experiență, conviețuirea an de an cu alți străini, cei mai mulți cunoscînd prost limba engleză, l-au constrîns la un fel foarte simplificat de a se adresa oamenilor. Vorbește rar, în fraze scurte, se rezumă în general la mici flaterii și la exclamații glumețe, urmate de cascade homerice de rîs, încît toată atitudinea sa seamănă cu a acelor „boși" caricaturizați în revistele și filmele europene. L-am văzut însă, din fericire, a doua zi la serviciu. A intrat val-vîrtej în „office"-ul său de la Universitate, fără să mă vadă pe culoar, fără să vadă pe nimeni. A uitat ușa deschisă larg în urmă, s-a așezat la birou și, vreme de cîteva ore, cît noi am rămas în biblioteca vecină, și poate mult timp pe urmă, a lucrat fără încetare, cu o dexteritate de prestidigitator și cu o abstragere de la restul lumii amintind de un lunatic. Bătînd cu o mînă la mașina de scris, ridicînd cu cealaltă receptorul și sprijinindu-și-l cu umărul la ureche, scoțînd cu mîna eliberată o hîrtie dintr-un bibliorаft, terminînd convorbirea și sunînd imediat un colaborator, pentru ca apoi să se cufunde în transcrierea cu mîna stîngă a unui act (americanii scriu, cei mai mulți, cu ambele mîini), Paul mi-a părut acum o imagine a acelui american generic care, luat pe bucăți, poate părea primitiv și lipsit de rafinament, dar din ipostazele căruia se alcătuiește o personalitate complexă, nemaisemănînd cu nici una din ele...

Poșta ! A doua zi am întîlnit pe mulți din cei de la „party" în fața cutiilor poștale din holul hotelului. Tolăniți pe mochetele groase, citeau *The Daily Iowan*, ziarul studențesc din campus (alături era un teanc imens de exemplare gratuite), și așteptau sosirea mașinii cu scrisori. Părea că e un tabiet înrădăcinat, pentru că totul se desfășura cu un calm perfect, ca și cum așteptarea ar fi făcut parte din programul zilei. La 10,30 s-a auzit un zgomot mărunt de motor (de cîte ori n-aveam să-l așteptăm de acum înainte și să-l recunoaștem !) și după alte cîteva minute un poștaș și-a făcut apariția, împingînd

un cărucior înțesat cu plicuri. Noul-venit s-a introdus într-o cameră ai cărei pereți erau formați din cutiile metalice, iar cei de pe mochete, oameni în toată firea, pîndeau să-i vadă mîna ajungînd la cutia lor și se repezeau să scoată scrisorile ca pe o pradă. Apoi fiecare se înapoia pe mochetă și își citea corespondența. După expresia feței ghiceai în ei, ca în niște copii, bucuria sau nemulțumirea. Unii din cei fericiți rupeau automat timbrele și întrebau cine are nevoie de ele. Nefericiții plecau tăcuți și îngînduraţi.

Aici, la „Mayflower", poșta are un rol de căpetenie. Colegii noștri sînt veniți de la mii și zeci de mii de kilometri, iar scrisorile lor călătoresc șase, șapte, zece, douăsprezece zile. Cotidianul de acasă parvine aici cu mare întîrziere. Ești conștient că, oricum, nu îl poți grăbi sau schimba, dar neliniștea te cheamă automat în fața cutiei. După care te grăbești să răspunzi, pentru ca și ceilalți, de departe, să se liniștească în privința ta. Socotești de două ori timpul călătoriei scrisorii ca să anticipezi cînd îți va veni, în cel mai bun caz, răspunsul. Este sentimentul de îndepărtare, de rupere pe care îl dă America europenilor, asiaticilor, africanilor. Sentimentul că în lipsa ta se pot întîmpla boli, nenorociri și atîtea alte evenimente la care nu participi, la care nu poți ajunge de aici, din mijlocul continentului, decît în cîteva zile (cel puțin noi, legați și la înapoiere de mersul vaporului, sîntem sechestrați pentru un timp mult mai lung !); sentiment de neputință care te face să cauți un paliativ : corespondența. O corespondență ținută regulat capătă o anume fluiditate, te face să uiți că trăiești prin ea cu atîtea zile în urmă, îți dă iluzia că ești lîngă ai tăi. Toți ne previn, însă, că nu este bine să conjugi datele scrisorii cu acelea ale vieții consumate aici în paralel. Dedublarea născută din asemenea comparații duce la tensiuni grele, existențiale, din care te smulgi pe urmă tot mai greu. O dramă la care a participat, acum o lună, tot Programul a fost cînd un coleg brazilian și-a pierdut tatăl în timp ce el călătorea fericit pe Mississippi. Vestea l-a ajuns cînd părintele era deja înmormîntat și, refăcînd etapele, Fabio a intrat într-o criză sufletească, într-un complex de vinovăție-fără-vină.

Pe jos, în Lumea Nouă. Primul drum în oraș a fost într-o seară, a doua după sosire. Un frig îmbibat cu ceață se lăsase odată cu întunericul peste zăpada abundentă. „Mayflower" era practic ultimul, cel mai nordic edificiu al orășelului, dar și pînă la el se interpunea un loc destul de întins, presărat doar cu vile izolate, care negau orice sistematizare, părînd clădite într-un loc pustiu. De cealaltă parte a autostrăzii (care trecea chiar prin fața hotelului) curgea paralel un rîu mărișor, cam de dimensiunile Mureșului la Alba Iulia (și totuși nefigurînd pe hărțile obișnuite), pe care ghețurile îl prinseseră sub o crustă groasă, atît de severă încît un băț găsit prin cine știe ce minune în picioare, la mijlocul curentului, rămăsese în această poziție nefirească și avea să stea așa toată iarna. Aproape de hotel, o mașinuță galbenă, cu un muncitor îmbrăcat tot în galben cocoșat în șa, ca pe o motocicletă, curăța zăpada căzută după masa și deschidea pîrtie pe trotuarul dintre rîu și șosea. La vreo cinci sute de metri de hotel era un pod nou de beton, sub care (lampadarele cu lumina lor de neon lăptos te lămureau) gheața nu avusese putere să se întindă și măcăiau prin somn vreo sută de rațe sălbatice, o colonie aclimatizată aici, în plin oraș. Dealtfel, și în pădurea de mesteceni din spatele hotelului văzusem dimineața veverițe cenușii și sconcși roșietici făcînd salturi acrobatice de pe un copac pe altul, spulberînd chiciura cu atîta grație, că păreau în balet printre ghirlande și confetti albe.

După podul cu rațe urma un deal pe care l-am urcat cu teamă și curiozitate. În copilărie, dealul mi se părea o vietate, dincolo de care te puteai aștepta să găsești o altă lume, total deosebită. Aceeași senzație am avut-o acum, cînd nu eram mai știutori asupra Americii decît copiii asupra Universului. Am ajuns în vîrf cu pasul calm — din fericire teama concretă este infinit mai suportabilă decît cea abstractă — și am descoperit primele case aliniate în șir continuu. O fată — primul pieton cu care ne întîlneam în America — s-a oprit să ne cedeze trecerea pe poteca strîmtă din zăpadă, cu capul în pămînt. Nu părea pregătită să ne salutăm, dar simțind că o privim mai insistent (era îmbrăcată foarte subțire și asta ne-a atras imediat atenția), a tresărit plăcut surprinsă, ne-a zîmbit foarte

prietenește și a salutat ea întîi. Aveam să observăm și în alte ocazii, mai tîrziu, și să deducem că acest salut mirat și grăbit face parte din reflexele americanului singuratic. Obișnuit cu totala indiferență a celor din jur, resemnat să nu i se dea atenție, cînd se simte privit el devine brusc recunoscător și prietenos. Culmea acestei mici ceremonii este un scurt salut monosilabic („hi" — se pronunță „hai"), spus cu o anume intimitate spontană, în genul servus-ului transilvănean, salut care însă nu se va repeta data viitoare, ca un semn al cunoștinței făcute, ci va rămîne neutru, numai și numai al clipei respective.

Străzi, case, veverițe. O altă descoperire pe care am făcut-o — săritoare în ochi — ținea de aspectul străzilor. Dincolo de creștetul dealului se desfășura o arteră lungă, flancată de case. Dar toate semănau uimitor : înălțate la vreun metru deasupra solului printr-o fundație solidă, legătura lor cu strada era asigurată de cîteva scări cu balustradă (binecunoscute din filme). Restul clădirii arăta incredibil de fragil : părea literalmente improvizat din scînduri subțiri de stejar, uneori chiar de brad, țesute cu oarecare grație, în așa fel încît să facă goluri și plinuri, umbre și lumini, după anumite reguli geometrice. Lemnul este un foarte bun izolator termic, și tradiția pionierilor l-a lăsat drept principal material de construcție. Totuși, unele fațade, mai noi, aveau lemnul căptușit cu un brîu lat de aluminiu, ștanțat după regulile aceleiași geometrii.

Arhitectura era și ea stereotipă : parterul, masiv și dezbrăcat de orice podoabă, se încheia cu un etaj cochet, avînd unul, două sau chiar trei turnulețe, prin ferestrele cărora se zăreau tavane mansardate. Ca și la Paul, împărțirea casei prevedea parterului funcțiile de zi, iar etajului funcțiile de noapte. Stavros, mai tîrziu, ne-a explicat că locuința e considerată un bun de consum, deci perisabil și depinzînd de modă. De aici provine și lipsa sa de masivitate. Americanii se mută foarte des dintr-un oraș în altul și, pe deasupra, sînt educați să-și lepede relativ repede bunurile, spunîndu-li-se că astfel contribuie la sănătatea vieții economice. După douăzeci-treizeci de ani, ei

sau cei ce vor stăpîni atunci această casă o vor demonta și vor clădi pe aceeași fundație o alta, mai mare sau altfel împărțită, tot din lemn sau din materialele momentului. În prezent, domnește moda aluminiului, susținută printr-o reclamă neobosită, de zi și de noapte, la televiziune. Stavros, european obișnuit cu durata și cu termenele de garanție foarte îngăduitoare, și-a cumpărat casa în care stă cu un preț relativ mic, dar a fost avertizat că ea are o vechime de douăzeci de ani și că peste încă cinci acoperișul i se va deteriora. A fost bucuros pe moment și s-a felicitat că pentru timpul cît va rămîne în Iowa City, ca un universitar nomad ce este, va avea un adăpost sigur. Dar peste exact cinci ani a început să-i plouă în casă și a trebuit să investească banii economisiți, cu vîrf și îndesat, în reparație, cheltuială la care s-au adăugat nervii produși de nepriceperea și tărăgănările meseriașilor. Căci încă un principiu, sortit să impulsioneze piața și să accelereze economia, este acela că nu merită să repari, fie că e vorba de o casă sau un pantof, ci — dacă nu vrei să ieși în pagubă — trebuie să cumperi din nou. Drept pentru care reparatorii sînt niște cîrpaci ori niște oameni neparoliști, care profită de raritatea lor și-și fac de cap.

Pînă în „downtown" (așa-numitul centru al așezării americane), unde arhitectura se precipita brusc spre istorie — casele ridicîndu-se la două-trei etaje și, în sfîrșit, alcătuindu-se în fronturi și străzi — se întindea împărăția vilelor acestora stereotipe, de jucărie. Erau împrejmuite cu crînguri întregi de copaci, care, probabil, vara le uneau și le acopereau, făcîndu-le practic invizibile. În trunchiul cel mai expus spre stradă se puteau zări ciudate cuști suspendate, iar în zăpada afînată de pe ramuri, urme mici și tîrîte, printre coji de nuci și alune. N-am înțeles ce fel de animal va fi luat la Iowa City locul cîinelui și totodată al porumbelului, pînă cînd, într-o zi următoare, am văzut trei veverițe hîrjonindu-se îndelung, compunînd un fel de scenetă cu triunghi conjugal, și am înțeles că seriosul locuitor al pădurilor de la noi trăiește aici și domestic, împrumutînd uneori chiar obiceiurile oamenilor. În timpul cît am stat în America provincială am văzut pe străzi și

am mîngîiat atîtea veverițe, încît mă întreb dacă numărul lor nu este, proporțional, mai mare decît al pisicilor de la noi.

Vîntul din Alaska. Dar ceea ce ni se păruse străin de la prima vedere în aspectul străzii — și, fără să știm de ce, ne făcea să ne simțim cu adevărat pe alt continent (mai mult chiar decît aspectul copilăresc al caselor) — era lipsa totală a gardurilor. În acea seară, a primei escapade, s-a pornit la un moment dat un vînt subțire și iute, care punea parcă în alertă nu numai încheieturile hainelor, nu numai siguranța noastră pe picioare, dar parcă și stabilitatea pomilor și a acoperișurilor. Acestea păreau născute direct din cosmos, care se boltea gol deasupra lor, lăsîndu-le în bătaia suflării reci, minerale, care le absorbea. Și am avut dintr-odată o viziune terifică : vîntul acela venea direct din ghețurile Alaskăi, străbătînd sute și mii de mile, curbîndu-se pe suprafața globului, cucerindu-i cîmpiile și orașele, fără să întîlnească în cale obstacolul care — măcar simbolic — să i se împotrivească.

În lipsa oricărei despărțituri, teritoriul orașului părea mai legat de natură, dar și mai dependent de toanele ei. În ansamblu, el semăna cu cartierele de grădini și livezi din marginea orașelor noastre europene. Deosebirea era că, în timp ce acolo gospodăriile arată trecătorului partea lor geamănă, de straturi și arbori, ascunzînd mai departe, în tainițe boltite de vegetație, intimitatea căminelor, aici casele răspundeau direct în stradă, aveau o imagine ciudat inversă, părînd acea zonă incertă, de oraș și natură, numită în geografia noastră provincială „spatele grădinilor". Configurația aceasta de oraș pe dos, cu case așezate de-a-ndaratelea, deschis parcă spre exteriorul lumii, oferindu-i toate misterele, era subliniată și de franchețea ferestrelor, largi și despuiate de orice perdele, în așa fel încît din stradă să poată fi văzut tot ce este necesar pentru ca vecinii, trecătorii, opinia publică să știe, dacă vor, cum trăiesc gazdele. Întrebarea care mă obseda de cînd descoperisem lipsa gardurilor (este oare un semn de zgîrcenie

sau de altruism ?) n-am mai pus-o nimănui, pentru că răspunsul era, evident, mult mai complicat, împletind ambele fire ale întrebării — şi meschinăria, şi dăruirea. Explicaţia cobora departe, în epoca pionierilor şi a puritanismului, cînd singura posibilitate de a te pune în gardă faţă de noul vecin — total necunoscut ca om, ca limbă, ca obiceiuri — se dovedise a fi nu forţa stîngace a autorităţilor, a legii, a cuvintelor, ci punerea lui preventivă — şi implicit a ta — sub ochii opiniei publice, sub necruţarea privirilor întregii colectivităţi. Renunţînd tu însuţi la secrete, te fereai de surprizele venite din partea celorlalţi. Din păcate, cu timpul, sistemul acesta de apărare pasivă a născut o reacţie inversă. Mulţimea de puritani încrezători şi cu vedere scurtă s-a dovedit un mediu la fel de propice gangsterilor şi răufăcătorilor de tot soiul precum este o casă fără ciini pentru lupi şi alte animale de pradă.

Din fericire, această pegră rămîne apanajul marilor oraşe, a căror bogăţie este mai tentantă, în furnicarul cărora vinovaţii se pot pierde cu mai multă uşurinţă. „Marea provincie" — şi în special campus-ul universitar — formează un teritoriu liniştit, singuratic, atins numai incidental de aripa delicvenţei. Drumul pînă în centru şi înapoi — două ore şi jumătate — nu ne-a dat nici cea mai mică tresărire, deşi eram într-un oraş cu străzile moarte. Pietonii cu care ne-am intersectat n-au întrecut numărul degetelor de la două mîini. În „downtown", cel puţin, n-am zărit nici unul. Vacanţa de Crăciun era totală. Magazinele erau închise, restaurantele trăseseră obloanele mai devreme, cinematografele, probabil fără spectatori, erau luminate de cîte o reclamă de neon somnoros, iar casieriţele dormitau în cabinele lor (se vedea prin vitrinele mari) ca nişte statui de ceară. A trecut doar o maşină cu stea, a poliţiei, făcîndu-şi rondul ca într-un film de la Hollywood (poliţiştii nu umblă pe jos niciodată), apoi două maşini înţesate cu tineri care s-au dat jos şi au urcat într-un bloc, la o petrecere, lăsînd portierele larg deschise. (A doua zi, cînd l-am văzut pe John că procedează la fel, părăsindu-şi vehicolul neîncuiat în stradă, l-am întrebat

cum de are atîta curaj. Cred că a fost sincer cînd ne-a răspuns : „Hoţii sînt aşa de rari, încît este inutil să-i aştepţi mereu. Iar atunci cînd vor să te fure, tot găsesc mijloace s-o facă. Aşa încît, ferindu-te de ei mereu, nu faci decît să-ţi complici viaţa inutil.")

La înapoiere, lîngă podul cu raţe, am văzut totuşi unul din cei mai obişnuiţi pietoni : era aproape de miezul nopţii, şi un bărbat între două vîrste, îmbrăcat în training albastru, cu un capişon pe cap, alerga cu pumnii strînşi la piept, cu genunchii ridicaţi gimnastic. Am crezut la început că e un sportiv de performanţă, făcîndu-şi antrenamentul, dar a doua zi, şi pe urmă aproape cotidian, am văzut imaginea repetată : oameni de toate vîrstele, bărbaţi şi femei, graşi şi slabi, tineri şi mai ales bătrîni, alergînd. Pe străzi, prin parcuri, pe marginea autostrăzilor. Cu atîta înverşunare, încît am dedus că e vorba mai mult decît de un sport ; e aproape un obicei naţional.

La o nuntă. Plecarea la diferite manifestări ale I.W.P.-ului se face în grup, cu maşinile care stau în acel moment la dispoziţie ; cum acestea nu sînt multe, călătoriile presupun întotdeauna o înghesuială nemaipomenită. Paul are o maşină de şase persoane şi un „Dodge" mare, de douăsprezece, dar în care încap la nevoie şi optsprezece. Bill Murray are o „Toyota" japoneză cu şase locuri. Dintre colegi, unul singur, Ivan Kusan, şi-a cumpărat o maşină la „second hand" („la mîna a doua", dar poate la a şaptea sau la a opta...), un „Ford" antediluvian, butucănos şi zăngănitor, care, pentru cincizeci de dolari, cît a costat, l-a purtat în cele cîteva luni prin toate colţurile Americii. Dar adevăratul cal de povară era microbuzul vişiniu al lui John Bean, un „Volkswagen" cu locuri nelimitate, în care vinerea se urca, în drum spre supermarket-ul alimentar „Eagle" („Vulturul"), practic întregul efectiv de la „Mayflower". Faptul că două din cinci maşini au mărci străine pare neobişnuit pentru America, cea mai mare producătoare de automobile, dar reflectă marea derută în care a fost pus cumpărătorul odată cu criza combustibi-

lului din 1973. El a părăsit proverbialele maşini gigant în care-şi investise tot orgoliul şi cu care îşi epatase prin tradiţie rudele sărace de peste Ocean, şi şi-a întors faţa spre automobilele economice. Astăzi numai cei prea bogaţi, care nu se sinchisesc de costul benzinei, şi cei prea săraci, care n-au avut bani să-şi cumpere altceva, mai pot fi văzuţi în tancurile garnisite cu zeci de faruri şi ochi de pisică.

Dar acum maşinile lui Paul şi Bill lipseau, căci erau plecate în faţă cu nuntaşii, iar noi am fost încărcaţi cu toţii în microbuzul lui John. După ce am lăsat, europeneşte, pe toate femeile şi pe toţi mai vîrstnicii înainte, am rămas lîngă uşă, ultimul, într-o poziţie încremenită, de acrobat, cu o mînă prinsă de vergile tavanului, cu alta sprijinită de dușumea. Dar cam aşa se călătorea tot timpul, şi singura necunoscută era persoana sortită să tragă după sine uşa, miraculoasa uşă a microbuzului, care presa cu o glisare curbă tot conţinutul fără să facă nici o stricăciune, fără să rupă nici un mădular.

Am traversat probabil tot oraşul şi maşina s-a oprit în faţa bisericii unitariene, clădire de un gotic aproximativ, în cărămidă aparentă, cu interiorul auster, presărat cu rînduri de bănci şi scaune. Într-una din capelele laterale — o încăpere destul de largă, cu un şemineu care-i dădea arzînd o mare intimitate — a avut loc o slujbă simplă, spusă neutru şi nemuzical. Preotul, robust, cu figură de sportiv, îmbrăcat ca un dandy, cu haină vişinie, pantaloni evazaţi, cămaşă înflorată de volane (doar gulerul închis cu bentiţă neagră îi indica identitatea), a citit cîteva pasaje din *Biblie*, după care i-a invitat pe miri să îşi dea mîna şi să se sărute. Apoi i-a venit rîndul să vorbească lui Paul, ca părinte, dar în loc de orice discurs moralist, a citit două poezii glumeţe. Lumea — cam aceiaşi inşi de pe la „party"-uri — a aplaudat ca într-o sală de spectacol, şi apoi, timp de aproape jumătate de oră, a defilat prin faţa mirilor şi i-a felicitat. Ceremonia s-a transformat într-o discuţie încîlcită, un fel de cocktail fără trataţii, în care participanţii se încrucişau şi intrau în vorbă fără încetare, părînd că au uitat cu desăvîrşire unde se află.

De fapt — ne-a spus o doamnă cu alură de bîrfitoare — ginerele lui Paul era de altă religie, dar a preferat să se cunune aici pentru a scăpa, graţie privilegiilor acestei biserici, de armată. O altă doamnă ne-a complimentat pentru compatriotul nostru Ilie Năstase, iar un tînăr, puţin exaltat, puţin ironic, se interesa dacă e adevărat că sîntem din Transilvania, ţara lui Dracula. Cel mai mult am vorbit însă cu preotul cu înfăţişare de rugbist. Ne-a explicat ciudata autonomie a cultelor din ţara sa. America fiind un stat întemeiat, în parte, tocmai de emigranţi fugiţi de persecuţiile religioase, unul din principiile ei fundamentale a rămas de-a lungul anilor libertatea conştiinţei. Biserica nu mai e, ca în Europa, o instituţie care inculcă membrilor ei datoria de a-i rămîne fideli, ea devine un fel de asociaţie a unor inşi care nu se nasc obligaţi să urmeze legea părinţilor, ci îşi pot alege singuri religia atunci cînd şi-au descoperit propria conştiinţă. Mai mult, un cult („denomination") poate fi creat, ca un partid, prin asocierea cîtorva persoane care şi-au stabilit o identitate de crezuri ori s-au lăsat convinse de preceptele uneia din ele, mai persuasivă. Numărul cerut de lege pentru înscrierea în acte a unei noi religii este de şapte aderenţi. Uneori pot fi întîlnite — la mica publicitate, chiar — anunţuri prin care cineva dă de ştire că are de gînd să fondeze o „denomination". În acest fel, şi cultul devine mai „civil", mai puţin fix şi rigid, mai puţin legat de fetişismele religiilor clasice. Bisericile rămîn nişte simple sedii, în care oamenii se întrunesc ca la un club, şi nu rar se întîmplă ca ele să fie vîndute şi să fie cumpărate, nici o tradiţie nemaiobligînd să se ţină seamă de o anume arhitectură. Lista cultelor pare astfel practic infinită. Numai în Iowa City sînt 42 de biserici aparţinînd la 28 „denominations", şi ca dovadă a lipsei de... religiozitate faţă de ele — a continuat tînărul preot — cea mai veche, „First Presbyterian Church", avînd 118 ani, va fi demolată pentru a face loc unui parcaj al căminelor universitare.

Totuşi, în anumite etape, la începutul istoriei americane, biserica a avut un rol decisiv, ea ducîndu-i pe oameni la o conştiinţă de sine care i-a făcut să fie mai inflexibili în luptă şi care, pe urmă, le-a dat dreptul să-şi

revendice chiar o poziție predominantă. Așa a fost, în Pennsylvania pionierilor, secta quakerilor, așa și-au fondat mormonii statul lor — Utah —, așa au obținut baptiștii întîietatea în Sud și tot astfel, în regiunea Bostonului, „Știința creștină" — o denominație predicînd, printre altele, vindecarea bolnavilor prin propriile lor daruri spirituale și interzicînd apelul la serviciile medicinei — a ajuns să stăpînească multe sectoare din viața economică și culturală. Curiozități de acest fel, mai pitorești însă, se pot găsi și în apropierea Iowei City, la Amana : o colonie de șapte sate, cu locuitori de origine germană, care, de peste un secol, de cînd s-au stabilit aici, refuză orice contact cu civilizația, menținîndu-se în cadrul relațiilor strict autarhice.

Dar, ca tot ce ține de resortul spiritului, în America majoritatea cultelor sînt pragmatice și, prin urmare, nu pun obstacole între viața individului și a societății. Dimpotrivă. Nefiind un ins înclinat spre metafizică, americanul merge la biserică mai mult spre a păstra contactul social cu semenii săi, spre a nu uita limba de origine și spre a se situa într-un plan solidar decît pentru a se contempla pe sine. Majoritatea bisericilor au, în subsol, o sală de întruniri, în care, la diferite ocazii ivite în calendar, credincioșii coboară și celebrează evenimentul prin programe artistice și mici agape analcoolice. Cînd, mai tîrziu, am mers într-o biserică luterană la un concert de Bach intercalat în timpul liturghiei, am fost uimiți de atmosfera ca de spectacol : la intrare hainele erau predate la o garderobă, iar cele ce nu încăpuseră, mai ales ale tinerilor, erau aruncate, ca la „party"-ul de la Paul, direct pe duşumea. După terminarea concertului s-a aplaudat, s-au auzit chiar strigăte de „bis", iar organista nu s-a lăsat prea mult rugată și a repetat un pasaj. După care preoții, îmbrăcați în frivole odăjdii violete, au reluat serviciul. În schimb, la sfîrșit, cînd lumea se îndrepta spre ieșire, ei s-au postat ca niște gazde de o parte și de alta a ușii, au dat mîna cu fiecare enoriaș, mulțumindu-i pentru prezență, iar pe cei care păreau să aibă anumite probleme și dificultăți i-au poftit să mai treacă pe la parohie în timpul săptămînii, ca pe la un birou.

În America religia se ocupă mai mult de soarta oamenilor pe pămînt decît de viitorul lor în ceruri. Diluată în atîtea culte mari și mici, care nu pot fi toate sprijinite, ci sînt doar tolerate de stat, ea s-a învățat să se ajute singură, devenind un fel de sindicat al sufletelor. Ca urmare, mulți din aceia care nu cred că au nevoie de un sprijin dinafară pentru spirit — mai ales intelectualii și în special universitarii — se declară liber cugetători fără remuşcarea de a se rupe prea ușor de tradiție. Căci tradiția, aici, constă în a-și vedea fiecare în felul său propriu de nemurire, și mai ales de viața de dinaintea ei.

Săptămîna a treia :

SFÎRȘITUL ÎNCEPUTULUI

Televizorul cu oaspeți. În numai cîteva zile existența noastră americană s-a așezat fără să ne dăm seama. Surprizele colorate din timpul călătoriei, emoțiile sosirii, ca și etapele descoperirii universului necunoscut în care intrasem le-am uitat ca prin farmec. Acum mergeam zilnic pe jos în „downtown" fără să ne mai întrebăm dacă este periculos sau nu și fără să ne mai amintim ezitările de la început. Acum coboram în sala de sport a hotelului fără să ne mai jenăm de „serviciile" noastre la ping-pong sau de faptul că nu cunoșteam pe nimeni în piscină. Somnul ne era relativ bun, scăpasem de coșmarele de la început și aveam în cinematograful nostru de noapte chiar vise colorate. Nu mai tresăream atît de puternic la sunetul telefonului care ne amintea de serialul de sîmbătă seara.

Un astfel de telefon ne-a adus o veste neașteptată : Bill Murray ne suna din „lobby" să ne spună că a adus televizorul lăsat la el, anul trecut, de antemergătorii noștri, cu rugămintea să-l dea viitorilor români care vor veni aici. Povestea acestui televizor era înduioșătoare : fusese scos dintr-un incendiu și dăruit apoi de păgubași firmei „Goodwill", un ciudat amestec de consignație și asociație de binefacere. Predecesorii noștri îl achiziționaseră cu zece dolari și îi mai cumpăraseră un clește patent care să înlocuiască butoanele de ebonită carbonizate. Urcat în cameră, acum

televizorul era al nostru : masiv, cu un colț al furnirului descojit, cu o parte a ecranului îngălbenită și opacizată de arsură. Ne-am repezit la el ca la o fereastră înaltă în chenarul căreia te aștepți să vezi o priveliște infinită.

Și, într-adevăr, cam așa s-a întîmplat. Chiar dacă, dintre munții din zare, mulți erau de carton și dintre întîmplări multe s-au dovedit a fi simple miraje.

Primul oaspete venit în locuința noastră a fost un reporter stînd în picioare, proiectat pe un zid de cărămidă roșie (ah, aceste ziduri, cît de bine le cunoșteam și pe ele de prin cinemateca noastră americană !), și vorbindu-ne într-un microfon al cărui fir se pierdea undeva în infinit. Johnny Miller (așa se numea tinerelul, care nu părea să aibă mai mult de douăzeci de ani) purta cravată și în general se îmbrăcase ca pentru o recepție, dar nu era într-un salon, ci, iată, ciudat, ajunsese acolo, undeva, la marginea orașului, unde soarele nemilos și demascator îi făcea parcă prezența neobișnuită, ca și cum ar fi luminat o oglindă de toaletă dusă pe un cîmp sau o cumpănă de fîntînă scîrțiind într-o biserică. După ce ne-a spus, cu o mare repeziciune și afișînd o tumultuoasă pasiune, ca și cum ar fi transmis un meci, că la Cedar Rapids o bandă de falsificatori a vîndut trei sute de pretinse bilete pentru turneul baletului canadian și că doi din răufăcători au fost arestați în zori de poliție, Johnny ne-a destăinuit că dintr-o clipă în alta îi vom vedea la ieșirea din comisariat. Într-adevăr, ca la un semn, o ușă din zidul de cărămidă s-a deschis și, escortați de doi policemeni, falsificatorii au trecut o clipă prin fața aparatului de filmat. Nebărbierit și încruntat, comisarul însărcinat cu ancheta venea puțin mai în urmă, ca și cum cazul acesta l-a consumat destul din zori și pînă acum și îi era lehamite de el. Johnny ne-a promis — confident — că va încerca să-l facă să ne spună cîteva cuvinte. Misiunea lui s-a terminat însă foarte repede, deoarece, nepărînd deloc mirat de patosul disproporționat al băiețașului care îi tăiase calea, anchetatorul s-a prezentat singur (așa încep să vorbească toți americanii intervievați : „I'm captain John Peters" — „Eu sînt căpitanul J.P.") și după cîteva cuvinte ne-a părăsit, declarînd că deocamdată cercetările se află în faza strîngerii de probe și că speră ca ele să ducă la bune rezultate. Johnny cel

atotprezent a rămas din nou singur, în fața zidului, și ne-a promis că ne va ține la curent cu afacerea, iar aparatul de filmat ne-a mutat la Washington, unde un senator îi spunea unui reporter părerea sinceră despre președintele Statelor Unite. Apoi ne-am întors la Iowa City, unde, în fața unor machete, un grup de arhitecți studia posibilitățile reconstruirii centrului orașului, care fusese în parte demolat. „Vom construi aici un mare centru comercial sau un parking ?" se întrebau ei, spunînd că numai populația orașului va decide asta, în cadrul unui referendum care va avea loc în luna martie. În sfîrșit, au apărut doi bărbați caraghioși — unul slab și unul gras — în fața unei hărți, cu bețe în mînă (peste tot meteorologii sînt nedespărțiți de aceste precise instrumente), și, după ce timp de minute îndelungate au trecut în revistă ce a fost în diferitele regiuni ale Americii, au anunțat cu un teribil aplomb, care nu admitea dubiul, cum va fi vremea în statul Iowa — orașul, ora, temperatura și presiunea — în următoarele trei zile.

Concursuri cu premii. Din plictiseală și din curiozitate am apucat repede cleștele cu funcții intelectuale și am schimbat canalul — o dată, de două, de șase ori. Pe încă trei canale am găsit tot prezicători de vreme, după care, buletinele de știri fiind încheiate, s-a făcut pe toate posturile liniște și au năvălit în micul ecran, ca dintr-o roză a vînturilor, emisiunile serii. Din acel moment cleștele a intrat în funcțiune ori de cîte ori credeam că ne-am lămurit cu un program, tentația de a-l folosi devenind în lungile seri — de acum încolo — o adevărată pacoste. Învîrteam de zor și descopeream — aici pe Mannix, dincolo pe Kojak, peste alte două canale pe Colombo... Dincoace se producea Lucille Ball, fosta vedetă de cinematograf care de douăzeci de ani apărea la televizor săptămînal, înconjurată de o adevărată familie a ei de platou — fiii, nepoții, vecinii, oaspeții — cu care încingea discuții despre rețete, modă, morală, educație, spectacole, „ce-a mai făcut x ?", „de ce n-o fi venit azi și y ?" etc. Peste încă un canal dădeai de o altă discuție — de astă dată scorțoasă, teoretică, pe diferite teme economice — unde se produceau deputați, ingineri, businessmeni, singurul personaj mai viu fiind reporterul — un frate bun de-al lui Johnny Miller, după

felul cum se zbătea în fața microfonului. Apoi un interviu cu un antrenor de fotbal : reporterul, așezat pe un scăunel, ochi în ochi cu interlocutorul său, nu se sfia să-l bată pe genunchi, pe umăr, să-l împungă cu degetul în piept, să-i dea ghionturi, să învîrtă cu dexteritate microfonul, părînd că e gata să o rupă la fugă, pentru a-și exemplifica întrebările prin curse pe extremă, șuturi la poartă și alte exerciții fizice.

În sfîrșit, pe un alt canal se desfășura un concurs zgomotos, ceva ce semăna, în același timp, după normele de la noi, cu o emisiune de publicitate, cu una „Cine știe cîștigă", cu o tragere de loterie, cu o expoziție electrotehnică și cu o transmisiune sportivă, toate suprapuse. Într-o imensă sală, luminată ca ziua de stele și spirale de neon, presărată cu serpentine și confetti, plină cu spectatori și, pe un podium, cu felurite obiecte tehnice, așezate ca la un tîrg internațional (frigidere, mașini de spălat, aspiratoare și automobile), apărea un crainic bătrîior, dar extraordinar de vioi, asistat de o prezentatoare blondă, echipată cu un costum de baie țesut din paiete sclipitoare. După o lungă introducere, în cursul căreia a intrat printre staluri și a dus mici conversații cu spectatorii, întrebîndu-i de unde sînt, ce vîrstă și profesie au, crainicul — care lăsa să se creadă, după exhibiționismul său, că e un vechi favorit al publicului — invita pe scenă niște curajoși. Le punea cîteva întrebări de cultură preelementară, după care — să zicem — îi poftea să spună cîte un număr. O ruletă era pusă în mișcare de ajutoarea blondă, de mai multe ori, pînă cînd erau stabiliți cîștigătorii primei faze. Fiecare rezultat favorabil era însoțit de o suită de țipete și mișcări nestăpînite ale cîștigătoarei (de obicei, participantele erau femei), iar în momentul cînd i se decerna, după un lung suspense, în care era pomenit și numele firmei donatoare, un obiect din cele expuse pe scenă, frenezia ei atingea paroxismul. Dar partea de cultură era înlocuită alteori cu un concurs de popice, să spunem, în care concurenta trebuie să se mai prezinte cu încă doi sau trei membri ai familiei, astfel încît premierea lua înfățișarea unei seri de Crăciun. Alte și alte probe urmau, alți și alți concurenți urcau pe podium, pînă

cînd, după ce toate obiectele au fost împărțite, se ajungea la momentul automobilului. Atunci o tăcere înspăimîntătoare se lăsa în sală (grădiniță de copii căreia i se anunță coborîrea unei zîne din ceruri) și, cînd rezultatul era finalmente cunoscut, izbucnea un torent isteric de aplauze, de bătăi din picioare și fluierături. Prezentatoarea se apropia de ușa „Chevrolet"-ului, spunea numele firmei care-l dăruiește, deschidea larg portiera, iar cîștigătoarea — de obicei o fată drăguță — se arunca pe jos, se tăvălea, își prindea părul în mîini și scotea chiote de bucurie disperată.

Oglinda strîmbă. Majoritatea cărților de impresii despre America se revoltă — extaziindu-se, de fapt, în realitate — în fața prea marelui număr de canale și programe; deplîng — savurîndu-le în secret — împușcăturile, sirenele, orgiile, meciurile de fotbal american și reclamele interminabile pe care această morișcă de imagini care e televizorul le vîntură ziua și noaptea, înrăind spiritele, dînd insomnii și producînd coșmaruri. Poate că voi fi considerat un naiv, sau poate n-am ajuns la aceeași concluzie fiind prevenit și așteptîndu-mă la niște grozăvii prea mari.

Dar, dimpotrivă, micul ecran american mi s-a părut cuminte din acest punct de vedere. Cu excepția nopților de week-end, cînd, la orele mici, pot fi găsite filme de groază australiene sau polono-canadiene, care-ți dau într-adevăr fiori (cele mai multe vineri spre sîmbătă, mai puține sîmbăta spre duminică, nici unul duminică spre luni), programele suferă de puritanism, iar uneori sînt chiar pudibonde. Filmele polițiste — cele mai abundente, într-adevăr — sînt foiletoane de rutină, în care sîngele nu se vede niciodată, iar gloanțele și crimele — mai mult enunțate decît arătate — apar doar pentru a putea pune mai bine în evidență cinstea, abilitatea și uneori eroismul comisarilor care-i apără pe americani de rele. Este știut că, mai ceva decît în filmele dintr-o anumită perioadă și geografie europeană, nici un film american nu are voie să se sfîrșească prost, iar eroii pozitivi, cînd apar (iar la televizor sînt preferați), reprezintă desăvîrșirea imaculată. Convenții tacite între companiile de televiziune și stat — acesta din urmă interesat să mențină în bună stare energia

și optimismul cetățenilor săi — exclud de pe micul ecran vărsarea de sînge, oroarea și mai cu seamă cea mai mică aluzie sexuală. Un sărut sau un sîn dezvelit sînt considerate mai periculoase decît o critică la adresa președintelui. S-a ajuns pînă la a nu fi lăsate să intre în pașnicele locuințe — în emisiunile de telecinematecă — pasaje întregi din filmele unor europeni, în care aceștia, uneori cu umor, alteori cu tragism, abordau problemele dragostei.

Întristătoare, în schimb, mi s-a părut nu cruzimea, ci falsitatea acestei oglinzi pe care America și-o pune în față. Micul ecran suferă nu de prea multe programe, ci de stereotipia lor ; nu de violență, ci de o anumită superficialitate ; nu de crispare, ci de simplism. Așa cum în orice „drugstore" american găsești ziua și noaptea surogate sintetice care imită la perfecțiune orice materie naturală (carne, jumări, cafea, supe, sucuri, siropuri, toate cu aromele lor, dar nehrănitoare), televizorul parcă se străduiește să nu aibă puncte comune cu viața, să se rupă de ea, și abia așa, din această postură, să o imite, să o repete cu virtuozitate. Ființele de pe micul ecran joacă *roluri*, sînt oameni de excepție de la marginea bună sau rea a societății, oameni pe care îi definesc nu stările lor sufletești, ci situațiile în care sînt puși. Sau invers. Cînd au de făcut lucruri prea normale, cînd substanța lor e reală, cînd identitatea lor este mai aproape de medie, t.v.-americanii se străduiesc să iasă din banal supralicitînd, căutînd să șocheze, îngroșîndu-și atitudinile.

Astfel își închipuie creatorii lor că pregnanța, longevitatea, percutanța lor va fi asigurată în fața spectatorului. Cum se explică acest paralelism cu realitatea ? Americanii sînt o națiune de imitatori, fără o tradiție proprie, ei au sintetizat — la început — experiența popoarelor de unde veneau într-o civilizație nouă, dar întotdeauna, pe urmă, au purtat în spate complexul și culpa acestei lipse de originalitate. Și atunci s-au străduit ca, mergînd pe un drum cunoscut, să descopere mereu altceva. Și, fără să vrea, s-au pomenit adesea că au mai multă inteligență decît suflet, mai multă perfecțiune decît spontaneitate, mai mult fast decît conținut, mai mult „glamour" decît adevăr.

De aici aerul străin, artificial, care — și în această seară — mi s-a părut că intrase între oamenii de pe micul ecran și cei pe care-i cunoscusem în Iowa.

Cînd am închis — era ora două noaptea — am simțit că voi mai avea de furcă în următoarele luni cu acest instrument de falsificat viața și m-am întrebat dacă nu e păcat să-l prefer vieții adevărate. Dar nu era adevărată oare și această minciună strălucitoare, nu făcea ea parte din felul de trai al oamenilor pe care venisem să-i cunosc ?

Ziua a 25-a :

VIAȚĂ COTIDIANĂ

„Mayflower". Hotelul nostru este o construcție singuratică la marginea orașului. Numele său („Mayflower" — „Floare de Mai") este des întîlnit, aproape banalizat de întrebuințare : așa se numea corabia de emigranți englezi — persecutați religios — care, în 1620, a ajuns în actualul Massachusetts, punînd temeliile uneia din primele colonii : Plymouth. Printre căminele studențești, „Mayflower"-ul nostru este scump, printre hoteluri este însă ieftin. Cinci dolari pe zi înseamnă jumătate din tariful celui mai mizerabil hotel. Ce-i drept — lucru neobișnuit ! — camerele nu au televizor, există însă un mare bazin de înot, o instalație de sauna și o sală de sport, unde jucăm adesea ping-pong înconjurați de yoghini tăcuți și concentrați, care ne privesc fără a ne vedea, încremeniți minute întregi în poziții neverosimile. Și mai există bucătăria fiecărui apartament, care-ți permite să te achiți de obligația de a mînca cheltuind doar un dolar pe zi. Economisim astfel banii necesari călătoriei lungi care ne așteaptă : atunci hotelurile vor costa mai mult și alimentele, gătite, își vor tripla prețul.

Clădirea este un imens „L", cu o față spre pădure și alta spre autostradă, fiecare etaj fiind străbătut de la un cap la altul de un culoar întunecos, care nu vede niciodată lumina soarelui pentru că la capete are scările de incendiu, blocate cu porți masive, metalice. Străbătînd la orice oră

din zi și din noapte acest culoar — mohorît de parcă ar fi într-o criptă sau într-o piramidă — de pe sub ușile nenumărate ale apartamentelor nările ne sînt asaltate de mirosurile diferitelor bucătării naționale, fapt care ne amuză enorm, dar care, în plus, este singurul reper pentru a ști cam unde sîntem, unde trebuie să încetinim pașii și unde să introducem cheia în broască. Alteori ne ghidăm după ziarele stivuite în fața cîte unei uși care de zile întregi n-a mai fost deschisă, locatarii fiind plecați în vreo călătorie.

Cel mai ciudat lucru în locuința noastră este însă că geamurile nu se pot deschide niciodată, lucru care — în lungile nopți de insomnie — ne-a făcut s-o asemănăm cu o închisoare. Ferestrele sînt fixate în cercevele, iar spălarea lor în exterior (cînd se face, dacă se face...) este posibilă doar cu o schelă care glisează de-a lungul clădirii. Camera este tot timpul plină cu electricitate statică. Iar dacă vrei să respiri cîteva minute aer adevărat, trebuie să parcurgi aproape un sfert de milă — pînă la recepție și de acolo în stradă.

O cercetare dificilă s-a înstăpînit în bucătăria noastră pînă cînd am reușit să adaptăm rețetele românești la gustul și prețul alimentelor locale. Untul este foarte sărat (și la gust și la preț), margarina este dulce, sarea este mult mai puternică, zahărul (de trestie) mai slab (ba chiar ușor amărui), pătrunjel nu se găsește. Bananele și portocalele sînt de cîteva ori mai ieftine decît merele, carnea de pui decît cea de porc, care este în schimb puțin depășită la preț de cea de vacă. Ficatul oricărui animal este vîndut la un preț de nimic (fiind socotit în rînd cu rinichii și măruntaiele). Brînza telemea este socotită de lux („greek cheese"), în timp ce parmezanul — brînză inferioară. Măslinele și smîntîna costă o avere, înghețata — în cutii mari, de jumătate de galon — o nimica toată. Pîinea este foarte pufoasă și inconsistentă, un fel de vată insipidă, încît am fost obligați să o preparăm în cuptorul din bucătărie. Gesturile mamei, frămîntînd aluatul în albie, mi-au reînviat în minte pe rînd, ca un ritual pe care crezusem că l-am uitat. Cantitățile de făină, apă, drojdie și sare, ca și minutele necesare dospirii și coacerii, le-am stabilit pe rînd,

astfel că la a treia încercare pîinea a ieșit înaltă și rumenă, ca-n copilărie. Foile de varză așezate dedesubt îi dădeau o aromă de sat bătrînesc, de munte, iar cînd am dus o asemenea pîine la un „party" succesul a fost așa de mare încît n-am mai scăpat de rugămințile celor ce voiau să le facem și lor un „romanian bread" sau măcar să le spunem rețeta.

Banalități și complicații. Dar cele mai complicate probleme de aclimatizare ni le-a dat ceea ce se numește, prea simplu, sistemul de măsuri și greutăți, celebrele „sizes" americane. Primul șoc l-am avut cînd, urcîndu-mă pe un cîntar, acul a traversat repede cadranul și s-a oprit la gradația notată cu 165 ! Înălțimea mea s-a transformat și ea într-una de gigant : 6,2 ! Aici e frig de crapă pietrele și totuși termometrul arată plus 12°. N-am izbutit multă vreme decît cu un serios efort matematic, care-mi tăia orice avînt, să fac să trăiască acești funți, aceste picioare și acele celebre gradații „Fahrenheit", în spatele cărora lumea anglo-saxonă s-a baricadat parcă anume spre a se face mai greu de înțeles. Numărul 44 la pantofi echivalează aici cu numărul 10, talia 52, la haine, cu talia 42 ! Continuam să trăim normal, să avem aceleași dimensiuni, să bem același lapte și aceeași apă, să parcurgem aceleași distanțe, să îmbrăcăm aceleași veșminte, să dîrdîim la aceleași temperaturi, și totuși ne simțeam ca niște străini printre atîtea mile, prăjini, iarzi, picioare, acri, uncii, galoane, cuarți, pinți, bușeli și alte unități enigmatice, fiecare din ele transformabilă în echivalentul zecimal printr-o înmulțire cu patru cifre. Cît privește neobositul Fahrenheit, pentru a-l raporta la Celsius cel Limpede trebuiau efectuate o înmulțire, o scădere și o împărțire. Infamă complicație omenească, sfidînd parcă natura care, în termometrul de la bancă — singurul cu două coloane din oraș — urca mercurul cu toată simplitatea („Celsius" pe stînga, „Fahrenheit" pe dreapta), fără să se intereseze de cele mai elementare reguli aritmetice !

Ziua a 26-a :

CE E MAI SCUMP

Secretul Universalului. Dînd, la un moment dat, la o parte unul din pătratele de placaj care ne formează tavanul, am descoperit deasupra, în spațiul de vreo douăzeci de centimetri care se întindea pînă la scheletul de beton al clădirii, un labirint de țevi, de robinete și grilaje. Am dedus că încălzirea și aerisirea camerei se produc prin această mică filială, ascunsă, a uzinei de climatizare din hotel. De aici vine celebrul „air conditioned" fără de care un american nu se poate considera american, fie că locuiește în deșertul Arizonei, în Golful Mexic, în Empire State Building, unde prelucrarea aerului este strict necesară, fie că locuiește aici, la „Mayflower", unde nu este...

Alături este bucătăria, cu tot ce poate face fericită o gospodină — frigider și congelator, aragaz cu patru ochiuri, chiuvetă cu apă fierbinte și rece, plus un malaxor care sfărîmă resturile menajere, înlăturînd prezența găleții de gunoi, plus o hotă care aspiră și elimină mirosurile culinare.

Dușul din baie are o viteză incredibilă. Apa e pulverizată în particule infinitezimale care biciuie pielea și te trezesc din morți. Pînă să se liniștească spuma pe care o face apa de la chiuvetă într-un pahar, trec secunde întregi. Și apoi, unde să mai pui că apa rece iese ca din izvor, proaspătă și aburită, și că amestecul ei cu apa fierbinte

se face exact așa cum comanzi din robinete și nu așa cum vor garniturile defecte ?

L-am chemat pe mecanicul hotelului — „Universalul", cum îl botezasem în taină — pentru că s-a stins cu totul gazul metan (aici, în poziția „oprit", se vede — obișnuit — o geană de flacără care nu mai face necesară utilizarea chibritului). Îl văzusem executînd cele mai diverse munci, de la încărcarea gunoiului în mașinile care ne trezeau în zori și pînă la repararea televizorului din hol. E un om serios, mai are doi ani pînă la pensie, cînd îl vezi „în civil" pare un intelectual, totuși am crezut că e necesar să-l recompensăm cu o mică sumă de bani (aici bacșișul se numește „tip"). Ne-a refuzat politicos și atunci am reparat greșeala printr-o lungă conversație. Ne-a spus printre altele că meseria lui se numără printre cele mai bănoase. Salariul îi este aproape la fel de mare ca al directorului hotelului. Americanii — ne-a spus el — iubesc confortul și, în același timp, nu vor să muncească în afara locului lor de muncă. Americancele — care-și au, majoritatea, locul de muncă acasă, în gospodărie — vor și ele toate condițiile pentru a da un bun randament, și deci iubesc și ele confortul. Din acest motiv, tot ce se ascunde, în America, sub cuvîntul magic „service" — de la instalator la croitoreasă și de la garaj la cosmetică — este foarte scump („este bine plătit", ca să vorbesc din unghiul convorbitorului nostru). Puzderia de necesități și amuzamente care, într-un oraș, alcătuiesc noțiunile de „opportunity" și „facilities" (spitalele, cinematografele, bazinele de înot, localurile de dans etc.) costă, de asemenea, prin extinderea raționamentului, foarte mult.

Într-adevăr, nu se poate spune că omului din „middle class" (clasa mijlocie) nu-i place să se respecte ; dar această clasă (este poate caracteristica cea mai pregnantă a Americii !) formează imensa majoritate a populației. Gusturile, idealurile ei sînt uimitor de egale și asemănătoare. Un imens popor acceptînd confortul ca pe o supremă standardizare. După cele opt, nouă sau zece ore de muncă încordată, americanul vrea să se relaxeze, să aibă totul de-a gata. Soția sa, avidă și ea de cît mai mult timp liber, a încărcat, o dată pe săptămînă, la „supermarket", automobilul cu mîncăruri semifabricate. Înainte de masă, le-a pus pe mașina de gătit și, privind în acest timp televizorul, a aștep-

tat să se încălzească supa din cutia nichelată, felul doi combinîndu-l din alte cîteva conserve (în loc de zahăr a pus zaharină, iar mîncarea lui Bob este din carne sintetică, spre a nu-i produce colesterol). După ce a copt o prăjitură din aluatul scos din ambalajul de staniol, a dat cu aspiratorul neiertător peste tapetele de material plastic — imitînd şi ele, perfect, lîna Buhara, de pildă — şi între timp a spălat rufăria de pat în maşina nou cumpărată (care automat le şi usucă şi le şi calcă, umflîndu-le cu aer cald). Acum, după „dinner" (masa de seară, singura pe care o iau împreună, de aceea puţin festivă), cei doi soţi vor privi o vreme televizorul, făcînd trecerile de pe un program pe altul cu un dispozitiv electronic, fără să se mişte din fotoliile în care s-au tolănit.

Stigmatul standardului. Dar toate acestea se pare că nu pot compune fericirea ideală. Căci tot ce este standardizat, din păcate, este şi limitat, fără aripi. Timpul trece, începi să nu mai simţi cît de moale e canapeaua cea nouă, cît de catifelat covorul, apoi să uiţi ce greu era să cureţi cartofii cu mîna, să umfli cauciucul cu pompa. Totul ţi se pare, în jurul tău, meritat şi existent de cînd lumea. Vrei altceva. Capetele înfierbîntate ale proiectanţilor născocesc gadgeturi : o veioză formată din fire metalice care se aprind şi se sting pe rînd, lucind multicolor, ca nişte plante într-un acvariu ; o brichetă miraculoasă cu care aprinzi ţigările musafirilor de la distanţă. Îmbătrîneşti cumpărînd mici fleacuri de care te bucuri o săptămînă : dăruindu-i soţiei, de ziua ei, ultimul tip de maşină de spălat vasele ; schimbînd automobilul la fiecare doi ani. Pe strada ta s-a mutat o familie de negri. Nu eşti cîtuşi de puţin rasist, îl admirai pe Ducke Ellington, te înfierbînţi şi astăzi pentru Cassius Clay. Totuşi, copiii tăi să crească împreună cu copiii aceia, care consumă deja droguri, ai căror părinţi nu vor să muncească, preferînd să ia ajutorul gratuit de la „Welfare" ? Iată, vecinul tău celălalt s-a şi mutat într-un cartier rezidenţial, afară din oraş. Vrei şi tu. Asta înseamnă să te muţi în vila vacantă de lîngă el şi, în plus, să le cumperi şi copiilor tăi automobile. Ceri patronului să-ţi

permită să lucrezi douăsprezece ore pe zi. Iei un împrumut de la bancă, pe care e o minune dacă vei izbuti să-l achiţi pînă la sfîrşitul zilelor tale. Te întorci acasă noaptea şi renunţi să mai priveşti la televizor. Dealtfel, programele nu s-au schimbat de cînd le ştii, poartă şi ele stigmatul standardului.

Şi, în sfîrşit, cînd — Doamne fereşte ! — vei muri, mai rămîne o singură formalitate de făcut. Soţia va forma numărul pompelor funebre, acel „Miller's Funeral Home" de pe strada vecină, care ţi-a trimis felicitări la fiecare An nou. O maşină ultimul tip, cu capota neagră chenăruită în argintiu, mai lungă decît toate automobilele pe care le-ai avut, te va lua de acasă. Echipa de machiori a firmei „Miller" îţi va da cu pudră, ruj, îţi va rimela ochii şi îţi va căni mustaţa. Astfel înfrumuseţat, vei sta două zile într-un refrigerator, iar în ziua despărţirii — abia atunci — vei fi arătat, ca un mire adus în peţit, alor tăi. Aceştia vor găsi în sala de recepţii, alături, o masă îmbelşugată, la care îi vor chema pe prietenii apropiaţi. Le vei auzi rîsetele amestecate cu compătimiri şi oftaturi şi te vei consola că pentru ultima dată i-ai simţit alături. Confortul, la care ai ţinut o viaţă întreagă, nu te-a părăsit nici după moarte.

Pantalonii de la doisprezece ani. Proiectanţii n-au izbutit un singur lucru : să păstreze intactă capacitatea de a se bucura a omului. Zguduitor e faptul că în această cursă pentru bunăstare nu mai rămîne loc tocmai pentru fericire. Pretenţiile cresc, şi nu e atît de greu să le acoperi, cît e greu să le reziştî moral. Cel care se lasă antrenat nu mai are timp să-şi contemple victoriile. Obligat de inerţie să privească numai înainte, nemaiavînd posibilitatea să se întoarcă din drum, americanul mijlociu pierde voluptatea dramatismului.

— Pantalonii lungi pe care eu i-am primit la doisprezece ani valorau mult mai mult în ochii mei decît valorează azi în ochii nepotului meu pantalonii lungi primiţi la numai patru. Sau pepenele roşu pe care eu îl aştept, acasă, cu emoţie, la sfîrşitul lunii iulie, este — subiectiv — mult mai gustos decît cel pe care îl găsesc la „Eagle" în ianuarie,

în decembrie, în februarie sau în mai, în orice sezon. Există o dialectică a fericirii...

Bill Murray, căruia i-am destăinuit aceste îngrijorări, m-a sfătuit să privesc în jurul meu, în campus. Tinerii aceia îmbrăcaţi în cămăşi peticite, dar mirosind a săpun, şi în rînd cu ei profesorii lor mai tineri, care vin desculţi la cursuri şi se îmbracă şi ei în „bluejeans", au demitizat fericirea searbădă a bunăstării. Ei au redus confortul la strictul necesar, deşi mulţi provin din familii avute.

L-am întrebat cît timp va dura această demnitate. Mi-a răspuns că nu mult după terminarea studiilor. Cei ce se încăpăţînează să iasă din campus cu această psihologie riscă să eşueze. Chiar de aceea, mulţi etichetează campusurile drept ghetouri pentru intelectuali şi le acuză că nu dau tinerilor mai multă luciditate socială decît o grădiniţă de copii.

— E adevărat ?

— Nu ştiu ce să spun.

Şi, trecîndu-şi mîna prin păr, Bill şi-a arătat — sînt convins că fără să vrea — peticul descusut din cotul vestonului...

Ziua a 30-a :

AUTOCARELE DE LA CAPITOLIUL VECHI

Americanii la muzeu. La Iowa City nu vin anume turişti, dar din cînd în cînd vezi cîte un autocar în drum spre Amana, care se abate pe la Capitoliul cel Vechi, unde sînt începuturile statului, un fel de „ruine ale Tîrgoviştei" iowene. Atunci, vezi coborînd pe pietrişul aleii, unde autobuzul n-a mai putut intra, nişte domni dolofani şi nişte doamne uscăţive, cu voaletă, care sînt grăbiţi de un ghid sprinten spre intrarea muzeului. E un spectacol comic şi puţin dezagreabil, căci oamenii aceştia, vajnici automobilişti din tată-n fiu, şi-au pierdut obişnuinţa mersului pe jos, iar graba şi repetiţia în grup a mişcărilor le scot în evidenţă stîngăcia. Ce i-a făcut, oare, să renunţe acum la maşină ?

În muzeu spectacolul e şi mai bizar. Cum se întîmplă de regulă, ghidul e grăbit, iar diligenţii săi ascultători nu ştiu ce e mai important : să-i conspecteze prelegerea în carneţelele cu creion aurit date de la „Travel Office", să privească obiectele ori să le fotografieze ? Atunci îi vezi agitaţi tot timpul : notînd, declanşînd blitz-urile şi renunţînd tocmai la partea sentimentală a contemplării, pe principiul că, odată imortalizate, obiectele sînt ale lor şi le vor putea privi oricînd în diapozitive, lăudîndu-se, chiar, prietenilor pentru calitatea fotografierii şi a reproducerii culorii.

Turismul acesta grăbit, cunoscut și în Europa sub epitetul „à l'americaine", este completat aici cu cel puțin încă un amănunt bizar. Fiecare explicație de natură artistică a ghidului este precedată de o referire la valoarea bănească a obiectului. De cum se intră într-un edificiu, se precizează că a costat la vremea sa, să spunem, 2,5 milioane de dolari. Apoi, tabloul cutare a fost cumpărat la o licitație cu atîția dolari, dar — furat, revîndut și din nou pus la o licitație — prețul său a crescut de trei ori ; pictorul X a pictat tavanul sălii Y contra sumei de atîția dolari ș.a.m.d. În ghidurile scrise există chiar o formulă sintetică pentru acest gen de informații. Se spune, de pildă: „The $ 2,5 millions building", adică, dintr-o suflare : „Clădirea de 2,5 milioane de dolari..."

Americanul mijlociu se teme să meargă singur la muzeu și are o viziune atît de materialistă asupra artei pentru că s-a obișnuit să considere că aceasta, ca tot ce e în jurul său, face parte din larga noțiune de confort. El nu a gîndit niciodată în intimitate asupra unei opere, deci are nevoie de cineva care să-i explice și sensul, și valoarea ei. Singur într-un muzeu, s-ar teme că exponatele nu i-ar mai spune nimic. Fiind considerate obiecte de lux, de confort, ele trebuie — prin chiar definiția pe care le-o atribuie — să aibă o valoare. Dar neștiind prețul, iar acesta neputînd fi totdeauna afișat ca într-un magazin, este nevoie de cineva care, sub o formă sau alta, să i-l comunice.

Confort și artă. Această standardizare, extinsă din domeniul obiectelor de consum asupra artei, poate avea efecte dezastruoase. Cînd apa dușului cade ca o spumă a mării, cînd aerul camerei e curat ca ozonul din munți, cînd focul electric din șemineu seamănă așa de perfect cu focul dintr-o poiană, cînd gustul cărnii sintetice e atît de apropiat de cel al cărnii adevărate, cînd sucurile de fructe produse chimic par stoarse în chiar acel moment din fructele lor, este de neconceput că există un domeniu în care legea aceasta a plăcerii, care a modelat materia și ți-a pus-o la dispoziție, nu mai e valabilă. Atunci nu te sfiești să declari că în cutare carte e prea multă filosofie, sau prea multă

poezie (ambele sensuri fiind peiorative), că tabloul cutare are culorile prea sumbre și că filmul acela e prea greoi ori prea trist. Din mulțimea editorilor, impresarilor, producătorilor și — nu se poate altfel — a autorilor vor apărea unii care, luînd exemplul fabricanților, vor ține cont de preferințele tale. Ei îți vor muia posmagii spre a fi mai ușor dumicați. Editorii vor publica povești simple, accesibile, idilice, și, mai mult, vor inventa așa-numitele „reader's digest", publicații periodice, în care îți vor rezuma cărți clasice sau de mare succes. Pentru că o parte a vieții ți-o petreci în automobil, pentru că, poate, nu ai timp să citești nici măcar atît, ei vor născoci apoi așa-numitele „comics"-uri, povești desenate, în care personajele vorbesc doar prin interjecții scrise citeț, în mari baloane, deasupra capului. Filmele vor ține și ele cont de gustul tău pentru claritate. Ele vor evita cazurile dramatice, problemele de conștiință, finalurile deprimante și se vor menține în schemele de acțiune cu care te-ai obișnuit și care nu-ți vor produce greutăți în înțelegere. Cînd, iarăși, vei fi la volan, le vei putea vedea, dintre pernele automobilului tău, în așa-numitele „drive-in-movie" („condu în cinematograf"), mari parcaje dotate cu un ecran înalt, unde chelnerițe drăguțe îți vor servi gustări în timp ce vei fi cu ochii la acțiune. Sau — dacă vrei să ai toate aceste feluri de artă acasă — ți le va aduce televizorul, pe faimoasele sale canale.

Ca orice om cu rădăcinile în altă parte, americanul are nostalgia locurilor sale de baștină. Mirajul Europei se vede cel mai bine în filme și în turism. Subiectele romantice se desfășoară de preferință în țările calde ale Mediteranei, unde un excursionist blazat găsește o fată, un loc sau o întîmplare care îi redeșteaptă căldura și omenia. Dacă își cunoaște țara atît de sumar, americanul de rînd își propune, în schimb, ca pînă la sfîrșitul zilelor sale să vadă tot ce e de văzut dincolo de Ocean. În hotelurile cu aer condiționat din Napoli sau Atena, vrăjit de ghizi vorbăreți și cabotini, el va regăsi confortul de acasă și, în plus, toate onorurile ospitalității. Izolat astfel în condiții antiseptice, periplurile pe străduțele sărăcăcioase nu-i vor trezi sentimente mai adînci decît ultimul film exotic văzut

la televizor, pentru că, pierzînd antenele artei adevărate, a pierdut şi voluptatea palpitantă a vieţii.

„După ce ai văzut Luvrul, nu mai are rost să vezi altceva." Cu aceste cuvinte, pe care le-am crezut mai întîi spuse în glumă, ne-a răspuns Mr. Pyke, un vecin de la „Mayflower" (un pensionar care se instalase aici ca într-un azil, oferindu-şi pensia contra întreţinerii), pe care l-am chemat, din compasiune pentru singurătatea sa, la muzeul de artă. Dar în ochii lui nu tresărise nici o scînteie de umor. Siguranţa abruptă, fără drept de replică, a răspunsului m-a făcut să înţeleg că bietul meu prieten judecase toată viaţa arta după criteriul reclamelor de la televizor, după legile spray-urilor sau ale loţiunilor de păr, ale căror mărci se exclud unele pe altele sub primejdia că, folosite în acelaşi timp, se anulează unele pe altele.

Ziua a 35-a :

O DIMINEAŢĂ DUPĂ SOSIREA STUDENŢILOR

Descrierea orăşelului nostru trebuia amînată pînă la sosirea din vacanţă a studenţilor. În tot timpul cît au fost plecaţi viaţa păruse să-şi fi pierdut pulsul. Bibliotecile, restaurantele şi-au redus programul. Librăria „Epstein", pe unde treceam zilnic să răsfoim o carte, era pustie ca un depozit de bibliotecă. Autobuzul galben nu mai circula, barul şi biliardul din holul hotelului aveau lacăt pus la intrare. Dar mai bine să descriu ce a apărut pe urmă decît ce lipsea înainte.

Într-unul din zilnicele raiduri prin „downtown", care începuseră acum chiar să ne plictisească, am zărit la cinematograful „Iowa" o coadă neobişnuită. Filmul nu era din cale afară de atrăgător, însă vreo sută de tineri (să fi fost cincizeci de băieţi şi cincizeci de fete ? căci toţi păreau să fie perechi !) se înşiruiseră pe trotuarul străzii Clinton, iar unii, nemaiavînd loc aici, se revărsaseră după colţ, pe strada Lee, pînă în dreptul poştei. Am înţeles imediat că sînt studenţii şi mi-am amintit senzaţia ciudată a acestei prime zile de şcoală, cînd îi părăseam pe cei de acasă şi reintram spontan în oraşul universitar cu o curiozitate întrecută doar de jale, aruncîndu-ne, ca să uităm totul, în prima sală de spectacol.

Tinerii cinefili păreau cu toţii fraţi sau rude apropiate într-atît semănau la chip, la statură, la atitudine şi îmbră-

căminte. De un blond spălăcit, mai degrabă slabi, cu feţele prelungi, cu un abrupt sever sub pometii obrazului, cu părul fin ca mătasea de porumb, majoritatea purtînd ochelari cu ramă subţire, ei adăugau acestei uimitoare asemănări fizice cîteva amănunte ţinînd nu atît de modă, cît de o solidaritate de generaţie. Fetele aveau părul revărsat în şuviţe suple care ocoleau uşor urechea coborînd apoi pînă în dreptul claviculei. Băieţii îşi aduseseră o parte din părul abundent în faţa urechii, într-o buclă masivă, a cărei feminitate contrasta glumeţ cu mustăcioara galbenă şi cu aerul studios al ochelarilor. Şi unii, şi alţii, deşi era un ger de crăpau pietrele (termometrul gigant de pe „Iowa State Bank" arăta 5° „Fahrenheit", adică minus 15° „Celsius"), erau îmbrăcaţi extrem de subţire, în costume de pînză albastră, cu pantofi de baschet în picioare, aveau capul descoperit, iar în spate purtau minuscule ghiozdane, disproporţionate cu vîrsta. Reverele larg deschise lăsau să se vadă pe dedesubt „T-shirt"-uri, bluze ieftine, de serie, pe care însă era imprimat, ori mai degrabă purtătorul desenase cu propria lui mînă, cîte un simbol, cuvînt sau număr cu semnificaţii glumeţe. Te făceau prin nonşalanţa lor să te simţi bătrîn şi conformist, şi, într-adevăr, aşa cum eram, cu hainele noastre îmblănite — de oameni care veniseră în America ca la un capăt al lumii — am avut momente cînd fiecare nasture bine închis în gaica lui de piele ni se părea un act de aroganţă. Dar ne-am dat seama că adolescenţii aceia atîta aşteptau. Uniforma lor sumară era — ca la toţi „rebelii fără cauză" — nu atît un semn al sărăciei, cît un protest împotriva „bătrînilor", care trăiesc pentru a se îmbrăca, nu se îmbracă pentru a trăi. Şi n-am putut să nu-mi amintesc de hainele severe ale strămoşilor lor, expuse cu atîta pietate la muzeul din „The Old Capitol", clădire modestă, bună la toate, în care începuseră cu mai bine de un secol în urmă primele cursuri universitare (125 de studenţi !), paralel cu primele şedinţe ale Parlamentului (mîndria Iowei este că şi-a inaugurat Universitatea la numai două luni după proclamarea statului...). Totuşi, am zîmbit curios cînd mi-am imaginat o întîlnire între aceşti băieţi şi fete de azi, despuiaţi de podoabe, şi tinerii lor strămoşi de acum 124 de ani. Cum s-ar împăca

şi ce părere ar avea unii despre alţii dacă ar fi contemporani ?

Capitala începuturilor a fost mutată curînd la Des Moines, iar Iowa City a rămas doar un oraş cultural. Lucru ciudat, dar obişnuit în Statele Unite, capitala actuală — cu cei 200.000 de locuitori ai ei — nu are nici azi o universitate, în vreme ce Universitatea din Iowa City este printre cele mai renumite din America, în ciuda faptului că orăşelul acesta are mai puţin de cincizeci de mii de locuitori (dintre care 21.000 de studenţi). Aici trebuie înţeleasă noţiunea de „campus". Acesta este, în cadrul oraşelor mari, un fel de stat în stat, situat de obicei la periferie, în timp ce în oraşele mici el se confundă de fapt cu localitatea, justificîndu-i existenţa. „Campus"-ul din Iowa City posedă 1.900 de acri (950 de hectare) de teren, 95 de clădiri (inclusiv căminele), 8 clinici cu 1.200 de paturi, o staţie de televiziune şi una de radio, un ziar, o linie de autobuze gratuite, o bibliotecă (un milion şi jumătate volume), cîteva săli de spectacole şi de sport. Pe lîngă cele zece facultăţi, Universitatea patronează cele douăzeci de şcoli — primare, medii şi parohiale — din localitate. Cealaltă jumătate, „civilă", a oraşului se reduce de fapt la locuinţele personalului academic, precum şi la reţeaua comercială şi de întreţinere. Majoritatea populaţiei îşi închiriază mansardele studenţilor. Dar, în afara acestui gen de cazare — „în gazdă" — şi în afara cazării în cămine, studenţii au posibilitatea de a locui şi în aşa-numitele „case cu litere greceşti", aparţinînd unor asociaţii de veche tradiţie („fraternităţi" şi „sororităţi"), în care eşti primit cu mare dificultate, pe baza unor teste de merit, dar care, pe urmă, vor face parte din cartea ta de vizită toată viaţa. A fi fost membru al „fraternităţii" „Alpha-beta-phi" sau „phi-beta-kappa", înseamnă, bineînţeles, a prezenta garanţii, dar un ochi expert va şti imediat („literele greceşti" îşi au filiale în toate „campus"-urile din toate statele) la ce se poate aştepta şi ce îţi poate cere — profesional, moral, caracterologic chiar — ţinînd cont de statutele „fraternităţii" din care ai făcut parte.

* *Ziua a 36-a :*

CLĂDIRI ÎN AGONIE ȘI CLĂDIRI IMPORTANTE

O mare parte a centrului comercial este demolată, și compania care a făcut această ispravă a plasat imediat fostele negoțuri (o florărie, o pielărie, un bar cu specific țărănesc și chiar librăria „Epstein", de care am pomenit și va mai trebui să vorbim) în niște elegante barăci de lemn, viu colorate, pe care le poartă cu ea din loc în loc, oriunde are în sarcină modernizarea unui oraș. O altă serie de clădiri — neatrăgînd atenția prin altceva decît prin vechimea lor lipsită de personalitate — sînt și ele candidate la demolare, dar își fac deocamdată datoria cum pot, înconjurate de locuri virane, curți dosnice și calcane pe care se pot citi zugrăvelile caselor sacrificate din vecini. Drama orașului provincial din Midwest — construit, cum se știe, pe apucate, într-o vreme cînd omul se gîndea doar să-și înalțe un acoperiș deasupra capului (un proverb local spune : „Acum cinci zile casa mea creștea în lemnul unui copac"...) — este că nu-și poate justifica urîțenia nici măcar prin vechime, el numărînd cel mult un veac și jumătate de existență, astfel încît dorința de a-i proteja trecutul și de a-l cantona în istorie se simte primejduită tot timpul de necesitățile modernizării. Edilul de aici știe că, odată și odată, clipa aceasta tot va veni, și atunci caută să-și convingă concetățenii că e bine să fie lăsat să pună mîna pe tîrnăcop cît mai devreme. Sentimentalismul, cît mai persistă aici, prelungește însă aceste pertractări cu anii — nimeni nu se angajează singur să doboare istoria — și atunci e nevoie de unul, două sau chiar mai multe referendumuri, astfel încît agonia caselor roșietice, leșioase, cu aspect de magazii recondiționate, care compun „downtown"-ul, durează. Li se aplică un tratament cosmetic care salvează aparențele. Unele — două sau trei la un loc, unite prin coridoare întortocheate — adăpostesc magazine universale, pereții falși, mobilierul și mochetele reușind să îmbrace lepra zidurilor într-o haină relativ tinerească. Altele s-au deghizat în localuri cu parfum de epocă — berării, consignații, magazine cu cizme de „cowboy", artizanate asiatice sau indiene — și, lăsînd la vedere cărămida roasă de ani și de igrasie, și-au atîrnat între pereții aceștia, ca de pod, niște odgoane, pinteni și plase de stuf, care să le dea un aspect ostentativ scenografic. În sfîrșit, cele mai jalnice sînt un fel de butici cu aspect modest înspre stradă, dar al căror proprietar stă ca un păianjen în umbra intrării — am evitat cît am putut aceste capcane — așteptînd clientul care, așezat cu forța într-un fotoliu stil și bombardat cu o ploaie de politeți îndatoritoare, nu va mai fi lăsat să scape pînă nu va cumpăra ceva. Covoarele pufoase, în care „pasul se afundă leneș", exact ca-n romane, aromele orientale împrăștiate în aer, manierele „europene" ale patronului nu izbutesc să salveze o oarecare mizerie pretențioasă, nesemănînd cu francheța — și în frumusețe și în urîțenie — a americanilor.

Altceva n-ar mai fi de spus despre „civic center"-ul orășelului nostru. Cele trei bănci, poșta, compania de telefoane, primăria sînt locurile unde se petrec activitățile cele mai vii. Ele au clădiri sănătoase, monumentale, dar fără personalitate. Despre Capitoliul cel faimos am vorbit. Adevărata viață începe însă dincolo de parcul umbros și solemn, acolo unde, dintre copacii seculari, încep să se ivească zidurile roșii și galbene ale edificiilor universitare. Pajiștile tunse scurt, milităreste, îți vorbesc de disciplina academică de inspirație englezească, înainte chiar de a cunoaște vreun om.

În centrul geometric al „campus"-ului se înalță o clădire impozantă : „Iowa Memorial Union", un fel de sediu de familie al său. Aici sînt birourile de informații, deschise

ziua şi noaptea, cantinele, cluburile, sălile de spectacol şi de bal, atelierele de artizanat şi magazinele de desfacere a produselor lor ; totuşi, cele mai impresionante sînt cîteva săli, dotate cu măsuţe joase şi fotolii adînci, aşa-numitele „rest lounge", săli de odihnă, unde studenţii care locuiesc mai departe pot veni la orice oră, pînă tîrziu, în zori, să înveţe, să se relaxeze (să doarmă, dacă vor). Aceeaşi lejeritate a ţinutei şi obiceiurilor domneşte la marea bibliotecă de alături : în sălile de studiu, peste tot, fotolii şi canapele invită parcă pe cititori să se întindă, ceea ce unii şi fac cu toată naturaleţea. În „browsing room" („sala de păscut", adică de frunzărit cărţi) s-a întîmplat de mai multe ori să văd minunea cu ochii mei : un om dormind într-o bibliotecă publică. Lucru care ar oripila pe orice universitar european, dar care aici, unde nimeni nu caută să teoretizeze disciplina, nu mai pare neobişnuit.

Ziua a 38-a :

AMERICA ORIZONTALĂ

Am avut într-adevăr noroc să cunoaştem America şi de dinlăuntru. Profilul ei n-ar fi complet fără acest miez cărnos din interiorul cojii strălucitoare şi colorate, care-şi are sîmburii şi golurile lui, dar fără de care viaţa şi-ar pierde conţinutul : provincia. Iar provincia americană, atît de diversă în înfăţişări, productivitate, obiceiuri, morală, n-ar putea fi definită fără cunoaşterea unui stat agricol, aşa cum este tocmai Iowa. Pe seama numelui capitalei sale, Des Moines, se fac încă speculaţii. Evident, el se datoreşte prezenţei, aici, între primii doi exploratori, a unui călugăr francez (fr. „moine" = călugăr). Dar de către alţii etimologia este căutată în francezul „moyen" (mijlociu). Şi cum se întîmplă de atîtea ori, etimologia falsă este cea mai apropiată de adevăr. Nu numai pentru că ne aflăm în plin *mijloc* al continentului, nu pentru că numele generic este „Middle West", ci pentru că într-adevăr Iowa este o medie cumpănită, un loc care asigură stabilitatea, dinamismul şi — fără nimic ostentativ, aşa cum o fac oraşele tentaculare de pe coastă — caracterul epatant al fiinţei naţionale. Tot timpul, ea a jucat rolul de cap de pod, de pionier şi de intermediar al istoriei. Trecutul ei este simbolul însuşi al Vestului...

După ce Marquet şi Jolliet au fost, la 1673, întîii albi care au pus piciorul aici, dincoace de Mississippi, a trebuit

să treacă mai bine de un secol pentru ca un alt francez, Julien Dubuque, să ajungă la prima împăcare cu indienii, care i-au îngăduit în 1788 să deschidă o mină de plumb pe malurile fluviului. La 1800, Mississippi conta încă drept frontieră între civilizație și Vestul necunoscut. Totuși, actualul teritoriu al statului Iowa (dominat de indieni, care îl numiseră „Țara frumoasă") era considerat în teorie o parte a Franței, ca dovadă că în 1803 a fost cumpărat de la Napoleon, împreună cu îndepărtata Louisiana, de care depindea, contra sumei — ridicole azi — de 15 milioane de dolari. Americanii — oameni de acțiune prin chiar definiția lor, prin îndrăzneala care i-a făcut să traverseze Oceanul — au păşit dincoace de fluviu mult mai hotăriți decît francezii, care se mulțumiseră să trimită comercianți viteji și misionari cu simțul lepădării de sine. În 1805 începe explorarea fluviilor Mississippi și Missouri (care azi servesc Iowei tocmai drept frontieră răsăriteană și apuseană) ; în 1808 apare primul fort militar (Iowa era marginea vestică a Americii) ; în 1820 Iowa este declarată teritoriu liber. Din acest moment expansiunea și dezvoltarea nu mai cunosc oprire. Investițiile, descoperirile, instituțiile se succed una după alta, la intervale și termene de neconceput în Europa : în 1803, prima școală, dar în 1847, prima universitate ; în 1856, primul tren peste Mississippi ; în 1877, prima linie telefonică interurbană ; în 1899, primul automobil ; în 1921, prima stație de radio (a doua în lume) ; în 1929, primul președinte al Statelor Unite născut la apus de Mississippi (aici, în sătucul West Branch, la zece mile de Iowa City). În general, se vorbește în istoria americană de „secolul dezvoltării", între 1820 și 1920. Cronologia acestui stat, după cum se vede, nu este deloc sub limita națională, deși pornirea de la zero a fost după 1820.

Orice american întrebat ce l-a adus, pe el sau pe strămoșii săi, dincoace de Ocean îți va răspunde printr-un termen care la început îți va părea vag, dar apoi îți va da de gîndit datorită frecvenței cu care îl auzi : „Opportunity". Asta înseamnă : o posibilitate mai mare de a-ți găsi norocul aici, unde locurile sînt încă mai puțin ticsite

de înaintemergători care să se fi apucat să caute mai demult și care să fi ajuns chiar să se plictisească de atîtea eșecuri — ca-n Europa, de pildă. Ceea ce își imaginează fiecare emigrant că găsește în America este un loc necălcat de alții sau căruia, măcar, ceilalți n-au avut șansa să-i descopere secretele aducătoare de bunăstare ; „a place to grow" — un loc în creștere. Un astfel de „place to grow" era Iowa acelui timp (și se consideră, încă, a fi astăzi). Populația ei era în 1838 de 22.859 de locuitori ; în 1846, cînd statul a și fost admis în federație, ea crescuse la 102.388 de locuitori. Astăzi, cînd numără 2,8 milioane de locuitori, ea a încetat să crească (excedentul unui deceniu este abia de 30.000), în schimb se consideră o mîndrie că 96,8% din acești locuitori sînt născuți aici, semn că populația s-a stabilizat și că bunăstarea a început să fie socotită pe cap de cetățean stabil. Aurul pe care primii migratori porniți spre Vest sperau să-l găsească s-a dovedit o iluzie. Dar iowenii se felicită azi că au un „aur mai stabil" : pămîntul și școlile. Ei au calculat că solul extraordinar de mănos al micii lor țări (55.986 de mile pătrate = aproximativ 150.000 km²) produce anual o valoare mai mare decît toate minele de aur din lume la un loc. Iowa deține un sfert din terenurile de înaltă productivitate ale Statelor Unite și dă Statelor Unite o zecime din totalul produselor alimentare. Toate cele șapte componente ale hranei socotite fundamentale — carnea, peștele, legumele, fructele, cerealele, laptele și ouăle — sînt produse aici din abundență. Dar Iowa rămîne centrul național al porumbului, ovăzului, soiei, al crescătorilor de animale. În cele 140.000 de ferme izolate locuiesc 667.324 de oameni, adică aproape un sfert din totalul populației. Alte 22 de procente locuiesc în mici așezări și abia 53 de procente în orașe (cifră mult inferioară indicelui național de urbanizare). Această teribilă izolare este compensată de peste un milion și jumătate de aparate telefonice (168.000 în ferme), de cele 1,3 milioane de automobile și cele 2.500 de avioane particulare (rețeaua de drumuri — 185.000 de kilometri — și aeroporturi — 240 — este proporțional a patra printre cele 50 de state),

de un milion de televizoare, 45 de ziare, 376 de săptămînale, 150 de biblioteci publice... Ciudată îmbinare a producției agricole și a tehnicizării standardului de viață! Gîndind la singurătatea fermierului, vor apărea mai puțin nefirești multiplele „party"-uri, a căror obișnuință a intrat în celula intimă a familiei americane, sau serialele cu familii artificiale care trăiesc pe micul ecran o dată pe săptămînă (gen Lucille Ball) sau acele „canned laughter" (conserve de rîs), emisiuni în care un public imaginar subliniază cu hohote și aplauze evoluția acțiunii de pe micul ecran (ca în serialul *Ce vrăji a mai făcut nevastămea*, care a fost prezent și în programele noastre). Problema singurătății individului este socotită, pe agenda vieții sociale, a treia în ordinea gravității. În fiecare oraș, alături de numărul șerifului, pompierilor și salvării, apare pe pagina întîi a cărții de telefon numărul unei ciudate instituții, așa-numitul „crisis center" (centru pentru crize), pe care orice ins îl poate forma, ziua sau noaptea, pentru a cere încurajări sau, pur și simplu, pentru a conversa cu operatoarea de serviciu. Aceasta, un fel de confesoare invizibilă și anonimă, va asculta necazurile solicitantului, va încerca să-l calmeze, îi va „ține de urît" pînă cînd depresiunea va trece.

Cît privește școlile, Iowa și le socotește printre cele mai serioase din America. Aproape un milion din locuitorii săi cei mai tineri învață în cele 900 de unități — districtuale, parohiale, particulare, profesionale, tehnice, „vocaționale", inclusiv faimoasele colegii și universități. Universitățile de stat — trei la număr : în Iowa City, Ames și Cedar Fals — totalizează 50 000 de studenți. Cum există, în Iowa, potrivit statisticilor, 711.000 familii (cu o medie de 3,57 membri), rezultă că din fiecare casă cel puțin o persoană merge la școală și la fiecare a patrusprezecea există un student. Dar ar fi prea puțin — ni se spune — să ne limităm la cifre, cîtă vreme faima școlilor din Iowa constă în îmbinarea ideală între profesionalismul lor reputat și aerul lor romantic. Guvernatorul statului, Robert D. Ray, un „democrat" de 45 de ani, prefațînd o cărticică adresată vizitatorilor Iowei și studenților străini care vin aici atrași de renumele școlilor (își începe pledoaria cu un familiar „Hello "), susține că „de la preșcolari pînă la doctoranzi și de la aceștia pînă la cercetătorii științifici, Iowa și locuitorii ei sînt gata să înfrunte secolul al douăzeci și unulea". Și tot el încheie cu o vorbă, născocită nu se știe de cine : „La tot ce-i mai bun, Iowa adaugă cel-mai-bunul".

Ziua a 40-a :

ÎNCĂ UN PARTY

Sîntem în vizită la familia Bean, unde au mai fost invitaţi un poet local, care-l laudă pe Evtuşenko, un cinefil, care-l înjură teribil pe Visconti, şi un biolog, Saul D., care a vizitat România în urmă cu patru ani, încercînd acum, la rugămintea noastră, să-şi amintească itinerarul. Dar pronunţia numelor latine este atît de defectuoasă la americani (şi încă biologul David ar trebui să fie printre virtuozi, căci se presupune că a studiat mii de denumiri botanice !), încît ne trebuie jumătate de oră pînă să identificăm cele cîteva oraşe şi muzee văzute.

Lumînări colorate, tacîmuri de plastic, două sticle de băutură, pahare şi farfurii de carton. Barbara, soţia lui John, apare din bucătărie cu un bol cu maioneză, apoi cu tradiţionalii morcovi curăţaţi şi, cu o mişcare largă a braţelor (un fel de subînţeles „masa e servită"), se aşază într-un colţ, de unde ne va privi tăcută toată seara. Sîntem la al nu ştiu cîtelea „party" şi ne-am lămurit deja că, în privinţa tratafiilor, această combinaţie culinară reprezintă un fel de tipic naţional. De astă dată, însă, John — care este originar din Sud, descendent, ne spune, al legendarului Roy Bean — ne va oferi un supliment artistic, interpretînd cîntece ţărăneşti („countries"), echivalentul american al muzicii populare. Pregătirea durează cam mult şi iată de ce : John cîntă, conform tradiţiei, din şase instrumente

deodată (plus din voce), iar luarea acestora în posesie durează la fel de mult ca echiparea unui războinic ce pleacă la luptă. O mică armonică va fi prinsă pe piept cu nişte curele, încercate de cîteva ori dacă s-au aşezat bine, deoarece pe armonică vor mai fi prinse, la nivelul gurii, cu nişte clame, alte trei : un fluier, o trompetă şi un fel de nai metalic. În sfîrşit, la călciiul stîng va fi anexat un fel de pinten-baghetă care va lovi ritmic o tobă, iar la dreptul — similar — un talger. De la un cîntec la altul, John va înlocui armonica prin ghitară, şi atunci toată instalaţia de la piept va fi schimbată. O cascadă de ritmuri vioaie, de galopuri nostalgice, se degajă de fiecare dată din mica orchestră pe care John o pune astfel în mişcare cu o perspicacitate pe care din cînd în cînd o aplaudăm. Sînt melodii cu vagi şi îndepărtate ecouri saxone, care parcă ar trece reverberate Oceanul şi timpul, odată cu emigranţii, diluîndu-se aici, în întinderile nesfîrşite ale preeriei americane. Tatăl lui John a coborît şi el din camera sa, privindu-l pe interpret cu o duioşie adresată parcă mai degrabă trecutului decît fiului său. Robust şi comunicativ, îmbrăcat într-un costum de pănură verde, ai putea crede despre el că e un pădurar descins din pădurile Rinului, dar Barbara ne-a şoptit (cu o grabă din care am dedus că nu pentru prima dată spulberă astfel de impresii) că doctorul Bean este unul din cei mai vestiţi internişti din Iowa City — profesor universitar şi şef al unei catedre. Anul acesta va ieşi la pensie şi are de gînd să se reîntoarcă definitiv în Texas, acolo unde şi-a început cariera cu patruzeci de ani în urmă, pentru a o continua ca simplu medic de provincie. Încă o dată ne-am convins (Texasul este la două mii de kilometri distanţă) că americanii îşi consideră imensa lor ţară ca şi cum ar fi una obişnuită şi că dimensiunile ei continentale nu-i împiedică să circule de la un capăt la altul al ei, din fragedă tinereţe şi pînă la vîrsta adîncii bătrîneţi.

Seara s-a încheiat la televizor, unde noi speram în secret — dealtfel din clipa cînd am venit aici — să vedem un film de Orson Welles ; majoritatea opţiunilor a fost însă atît de indiscutabilă, încît am asistat pentru prima dată pînă la capăt, dar fără să înţelegem ceva — în ciuda neobositelor explicaţii ale celor din jur — la un meci

de fotbal american. Echipați ca la hochei, îmbrîncindu-se ca la rugbi, dezlănțuindu-se pe extreme ca în fotbalul european, jucătorii viu colorați nu izbuteau să ne pară mai mult decît niște simple siluete intrate într-o mișcare dezordonată. Dar s-a încheiat ultima fază, și pe micul ecran a apărut chipul președintelui Americii. Fanaticii susținători ai „Șoimilor" din Iowa au devenit dintr-odată indiferenți și s-au cufundat în discuția întreruptă la începerea meciului. Nu păreau cîtuși de puțin preocupați de politică, așa cum nu ni se păruseră pînă acum majoritatea americanilor pe care i-am cunoscut. Apolitismul acestei națiuni ține, pe de o parte, de candoarea ei, pe de altă parte, de individualismul căruia întregul sistem social îi dă mînă liberă și-l încurajează. O butadă spune că fiecare american este președinte în propria sa casă. Așa părea și John, care își relua, la cererea invitaților, concertul, în timp ce președintele națiunii transpira în fața ziariștilor, la o conferință de presă, unde trebuia să răspundă unor întrebări, cele mai multe formulate astfel încît să-l umilească și să-l pună în încurcătură. Mi-am amintit atunci imaginile înfățișînd campania electorală în cadrul căreia același președinte și rivalul său erau purtați în triumf de mari mulțimi frenetice, înotînd literalmente pe umerii lor, ca pe o mare ale cărei catarge erau drapelele înstelate și ale cărei corăbii — carele alegorice și mascotele gigant ale partidelor. Cineva din cei prezenți aici, la „party"-ul lui John, mi-a luat-o cu răspunsul înaintea întrebării : americanul de rînd este învățat de mic că el poate deveni prin muncă, și cu puțin noroc, președinte al Statelor Unite. Dar el consideră învățătura aceasta mai mult ca o metaforă, lasă norocul pe seama politicienilor de profesie și se mulțumește să devină om politic din patru în patru ani, în perioada alegerilor. Atunci își dă frîu liber sentimentelor și resentimentelor acumulate în perioada precedentă. El ține mult la aparențele democrației și atunci nu se sfiește să sprijine acest eveniment de răscruce care se eșalonează pe perioada aproape a unui an întreg și care se transformă conștient într-un uriaș spectacol național, și de multe ori internațional. Obiectiv, locatarul Casei Albe este o rezultantă a forțelor din sînul partidului său și a raportului dintre cele două mari partide de guvernămînt, partidul republican și cel democrat. Dar, subiectiv, este alesul lui John Smith — cetățeanul anonim — căci există o lege nescrisă, transformată aproape în superstiție, potrivit căreia alegerile sînt decise pînă la urmă de moralul din țară. Cînd o situație dominantă, un aspect major al vieții sociale a ajuns la entropie, cînd se simte nevoia unor schimbări, cîștigă candidatul democrat ; cînd, dimpotrivă, apare necesitatea păstrării, consolidării unei stări de lucruri, învinge reprezentantul republican.

Lucru ciudat (provenit poate din nostalgia regilor pe care această țară nu i-a avut niciodată !), președinții sînt numerotați. George Washington este cunoscut ca „președintele nr. 1 al Statelor Unite", în timp ce actualul președinte poartă numărul 37. Ei sînt aleși de obicei din rîndul profesiunilor liberale și — ce-i drept — foarte mulți au biografii senzaționale, care străbat vertical întreaga ierarhie. Sînt căsătoriți și au trei-patru copii. Aparțin la cele mai variate culte (protestanți, quakeri, baptiști), cu greu a apărut însă un președinte catolic și niciodată unul evreu. Deși evreii controlează marea finanță, ei n-au practic — și poate nici nu țin să aibă — acces direct la președinție. Același Saul — mare cunoscător și mai ales răsturnător de dictoane — mi-a parafrazat pe loc unul, cu umorul autosfichiuitor al rasei sale : „Evreule, nu mai sus de milioane !"

Ziua a 44-a :

PRINTRE CENACLIȘTI

În fiecare vineri, iar uneori și miercurea, așa-numitul „big lobby" — holul cel mare al hotelului — devine de nerecunoscut. Scaunele de pe margine sînt grupate în jurul cîtorva mese, aduse și ele dintr-o magazie, iar spațiul lăsat cu generozitate între aceste obiecte de meditație este completat cu cîteva lăzi de coca-cola. Pe fiecare scaun apare de asemenea un teanc de foi xerografiate, cuprinzînd textul unui lung discurs. Ciudata operație este făcută de John, administratorul, care a avut la rîndu-i grijă să cheme din timp în ajutor pe cîțiva „membri ai programului" („I.W.P. members", cum sîntem numiți în circularele oficiale). Uneori — vom vedea mai departe de ce — scaunele sînt așezate în amfiteatru, iar mesele în fața lor, ca un baraj spre o scenă imaginară, prilej pe care unii i.w.p.-iști ce se iau în serios îl folosesc spre a face pe americanii, întinzîndu-și picioarele pe ele la orizontală.

Am repetat cam des numele acestui „program", fără să fi avut delicatețea — dar nici prilejul — să explic despre ce este vorba. În America, „program" este un cuvînt magic, aș spune, care, în afara sensurilor elementare — din școli, sport, cibernetică etc. — prezente în orice limbă, desemnează pretențios o activitate oarecare, pe care un muritor obișnuit ar izbuti să o numească mult mai simplu.

Există programe de cercetare spațială, de dezvoltare economică, de dezarmare nucleară, dar programul nostru — mai modest — este un simplu program literar. „International Writing Program — School of Letters" (cuvînt de cuvînt : „Programul Internațional Scriitoricesc — Școală de litere") este o idee fericită din tinerețea poetului Paul Engle, care a visat în Iowa sa agricolă un loc de întîlnire pentru colegii de condei de pe toate meridianele. De treizeci și cinci de ani, Paul bate în fiecare toamnă la ușa companiilor, și chiar a unor particulari care le-ar putea influența, pentru a obține donațiile necesare seriei următoare. Norocul culturii (care nu-și are în America un minister !) este că anumite firme economice sau financiare — mari sau mărunte, calibrul nu importă — preferă să-i vireze mici sume de bani, care le vor da scutiri considerabile de taxe, decît să se ruineze plătind impozitele exorbitante ce le-ar reveni normal. De voie, de nevoie, industrialii fac operă de mecena, astfel că nenumărați bursieri străini sau americani pot să se laude, cu sau fără umor, că își perfecționează studiile sub oblăduirea unei uzine de tractoare, a unei rafinării de petrol sau a unei fabrici de jucării.

Iată, în „lobby" au și sosit bursierii lui Paul. Se așază în scaune și automat încep să rupă sigiliile cutiilor de coca. Se anunță tema ședinței : astăzi Tadeusz Karpowicz va vorbi despre poezia poloneză actuală ; sau Alicia Rawson despre tradiția feministă în presa din țara ei, Argentina, sau Petros Ambatzoglu, despre tradițiile satirice ale prozei grecești. Autorul — care a trudit luni de zile la această lucrare — și-o deapănă cu voce voalată de emoție și de false accente, în timp ce în sală asistența parcurge în paralel textul cu ochii. Se continuă apoi cu discuții animate, cu întrebări, nedumeriri, răspunsuri, reveniri, stropite intens cu băutura rău famată pe vremuri și acompaniate de pocnetul cutiilor de tinichea desfăcute. Spiritele se încing uneori copilărește : noul coleg din Nigeria îl acuză, de pildă, pe bietul Howell, fiu de proletar londonez, că e un colonialist care i-a secătuit țara de bogății, sau, dimpotrivă, altă dată, altcineva îi pune lui Tadeusz anumite întrebări tendențioase. Este momentul cînd Paul sau Bill — depinde cine conduce ședința — ridică un deget și anunță că programul nu va putea supraviețui dacă va

deveni, din literar, şi politic, pentru că nici două săbii nu pot încăpea în aceeaşi teacă, darmite doi scriitori care îşi fac procese de intenţie pentru fapte întîmplate înaintea naşterii lor. Şi uneori discuţiile se încheie aici. Alteori se continuă, dar polemicile sînt ţinute mereu în perimetrul beletristic.

Adesea cenaclul se transformă din capul locului în spectacol, iar „lobby"-ul — cum spuneam — devine scenă, cu scaunele aşezate în evantai. Pe covor, la picioarele noastre, Kazuko îşi dansează şi cîntă poemele sau Anthony îşi declamă şi mimează zvîcnit, deghizat în femeie, textul-monolog, gen Gertrude Stein, pe care se laudă că l-a scris aici. În aceste cazuri nu se mai discută, ci protagoniştii invită audienţa — tot în contul lui Paul — într-un mic local, unde băutura se dă pe bonuri, iar gazdele sînt lăudate proporţional cu ele !

Destinse şi lipsite de orice pompă, după-amiezile de cenaclu sînt mai importante prin copilăria şi fraternitatea lor decît prin conţinutul propriu-zis teoretic. La drept vorbind, cuvîntările lor lungi rămîn uneori erudiţii goale sau informaţii emfatice despre cultura cutărei sau cutărei ţări. Cineva care ar spera să fie crezut pe cuvînt de onoare de vecinul din celălalt colţ de lume că literatura din ţara sa este la fel — sau şi mai grozavă — ca a acestuia n-ar stîrni decît zîmbete şi compătimire. Literaţii — singurii oameni ai artei despărţiţi prin graniţele limbii — şi-au creat un scepticism robust privind posibilităţile lor de comunicare, şi nimeni dintre noi nu-şi face iluzia — fără a fi taxat drept naiv — că va urni într-o oră prejudecăţile de o viaţă clădite pe formula „eu, noi sîntem cei mai...". Pentru fiecare, statuile de dincolo de frontiera sa rămîn în general provinciale şi fără aură. Dealtfel, engleza cenaclului este destul de precară : în afara volutelor de „speaker" ale londonezului Howell sau a mormăielilor nazalizate ale iowenilor, limbile celorlalţi se mişcă greu, liniar, primitiv. Din fericire, nu vorbirea literară este limba cenaclului, ci o limbă tandră, aproape fără cuvinte, compusă din zîmbete, strîngeri de mîini şi alte silabe ale inimii (unde frecventele „How do you do"-uri ţin loc de „alineat nou"), singura limbă pe care s-a constatat că o cunoaşte toată lumea şi care a devenit, pe această bază, oficială.

Ziua a 15-a :

„NO DOGS, NO CHILDREN"...

...„Interzis accesul cîinilor şi al copiilor"... Este inscripţia pe care proprietarii de restaurante şi cinematografe o pun la loc vizibil pe uşile localurilor lor. Cu timpul, s-a transformat într-o formulă glumeaţă, luată doar pe jumătate în serios.

La bibliotecă, legat de un stîlp — ca un cal la poarta unui han —, am zărit un căţel care îşi accepta soarta destul de calm faţă de condiţia sa nefericită. Probabil că stăpînul, grăbit să împrumute o carte, a apelat la soluţia aceasta disperată, ne-am spus. Dar a doua zi am zărit acolo un alt căţel şi am descoperit astfel încă unul din obiceiurile prin care americanii îşi îmbracă utilitarismul în trăzneală. Într-adevăr, nimic nu putea fi mai simplu. Şi totuşi a trebuit ca, într-o zi, cineva să decreteze că nu e comic şi nici ruşinos să laşi un cîine la uşa bibliotecii...

Tot astfel, la muzeu poţi vedea perechi tinere, cu copii : doamna (e parcă mai potrivit să spui : fata) împinge un cărucior, în timp ce domnul (băiatul) poartă în spate un rucsac din acelaşi material albastru ca „bluejeans"-ii săi ; în rucsac tronează — cine ? — un copil de unu, doi sau chiar patru ani. Părinţii se opresc în faţa fiecărei pînze sau sculpturi, copiii privesc în gol şi aşteaptă docili, niciodată nu l-am auzit pe vreunul plîngînd. În schimb, cu siguranţă că vizitele acestea în templele artei nu vor

rămîne fără urmări : fie în sensul că precocii vizitatori vor deveni cîndva niște fani ai artelor frumoase, fie în sensul că se vor desprinde la timp de ele, descoperindu-și inapetența.

În orice caz, într-o bună zi cineva a trebuit să îndrăznească să apară într-un muzeu în această postură de cangur, pentru ca opinia publică să decreteze că gestul nu e rușinos, ba că e chiar plin de farmec.

Ziua a 49-a :

PĂRINȚI ȘI COPII

Americanii, mai ales tinerii, au curajul de a se înfățișa lumii așa cum sînt pentru că sînt crescuți încă din leagăn într-o lipsă totală de complexe. Părinții nu se cramponează de sănătatea copiilor : îi vezi pe cei mici, cît nu știu încă să meargă, tîrîndu-se pe dușumeaua casei sau chiar pe linoleumul unei policlinici, ba uneori pregătindu-se să apropie gura de suprafața nu tocmai curată. Venit din Europa cea plină de prejudecăți, cu mame fanatice și copii răsfățați, te năpustești să-i împiedici ; le atragi atenția părinților, crezînd că a fost un moment de scăpare. Aceștia dau însă indiferent din mînă, îi ceartă formal și nu mai intervin la a doua tentativă, lăsîndu-și odraslele să mănînce tot praful cu hainele, să „pască" toți microbii cu respirația.

A crește aici un copil nu este un act de disperare, ci o contemplare blîndă a universului care se reproduce prin copilărie. Americanii se căsătoresc foarte tineri — în jurul vîrstei de douăzeci de ani — și se grăbesc, chiar la începutul căsniciei, să aibă cît mai mulți copii. Ba, cînd descoperă un orfan, un părăsit sau nefericit, îl înfiază și pe acela, încît numărul copiilor ajunge uneori la patru sau cinci. Cînd formația e considerată completă, viața continuă pe un plan de egalitate, între tineri și vîrstnici nemaiexistînd distanța de vîrstă și de respect de la noi. Pentru părinți egalitatea constă în faptul că au abandonat

controlul sever și obositor al gesturilor copiilor, trăindu-și viața în plenitudine și relaxare, alături de ei, considerîndu-i niște prieteni mai tineri ; pentru copii egalitatea constă în faptul că sînt tratați ca niște oameni mari, că li se vorbește ca unor ființe care-și cunosc îndatoririle și care le respectă așa cum vor crede ele de cuviință. Pentru un astfel de copil, lumea nu mai are limite. Libertatea care i se dă și pe care și-o asumă investește în el o extraordinară încredere în sine. Tot felul de sloganuri etice (cuvîntul „slogan" nu are aici un sens peiorativ) sînt menite să-l debaraseze de complexele sociale, de prejudecățile mărunte. Nu știu cîți din copiii americani mai cred că — fiecare din ei — ar putea deveni președinți ai Statelor Unite, dar faptul că ar putea crede și că nimeni n-ar rîde de ei îi face să crească firesc, lipsiți de greutatea gîndurilor de viitor (uneori atîrnînd mai greu decît mizeria materială), într-un fel vegetal, inconștient, care le dă siguranța, tăria pe propriile picioare, independență față de mediu și indiferență la problemele lui mărunte.

Din păcate, felul acesta curajos de a crește copiii întărește personalitatea acestora, dar divide repede familia. Prietenia cu părinții primînd asupra sentimentelor filiale, copiii se desprind de ei imediat ce apar în viața lor — din același unghi de vedere, al prieteniei — legături mai puternice. La doisprezece-treisprezece ani, mulți adolescenți care nu mai găsesc atracție în mediul lor familial pleacă de acasă cu săptămînile, cu lunile, adesea cu zecile de luni. Uneori sînt primele escapade ale dragostei, evadarea cu ființa iubită într-un mare incognito. Alteori „rebelii fără cauză" pornesc, așa cum făcuseră strămoșii lor cu decenii în urmă, în căutarea unor „opportunities" : fugarii dispar în state cît mai depărtate, unde se angajează ca spălători de vase, cîntăreți într-un restaurant, văxuitori de ghete. Într-un tîrziu scriu acasă cîteva rînduri seci, un fel de circulare oficiale, care intră direct în subiect, cerînd familiei haine de iarnă, cîteva obiecte personale, niciodată bani. După un timp, în care supărarea s-a mai calmat, evadații conced să vină acasă pentru cîteva zile, de sărbători. Între ei și părinți se stabilește un armistițiu, un *statu quo*, aceștia din urmă înțelegînd că, orice ar face, tot ar fi zadarnic : nu-i vor putea întoarce din drum într-un mediu în care s-ar considera acum prizonieri.

Am asistat la o astfel de întîlnire tristă : fiul locuia de cîțiva ani tocmai în statul Oklahoma, unde lucra într-un restaurant. Venise acasă cu un coleg de pribegie, de care părea legat printr-o prietenie disperată. Amîndoi erau slabi, îmbrăcați în haine subțiri și aproape rupte. Fiind seara de Crăciun, părinții — doi remarcabili matematicieni, profesori la Universitate — erau îmbrăcați sărbătorește (vizita se desfășura la o terță familie). O diferență de clasă socială se stabilise de la sine. Cei doi băieți mîncau și beau puțin, nu răspundeau la întrebări și priveau tot timpul încruntați în farfurie. Tatăl renunțase să mai încerce vreo legătură, mama îi vorbea fiului cu duioșie, iar acesta o repezea privind jenat la tovarășul său. Vizita s-a sfîrșit înainte de vreme.

Ce instinct ancestral îi trimite pe drumuri pe acești tineri ? Poate dorința de libertate a strămoșilor se răzvrătește împotriva legăturilor invizibile ale claselor și familiei ? Din nou trebuie să ne amintim — și ne repetăm — că americanii sînt națiunea oamenilor care, fiecare, au riscat cîndva ruptura de tot ce aveau în trecut pentru a-și construi din nimic altă viață. Aceasta este legătura lor de rudenie cea mai puternică. Dar parcă, astăzi, prețul este prea mare și de neînțeles...

Ziua a 50-a :

INDIFERENȚA BUNEI CREȘTERI

De o lună de cînd sîntem aici n-am auzit nici o ceartă. Am fost la numeroase petreceri, dar n-am auzit pe nimeni cîntînd. De unde atîta lipsă de temperament ? Pe stradă nu se vorbește, nu se țipă, în autobuze e o tăcere de moarte. La bibliotecă funcționara se miră cînd îi dai bună ziua : obișnuit, i se întinde doar fișa și se pleacă. După întrebuințare, cartea este introdusă, dealtfel, de către cititor într-un scoc, la ieșire, și sistemele electronice i-o vor radia din debit, fără să mai fie nevoie de intervenția funcționarilor și de eliberarea unor chitanțe.

Din toate aceste relații — în aparență de bună creștere și de mare seriozitate — se degajă totuși și ceva trist, rău prevestitor. Ca de obicei, respectul pentru independența celuilalt se transformă în indiferență. Voi putea să ies pe stradă în cea mai extravagantă toaletă și nimeni nu mă va bîrfi, nici măcar nu mă va observa. Dar aceiași oameni care azi nu mă vor privi din decență, mîine nu mă vor vedea din nepăsare. Iar lipsa de comunicare se va transforma curînd în teamă, teamă de abisurile necunoscute din celălalt.

Un automobilist care suferise un infarct cu puțin timp înainte mi-a povestit un fapt incredibil. După ce a avut criza — la volan, pe o stradă dintr-un cartier depărtat al orașului — soția sa a trebuit să bată la ușa a opt locuințe, pentru ca abia în ultima proprietarul să-și învingă neîncrederea și suspiciunea și să o lase să dea telefon la Salvare.

Ziua a 55-a :

PRIZONIERI DE BUNĂVOIE

Venirea primăverii seamănă pretutindeni — de sub fostele zăpezi ies noroaiele, de sub noroaie ies asfalturile și ierburile. Parcul orașului, peste drum de hotel, încetează să mai semene cu un crîng adormit pe care îl vizitam doar noi, străinii fără automobil. Peste vestigiile iernii încep să plutească aburi eliberatori. În aerul dulce se desenează lamuri invizibile. Crengile s-au desprins de sub pojghița de gheață în care au hibernat și par acum gata să plesnească sub presiunea sevelor. Furnici, păianjeni și muște lipicioase mișună pe scoarța lor fragilă. Rațele din rîu se aventurează acum la mal și inspectează tufișurile dezmorțite. Alunecă în schimb pe firul apei caiace zvelte, conduse de tineri în costume nefiresc de subțiri. Le concurează de pe margine cîteva biciclete. Crosiștii sînt atît de numeroși, că parcă ne-am afla în fața unei întreceri sportive universale. În grădina zoologică au reapărut — unde au fost pînă acum ? — animalele resemnate cu captivitatea — bizonii, lupii, vulpile, sconcșii, vulturii jerpeliți — care scurmă pămîntul jilav și trunchiurile nămoloase ale copacilor, nedînd nici o atenție, ca gazde ce sînt, vizitatorilor.

Iată, au apărut pe aleile asfaltate și primele automobile : verzui, cenușii, de culoarea mustarului vechi, ele pun pete mohorîte pe tabloul gata de înviere al naturii.

Familii întregi stau înghesuite între perne. Părinții, copiii, bunicii își rotesc privirile asupra împrejurimilor, părînd că au venit într-o explorare grăbită. Nimeni nu coboară, chiar cînd au ajuns în dreptul grilajelor de la „Zoo". Mașina încetinește la pas și contemplarea animalelor, blazate și ele, se face din mers. Cel mult se va face o scurtă oprire alături, într-un parcaj, unde din adîncurile caroseriei vor fi scoase mîncărurile pregătite pentru „picnic", iar acesta se va consuma, la propriu și la figurat, tot în automobil.

Într-un fel, americanul este prizonierul imensului său vehicol. Setea sa de mișcare a îndreptățit să se nască — și să i se pună la dispoziție — cea mai teribilă industrie de automobile. Adolescentul învață să conducă mașina încă din școala primară, el primește note la mînuirea volanului așa cum primește la limba engleză sau la geometrie. Crescînd, viața sa nu se va mai putea disocia de acest adăpost pe roate : va face curte în mașină, va merge pînă în vecini în mașină, va călători în concedii numai cu mașina. Abia ultimul drum nu îl va mai face în mașina proprie, pentru că va fi prefuat de mașina — mult mai elegantă — a pompelor funebre. Instituțiile se vor adapta și ele : băncile vor deschide spre stradă ghișee joase, la înălțimea portierei, unde operațiile se vor desfășura, între omul de la volan și funcționara din interior, cu cea mai mare naturalețe. Magazinele de pe șosele vor proceda la fel. Cinematografele se vor transforma în parcaje. Sistemul „drive-in" („condu înăuntru") va deveni universal. La marginea așezărilor vor apărea, mai impozante decît cimitirele pentru oameni, dar mai înspăimîntătoare prin cantitatea de trecut care zace în fierăriile tăcute și inerte, faimoasele cimitire de automobile. Cîteva șiruri de caroserii aliniate în față, apoi — în fundal — munții de tinichea ruginită care zac de ani și decenii, contorsionați și informi, în ploaie și vînt...

S-a dovedit că aglomerarea spațiului urban a devenit gravă nu atît datorită înmulțirii oamenilor și locuințelor, cît datorită mașinilor. Șoselele și parcajele — spațiul lor vital — ocupă suprafețe mult mai largi decît trotuarele,

casele şi parcurile. Oraşul american are un aspect discontinuu. După cîteva „block"-uri (carouri de locuinţe prinse în ţesătura străzilor), apare un „parking". Dată fiind frecvenţa şi banalitatea lor, parcajele sînt neîngrijite, semănînd adesea cu nişte maidane, ceea ce dă oraşului o înfăţişare părăginită. Terenurile demolate le sînt atribuite în primul rînd lor. Metropolele pierd, proporţional, mult mai mult din suprafaţa lor cu acest tribut pentru că distanţele obligă la automobile multe, iar automobilele îşi cer locurile lor — nu numai în preajma casei, dar şi în apropierea fiecărui punct frecventat : „office"-ul, sala de spectacol, centrul comercial. Campion — într-o statistică recentă — este Los Angeles, conglomerat întins pe un diametru de o sută de kilometri, a cărui suprafaţă cuprinde abia treizeci de procente destinate omului, restul formînd imperiul tiranicului său vehicol.

Nonconformiştii găsesc remedii şi la această situaţie. Unul din ei mi-a demonstrat — atrăgîndu-mi atenţia asupra mersului cîtorva pietoni abia smulşi dintre pernele şi pedalele maşinii — că femeia americană îşi pierde graţia mişcării şi chiar formele unduioase ale corpului, în timp ce bărbatul începe să semene cu un marinar care se împleteceşte la cel mai mic contact cu pămîntul. Avea, în felul lui, dreptate. Dar asta nu-l împiedica să fie el însuşi proprietar de automobil. A ţinut să-mi facă o altă demonstraţie, de astă dată inversă, din care să rezulte că nu se lasă alienat. Cînd să urcăm, am constatat că uşa magnificului său „Ford" model 1955 nu se deschidea şi că era nevoie de o săritură atletică pentru a te introduce pe deasupra ei înăuntru. Pentru pornire se dovedeau necesare cîteva minute de febrilă învîrtire a butoanelor şi tragere a levierelor, timp în care toate mădularele colosului se cutremurau cuprinse parcă de agonie. Pe jos, pe muşamaua noroioasă, era plin de pantofi, sticle, cutii, creioane împrăştiate. Locurile din spate aveau tapiţeria spintecată, iar arcurile ruginite rînjeau la lumina soarelui ca nişte schelete. Omul era avut în felul său, dar ţinea să-şi demonstreze că nu depinde în linii esenţiale, decît în limitele strictului necesar, de vehicolul greoi, pe care îl scosese dintr-un magazin de vechituri de la marginea oraşului. Deşi — îmi demonstra el — independenţa aceasta costă, căci o asemenea vechitură consumă benzină cît două automobile noi la un loc.

Dar care independenţă nu trebuie plătită ? mă întrebam în această primă zi de primăvară, pe aleile din parcul oraşului. Şi, purtîndu-mi paşii prin noroiul optimist, priveam cu cîtă voluptate îşi luau gustarea la bordul maşinilor noi-nouţe, ca în nişte închisori liber consimţite, veselii excursionişti.

FUGA DE OBIECTE

Am observat curînd, ca niște pietoni conștiincioși ce sîntem, că americanii pierd foarte multe obiecte. Pe culoarele hotelului, în magazine, dar mai ales pe străzi, în parcaje, acolo unde se dau jos din mașină, vezi o puzderie de pixuri, pieptene, portofele, oglinjoare, pachete de țigări, lucruri pe care, pesemne, nu le mai caută, pentru că a doua, a treia și a patra zi le vei găsi nemișcate.

În schimb, la „Mayflower" există un raft, lîngă cutiile poștale, unde se depun obiectele găsite în hotel. Ni s-a întîmplat să găsim acolo, la numai o oră după ce o pierdusem, o pereche de mănuși îmblănite. Tronau în dulăpiorul încăpător, în mijlocul unei adevărate colecții de obiecte rătăcite de stăpîni, unele destul de valoroase : ochelari, fulare, cravate, cărți și chiar un televizor portativ.

De unde acest fatalism față de bunurile proprii, această nepăsare față de ale altora ? Cînd îmi puneam a suta oară această întrebare (se topesc zăpezile, iar obiectele apar, rînd pe rînd, ca un lest, la suprafața pămîntului), am găsit în cutia poștală o reclamă neobișnuită. Pe toată întinderea hîrtiei trona un portret în picioare al lui George Washington, primul președinte al statului american. Ziua de naștere a „părintelui națiunii" este considerată o mare sărbătoare. Ei bine, de ea era vorba. Un negustor de pantofi ne anunța că peste cîteva zile va veni această sărbătoare și

că, dacă ar fi trăit George Washington, evident că și-ar fi cumpărat încălțările — cu o săgeată roșie ni se atrăgea atenția asupra lor — de la magazinul său.

N-aș fi crezut că e posibilă atîta impietate dacă n-aș fi văzut-o cu ochii mei ! Acum realizez că americanii se nasc și mor cu acest fluviu de culori, de arome și de jocuri de cuvinte — uneori inteligente, dar de obicei lipsite de har — trecîndu-le prin fața ochilor. La orice oră din zi și din noapte reclama funcționează ca un duh insinuat în viața lor neobosit, cu perfidie, cu asiduitate. Străzile gem de reclamă și tot ce e mai frapant în arhitectura luminoasă a bulevardelor ține de ea. Giganticul gentleman de carton, a cărui gură e desenată pe un coș, sus, pe acoperișul unei case, și care la fiecare fum pufăit clamează : „Fumați țigaretele «Winston»", e o reclamă. Reclamă este și calendarul sau termometrul de neon de pe întreaga fațadă a băncii, pe care, privindu-l zilnic, să vezi dacă e joi sau vineri, dacă s-a făcut mai frig sau mai cald, dacă funcționează sau nu, îl simți curînd ca pe o permanență a vieții tale, deși știi că scopul lui este să-ți inculce o veșnică recunoștință față de compania X, care ți l-a pus cu generozitate la dispoziție.

Dar adevăratul triumf al reclamei este la televizor. Cu excepția unuia singur („educational channel"), unde dealtfel reclama este cu desăvîrșire absentă, programele de televiziune nu sînt finanțate de stat și nici nu percep taxe de abonament de la telespectatori. Veniturile lor sînt realizate exclusiv din „advertising", această mică sau mare publicitate care din sfert în sfert de oră întrerupe programul artistic și se instalează pe micul ecran. Fiind cel mai nelipsit dintre toate genurile de emisiuni, reclama a căpătat treptat autonomie, a devenit un fel de „artă", cu despărțiturile, ramurile și tonurile ei aparte. Cînd a murit Malcolm X, unul din marii autori ai genului (mențiunea „X" delimitează, de obicei, acolo unde deosebirea nu este clară, un material comercial de unul artistic), i s-au închinat necroloage, studii în lege, care-l caracterizau drept un „prieten al consumatorului", „deviza sa fiind nu să te facă să cumperi oricum, pe baza prețului redus sau a cantității sporite, ci să te facă să alegi cu mintea, dintre mai multe posibilități, pe cea mai bună".

Reclamele la televizor sînt de obicei mici istorioare, în care intervin personajele cele mai pitoreşti ale străzii şi ale magazinului : şeriful, vagabondul, băcanul, pompierul. Uneori forma lor e ghicitoarea simplă, cu răspuns paradoxal, alteori este imnul făţiş, spus sau cîntat, adresat obiectului. Două gospodine apar — joviale, comunicative — şi pornesc din senin o discuţie despre calităţile cutărui obiect : o cremă de faţă, un detergent, un deodorant, un jeleu, un gem, un „ketch-up", un praf de budincă, o supă concentrată. Sticluţa sau cutia, una sau mai multe, sînt vînturate de nenumărate ori prin faţa ochilor şi, în momentul cînd discuţia a ajuns la inevitabila concluzie că produsul este cel mai bun, un cor nevăzut începe să cînte o adevărată odă veselă, în care sînt proslăvite din nou virtuţile produsului. Tonul acesta de pălăvrăgeală mucalită, de şmecherie dezinvoltă, a ajuns aşa de comun, încît îl poţi auzi adesea transpus — ca pe multe altele din caracteristicile reclamei — în filmele artistice propriu-zise. Este, de pildă, tonul triumfător al crainicului din serialul *Incoruptibilii* sau al atîtor crainici din reconstituirile de naufragii, războaie şi alte evenimente istorice. Ca să nu mai vorbim de desenele animate, care nu ştii dacă au fost născocite pentru reclamă sau dacă reclama le-a influenţat total, într-atît nu pot fi, ca alură, deosebite de aceasta. În sfîrşit, unele reclame vin cu parodii făţişe de filme sau chiar cu scurte filme de ficţiune cărora le adaugă în final sloganul : „Acesta este darul companiei X. Cumpăraţi produsele companiei X." Nopţi întregi am urmărit, cu umor, dar şi cu cîte un frison strecurat de-a lungul şirii spinării, un serial comic ale cărui personaje erau nişte schelete ; acestea, după ce făceau şueta de rigoare, aparent total dezinteresată (glasuri de ventriloc, reverberate în bolţi de castel părăsit), lansau chemarea triumfală : „Folosiţi numai izolatorii ACRI" (ACRI era o firmă de placaje de aluminiu pentru faţadele caselor). După cum, în fiecare duminică dimineaţa, de la 9 la 10, urmăream o retrospectivă Stan şi Bran. Totul era normal, doar că din sfert în sfert de oră gagurile încremeneau şi locul lor pe micul ecran era luat de anunţuri de vînzări şi cumpărări de imobile. Un crainic pisălog şi monoton arăta pe rînd fotografii de imobile, anunţa preţul, numărul şi dispunerea camerelor, numele şi profesia vecinilor... Ca să nu explodezi, trebuia să te refugiezi în camera alăturată şi, pînă se termina infamia, aveai tot timpul să scrii o ilustrată, să inspectezi o oală pusă pe foc sau chiar să te bărbiereşti.

Deşi se lasă stăpîniţi de ea, americanii disprețuiesc reclama şi, poate prin ea, şi obiectele. Ei ştiu că anumite lucruri au mai mult o valoare afectivă, că bucuria de a le avea nu supravieţuieşte clipei sau zilei cumpărării şi atunci nu se întristează deloc cînd au constatat că au avut şansa să le piardă. Civilizaţia „gadget"-urilor (obiecte derizorii pe care le cumperi fără să ai practic nevoie de ele) le dă un asemenea gust al zădărniciei vieţii încît consideră o favoare să constate că existenţa atît de întortocheată li s-a simplificat cu un pieptene, cu un pix sau cu o amuletă.

Ziua a 58-a :

ÎNTR-O UZINĂ

O documentare. Dis-de-dimineață am plecat cu mașina la Moline, pe Mississippi, după ce abia aseară, tîrziu, am fost înștiințați să fim pregătiți pentru o călătorie de documentare. Bill Murray, la volan, ne spune că excursia este tradițională : fiecare bursier, la timpul său, a făcut-o...

La Moline se găsesc uzinele „John Deere", din donațiile cărora se acoperă o parte însemnată a cheltuielilor I. W. P. Mergem, așadar, spre unul din binefăcătorii literaturii mondiale, care, însă, nu produce stilouri, sau hîrtie, sau cerneală (scrisul cere așa de puține materiale, că orice capitalist ar muri de foame dac-ar fi să trăiască de pe urma lui), ci tocmai tractoare, combine și sisteme de irigații. Dar, donînd o infimă parte din veniturile sale culturii, compania obține substanțiale reduceri la impozite. Bill pare plictisit și jenat : de banalitatea explicațiilor, de stereotipia obiceiului, de faptul că ne-a luat de la hotel fără să fi fost mai din timp lămuriți unde mergem. Fiecare întrebare parcă îl indispune, ca și cum ar fi din partea noastră o insinuare. Îl liniștim spunîndu-i că am mai făcut nenumărate „documentări" și că nu trebuie să se simtă cîtuși de puțin vinovat. Ceilalți colegi — ne mai spune Bill — au fost la Moline acum șase săptămîni, formînd un grup condus de Paul și Hualing (înalt nivel !) ; vizita noastră — continuă el — este „de recuperare" : ultimii

sosiți și directorul adjunct ! Și rîde ascuțit și sacadat, cu rîsul lui artificial, dar simpatic, un fel de rîs pe seama rîsului...

Într-adevăr, în mașină, alături de noi, se mai află polonezul Lapinsky. N-a mai fost pe o șosea americană (a venit aici cu avionul), așa că trăiește — se vede în ochii lui — emoția intensă a descoperirii culorilor, formelor, senzațiilor noi. Cît îl privește pe Bill, a îmbrăcat același sacou cafeniu, de catifea reiată, tocit și peticit, în care l-am cunoscut și în care l-am regăsit zi de zi. Patruzeci și cinci de ani, irlandez venit de tînăr în America, poartă încă în suflet nenumăratele nuanțe și complicații ale bătrînei Europe : complexe, avînturi, descurajări, umor, timidități, regrete, sentimentalisme, bucurii melancolice. S-a căsătorit cu Barbara, o fată din West Branch — comuna, din vecini, a fostului președinte Hoover — au adus pe lume patru copii și au adoptat încă o fetiță, care acum e domnișoară și se pare că din cînd în cînd le dă emoții, părăsindu-i și lăsîndu-se căutată. Pe lîngă catedra de la Universitate — literatură comparată —, scrie proză : un roman, *Lungul drum de acasă*, i-a apărut de curînd la o editură bine cotată din Boston. Este tocmai istoria tribulațiilor sale, a descoperirii Americii de către un singuratic european, bineînțeles turnată într-o formă alambicată, modernă, obligatorie la un urmaș al lui Joyce și Beckett. Dar cea mai sensibilă coardă a lui Bill este, azi, România, pe care a vizitat-o cu puține luni în urmă și de care a rămas îndrăgostit. Ne mărturisește că o noapte petrecută la Voroneț l-a făcut să scrie prima poezie din viața sa. Bill își șterge discret o lacrimă, apărută, dar încă neobservată de noi, sub rama de metal a ochelarilor. I se pare că românii de la munte și peisajele românești seamănă mult cu oamenii și priveliștile din Irlanda sa natală. Iar zborul scuturat al automobilului pe tronsoanele de beton ale autostrăzii — 130 de kilometri pe oră ! — îl face să pară un copil trist care-și ascunde mereu privirile.

Cînd ajungem la Mississippi, putem să privim din nou „fluviul-părinte", de astă dată cu frăție și luciditate. Sîntem acum, spre deosebire de dimineața cînd l-am traversat în sens invers cu „Greyhound"-ul, niște oameni de-ai lui, care nu se mai tem de ce-i așteaptă în necunoscut. După

un obicei din copilărie, măsor pe ceas durata traversării : trei minute. Ce-i drept, Bill a încetinit viteza ca să ne lase să observăm : dedesubt, la o mare adîncime, în fundul albiei largi de nisip cenuşiu, un rîu dolofan, mai degrabă adolescent, tulbure de aluviunile cărate, iar la vale, trase la un chei adormit, cîteva vase lătăreţe, încărcate cu mărfuri. Nici vorbă de mirajul din povestiri şi filme. Adevărat că, pînă aici, fluviul abia dacă şi-a parcurs un sfert din biografie.

Dramatismul şi electronica. Maşina s-a oprit într-un parcaj, lîngă o hală uriaşă, cu geamuri afumate spintecînd de sus pînă jos, în falii verticale, pereţii. Am fost conduşi cu precauţie de Bill printre şirurile de automobile, atît de asemănătoare că te făceau să pierzi direcţia, spre sala de primire. Aici, o scurtă discuţie cu un funcţionar de la un ghişeu. În timp ce acesta telefonează mai departe, zărim peste umărul lui o încăpere ticsită cu mese şi oameni. Ingrămădeala simetrică face ca totul să se asemene mai degrabă cu o hală de maşini-unelte decît cu un birou administrativ. Funcţionarii sînt îmbrăcaţi corect şi chiar elegant. Dar, ciudat, fiecare din ei pare umilit de înghesuială proporţional cu demnitatea vestimentară pe care o afişează. Am mai văzut un asemenea peisaj birocratic în filmul *Procesul*, reconstituit de Orson Welles după romanul lui Kafka. Dar — spre deosebire de banda sonoră a filmului, care se compunea dintr-un ţăcănit mărunt şi regulat de clape suprapus unui zgomot de cilindri striviţi — aici te izbeşte un fel de linişte apăsătoare, sau mai degrabă absorbantă. Deşi se bate la maşină, se calculează la abacul electronic şi se vorbeşte la telefon, rezultanta este abia o şoaptă vătuită. Senzaţia este parcă şi mai înfricoşătoare.

Omul pe care-l aşteptam poartă în piept, ca toţi slujbaşii americani, un ecuson de metal în care sînt incizate numele şi funcţia. Maurel Mariens este „public relation", unul din numeroşii „public relation" ai întreprinderii. Pare că a pornit într-o expediţie colonială, căci poartă pe cap o imensă cască albă şi în colţul gurii o imensă havană. Ne preia cu o familiaritate excesivă, ne conduce într-o sală

de cantină unde ne oferă o cafea şi ne vorbeşte despre menu-urile salariaţilor, despre lupta împotriva poluării aerului şi apei pe care o duce întreprinderea sa. Nici un reziduu din turnătorie nu ajunge să impurifice apele fluviului, se laudă el, şi arată cu atîta convingere şi fanatism duşumeaua de linoleum, că parcă bătrînul Mississippi ar trece tocmai prin acel punct, cuprins brusc de o limpezime cristalină. Dar, ce-i drept, în sala următoare — un fel de club pentru oaspeţi — Mariens ne arată medalia de aur federală, prin care turnătoria „John Deere" este răsplătită pentru integritatea sa în materie de antipoluare. În sfîrşit, iscălim o hîrtie de protecţia muncii (surpriza este că un duplicat de carton al semnăturii este dezlipit imediat şi ni se oferă ca un ecuson de purtat în piept !) şi primim din braţele arcuite elocvent ale amfitrionului cîte o pereche de ochelari antiflacără. Acum aflăm de ce ritualul a fost tărăgănat atîta (căci evident ocolul prin cantină a fost premeditat) : un alt „public relation", se pare că şeful lui Mariens, soseşte grăbit cu încă doi oameni de afaceri japonezi, pe care ni-i predă în bombănelile cu totul neierarhice ale subalternului.

De acum încolo, omul cu havană şi cască va intra cu adevărat în meseria sa. Tot ce vorbeşte el ar trebui pus sub un imens semn de exclamare. Într-adevăr, parcă ar vrea să ne convingă, fără să-i mai pese de nimic, că reclama e sufletul comerţului, că felul cum vezi lucrurile contează mai mult decît lucrurile în sine. Din cel mai mic amănunt face un eveniment, astfel încît să rezulte că firma sa este cu adevărat cea mai serioasă din lume, salariaţii ei cei mai disciplinaţi, produsele ei cele mai bune. Ne atrage atenţia asupra grătarelor de fier de care muncitorii îşi freacă tălpile înainte de a intra în hală ; asupra ventilaţiei aerului şi iluminatului cu neon ; asupra numeroaselor dispozitive automate.

Dar, printr-un labirint întunecos, am ajuns în sfîrşit pe o pasarelă arcuită deasupra cuptoarelor de topire. Dedesubt, într-un rug intens de flăcări, se desfăşoară lupta eroică a topitorilor cu miile de grade. Totul se vede însă mut, ca într-un film, căci pasarela noastră este izolată ermetic de lumea înconjurătoare. Vajnicul ghid sconta

evident, ca de atîtea mii de ori, pe încurcătura în care și-a pus oaspeții. Și parcă atîta a așteptat. Dîndu-se la o parte, ne arată teatral un tablou electronic, un fel de robot. Mariens își aprinde o nouă havană și se retrage pe un scaun, în spate. Pare că se concediază și ne predă. Și într-adevăr din viscerele metalice o voce onctuoasă ne salută cu „Bună ziua" și ne anunță că de acum încolo, în tovărășia ei, vom vizita cea mai..., cea mai..., cea mai... turnătorie din lume. Și fiecare mișcare de jos, din infernul real, se transformă pe panouri în scheme, diagrame, reacții chimice, și fiecare cuvînt al vocii magnetice în superlativ abstract, spus cu tăria convingerii.

În măsura în care cutia compusă din mii de piese poate avea o altă convingere decît proprietarii ei.

Cercuri de vîrstă. America n-a avut nobili, adevărata noblețe a americanului de rînd constă în numărul de generații pe care și le poate identifica în trecutul familiei. Oamenii se socotesc duci și conți după cercurile de vîrstă pe care și le descoperă în arborele genealogic. Cu cît strămoșii au fost mai umili, mîndria celui cu vază este mai mare. El își va atîrna în „office", lîngă portretul său, poza încadrată în aur a părinților, bunicilor sau străbunicilor, de preferință în cea mai umilă uniformă : emigranți în pufoaică, saboți, salopete rupte, femei încotoșmănate în șaluri groase, cu rochii lungi și cizmulițe cu năsturași... Cînd viitorul acestei perechi simple și năpăstuite a fost scris să se realizeze în industrie, atunci noblețea stirpei e considerată și mai mare. În uzinele născute din istețimea sau norocul acelor strămoși se vorbește de generația a treia, sau a patra, sau a cincea — generație de salariați, de mașini sau de clădiri —, toate începînd de la ei, cum s-ar număra spițele unei dinastii regale.

Cam așa se întîmplă și cu întreprinderea „Deere et Co.". Emblema ei — prezentă pe vreo șase sute de produse industriale, cunoscute în majoritatea țărilor lumii — este căprioara. „Căprioară" se spune în englezește „deer". Dar este o simplă asimilare : John Deere a fost un om în carne și oase, un ucenic de potcovar pe care acel misterios

„opportunity" american, pe care îl mai poți numi în atîtea alte feluri — noroc, destin, perspicacitate — l-a transformat peste noapte în inventator. S-a născut în 1804 în Vermont, cel mai nordic stat al confederației, și era vestit în împrejurimi pentru felul cum știa să scoată din forjă cele mai complicate obiecte cerute de clienți. Dar, cum nimeni nu-i profet în țara lui, și cum America avea încă atîtea debușeuri, tînărul a pornit din stat în stat, din oraș în oraș, spre Vest. Astfel a nimerit pe Mississippi, rîul abia traversat de oamenii albi, ținutul cel mai mănos pe care aceștia îl cunoscuseră vreodată. În 1837, John Deere a fabricat, cu sprijinul unui fermier care i-a pus pămîntul și averea la dispoziție, pentru experiențe, primul plug de oțel din lume. O invenție banală, care astăzi trece prin mintea oricui ! Dar trebuia să se nască un om care să îndrăznească să pună această idee în practică.

Uzinele din Moline au fost întemeiate de Deere și fiecare element al lor poartă o virtuală cifră, a generației din care face parte. Cele mai vechi sînt din generația întîi, și printre acestea se numără și fluviul, care a contribuit prin potențialul său de energie la stabilirea locului fabricii. Maurel Mariens s-a prezentat ca făcînd parte din generația a treia, în sensul că abia bunicul său a ajuns să lucreze aici. Iar clădirea administrativă, ultramodernă, unde am fost aduși la sfîrșitul vizitei, este din generația a cincea.

Evident că această ultimă generație nu se încurcă în propria modestie. Ea a părăsit poteca îngustă și bătătorită, printre lanuri, a bătrînului John, și a început să producă noi articole, unele de sport, altele de construcții, altele pentru tăiatul pădurilor, altele pentru construcția drumurilor, curățitul zăpezii, îngrijirea gazonului... Capitalul a crescut ; sub pseudonimul „John Deere" se ascund acum 25.000 de acționari, exporturile și cooperarea tehnică au cuprins mai bine de 100 de țări. Din 1955, compania a fost declarată ca făcînd parte din „primele o sută de întreprinderi ale națiunii".

Și peste toate acestea, o spumă de cosmopolitism, care stă așa de bine secolului nostru... Palatul administrativ al

UNIVERSITY LIBRARY IAȘI

centralei, înălțat în 1964, într-o pădure, pe malul unui lac, este un adevărat monument de arhitectură (datorat celebrului Eero Saarinen), pe care mulți vizitatori vin să-l vadă anume, ca pe o operă de artă. Ruginiul metalului și reflexele gălbui ale sticlei dau acestei apariții singulare, profilată pe coroane compacte de stejari seculari, un aer melancolic, umanizat, îndulcind matematica aridă care domină interioarele. Tot așa, pe culoarele largi, construite ca niște holuri de muzeu, odihnesc de o parte și de alta, în rafturi și pe pereți, opere de Chagall și Miró, tapiserii franceze, sculpturi chinezești, unelte africane, artă naivă din toate timpurile și de pe toate meridianele... Dacă n-ai auzi calculatoarele, dacă n-ai ști că în stînga și în dreapta, în birouri, funcționarii — patru cîte patru în cîte o odaie — calculează dividende și taxe de scont, ai putea crede că te afli în cel mai dezinteresat muzeu din lume.

Și poate că așa va rămîne, într-o zi, cînd pe fluviile lumii va începe să curgă lapte cu miere, iar „John Deere" va fi o amintire din epoca îndepărtată a pămîntului arat cu un cuțit de fier. Dar pînă atunci oamenii vor avea nevoie de pîine, pîinea va avea nevoie de pluguri, plugurile vor avea nevoie de efortul omenesc, iar frumusețea artei va trebui să coexiste cu gesturile dure și pieritoare ale muncitorilor de sub pasarela de azi-dimineață, și-i va fi dat să rămînă, poate, unica și mereu mai fragila lor proiecție în viitor...

Ziua a 60-a :

MODĂ ȘI MUZICĂ

Ca în toate orașele universitare din America, eleganța a devenit la Iowa City o noțiune stranie, aproape o antinoțiune. Depinde cum vrei s-o iei. Eleganța înseamnă, pentru tineri, a fi la opusul pedanteriei vestimentare, cu cravată și dungă la pantaloni, perpetuate de „middle class". De aici, din „middle class", provin majoritatea tinerilor acestora și în „middle class" se vor întoarce ; dar pînă atunci nonconformismul vîrstei le cere să se poarte altfel, să respingă morala părinților și, mai ales, să exteriorizeze această distanțare. Aproape că nu vezi pe străzile orașului persoană care să nu poarte „bluejeans" și tenișI, incluzînd aici chiar pe profesorii mai tineri care se simt solidari cu studenții. Fuga de o modă a creat o altă modă. Refuzînd să îmbrace uniforma burgheză, ei au îmbrăcat fără să-și dea seama o alta, chiar dacă nonconformistă, dar tot o uniformă.

Închipuiți-vă atunci mirarea ce ne-a cuprins cînd am intrat în „Hancher Auditorium", noua sală de spectacole din Iowa City, pentru concertul dat de filarmonica studențească. Am ajuns exact în momentul cînd dirijorul ridica bagheta și ne-am trezit, împreună cu alți vreo douăzeci de întîrziați, pentru prima piesă din program, într-o boxă — toată numai sticlă — de unde puteam urmări mișcările sălii ca dintr-un acvariu, sunetul venind pînă

la noi prin instalațiile de amplificare (am aflat între timp că strania încăpere nu servește doar pentru recuperarea întîrziaților, ci și a persoanelor bolnave, care prin tuse ori utilizarea batistelor ar putea stînjeni desfășurarea concertului).

Ceea ce ne-a frapat din primul moment a fost înfățișarea absolut ceremonioasă a sălii. Prin geamul gros vedeam nu numai orchestra îmbrăcată din cap pînă în picioare în negru, ci și spectatorii tineri din sală, echipați ca pentru un bal de pe vremuri. Am înțeles atunci, instantaneu, că muzica a rămas o zonă neutră, apărată printr-un armistițiu solid de devastarea modelor și capriciilor temporare. Ceea ce nu izbutise dojana părinților, ceea ce presiunea conformismului se resemnase să mai încerce, se realiza acolo prin forța magică a tradiției sunetelor, prin dragostea pură pentru Haendel sau Bach.

Iowa City are o orchestră simfonică de 115 persoane, în care studenții cîntă alături de profesorii lor, ieșind în fața publicului cam de patru-cinci ori pe semestru. Pe aceeași scenă cîntă curent soliști ca Rubinstein, Ricci, Segovia... Solist era, acum, însă, un profesor al studenților din orchestră, om modest și lipsit de îndrăzneală, care desigur cînta mult mai bine în singurătate decît în public și care paralizase aproape de emoție în fața partiturii Concertului de pian nr. 2 de Brahms. Era și explicabil — nu e lucru ușor să apari infailibil în fața unor învățăcei cărora le ceri infailibilul. De o corectitudine exemplară, bătrînul pianist sugruma și crispa totuși sunetele în acordurile finale, apăsa prea tare clapele, uneori, cînd voia să pară tînăr și romantic, tumulturile sale devenind astfel cam disproporționate cu vîrsta. Dar nu asta conta, aproape că nu mă puteam gîndi la asta. Nu calitatea impresiona în acest concert, deși nu lăsa nici ea cîtuși de puțin de dorit, ci frăția aceasta între generațiile de muzicieni, între niște oameni despărțiți încă de ierarhia școlii, uniți și făcuți egali doar de pasiunea lor comună.

Cred că vîrsta medie a orchestrei nu depășea douăzeci de ani. Mi-am amintit atunci o după-amiază recentă de duminică. Fusesem invitați la un concert și ni se dăduse doar adresa, undeva pe o stradă necunoscută. Cînd am

ajuns acolo, am descoperit cu uimire că nu era o sală propriu-zisă, ci o casă particulară. Intrînd, am mai văzut, cam surprinși, cum două camere fuseseră transformate, prin suprimarea ușii dintre ele și prin adăugarea a zece rînduri de scaune, într-o minusculă sală de spectacol. Programe tipărite erau distribuite noilor-sosiți de un bărbat care părea să fie gazda : Bach, Vivaldi, Mozart și alți compozitori europeni, iar în dreptul lor, niște nume americane de instrumentiști necunoscuți. Am văzut timp de o oră și jumătate, am ascultat cu o emoție ajunsă uneori pînă la limitele ei : interpreți erau copii între opt și zece ani, elevii unei aceleiași profesoare, studentă ea însăși la Conservator și instrumentistă ea însăși în filarmonica de care vorbeam. Ni s-a spus că dau în fiecare lună un concert de verificare în casa cîte unuia din părinții lor. Copiii cîntau copilăria muzicii.

Cu zece ani în urmă, tinerii de pe scena filarmonicii dădeau și ei concerte de felul celui de mai sus, impresionîndu-și părinții cu scîrțîielile arcușului, făcînd probleme capitale în viața familiei dintr-o notă greșită. Acum ne cîntau nouă sub bagheta unui alt profesor, acompaniind pe dascălul timid și plin de exactitate. Totul era exact, avea o anumită perfecțiune profesională. Și totul mi-ar fi rămas în memorie întipărit ca o frumoasă amintire muzicală, ca rezultatul afectiv al unor lungi și fără greș ștafete de tradiție, de vechime, de școală melomană. Dar se mai întîmplase în acele zile ceva ce m-a pus puțin pe gînduri. Cele mai mari ziare americane scriau exaltate articole despre concertele lui Radu Lupu, „magicul pianist român", „fascinantul tînăr"... o cascadă de superlative la adresa unui tînăr venit din țara mea, extras dintr-un lot mult mai redus de exemplare, dintr-un conservator cu mai puțini studenți, cu mai puține piane și, desigur, cu profesori de pian mai puțin curajoși.

Și atunci s-a născut întrebarea inevitabilă — dacă din acest eșantion de excelenți instrumentiști din Iowa City exista șansa să apară un Radu Lupu mai degrabă decît de pe băncile conservatorului „Ciprian Porumbescu". Am ajuns, firește, la concluzia că nu se poate da un răspuns.

Dar un lucru e clar : că în chiar sînul acestei perfecțiuni de masă apare o primejdie. Nu cumva perfecțiunile vor ajunge să se anuleze între ele, să se demonetizeze ? Nu cumva, cîntînd așa cum vorbesc sau la fel de sigur cum conduc mașina, tinerii aceștia dotați vor ajunge într-o zi, din dorul de a merge mereu și mereu mai departe, să nu mai observe interiorul limbii lor comune și automate care este muzica ?

Ziua a 61-a :

TRIUMFUL MATERIEI

Întorcîndu-ne dintr-o plimbare, am ajuns în dreptul cimitirului și am intrat. „Intrat" este mult spus, pentru că nu este de fapt o incintă, nu are poartă, iar zidul e dărăpănat. Un bot de deal presărat cu iarbă chircită, gălbuie, mineralizată, și cu plăcuțe de piatră albe cîndva, murdare acum, așezate orizontal pe pămînt, îngropate pe jumătate, într-un fel de uitare. Nimic religios, nimic menit să trezească reculegerea. În locul cel mai înalt e „cartierul" morților mai cu dare de mînă, și aici pietrele sînt mai mari și izbutesc să se smulgă pe verticală, uneori exagerat de voluminoase. Dar pe ele scrie, tot ca jos, în vale, numai numele de familie, lîngă care — mai mărunt — „father", „mother", „son", „daughter" (tatăl, mama, fiul, fiica)... Nici un prenume, nici un an de naștere, nici o vorbă în plus. Nici o bancă, nici un copac, nici o floare, nici o statuie, nici o cruce, nici un grilaj, nici o alee, nici o bucățică de pămînt la vedere, numai iarba aceea gălbuie, ieșită anemiată din iarnă, și bucățile acelea de piatră, mărunte și mari, de la dimensiunile unui caiet deschis pe pămînt și pînă la acelea ale unui frigider. Ici-colo, în cîte o pungă de celofan, un mănunchi de flori de hîrtie, aceleași peste tot, standardizate, cumpărate de la același magazin, identice, așa cum identice sînt aici felicitările de „birthday", de „Valentine Day", de Crăciun, de Paști,

de ziua mamelor și a eroilor, și clanțele de la uși, și ambalajele de lapte... Mă îngrozesc la gîndul că peste o clipă sau peste o săptămînă aș putea să mor și să rămîn aici, cu o simplă bucată de gresie la cap. Nu m-am gîndit niciodată la viitorul meu mormînt, sînt indiferent la reacțiile postume pe care le-aș putea trezi cuiva, dar, iată, simt aici cît de omenești și cît de necesare sînt micul fast, ceremonialul oricît de modest cu care europenii își înconjoară locul unde vin să întîlnească amintirea celor plecați.

Nu mă mai mir de ideea (găsită la vremea ei absurdă) care a putut să treacă în urmă cu cîțiva ani prin capul unui om de afaceri din California : el a imaginat proiectul unui bloc-cimitir la marginea orașului — o construcție de beton armat, cu cîteva etaje, în care apartamentele erau cripte, iar culoarele dintre ele țineau locul aleilor funerare... Realizez acum că americanii și-au depășit aceste sentimente slabe prin simpla smulgere din strămoși, din pămîntul de origine, și mai apoi prin selecția naturală care le-a îngăduit să-și păstreze locul aici, în preeriile aspre, pustii, în care s-au replantat. Ei nu pot fi condamnați pentru faptul că n-au reușit să supraviețuiască altfel decît reprimîndu-și afectele, moderîndu-și vocația trecutului. Ca în atîtea alte împrejurări, ca să triumfe materia, spiritul a trebuit să se lase învins. Și aceasta era singura cale posibilă.

Ziua a 62-a :

SĂRBĂTORI

Am petrecut Revelionul de cîteva ori : la 31 decembrie, ora patru după masa, în lumina clară a zilei, am scos din frigider sticla de șampanie adusă anume și am deschis-o gîndindu-ne la cei de acasă. La București bătea gongul Anului nou, iar aici zăpada scînteia orbitor, și veverițele din pădure săltau nepăsătoare de pe un copac pe altul. Noaptea, a urmat Anul nou american : același eveniment sărbătorit cu aceleași gînduri, dar cu o altă sticlă de șampanie, în familia unde fusesem invitați. La 13 ianuarie, criticul Petrov ne-a chemat să petrecem împreună Anul nou sîrbesc (după stilul vechi) în locuința unui prieten al lui : mîncăruri cunoscute parcă, hore, expansivitate balcanică. În sfîrșit, la 22 ianuarie am aflat că este Anul nou al chinezilor ; ca și japonezii, aceștia reprezintă o puternică comunitate în America. Locul yoghinilor din sala de sport a rămas gol, iar din locuința lui Paul răzbăteau, pînă în zori, valuri de muzică și risete sfioase.

Azi e „ziua lui Washington". Americanii nu se pot plînge de sărbători. Aproape în fiecare lună (săptămînal, dacă le socotim și pe cele ale fiecărui stat) apare în calendar cîte una importantă, pe care negustorii îi ajută să o celebreze oferindu-le felicitări prefabricate, unde nu le rămîne decît să-și pună iscălitura, sau oferindu-le reduceri la anu-

mite mărfuri. Una din cele mai importante este „Thanksgiving Day" (în ultima joi a lunii noiembrie), sărbătoare de mulțumire pentru roadele pămîntului (numită și „Turkey Day" — ziua curcanului — pentru belșugul alimentar care o însoțește). Familiile se strîng în jurul unor mese mari și îndelungate, amintindu-și de coloniștii care socoteau încheiată acum strîngerea recoltei. În unele case va fi inaugurat acum bradul, care va rămîne împodobit pînă după Crăciun. Săptămînile cuprinse între cele două sărbători sînt mai intens festive decît chiar Crăciunul, care-i găsește pe oameni extenuați de atîta petrecere. O altă sărbătoare veselă este „Valentine Day" (în 14 februarie), cînd băieții oferă fetelor mici cadouri (ceva în genul mărțișorului, care nu este cunoscut aici, cum nu este uzual nici obiceiul păcălelii de 1 aprilie). Mamele sînt sărbătorite la „Mother's Day" (a doua duminică din luna mai), străbunii la „Forefather's Day" (22 decembrie), eroii la „Memorial Day" (30 mai), drapelul la „Flag Day" (14 iunie), iar prima zi de luni din septembrie este „Labor Day" (Ziua muncii). Cele două date limită ale istoriei coloniale sînt sărbătorite astfel : sosirea în 1492 a lui Columb, la „Columbus Day" (12 octombrie), iar plecarea în 1783 a armatei engleze, la „Evacuation Day" (25 noiembrie). „Fourth of July" (4 iulie) este data Independenței — cea mai mare sărbătoare americană — amintind ziua cînd, cu două secole în urmă, fiii de peste mări ai Angliei s-au declarat stăpîni pe noua lor patrie, revendicată și de imperiul care practic îi alungase.

Sărbătorile americane nu sînt expansive și gălăgioase, ci se strecoară printre oameni cu aparentă intimitate și discreție. Orașele rămîn pustii, pînă și unele restaurante trag obloanele. Locuitorii au migrat spre stațiunile de „entertainment" (distracție) ori s-au închis în living-urile de familie, unde petrec liniștit, cu flacără joasă. Numai în Sud, unde sîngele e repede și latin și unde soarele încălzește tot anul, ele îi scot pe oameni din casă. Dar sărbătorile sînt acolo altele : „Mardi Gras"-ul (lăsata secului la catolici) este un carnaval în lege, care începe cu mult înaintea datei religioase și se continuă pe străzi,

ziua și noaptea, în sunet de orchestre și în alaiuri multicolore, pînă la expirarea acesteia.

În ultimul timp, tineretul a început să inventeze însă peste tot mici sărbători locale. Bunăoară, la Iowa City are loc în fiecare iarnă un „maraton poetic", organizat de librăria „Epstein". „Epstein" este, într-un fel, sediul universitarilor nonconformiști, care își procură de aici cărți rare, de artă și poezie, de chiromancie și cultură zen, unele la preț redus (în timp ce dincolo, la „Iowa Book and Supply", se găsesc mai mult cărți de consum și maculatură). Din prag de la „Epstein", tînărul poet care deschide maratonul pornește pe străzi ținînd în mînă un sul de hîrtie pe care îl umple în mers cu versuri, desfășurîndu-l treptat în urmă. Cînd și-a terminat inspirația, predă altuia ștafeta, și tot așa pînă ce, după mai mulți kilometri, hîrtia se va reîntoarce, închizînd un traseu circular, în librărie, împestrițată cu mii de versuri. Librăria și-a făcut faimă din faptul că păstrează aceste suluri în arhivele sale, iar Iowa City se autointitulează de atunci „o capitală a poeziei", amintind celor ce nu știu că în campus"-ul său au studiat scriitori naționali ca Tennessee Williams și William Snodgrass și că Universitatea sa posedă cel mai important program scriitoricesc al Americii.

Cît privește obiceiul numit „streaking", acesta s-a instalat de cîțiva ani, în primele nopți călduroase de primăvară, pe străzile și în parcurile centrelor universitare. Cîțiva băieți își convoacă prietenii la locul convenit și apoi se dezbracă pînă la piele și aleargă cîteva minute în văzul lumii, și chiar al polițiștilor, care privesc neputincioși infamia. *Aleargă* pentru că legile americane consideră că e atentat la bunele moravuri doar expunerea în locuri publice, nu și alergarea în costumul lui Adam. Manifestația se numește „streaking" (țîșnire, hașurare), dar protagoniștii și participanții nu par să vrea să-i atribuie vreo tendință, ci, dimpotrivă, se străduiesc să-i insufle un aer destins și primăvăratic, cam în genul serbărilor shakespeariene din *Visul unei nopți de vară*, închinate reînvierii naturii. Cel mult — mi-a explicat un spectator, care

aplauda amuzat cortegiul — „streaking"-ul poate fi socotit un protest împotriva pornografiei, o demitizare a nudului comercial sau, poate, o provocare aruncată micilor burghezi din „middle class" care au început să poarte, peste abdomenul umflat de grăsime, „bluejeans", uniforma sacră a tineretului. Ia, să-i vedem dacă vor mai putea să imite și de astă dată !

Ziua a 64-a :

PSIHIATRI ȘI DUHOVNICI

Psihiatrul este duhovnicul americanului de azi. Lui își încredințează gîndurile cele mai intime, temerile și dorințele. Audiența e scurtă (uneori întreruptă de sunetul unui ceas care marchează durata) și se soldează cu o ușurare : conștiința a fost curățită ca de un diuretic. Efectul, de obicei, este scurt și el, și atunci, la acesta sau la alt psihiatru, se revine. „Ședințele pe banchetă" devin un obicei, pe urmă obiceiul se transformă în viciu. Psihiatrii contează printre îmbogățiții peste noapte ai Americii, și profesia lor constituie subiectul a numeroase glume. Dar oamenii continuă să-i caute și să-i plătească regește. Ce bine de catolicii practicanți care obțin absolvirea aceasta gratis, în confesionalele bisericilor !

Cineva se miră că sănătatea psihică a americanului este mai prejos decît cea trupească. Dar cred că nu e vorba aici de o boală a minții, nici de una a spiritului, ci numai de singurătate... În fermele izolate, în așezările din deșert sau în pustiul și mai cumplit din marile orașe, oamenii se tem, fără să știe, de ei înșiși, de faptul că rămîn prea mult timp singuri, iar în aceste clipe de intimitate nu se găsesc pe sine, nu au puterea să-și spună nimic. În tabloul relelor americane, eu aș așeza singurătatea înaintea violenței, pentru că uneori violența este produsul, iar de cele mai multe ori numai închipuirea ei.

PORTRETE ÎN LOCURI PUBLICE

La poștă (vizităm acest sanctuar cam o dată la două zile, pentru a da cu mîna noastră, la ghișeu, scrisorile către cei de acasă) sînt afișate pe un panou fotografiile încruntate ale unor bărbați și femei, uneori numai schița-robot a fizionomiei lor. Dedesubtul fiecărui chip scrie „Wanted" (Urmărit) și se explică pe scurt motivele (crime, „hold-up"-uri, răpiri, escrocherii comise în diferite colțuri de țară)... Așadar, obiceiul acesta vechi, știut din westernuri, funcționează și azi...

De peste drum, dintr-un balcon, ne zîmbește fotografia unui alt bărbat : un candidat la postul de senator. Sînt singurele portrete pe care iowenii socotesc că merită să le afișeze în locurile publice.

TICURI

• În autobuze, în săli de film, la bibliotecă, zăresc — de la o vreme obsedant — adolescenți cu dinții îmbrăcați într-un aparat ciudat, de nichel sau argint, ca și cum ar fi mușcat în menghina aceasta și nu și i-ar mai fi putut desprinde. Sînt dispozitive care îndreaptă dinții strîmbi, care îi fac să crească sănătos și estetic. Ce nu se inventează pentru a-i scăpa pe oameni de complexe, pentru a-i face să rîdă toată viața larg și sigur !

Și totuși — nu spun un lucru nou — surîsul americanilor este artificial. Gimnastică a feței, prin care se obține forța comunicării sociale, el te îngheață prin lipsa lui de veselie, prin geometria lui exactă. În autobuz, pe stradă, dar mai ales la ghișee, surîsul este același, universal, ca o monedă de schimb, ștanțată în milioane de exemplare. Îi zîmbești omului și-i vorbești ; el îți zîmbește și-ți răspunde, cu aceeași deschidere a buzelor, cu același unghi al obrajilor.

Totuși, pe moment, prefer zîmbetul acesta, care nu face nimănui nici un rău, unui rînjet sau unei încruntări. Așa cum prefer pe maniacii crosiști cu capișoane, care se intersectează prin parc, unor infanteriști zeloși pe care i-aș vedea alergînd cu baioneta la armă.

• Un alt tic inofensiv, aproape enervant prin umilința lui, este felul cum se spune „I'm sorry". „Îmi pare rău" poate spune oricine, și scuza aceasta nu va fi luată decît ca un semn de bună-creștere. Aici se spune însă prea des și fără rost. La intrarea în lift, pentru o mică atingere evitată ; la ușă, pentru că era să ieșiți în același timp. Culmea a fost, azi-dimineață cînd, atingîndu-l ușor cu cotul, în timp ce urcam grăbit pe o scară rulantă, un băiat mi-a spus *tot el* „I'm sorry" înainte de a fi apucat eu să-i spun.

Cred că nu este atît politețe, nici slăbiciune, cît un mod laș de a cere să ți se dea pace, să fii lăsat cu gîndurile tale, cu indiferența ta. Echivalentul acelui „Don't involved" (Nu te amesteca) cu care se îndepărtează pietonii de locul accidentului. Spui un „I'm sorry" și treci mai departe. Chiar cînd ți s-a făcut un rău încă suportabil.

Mi-e teamă să nu mă molipsesc. Și sînt curios pînă la ce punct și-ar cere băiatul acesta cu care urc în lift scuze dacă aș începe să-i dau ghionturi și să-l îmbrîncesc, așa, între patru ochi.

În loc de ziua a 67-a :

HĂRNICIE NOCTURNĂ

Aș putea să spun că am niște somnuri foarte active : visez continuu, cu un fel de hărnicie, așa cum nu-mi amintesc niciodată să fi visat, ca și cum — știindu-mă la ananghie — subconștientul meu s-ar grăbi să-și dea cu părerea croșetînd explicațiile de care se simte în stare din firul curgător la nesfîrșit, și imposibil de stăpînit, al realității. Cum sînt și acestea documente asupra șederii în America, transcriu și din ele...

Am visat că trebuia să merg la „Greyhound" pentru cumpărarea abonamentelor cu care vom face ocolul Americii. Am luat un autobuz de oraș și... m-am trezit pe țărmul mării. În curtea clădirii era un grup de funcționari, am întrebat pe unul din ei cui m-aș putea adresa. Mi-a răspuns că el se ocupă de această problemă, să ocolesc clădirea și-l voi găsi la birou. Am ocolit, dar, urcat la etaj, am constatat că trebuia să parcurg o punte îngustă, periculoasă, lipită de un zid care făcea imposibil balansul. Mi-am dat seama că n-o să reușesc. Funcționarul urcase deja printr-un loc numai de el știut și, văzînd că nu mă aventurez pe trecătoarea incomodă, mi-a promis amabil că va coborî el, din nou, undeva (a arătat cu capul), în cealaltă parte a

clădirii. Cînd am ajuns acolo, nu l-am găsit, dar am observat că pînă departe se întindeau alte și alte clădiri, asemănătoare. Le-am luat la rînd, am făcut ocolul cîtorva, dar tot nu l-am găsit. M-am întors la prima clădire și, pe un drum, am observat împrejurimile. În stînga se desena un vălătuc uriaș de nori printre buclele căruia — negre, dramatice, luminate pe la încheieturi de razele roșii ale unui soare ascuns — păreau că se zăresc, în aceeași nuanță întunecată, ca și cum ar fi făcut parte din același peisaj, cîteva culmi cunoscute de munți — un fel de pietre ale Caraimanului, ale Craivei sau ale Ceahlăului — cu urcușul pînă la ele săpat în serpentine de trepte mărunte, copilărești. În dreapta era un țărm de mare, și m-am întrebat, din nou, cum poate fi o mare aici, în Midwest. Dar am văzut chiar atunci două înotătoare ridicîndu-se de pe nisip (aveau costume lungi, ermetice, ca la 1900...), desfăcînd mîinile, gata să sară spectaculos în apă, și nu mi-am mai pus întrebări. De cealaltă parte a clădirii era un cîmp de statui dezvelite din apă, ceva avînd aerul Histriei, și un muzeu uriaș, cu unul din pereți lipsă, lăsînd să se vadă în secțiune alte și alte statui albe, așezate pe rafturi. M-am trezit speriat și cu dorul de casă.

În loc de ziua a 68-a :

VISE — SERIAL

Visez în continuare visul de ieri (am niște adevărate vise-serial) : funcționarul nu apărea nici acum de nicăieri și am dibuit o intrare pe unde s-a strecurat probabil data trecută. Singura grijă era că nu-i știam numele, cum o să întreb de el ? Am apucat pe un fel de casă a scărilor, abruptă, înaltă, dintr-o singură bucată, și m-am pomenit la un moment dat că citesc pe trepte plăci memoriale : „Aici a avut loc primul congres al cantorilor pensionari" ; „Pe aici au trecut toți cei care și-au cerut dreptul la pensie"... Am observat stupefiat în acel moment că deschizătura s-a îngustat într-atît încît urcam lipit de-a binelea de scări, iar ochii citeau inscripțiile fără să mai trebuiască să se apropie, în poziția de tîrîș-obligatoriu pe care trebuise s-o ia corpul. Am vrut să ridic privirile, să văd cît mai e de urcat, dar nu puteam, din cauza canalului strimt în care mă aflam, nici măcar să dau capul pe spate, așa că urcam fără să știu cît drum mai este, și doar în închipuire vedeam (ca într-o imagine suprapusă celei reale) o scară infinită spre un pod care se pierdea în infinit. Mi-am spus că e timpul să mă întorc, dar nu mai puteam da nici înapoi. M-am trezit disperat și mi-am spus glumind că, fiind în America, trebuie să merg și eu la psihiatru...

Ziua a 75-a :

BASMELE ROMÂNEȘTI

N-am mai scris în jurnal, căci de cîtva timp lucrăm zi și noapte, împreună cu Bill, la traducerea basmului *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte*. Bill este entuziasmat și ar vrea să întocmească o întreagă antologie de basme românești, susținînd că ele ar interesa în cel mai înalt grad pe editori și, evident, publicul (aici nu se concepe să fie publicat ceva degeaba, adică fără să fie cumpărat și citit cu interes). Acum ne dăm seama că basmele noastre, cu viziunea lor fantastică și absurdă în același timp, se potrivesc de minune cu gustul pentru tot ce ține de spațiu, de Cosmos. Traducerea merge încet, căci la fiecare cuvînt mai dilematic discutăm cel puțin o jumătate de oră. Americanii au ceea ce un psihanalist a denumit recent „viciul muncii" ; cînd se dedică unei probleme, fie ea hazardată și aventuroasă, transformă totul în lucru sobru și răbdător.

Ziua a 76-a :

NATURĂ, SLUJBE, LICITAȚII

Americanii sînt mîndri de natura țării, pe care o socotesc un model pentru sufletul lor rămas în singurătate, pentru libertatea cîntată de poeți și politicieni. Monumente ca Marele Canion sau Cascada Niagara nu au egal, e adevărat, nicăieri pe suprafața pămîntului, nici prin dimensiuni și nici prin felul cum sfidează legile obișnuitului. Țări în sine, cu rînduieli proprii și delimitări nete de tot ce le înconjoară, întrecînd în măreție civilizația zgîrie-norilor și tot ce a mai născocit geniul omenesc pe aceste tărîmuri, ar merita ele singure să vii să le vezi de la mii de kilometri. Dar frumusețea lor unică, nepămîntească, aproape artificială, aproape fantastică, nu cred să impresioneze mai mult decît iarna bogată și sănătoasă pe care am petrecut-o aici, la fel de frumoasă ca iernile copilăriei, cînd totul era uimit și dilatat de descoperirea lumii. După cum amintirea lor nu cred să dureze mai mult ca amintirea nopții trecute, acestei nopți de martie, cînd am fost aduși cu mașina la mica fermă unde locuiește Burt, în afara orașului. Eram patru-cinci oameni și, la un moment dat, unul din noi a ieșit să ia aer. S-a întors instantaneu, înspăimîntat de ce văzuse, și ne-a chemat pe toți să privim cerul. Cerul era extraordinar de jos, negru-cristalin, parcă spălat cu lacrimi, iar stelele — bătrînele și cunoscutele lumini ale septentrionului — se aplecaseră atît de mult,

erau atît de mari, de galbene, de grele aș spune, că păreau creanga îndoită pînă la pămînt, gata să se rupă, a unui gutui speriat de propria sa abundență. Este inutil și mi se pare desuet să spun cum cîntau greierii, cum vorbeau prin somn păsările trezite de voci, cum bătea vîntul și cum se mișcau frunzele. Marile spații din centrul continentului, țările acestea agricole, pădurile nesfîrșite din munți, ca și rîurile plenare dau aerului o calitate pe care o pot invidia sanatoriile și stațiunile de odihnă. Aceasta este străvechea natură americană, rezervorul din care sorb oxigen orașele otrăvite de pe Coastă.

Degeaba Burt se plînge că ținutul Iowa nu are decît două anotimpuri : iarna și vara. Martie pare decorul unui puternic carnaval al naturii, căruia nimic nu-i lipsește să trezească energiile și buna dispoziție. Cu toții rămînem încredințați că, asemenea multora din ingrații fii ai orașelor, Burt este nemulțumit pe nedrept.

• Studenții americani, plătitori de taxe și mîndri să se descurce în viață fără ajutorul părinților, își iau mici „job"-uri (slujbe) pe care să le poată îndeplini în timpul liber, cîte două-trei ore pe zi. Burt are un post de mărunt slujbaș chiar la Universitate : el xerografiază conferințele de la cenaclu, aleargă prin oraș pentru rezolvarea unei sumedenii de treburi, face o muncă de curier și intendent pe care un student european ar găsi-o jignitoare. Dar peste tot dai de studenți : recepționerii de la hotel îți întind cheia peste tratate groase de drept așezate pe pupitrul înalt al „desk"-ului, pe băiatul înalt care trage cu cîrpa udă prin holul hotelului, în fiecare dimineață la șase, l-am văzut la un curs (este student la Litere), șoferii de pe autobuzele din „campus" sînt studenți și ei, și — nu mai e de mirare — tot studenți sînt casierii librăriilor, care citesc flegmatic romane printre adunările, înmulțirile și clinchetele casei automate. Am auzit de studente îngrijitoare de copii, de studenți grădinari... Cu gesturi exacte, economice, ei își termină în două-trei ore treburile încredințate și se îndreaptă apoi spre cursuri cu caraghioasele lor ghiozdane prinse între omoplați, în vreme ce alți studenți vin să le

ia locul. Nu le e rușine și nu li se pare că fac nimic ieșit din comun.

• Asistăm din întîmplare la o licitație pe Johnson street. În fața unei case, cincizeci-șaizeci de oameni stau cam apatici, ca la un spectacol. Un ins cu profil acvilin, cu pălărie de cowboy, destul de spiritual, agită deasupra mulțimii greble, securi, umbrele, șezlonguri, spunînd pe nerăsuflate, cu un debit de crainic sportiv, prețurile de început, supraofertele, adjudecările. Asta e tot. Lumea nu se prea înghesuie, fiecare și-a pus parcă ochii pe un obiect pe care îl așteaptă, și atunci operațiile se desfășoară fără surprize, frățește. Casa e și ea de vînzare, dar nu mai avem timp să vedem deznodămîntul. Sau poate a și fost vîndută ?

Ne interesăm, impresionați, dacă locuința a aparținut vreunui singuratic mort pe neprevăzute, sau cuiva care a dat faliment, sau cărui alt nenorocit ?... Omul întrebat nu știe, n-a fost interesat să afle, și parcă descoperă abia în acea clipă sensul problemei. Fără curiozitate, doar din politețe, întreabă pe un altul, și acesta pe vecinul lui, și așa mai departe. Întrebarea a făcut ocolul adunării fără s-o fi știut lămuri cineva. Acum ea a ajuns la omul cu pălărie de cowboy. Răspunsul vine tot în gura mare : n-am ghicit, este averea unui profesor care s-a mutat în alt oraș. Plecăm ușurați și în grabă, de teamă să nu mai descoperim alte capcane pentru sentimentalismul nostru.

Ziua a 77-a :

FRUCTE DE PĂDURE

La „Eagle" mergem o dată pe săptămînă, vinerea, cu microbuzul lui John Bean. Din cauza sacilor voluminoşi, la întoarcere ne împărţim în două serii. Rămînem totdeauna în seria ultimă, pentru a savura între timp viaţa magazinului. Nicăieri nu poţi observa mai bine caracterul unui om decît în momentul cînd îşi alege mîncarea. De la sublimul nostru Tyagarajan, pe care religia hindusă l-a învăţat să se mărginească la zece morcovi şi la tot atîtea banane pe săptămînă (îl vezi aruncîndu-le în coş, total desprins de cele materiale, ca şi cum ar face-o dintr-o obligaţie mondenă), şi pînă la individul care adulmecă mîncărurile cu ochii şi ar intra, dacă s-ar putea, cu maşina înăuntru ca să prăvălească în ea conţinutul cît mai multor rafturi, e o diferenţă nu numai de morală : de regn aproape. Americanii, însă, cumpără şi mănîncă de obicei puţin. Grija lor cea mai mare e „breakfast"-ul, mîncarea de dimineaţă, care trebuie neapărat să cuprindă cîte ceva din toate „cele şapte alimente fundamentale" : crenvurşti cu siropuri dulci, fulgi de porumb şi lapte, ouă şi peştişori afumaţi, garnituri de legume şi sucuri de fructe. „Lunch"-ul (la ora unu) e o gustare luată la bar (cîteva sandwich-uri şi o supă), iar „dinner"-ul (seara) constă dintr-o friptură şi poate un ceai.

Cele mai multe cumpărătoare sînt femei, care şi-au lăsat mîncarea pe foc şi, între două emisiuni la televizor, s-au repezit cu maşina să „facă piaţa". Unele şi-au aruncat un mantou peste uniforma de bucătărie, altele poartă fără pic de jenă bigudiuri în cap (la Iowa City sînt absente cîteva instituţii considerate de lux : coaforul, cosmeticianul, croitorul, pantofarul). Tinerii vin şi aici cu copiii în spate, bătrînii lipsesc aproape cu desăvîrşire (n-am izbutit să înţelegem de ce...). O linişte totală, de bibliotecă, însoţeşte alegerea mărfii şi plata. Casieriţa totalizează preţurile, iar cumpărătorul scoate stiloul şi semnează un cec. Nici un „bună ziua", nici un „vă mulţumesc". Dedesubt, în colţul bonului, observi că sînt calculate şi adăugate la preţ trei procente din valoarea mărfii. Este impozitul care se percepe pe cumpărături, pe salarii, pe bunuri şi care, uneori, cînd balanţa statului este în excedent, se înapoiază plătitorului la sfîrşitul anului.

Trecem mărfurile în revistă : mai mult de jumătate sînt sintetice. Dar imitaţia este genială. Ne distrăm privind, de pildă, nenumăratele sticle cu siropuri. Doi japonezi discută — sînt probabil studenţi la Filologie — numeroasele accepţiuni ale cuvîntului „berry", pe rădăcina căruia se formează toate denumirile fructelor de pădure. Arată cu degetul etichetele : mure, zmeură, coacăze, coarne... Dar noi ştim — şi ne distrăm în secret — că nici unul din lichidele acelea n-a văzut pădurea, că fructele acelea de pădure nu se mai culeg de mult în pădurile Americii.

Strugurii se culeg. Dar vinurile şi alcoolurile nu se găsesc aici. Ele au fost alungate — moştenire din timpul prohibiţiei — la marginea oraşului, în aşa-numitele „liqueur-stores", pe principiul că, uneori, comoditatea este mai mare decît setea. Discriminarea nu dă roade decît în cazul virtuoşilor. Băutorii străbat cu abnegaţie distanţa pînă la dugheana fraţilor Pubb şi la preţul — destul de pipărat — al tăriilor adaugă preţul, de la o zi la alta mai mare, al benzinei.

PACHET DE ACASĂ

Mama mă întreabă într-o scrisoare dacă nu vreau să-mi trimită aici un pachet, așa cum făcea și în țară, trecînd peste împotrivirile mele, pînă acum, la vîrsta maturității. O prăjitură de casă, un șal călduros, o pereche de mănuși. Ea nu știe de legile vameșilor americani. Nu știe că aici s-a făcut primăvară. Nu știe că, noaptea, te încălzește aerul condiționat.

Mă cuprinde o duioșie fierbinte cînd mă gîndesc că mama n-a trecut niciodată hotarele țării ca să poată vedea că, paralel cu înstrăinarea, crește și puterea ta de rezistență, adaptarea ta la mediu. Cînd îi răspund că îi mulțumesc și că o rog să nu-mi trimită, simt că, brusc, am îmbătrînit. Și realizez ce bătrînă este lumea întreagă față de sprintena pornire a unei mame...

STANDARDIZAREA MÎINII STÎNGI

Americanii au pasiunea prescurtărilor, care dau astfel viteză limbii lor, și așa destul de sintetică. Am văzut că programului nostru nu i se spune altfel decît I.W.P. Dar sediul Facultăților de filologie și filosofie se numește E.P.B. (English-Philosophy Building), Clubul universitarilor (Iowa Memorial Union) nu e cunoscut altfel decît ca I.M.U., autostradă se scrie Hw (Highway), doctor în litere — LD, clădire — BLDG (building), cod poștal — ZIP („zonal improvement plan"), în timp ce „brunch" înseamnă un mic dejun combinat cu masa de prînz („breakfast" + „lunch"), San Francisco se pronunță Frisco, Hollywood — Hwood etc. Statele sînt denumite în scris doar prin două sau trei litere : FLA este Florida, PA este Pennsylvania etc. O cifră pusă în paranteză după un nume reprezintă vîrsta acelei persoane — ex., Henry Fonda (71) —, iar orele sînt notate de la 1 la 12, inclusiv cele de după amiază.

Principiul suprem e simplificarea. În schimb, cînd într-o convorbire nu deslușești un nume sau un cuvînt, poți cere să ți se spună pe litere („spel me") dacă nu cumva partenerul a și început să o facă în clipa cînd a dedus că n-a fost înțeles. De obicei persoanele care au nume complicate obișnuiesc să-și adauge, cînd se prezintă la telefon, acest „spel name" (nume spus pe litere), fără să se mai lase rugate.

Majoritatea americanilor — cînd nu scriu la mașină — știu scrie cu ambele mîini, fără nici o dificultate, dar nimeni n-a reușit să-mi explice motivul psihologic sau social al acestei deprinderi, încît am ajuns să mă întreb dacă scrisul cu mîna dreaptă, pe care părinții și învățătorii se străduiesc la noi să-l inculce copiilor, nu este cumva o prejudecată europeană.

Din păcate, caligrafia reieșită din această emancipare și a mîinii stîngi este așa de uniformizată, încît milioane de scrisuri par ale unei aceleiași persoane. Doiul este, la toată lumea, un cîrlig foarte cocoșat cu o talpă ortopedică, șaptele are un acoperiș cu burlan, iar bățul îi este foarte înclinat, ca un schior în viteză etc. Univocitatea aceasta va fi fost cîndva o pavăză împotriva falsificării. Dar ea a dus, pe de altă parte, la o teribilă stereotipie. Situația este identică în caligrafierea literelor. Există cîteva (A, I, g, h, s, w, y) despre care poți afirma imediat că au fost scrise de mîna unui american — și nu a unuia, ci a milioane dintre ei. Asemănările se prelungesc în interiorul cuvîntului, în felul cum semnele sînt legate între ele, cum rămîn paralele sau se leagă, cum arată la început, în mijloc sau la sfîrșit... Ca și cum ar fi teze date de clasa unui singur și influent învățător, manuscrisele americanilor pot fi recunoscute după o cît de sumară privire pe deasupra...

Singurul domeniu unde americanul ține și trebuie să-și afirme în scris personalitatea este semnătura. Aceasta va trebui să fie greu de imitat, pentru că îl reprezintă, ca un prim semn de identitate, peste tot : la bancă, la hotel, la autorități. În rest, nimeni nu se jenează dacă scrisul său este asemănător cu al altor cîteva milioane de oameni.

Semnătura este o primă încercare pusă de societate în fața cinstei oamenilor. Într-adevăr, cu ea se deschid ușile, se eliberează sume de bani, se obțin acte valoroase. Abonamentele de transport plătite pe un termen lung se preschimbă — cînd formularele s-au terminat — pe bază de simplă semnătură. Semnătura servește ca identificare și la onorarea cecurilor de voiaj. Totul funcționează pe bază de încredere. „Nu e periculos să te încrezi orbește în oricine ? l-am întrebat pe un funcționar de bancă. Un imitator abil are șansa, speculînd slăbiciunile acestui sistem, să devină în cel mai scurt timp milionar." * Funcționarul m-a privit mirat : de unde atîta suspiciune ? „Evitarea totală a falsurilor ar cere sistemului bancar o organizare mult mai complicată, mi-a răspuns el. Încît, folosim ca primă opreliște tocmai bună-credința clienților, pornind de la principiul că toți oamenii sînt inocenți. Merită riscul. Pentru cazurile cînd această barieră este forțată, banca are prevăzut un fond de pierderi planificate, economisind în schimb cantități enorme de energie."

„Încrederea societății fiind atît de largă, pînă în ce punct poate merge un delicvent fără a fi prins ?" „Mai devreme sau mai tîrziu, el tot va fi prins. Dar societatea îi lasă fiecăruia un termen în care să se mai poată apăra cu propria conștiință. Punctul cînd intră în joc forța este imprevizibil, dar de la el încolo se declanșează o adevărată catastrofă : odată prins, cel ce s-a bucurat atîta vreme de privilegiul de a fi crezut inocent este discreditat pe viață. Pentru cei ce nu posedă resurse proprii ca să se mențină în interiorul cinstei, tocmai incertitudinea acestei granițe nevăzute este o frînă psihologică, mai chinuitoare decît sabia lui Damocles..."

* În 1976, citim în ziare, a fost perfecționat un aparat electronic pentru identificarea falsurilor la iscăliturî.

Ziua a 80-a :

NUMITOR COMUN

Am observat că, în vecinătatea unor grupuri de litere, americanul pronunţă pe „t" ca pe un „r". Ne-am grăbit să-i comunicăm această descoperire fonetică lui John, pe care l-am auzit comiţînd cel mai des această excepţie de la regulă. N-a recunoscut. L-am rugat să spună, de pildă, „get-up" şi a pronunţat de cîteva ori (fără să sesizeze) „ger-ap". În ruptul capului nu simţea că-l roteşte pe „r" ca un adevărat latin (puriştii socotesc un titlu de glorie că acest sunet este cvasi-absent din limba engleză).

Pronunţia americanilor este, ascultată de urechea unui englez, o calamitate. Reciproc, americanii se înfurie ca în faţa unei provocări cînd aud vorbind pe un englez pedant. Alergia creşte proporţional cu corectitudinea pronunţiei. „This is british language !" (Aceasta e limba britanică !) pufnesc ei jigniţi. De la un ţinut la altul sunetele Bătrînei Doamne sînt nazalizate ca-n cehă, zvîrlite în soare ca-n italiană, strangulate în adîncul gîtului ca-n limbile nordice, cu vocalele legănate pe omuşor ca-n germană. Este o minune că se mai înţelege un om cu altul, mai ales că nu-i vorba de o limbă oarecare, ci de una atît de condensată încît cuvîntul poate avea pînă la cincizeci de sensuri („etaj şi povestire — «story» sau cîmpie şi apartament — «flat» se spune la fel", mi se plîngea un începător aflat

la primele lecţii...) Dar secretul americanilor este că nu-şi fac nici un complex, fiecare rostindu-şi, practic, limba personală. Poştaşii din Iowa City vorbesc atît de mormăit, încît trebuie să-i rogi să repete de două-trei ori pînă să înţelegi complicatul regulament al expedierii unui colet. Reporterii televiziunii, dornici să transmită evenimentele cît mai captivant şi cît mai pe nerăsuflate, nu se dau nici ei în lături de la maltratarea limbii, pe care o pisează mărunt, o învălmăşesc, o pulverizează şi o aruncă în eter, cu voci eroice de ventriloci. Dar limba rezistă eroic, nu se destramă, nu dispare. Nimeni nu suferă, nu protestează, nimeni nu se simte vinovat. Dacă e observată, deosebirea e considerată un dat istoric. Aş zice că acest popor atît de asemănător la nivelul indivizilor se aseamănă cel mai puţin la limba pe care o vorbeşte. Printr-o ironie, cele mai asemănătoare sînt ticurile verbale, acele mărunţiri şi repeziri ale sunetelor provenite din timiditate, acele mici bîlbîieli cultivate mai ales de tineri cînd vor să dea intimitate şi prospeţime dialogului, acele nelipsite „I think" (eu cred că), „I'm sorry" (îmi pare rău) etc. care s-au lipit la fel de limba tuturora, din Midwest pînă în Texas. După cum este general şi acel nostim şi foarte repetat „Î-hî" (nu ştiu cum se scrie), sunet cu sensuri mai nuanţate ca la noi, însoţit de o mişcare susţinută a bărbiei şi a întregii feţe, dar semnificînd mai mult decît simplul răspuns la o întrebare : acordul politicos cu spusele celuilalt, încurajarea acestuia, sublinierea anumitor pasaje ale discuţiei.

Evident că limba aceasta defectuoasă e o moştenire din vremea cînd fiecare a fost un emigrant şi cînd esenţialul era să se poată înţelege cu ceilalţi. Corectitudinea era un moft trecut automat pe planul al doilea. După cum şi azi e lăsată pe seama filologilor.

De fapt, americanii nu-şi mai ţin, de la a treia-patra generaţie, socoteala naţionalităţilor din care provin. O statistică arată că 17 (din 215) milioane nu-şi pot determina originea etnică. O bună parte din ceilalţi ştiu, în mare, cam cine le-au fost strămoşii, fără să poată arăta însă pe hartă locul exact al ţării lor de baştină. Ei discută dealtfel fără entuziasm acest subiect : nu fiecare din cei ce au trecut la vremea lor Oceanul a făcut-o avînd o nemulţumire faţă de patria părăsită ? Nu fiecare a fost la vremea sa un

renegat și un răzbunător ? De la a doua generație, limba strămoșilor s-a și pierdut, comunitățile etnice, ziarele și bisericile (mai ales la minoritățile restrînse) trebuind să lupte asiduu ca să le-o redea măcar sumar. Un tînăr răspunde însă mai degrabă că e american decît că e născut dintr-o mamă irlandezo-suedeză și un tată ruso-grec. Dacă, din curiozitate (și obișnuit din Europa), îl chestionezi cumva asupra originii etnice, te va privi cu un fel de suspiciune indignată, cu aerul că nu concepe să se considere decît ceea ce este el aici — cetățeanul unei națiuni noi — și nu ce au fost părinții, bunicii sau străbunicii în țările lor de origine. Și, într-adevăr, asimilarea s-a produs atît de intim și a pornit de la un buchet atît de divers de națiuni, încît din ea n-a mai putut să rezulte decît o gintă nouă, un produs inedit, nemaisemănînd cu părțile din care provine, ca o combinație chimică... În conștiința americanului amprenta socială este mai apăsată decît cea națională. Pentru că America este, mai mult decît o geografie, o concepție de viață.

Mergînd azi-dimineață pe străzile „campus"-ului, am inventat un joc. Totul a pornit de la asemănarea unei studente cu o prietenă din București. De acum încolo, cînd ni se părea că unul din tinerii zăriți într-un grup semăna cu cineva de acasă, sau cu un sportiv, sau cu un actor de cinema, căutam să-l facem pe celălalt să-și amintească de cine e vorba. Sau, invers, întrebam : „Care din tinerii aceia seamănă cu X sau Y ?" Rezultatul a fost că, treptat, am trecut în revistă, fără să trișăm, o mulțime de figuri și nume, ochii Mariei și bărbia lui Emil, nasul lui Richard Burton, privirea lui Alain Delon și gura lui Ilie Năstase... Din adîncurile memoriei țîșneau, la vederea fiecărui american, frînturi de europeni, ca și cum ne-am fi aflat într-un imens mojar în care biata lume veche ar fi fost mărunțită pentru a da chip și asemănare celei noi.

Cum se explică pînă la urmă că, deși proveniți din zeci de alte și alte naționalități, americanii seamănă între ei atît de izbitor că par trași la strung ? Este posibil să rezulte un același aliaj din materiale deosebite ? Realitatea ne obligă să recunoaștem că da. Și, fără să vrem, ne-au venit instantaneu în minte nenumăratele arome, sucuri și siropuri fabricate curent, aici, pe cale artificială : perfect autentice, dar nemaifiind niște roade ale naturii, ci niște produse ale civilizației. Evident, imitația a fost, prin firea lucrurilor, o constantă a destinului american. Pornind de la zero, oamenii și-au unit experiența comună și au ajuns la ceva *similar*, dar *nou* : pionierul care a trebuit să-și ridice o casă și-a amintit casele din satul lui de pe Padu sau Mureș, dar și cele văzute aici, clădite de pionierii mai vechi, veniți din munții Pindului sau ai Boemiei ; înainte de a semăna grîul, fiecare a arat cu plugurile lui John Deere, dar la adîncimea practicată de părinți și verificată de vecini ; cînd a fost nevoie de trecut și solemnitate, s-a apelat la marmorele locale, dar la modelele de temple ale Greciei antice. Au rezultat cu timpul casele, plantele, capitoliile de azi. La fel s-a întîmplat, probabil, și cu caracterele. An după an, generație după generație, modelul sintetic s-a impus, pierzînd exemplarele și trăsăturile de excepție, ajungînd la stereotipia sănătoasă (dar lipsită de fantezie) de azi.

Născută din imitație, stereotipia este o altă consecință a pornirii de la zero, a lipsei de istorie. Ea este o trăsătură puternică, dar fără suflu ; este perfectă, dar plictisește ; are substanță, dar suferă de lipsa esenței proprii.

Ziua a 81-a :

VICIUL MUNCII ŞI INFLAŢIA DORINŢELOR

Discuţie cu un bolnav, în sala de aşteptare a policlinicii „Hillcrest". A făcut un spasm cardiac şi — după ce medicul l-a ţinut în concediu o jumătate de an — i-a interzis, acum, în ultimul timp, să lucreze mai mult de opt ore pe zi. A venit să-l întrebe dacă nu-şi poate relua programul normal. El e plătit cu ora şi renunţarea la orele suplimentare îi dereglează situaţia financiară.

Soarta a vrut să-i pun lui, unui străin întîlnit într-o doară, întrebările pe care demult amînasem să le pun cuiva : „De ce muncesc americanii aşa de mult ? Şi, dacă muncesc aşa de mult, de ce ţin aşa de puţin la felul cum se îmbracă şi cum se hrănesc ?"

La început s-a fîstîcit de francheţea întrebării, apoi a mărturisit că la el în companie — un birou de proiectări chimice — toţi se dau în vînt după ore suplimentare. Americanul este la zero cu datoriile numai cînd se naşte — a intrat el pe făgaşul răspunsului. Sistemul bancar îţi permite să cumperi pe datorie practic tot ce doreşti : casa, maşina, o a doua şi o a treia maşină. Şi cum firea omenească este nesăţioasă, toată viaţa rămîi robul acestor avantaje, acestor „opportunities". Munca e singurul mijloc de a-ţi cîştiga independenţa.

Cît priveşte felul de a mînca şi de a se îmbrăca al americanului, nu cumva mi se pare ? Poate că „hot dog"-ul şi maioneza cu morcovi sînt plăcerile vieţii lui, iar pantalonii de cowboy şi pantofii de basket — idealul său de eleganţă... Ne mulţumim cu puţinul nu pentru că n-am putea avea mai mult — şi-a muiat el trist vocea, după o scurtă pauză —, ci pentru că ne-am plictisit să ne tot înmulţim dorinţele...

Ziua a 82-a :

BAIA DE ABURI

Dar vine şi ziua cînd eşti invitat la bar, la aşa-numitul „C.O.D. Steam Laundry" (Baia de aburi), unde cîntă „Şacalul Taylor şi Caii săi", formaţie renumită din Chicago. Toţi tinerii pe care nu i-am întîlnit la bibliotecă sînt aici. Cu cei doi dolari plătiţi la intrare obţii o viză, adică ţi se aplică pe mîna stîngă o ştampilă cu inscripţia, pe care nici acum n-o pricep, „Casa maimuţelor". După ce portarul de culoare, ţeapăn şi important ca un atlant al localului, a luat banii şi i-a strecurat într-un fişic ţinut provocator pe latul antebraţului, şi după ce sigilarea s-a produs ca pe banda rulantă a unui abator, pătrunzi succesiv în trei încăperi din ce în ce mai zgomotoase. Prima e o cafenea, a doua un fel de bodegă, a treia este infernul.

Închipuiţi-vă un uriaş hambar de lemn unde dai cu ochii, de cum intri, de cîteva sute de oameni. Paradoxal, deşi se fumează şi se bea, aerul nu e îmbîcsit, doar din cînd în cînd îţi ajunge la nări un miros moale de plantă arsă. Pe jos e o mîzgă presărată cu bălţi de apă murdară, cu cioburi şi urme năclăite de paşi, ca şi cum înainte s-ar fi terminat o bătaie ale cărei resturi n-au fost încă înlăturate. Direct în această mîzgă, mai spre perete, poţi zări haine fără stăpîn, azvîrlite în dezordine, pe care noii-veniţi se aşază direct fără să se întrebe ale cui sînt şi dacă li se îngăduie. Chiar de-a lungul pereţilor se înşiră cîteva laviţe

joase şi cîteva taburete grosolane care dau încăperii un aer de „saloon". Iar pe harta aceasta detestabilă şi parcă provizorie se mişcă, într-o nehotărîre halucinantă, trupuri de tineri. Îmbrăcaţi care mai de care — în pantaloni care şi-au pierdut culoarea, în salopete peticite, în combinezoane rufoase, pe cap cu mari şi neînţelese canadiene, par să fi adoptat un costum special, anume pentru acest prilej, căci hainele lor sînt incomparabil mai ponosite, mai trase prin toate unsorile decît cele de pe străzi şi de la universitate — şi nici nu mai miros a săpun. Este costumul lor de gală, dacă vreţi...

Cînd apar muzicanţii, un cor de ţipete guturale şi de fluierături îi întîmpină. În fundul hambarului este un podium de scîndură pe care instrumentele îi aşteptau. Dar nu se intră direct în program. „Şacalul Taylor" — un negru de vreo cincizeci de ani, cu ochi inteligenţi şi tîmple albite, purtînd o cămaşă violent roşie şi o pălărioară neagră pe creştetul capului, cu un zîmbet de garson bătrîn imobilizat pe figură — spune deocamdată vorbe de duh, parcă nimănui, parcă numai pentru el, făcîndu-se că reglează microfonul. „Nu poţi ajunge înger cu bani aşa puţini", îngînă el timp de cîteva minute, la început încet şi rar, apoi tot mai repede şi mai tare, timp în care cei doi „Cai" aţiţă focul melodiei, întîi părînd că-şi acordă instrumentele, treptat articulînd sunete cu vagi înţelesuri, în sfîrşit formînd frazele largi ale unui „blue" plăpînd şi tremurător. Cu un gest hotărît şi eliberator, „Şacalul" apucă şi el trompeta şi o înalţă rugătoare spre cer. Dar nimeni nu dansează pe melodia asta. Unii se duc lîngă podium, să audă mai bine, să vadă degetele trompetistului şi pana ghitaristului, care dealtfel toarnă curent electric din belşug în această melodie tristă şi umilă. Ceilalţi — majoritatea — circulă fără vreun rost aparent prin încăperea întunecată, unii cu sandwich-uri în mîini, alţii cu o conservă de bere, alţii strîngîndu-şi de umeri iubitele. O debarasoare tînără, îmbrăcată la fel cu clienţii, neputînd s-o deosebeşti dintre studentele abulice, colindă printre scaune mestecînd de zor gumă, părînd că aranjează localul, dar lăsînd în fond totul cum a fost...

Saul ne-a invitat aici ca la o nebunie, ca pentru a ne arăta de cîte trăsnăi mai e în stare fiinţa omenească, şi se

complace jocului cu oarecare ironie. Este asistent la universitate, își întîlnește din cînd în cînd studenți și studente, unii se fac a nu-l cunoaște, sfidîndu-l cu priviri pătrunzătoare aruncate în centrul ochelarilor, alții — dimpotrivă — (mai ales fetele) îl salută șăgalnic, cu aerul că l-ar întreba ce caută aici și că l-ar pofti complice să se adapteze mediului. Din cînd în cînd Saul dispare cîteva minute și revine cu pahare de bere, cu pungi de semințe. Ține și el banii ostentativ în pumn, mototolindu-i cu dușmănie. Aici nu există noțiunea sacrosanctă de cec (asta înseamnă inițialele — C.O.D. — din firmă), te-ai și mira văzîndu-i pe copiii în zdrențe semnînd acte de plată. Este și această rarissimă plată „cash" (cu bani peșin) o formă de protest, de disprețuire a regulilor.

„Peste zece ani tinerii aceștia vor fi «clasă mijlocie» ?" îl întreb pe Saul („middle class" este tot ce poate fi mai batjocorit de tinerii americani, poate pentru că ea a dat totdeauna măsura filistinismului...) — „Nu peste zece, ci poate peste trei", supralicitează Saul. — „În cazul acesta, ce caută aici ?" — „Cu o generație înainte îi mai interesa politica, protestau împotriva rasismului sau a războiului. Acum nu-i interesează decît muzica în sine. Vin să o asculte și nici unuia nu-i pasă de cel de alături. Se lasă duși de melodii ca de o amînare..."

Între timp, „Șacalul" și „Caii" au atacat un „rock-and-roll" și în ringul apos își fac apariția mai multe perechi. Una din ele face vizibile eforturi să danseze ca în filmele cu vampe și apași, într-o senzualitate împietrită, cu ochii stinși și fața imobilă. Dar nimeni n-o bagă în seamă. În mijloc a rămas întins un băiat tînăr, așezat pe două scaune puse cap la cap, semănînd izbitor cu un portret de Dürer, angelic și penetrant totodată. A adormit acolo în timpul pauzei și nimeni nu se gîndește să-l tragă mai la o parte. Toți îl ocolesc, fără să-l atingă și fără să-l compătimească. Unii dansează lent, cu paharul în mînă ; majoritatea se scutură doar ca într-un treier, neluînd în seamă melodia provocatoare. „Șacalul" se retrage în spatele colegilor săi să bea un pahar și să fumeze o țigară, bateristul lungește cu vreo zece minute, singur, ritmul început, tensionîndu-l ca pe un gumilastic, iar cînd galeria înmărmurită îl aclamă pentru asta, își șterge flagmatic și zgomotos nasul și transpirația cu prosopul pe care-l poartă după gît, ca boxerii.

„Într-un fel e un local de lux, vin aici mai ales tineri din familiile înstărite (continuă Saul), pentru că își închipuie că astfel își recîștigă libertatea pe care bunăstarea îi face să n-o mai observe. Vin aici ca să poată fi indiferenți și nepăsători..."

S-a făcut tîrziu și „Șacalul" îi invită acum să meargă acasă („Ce bărbați sînteți voi că nu vă conduceți fetele și vă cîntă cocoșii aici ?"), dar, cum nimeni nu vrea, începe un nou „blue", cu aceeași uitare de sine de la început, ca și cum n-ar avea nimic și pe nimeni în lume la care să se gîndească și ca și cum pentru el nu mai contează din acest moment decît muzica. Paradoxal, nu dansează iarăși nimeni, iar blondul adormit rămîne solitar în ring, parcă l-ar fi dezvelit o apă.

Plecăm, dar nu acasă, ci mai vizităm un „pub", bistroul tipic al americanilor, locul unde vin să joace biliard, să bea bere la halbă și să citească, uneori întinși pe canapele, ziare. Aici am nimerit — față de nebunia de la „C.O.D. Steam Laundry" — ca într-o Europă bătrînă, rămasă caraghios de liniștită și conformistă...

Ziua a 85-a :

BUNĂSTAREA ŞI BUNĂVOINŢA

Pentru a te convinge de oroarea americanului faţă de obiecte — ele sînt duşmanii cu două feţe care nu-l secătuiesc numai de bani, dar şi de plăcerea cumpătării — este destul să intri într-un magazin „Goodwill". „Goodwill" înseamnă „bunăvoinţă", şi aţi şi ghicit că e vorba de o asociaţie de binefacere. Dar în acelaşi timp magazinul „Goodwill" este o consignaţie. Dacă fandositele „Antiques", pe care le întîlneşti la tot pasul, sînt consignaţii pentru aşazise „obiecte de artă" (monumente ale kitsch-ului, de la pitici de gips la tablouri ale pictorilor de duminică şi la abajururi cu franjuri năclăiţi), „Goodwill" este o consignaţie activă. Tot ce vezi aici are însă un aer perfect normal şi sănătos, de parcă fiecare lucru a fost adus şi pus în această vitrină nu pentru că s-a învechit, ci numai pentru că proprietarul s-a plictisit de el şi s-a decis să-l schimbe puţin.

Un întreg parter este ocupat cu haine şi pantofi. Toate mărimile, toate vîrstele, toate concepţiile de viaţă şi toate modele — pînă la penultima — pot fi regăsite aici, începînd cu robele rigide, ca de tinichea, din anii 50, pe care bunele feministe le poartă încă, şi sfîrşind cu tinereştile minijupe. O suprafaţă cît un teren de fotbal este ticsită cu şiruri de umeraşe, pe care hainele stau — nici una din ele asemănătoare cu cealaltă — ca în garderoba unui teatru :

rochii roz de mireasă, cu volane mari şi şocante în dreptul inimii, rochii verzulii şi portocalii de pensionară, cu un şir de opt-zece nasturi, pudici şi mari ca nişte găluşte, înşiruiţi în partea din faţă ; rochii de plasă pentru frivole, rochii împestriţate cu desene mari şi dezinvolte pentru intelectuale şi rochii cu funde, pentru vîrsta de mijloc ; sacouri împătrăţite în largi tarlale colorate, pentru cei ce călătoresc în Europa şi vor să-şi epateze rudele ; haine de catifea pentru amorezi şi sportivi ; bluze militare pentru nonconformişti ce vor să insulte armata purtîndu-le ; cămăşi pepit pentru fermieri, cu dungi proeminente pentru intelectuali şi decorate ca un tort, cu volute şi acolade, pentru snobi ; pulovere, halate, pardesie, capoturi, impermeabile, smokinguri... — o infinitate de ambalaje umane care au asistat împreună cu foştii lor proprietari la o epică mai bogată decît a tuturor romancierilor contemporani, aşteaptă acum să vină clipa cînd vor putea să înceapă o nouă viaţă. Pereţii acestei încăperi imense au şi rafturi, în care sînt stivuite, ca într-o bibliotecă, hainele de corp, baticurile, şalurile, pălăriile, capişoanele. Dedesubt, de-a lungul stinghiilor duşumelei — sute de perechi de încălţăminte, aşezate ca într-o fantastică noapte a Sfîntului Nicolae : pantofiori de sugari şi de adolescenţi, cizme vînătoreşti şi de damă, ghete de fotbal şi de condus maşina (neobosiţii oameni de la volan pretind tălpi fine şi flexibile), galoşi şi ghete pentru funcţionari, sandale romane şi indiene, pantofi — de casă, de bal, de tenis, de antilopă, de plastic, de pînză şi uneori de piele ; albaştri, roz, de culoarea muştarului, a oţetului, a sfeclei...

Iar jos, în cavele clădirii, excursia încă poate continua ; cobori o scăriţă scîrţiitoare şi ai ajuns în cea mai halucinantă amestecătură de televizoare şi umbrele, păpuşi şi proteze, cărucioare pentru infirmi şi filtre de cafea. În colţuri, de-a valma, grămezi de nasturi şi mormane de felicitări colorate, suluri imense de hîrtie creponată şi parcaje întregi de maşinuţe pentru copii. Parcă lucrurile utile şi inutile ale lumii şi-ar fi dat întîlnire aici, descărcate de orice valoare. Pentru că — acesta este cel mai necrezut lucru la „Goodwill" — preţurile sînt aşa de reduse încît rămîn nişte pure simboluri. Ele îşi păstrează logica doar proporţional, în raporturile din interiorul magazinului, dar

devin aberante față de valorile dinafară. Bineînțeles că un sacou este mai scump decît o cămașă, dar prețul lui nu depășește pe acela al unui kilogram de pîine și este de cincisprezece ori mai scăzut decît al sacoului nou. Perechea de sandale purtată o vară nu va costa mai mult decît un caiet, dar va fi de douăzeci de ori mai ieftină decît la „Sears". Zece televizoare vechi abia sînt cotate cît unul nou, iar unul din ele cît o pereche de pantaloni. Dialectica aceasta umilitoare a prețurilor seamănă cu o coborîre intenționată pe pămînt. Ea vrea parcă să arate cît de lipsite de sens sînt lucrurile în exces, cînd clipa aurită a ispitei a trecut și abundența lor te dezgustă. Pîngărite de plăcerea primului proprietar, scoase din uz și aruncate în groapa comună a „Goodwill"-ului, ele se descarcă de vraja definiției lor și nu par mai mult decît niște ciosvîrte de bunăstare. Poate de aceea — deși nu sînt decît doi păzitori — nimeni nu este tentat să se înfrupte pe gratis din împărăția aceasta a deziluziilor. Lucrurile sînt așa de devalorizate că parcă ar pluti. Ești conștient că ai putea cumpăra, cu bruma de bani din buzunar (magazinul nici nu lucrează cu cecuri) o întreagă movilă de cămăși, sau zece aparate cu tranzistori dintr-odată, și orice lăcomie dispare, pentru că a dispărut și lupta aceea cavalerească pe care o duceai cu prețurile, cu neîndurarea lor.

De cumpărat, lumea cumpără însă, proporțional cu lipsa ei de prejudecăți, și nimeni nu se sfiește să recunoască. Odată, la un „party", cineva făcea remarca glumeață (i se păruse că zărește o fostă cravată a sa la gîtul unui amic) că dacă toată populația orașului, și după ea populația țării, s-ar înțelege să-și schimbe hainele prin rotație, cu ajutorul „Goodwill"-ului, orașul, țara n-ar mai avea — o lungă perioadă de timp — nevoie de mărfuri, magazinele și fabricile ar da faliment, dar toată lumea ar fi în fond mai fericită și mai senină. O dovadă de zădărnicia pe care se sprijină viața cea de toate zilele, pusă mereu la încercare și dusă mereu în ispită de supraproducția bunăstării. Evident, „Goodwill" nu e doar o societate de binefacere, ci și o instituție de demitizare.

Despre cum funcționează ne-am putut face o părere azi, cînd, pe o scară interioară, destinată pînă atunci

doar atîrnării covoarelor și cuverturilor, am observat un carton pe care era desenată o săgeată. Semn — în codul vizual așa de laconic al americanilor — că se poate intra. Unde ? Am urcat cu precauție și teamă (ce-o să mai descoperim, oare ?) scărița destul de șubredă și, la etaj, acolo unde crezusem pînă atunci că e un pod netrebnic, ni s-a deschis în fața ochilor o privelițte de necrezut. Încă un „Goodwill" ! Deosebirea era că totul părea mai dezordonat, mai provizoriu : hainele fuseseră aruncate în niște coșuri, pantofii și obiectele tehnice — claie peste grămadă — în niște lăzi. Prețurile nu mai erau puse la fiecare obiect, ci înfipte într-un băț, pentru tot mormanul. Dacă, jos, ele păruseră mici, aici ele erau ridicole : între cinci și zece cenți, valoarea unui timbru de ilustrată sau a unei fise de telefon. Printre grămezile de obiecte erau așezate mese de croitorie și mașini de cusut, la care munceau, absente la ce se petrecea în exterior, vreo zece bătrînele. Înalte, osoase, cu cununile lor de păr cărunt și cu rochiile înflorate așa de asemănătoare, cu acea grație pe care americanca o capătă mai ales după cincizeci de ani, cele zece cusătorese păreau niște infirmiere sau niște călugărițe, într-atît se vedea că vor să se știe că activitatea lor este dedicată, prin blîndețea și migala ei, unui scop nobil. Cînd cineva își alegea un obiect și voia să-l plătească, se întrerupeau din lucru aproape toate : una îl întreba pe cumpărător din ce grămadă l-a luat, alta spunea prețul, o a treia îl marca la casa automată, în sfîrșit ultima din ele îl ambala într-o pungă, îl capsa și îl înmîna ca pe un pachet de mare valoare.

Atunci am aflat că aceste incursiuni în culise sînt permise de două ori pe săptămînă, pentru ca vizitatorii să se convingă ei înșiși — și, eventual, să se lase chiar atrași — de idealul goodwillist. În aceste zile nu numai că se vinde la prețuri demonstrative (etajul fermecat este numit „Bargain Jamboree" — bazarul chilipirurilor), dar se și primesc donațiile binefăcătorilor. Ni s-a mai spus că tot ce se vinde în acest magazin provine din astfel de donații. În magazinele alimentare (căci celelalte nu sînt dispuse să încurajeze concurența), în stațiile de benzină și chiar în unele piețe publice se găsesc dealtfel cutii speciale — similare

cutiilor de poştă, dar mai încăpătoare — în care donatorii care nu vor să mai vină pînă aici introduc printr-o fantă îmbrăcămintea şi obiectele de care vor să se dispenseze. Aceste daruri sînt preluate de echipe de voluntari — mai ales casnice şi invalizi — care le recondiţionează, le spală şi le repun apoi în circulaţie.

Am întrebat dacă există donatori care vin în acelaşi timp să şi cumpere. „O, desigur, ne-a răspuns una din doamnele de serviciu, nu e în asta nici o ruşine... Dar nimeni nu o face pentru a trage un profit, ci pentru a-şi schimba puţin viaţa..." Am înţeles ceea ce bănuisem de la început. „Goodwill"-ul este supapa unei economii şi a unei estetici cotidiene care s-au plictisit să funcţioneze fără teamă şi reproş şi au simţit nevoia să-şi pună în evidenţă puterea, folosind sila de lucruri a oamenilor. „Care e obiectul care vă parvine cel mai rar ?" am mai întrebat-o pe respectabila interlocutoare. „O, — a roşit ea puţin, ezitînd să ne dea dintr-o răsuflare răspunsul — fără îndoială sînt pantalonii «bluejeans»... Moda le cere să fie rupţi. Dar noi, după cum vedeţi, sîntem în afara modelor..."

PARTEA A DOUA

●

OCOLUL AMERICII ÎN CINCIZECI DE ZILE

Ziua a 95-a :

PREGĂTIRI

Iată-ne din nou la drum, după atîtea zile de aşteptare, de pregătiri meticuloase, de emoţii mocnite. Ultimele săptămîni au semănat cu lansarea unei expediţii. Am strîns toate informaţiile necesare, am vorbit cu toţi cei ce ne-ar fi putut îndruma, ne-am compus un bagaj cît mai uşor şi mai practic, o îmbrăcăminte cît mai comodă. Vremea s-a încălzit acum definitiv, primăvara e stăpînă şi strălucitoare, dar o viroză rezistentă la toate medicamentele (poate sîngele nostru european e de vină !) ne-a amînat de două ori plecarea. Febra de 101 grade (adică 38°3 Celsius) n-a cedat nici măcar cu o liniuţă timp de o săptămînă, şi în cele din urmă a trebuit să pornim cu ea în adîncurile aventuroase ale călătoriei. N-aveam de ales pentru că peste cincizeci de zile este programat să ridice ancora spre Europa „Michelangelo", unul din rarele transatlantice ale companiei „Italia", la ale cărei vapoare sîntem abonaţi pentru întoarcere.

Problematică este chiar şi această plecare, din cauza crizei de combustibil ; „Italia" nu ne-a răspuns la scrisoarea prin care ceream asigurări ; banii noştri sînt drămuiţi, însă, pînă la data ipotetică, pe zile şi mai ales pe nopţi. Costul hotelului american este o veşnică traumă care cutremură logica noastră de economi : cu preţul a cinci

nopți de hotel mijlociu reușeam să ne hrănim la Iowa City timp de o lună de zile ! I.W.P. (John Bean) nu vrea să audă de alte hoteluri, mai ieftine, pretextînd că sînt periculoase. Cu chiu, cu vai am strecurat pe listă două sau trei sub patrusprezece dolari. N-am exclus, în sinea noastră, nici petrecerea multor nopți în autobuz. Dar lista de adrese a lui John trebuie să fie clară și concretă, pentru ca sponsorii să ne poată aștepta și întîlni. Sponsorii sînt persoanele care vor răspunde de noi în fiecare oraș pe unde vom trece. În traducere literală : „tutori" sau „protectori", aceștia reprezintă o veche instituție a ospitalității americane, menită să ghideze primii pași ai străinilor, să-i ferească de neplăceri oferindu-le securitate. Pentru cineva obișnuit cu turismul — chiar plin de privațiuni, dar neghidat — adevărate ghiulele legate de picioare...

Cînd, de la început, călătoria este mărginită de atîția parametri, organizarea ei nu e mai puțin chinuitoare decît calcularea orbitei unei rachete. Cînd țara în cauză n-are tradiția turismului individual — cazul Statelor Unite —, bietul călător se poate lăuda că pleacă în Lună. Cînd drumul se va face cu autobuzul, nu cu avionul, el va coborî însă vrînd-nevrînd pe pămînt, în mijlocul a o mie și una de probleme, care, dacă n-ar avea sădit în sine simțul sacrificiului și dacă n-ar fi renunțat total, din capul locului, la orice comoditate, l-ar putea face la un moment dat să renunțe.

În primul rînd, n-am găsit ghiduri în accepția europeană a cuvîntului : tot ce ni s-a oferit a fost o colecție de fișe seci, pentru uzul automobiliștilor, cuprinzînd doar hărți, distanțele în mile, pompele de benzină, motelurile de pe șosele, date sumare privind populația, industria, dar nici o indicație valorică, de itinerar, iar la polul opus — diferite lucrări descriptive, literaturizate, pline cu fotografii, dar total indiferente și ele la bogăția istorică și artistică...

Ce să alegi, pe cine să întrebi ? Nici unul din cunoscuții din Iowa City nu se aventurase într-un drum de amploarea celui pe care îl intenționam noi. Orașele mari nu intrau în dubiu, — dar pe care din cele mai mici să le incluzi și

pe care să le omiți din itinerar ? Distanța între două puncte înseamnă zeci de ore de drum, pe urmă i se mai adaugă o zi pentru vizită, o noapte de hotel ș.a.m.d. E mai important să vezi parcul național Yellowstone sau orașul Denver ? și, dacă alegi parcul, care e, în continuare, ruta cea mai bună pînă la Seattle ? și, dacă alegi Denverul, cum să ajungi la San Francisco fără să parcurgi de două ori o aceeași porțiune de drum ? Sau să renunți și la Yellowstone, și la Seattle, și la Denver, și să rezervi un timp mai lung vizitării Marelui Canion ? Dar cît merită să fie de lung acest timp ? Nici un ghid nu ne putea spune. În plus, mai sîntem legați, aproximativ la mijlocul intervalului, de data unui festival de poezie la Austin (în Texas), unde Ana a fost invitată printr-o scrisoare sosită tocmai în faza cînd ne întrebam dacă nu e mai înțelept să renunțăm la gîndul de a vedea și Sudul... Iar I.W.P. insista că e bine ca invitația să fie acceptată... Pentru o primă evaluare am strîns de la „Greyhound" toate programele autobuzelor, am totalizat orele de drum, socotind o zi pentru orașele mici și trei zile pentru fiecare mare oraș : călătoria ar fi durat peste patru luni ! „Sîntem cam nebuni !" ne-am spus, pufnind într-un rîs rușinat și eliberator. „Dar cine și cînd poate revedea America ? — ne-am scuzat noi de lăcomia inițială. America este un tărîm pe care-l întîlnești o singură dată în viață"...

Și am trecut la etapa a doua, mai realistă, a explorării traseului. Ca să simplificăm, am apelat la colegii care parcurseseră bucăți din drumul nostru imaginar. Cel mai activ se arăta grecul Petros Ambatzoglou, care ajunsese pînă la Grand Canyon, via San Francisco, dar se întorsese prin Colorado, deci de la o treime din drumul nostru. Petros a fost foarte încîntat să ne dea lămuriri, și ne-a fost într-adevăr de mare folos. Parcă-l văd — și n-o să-l uit toată viața — cum, decepționat de puținătatea obiectivelor ce meritaseră să fie văzute, tăia mereu cu latul palmei linii paralele și perpendiculare în aer întruchipînd rețeaua de străzi stereotipe din orașele pe unde a trecut cu soția sa Kathy, conchizînd trist, de fiecare dată : „Nothing, nothing, nothing !" (nimic, nimic, nimic !) Această demitizare ne-a

mai liniştit, dar ne-a şi descurajat puţin : nu cumva ne avîntam într-o expediţie disproporţionată ? Am procedat totuşi la fel cu porţiunile celelalte de itinerar : despre Coasta de Est ne-a putut da lămuriri însuşi John Bean (har Domnului, despre marile oraşe ale pionierilor, despre metropolele de azi ştiam şi noi cîte ceva din literatură, din filme !), în timp ce un profesor de franceză de la Universitate ne-a vorbit de Sudul cel misterios, sfătuindu-ne să nu renunţăm, dacă tot am ajuns pînă la Austin, nici la San Antonio cel orgolios, şi, dacă sîntem hotărîţi pentru New Orleans, să vedem şi Atlanta cea plină de amintiri coloniale... Dar nu vom merge atunci la Phoenix, la Tulsa şi la Tucson, care ies din bătaia directă a „Greyhound"-ului. Vom putea ajunge oare, pentru o zi sau două, şi în Mexic ? De la San Antonio ar fi doar şaisprezece ore cu autobuzul, durată care, printre celelalte, ni se pare acum acceptabilă. Puţin probabil, pentru că vizele de intrare în această ţară se obţin foarte greu... Iar paşapoartele le-am trimis, dealtfel, la Washington, unde ambasada ne-a promis să ne obţină între timp vizele de pe traseul întoarcerii în ţară...

Dar hotărîrile grele ne aşteptau tot pe noi. Cu strîngere de inimă am redus proiectul la jumătate. Şi tot au mai rămas 16.000 de kilometri. Am cumpărat cu 199 dolari un abonament la „Greyhound", care ne dădea dreptul, în măsura în care vom rezista, ca două luni de zile să nu ne mai coborîm din vehicol, folosindu-l ca pe o casă pe roţi. Cel mai mult am regretat faptul că a trebuit să renunţăm la Seattle — un fel de Veneţie declarată a Oceanului Pacific —, oraş pentru atingerea căruia ar fi însemnat să facem însă un ocol de o sută cincizeci şi două ore !

Cea din urmă etapă a pregătirilor a constat — un obicei curent la I.W.P. — din strîngerea şi împachetarea micii noastre averi şi reexpedierea ei acasă, după ce ne slujise nouăzeci şi patru de zile. Am reţinut doar cele cîteva caiete scrise, medicamentele şi, în sfîrşit, două cești de aluminiu care, împreună cu spirtul solid — „fondue fuel" — cumpărat la „Eagle", vor forma mica noastră bucătărie de campanie.

Acum, pe scara — celebra scară cîntată de toţi şoferii — a „Greyhound"-ului ne simţeam uşori ca fulgul... Pentru

prima dată — traversîndu-l — am privit cu ochi rece, de străin, prin sticla fumurie şi trufaşă a maşinii, oraşul în care am trăit atîtea zile de muncă încordată, atîtea nopţi de insomnie. L-am găsit sărăcuţ dar distins, provincial dar înnobilat de curăţenie, de tinereţea molipsitoare a studenţilor de pe străzi, de pe stadioane, de iedera tradiţională ce urca pe majoritatea clădirilor universitare. Am trecut — destul de nesentimentali — pe lîngă „Mayflower", fortăreaţa noastră de beton armat, şi ne-am trezit brusc în inima cîmpiei. West Branch, sătucul lui Bill Murray, cel nou venit, şi al preşedintelui Hoover, cel ce (primul născut la apus de Mississippi) a urcat în fotoliul de la Casa Albă, a rămas în urmă şi am apucat de aici încolo drumul spre nesfîrşirea continentului : Des Moines, Omaha, Salt Lake City, San Francisco... Ce lăsam în urmă ? Trei luni de sedentarism în bîrlogul bibliotecii, pe străduţele îngrămădite şi ştiute ca-n palmă din „downtown", în faţa televizorului cu cleşte, în cenaclul cu pocnet de Coca-Cola ; luni în care clipă de clipă am ars cu teamă pentru clipa aceasta, împărătească a tuturor. Ce va fi de acum înainte ? Ne aşteaptă o expediţie încordată, în care ne aruncăm orbeşte, dar la care ne-am angajat singuri, pe care singuri am plănuit-o cît mai plină şi aspră, cît mai neobosită cu putinţă, la limita imposibilului, împinşi de disperarea superstiţioasă de a vedea cît mai mult, atîta vreme cît ne ajută încă puterile, vîrsta şi împrejurările. Din nou — printr-o coincidenţă care este a dificilelor vaduri ale Americii, tăiate de-a curmezişul lanţurilor de munţi, prin trecători unice şi de-a lungul oazelor deşertului —, din nou traseul nostru urmează, ca şi la sosirea în Iowa City, un drum istoric, drumul celei de a doua migraţii americane. Fiecare metru de teren a fost bătut de paşii încovoiaţi ai pionierilor, călcat de roţile căruţelor şi chiar ale toligilor cu care aceşti disperaţi plecau în marea şi ultima aventură — fără întoarcere — a existenţei lor, după ce-şi mai părăsiseră odată, în Europa, casele, familiile, trecutul mizerabil. Este destul să ne gîndim la sfîşierea acelor oameni pentru ca toate condiţiile drumului nostru să ni se pară princiare. Legendele, de nimeni trăite, dar povestite de cine vrei şi nu vrei, despre dificultăţile drumului de azi

cu autobuzul (canicula din Deşertul Morţii... călători mîncaţi de vulturi flămînzi... avalanşele din Munţii Stîncoşi... nopţile de groază din hoteluri... „nu uitaţi să închideţi zăvoarele şi lanţurile de pe uşi"... uşile zgîlţîite de criminali drogaţi... mormonii — cuvîntul acesta teribil...) nu le-am crezut nici la început, dar acum ni se par subiecte livreşti. Viteza ne-a luat în stăpînire şi ne-a dezlegat de gîndul viitorului.

DRUMUL SPRE VEST

Am parcurs drumul pînă la Des Moines sub impresia euforică a plecării, cu ochii nedezlipiţi de geamul autobuzului, privind într-o stare de ciudată beatitudine — care ne făcea în acelaşi timp absenţi şi pătrunzători — împărăţia nesfîrşită a fermelor iowene, înşiruite din nou în dreapta şi în stînga autostrăzii ca nişte machete ordonate şi curăţele. Peisaj cunoscut şi prietenos, visat parcă într-o altă viaţă, cuburi şi verticale vopsite în tonuri pastel, cerdacuri vişinii, pătuluri de aluminiu, antene albe de televizor, morişti albăstrui şi tractoare de culoarea pepenelui se tolăneau la umbra cîte unui grup de arbori rotaţi în timp ce, de jur împrejur, pe marea verzuie a primăverii, se ondula pînă în zare cîmpia. Ca şi în oraş, nici aici, în pustietatea sălbatică a naturii, n-am zărit vreun gard care să segmenteze nesfîrşirea, în schimb drumeagurile care duceau pînă în pragul casei erau asfaltate — fîşii înguste, de lăţimea unei maşini, irizînd feciorelnic bătaia ultimelor raze de soare ca nişte trene pierdute de mireasă. Aerul condiţionat din autobuz ne împiedica să inspirăm direct boarea de afară, dar simţeam cu ochii prospeţimea acelui amurg de primăvară răcoros, în care suflarea vieţii se retrăgea toropită sub acoperişurile sigure ale fermei, găsindu-şi adăpostul meritat după încordata risipire în muncile zilei. S-a întunecat brusc şi cerul s-a îmbrobonat

tot atît de iute cu stele mari şi joase — constelaţiile septentrionului nostru, care privegheaseră cu opt ore în urmă creştetul casei mele — şi cînd am simţit că e timpul să ne luăm rămas bun de la şesurile curate ale Midwestului, mi-au venit în minte fără să vreau, ca un murmur obsedant, automat, fericit, versurile în care Walt Whitman vorbeşte de „amploarea, drumul drept şi nepărtinirea" naturii americane : „Numai lucrurile croite pe această măsură se potrivesc Statelor Unite..."

Des Moines ni s-a recomandat de departe cu spuza lui de lumini tremurătoare după ce două ore şi jumătate autobuzul rulase fără oprire, egal şi robust, pe autostradă. Oraşul acesta ne este antipatic fără motiv, mai precis dintr-un motiv sentimental : l-am clasat în tagma profitorilor din clipa cînd am aflat că, în secolul trecut, descăunase după numai unsprezece ani pe curajosul şi istoricul Iowa City din rangul de capitală a statului. Dar acum, înnodîndu-ne pe aceste complicate pasaje de nivel de la intrare şi contemplînd de pe coama lor panorama de clopotniţe şi miriade de becuri a oraşului, ca şi agresivele reclame multicolore care pulsează în centru, trebuie să recunoaştem, cu oarecare vinovăţie, că — parvenit sau nu — Des Moines este o metropolă. Iowa City, paşnica noastră copaie academică, în care am bîjbîit cu candoare, ne-a făcut să uităm cum arată un oraş... şi ne întoarcem cu ciudă şi oarecare umilinţă împotriva ei. Iată, aici, la doi paşi, chiar un zgîrie-nori, zgîrie-norul oraşului — unul singur, dar există ! — desenînd pe cerul rumenit de neon o bizară fotografie în negativ, atît de înaltă şi cu ritmurile atît de repetate încît nu mai ştii care e aluminiul şi care sticla, unde e substanţa şi unde golul... Dar autogara ne strică din nou impresia (riscul trecerilor grăbite !) cu mobilierul ei de nichel murdărit pe la colţuri, cu mirosul ei pătrunzător de ceapă, cu sărutările provinciale, prea sentimentale şi prea exteriorizate, pe care le zărim pe peron. Mai facem greşeala să ieşim puţin în împrejurimi, iar aici nu mai sînt lumini şi călcăm în bălţoace. După două barăci de placaj învechit, în care sălăşluiesc o spălătorie chimică şi un atelier de coafură, urmează cîmpul.

În schimb Omaha, cel mai mare oraş al Nebraskăi, care urmează nesperat de repede, imediat dincolo de frontiera nevăzută dintre state, pare un loc romantic decăzut. Chiar lîngă autogară, un uriaş hotel *belle époque*, înzorzonat şi senioral, decorat ca un tort cu turnuleţe şi stucaturi cu pretenţii gotice, poartă pe frontonul scorojit un nume falnic şi promiţător de veselie : „Fontanella". Dar pe uşa întunecată a recepţiei tronează un lacăt şi, dînd capul pe spate, pînă zăreşti şi ultimul etaj, descoperi că zecile de ferestre sînt stinse. Omaha are totuşi o oarecare viaţă de noapte. Străzile sînt bine luminate, deşi este aproape de miezul nopţii, dar nu zărim deocamdată nici un pieton. Cîteva taxiuri galbene se perindă prin faţa noastră. Dintr-un demisol cu poartă masivă, îmbrăcată în feronerii, cu ferestrele camuflate de pluşuri groase, stacojii, purtînd pe firma cu felinar de gaz inscripţia „Piano bar", răzbat acordurile triste ale unui „blue". O femeie singură iese în stradă şi, prin uşa întredeschisă, în urma ei răzbat din adînc nori puternici de fum şi sunetele înteţite ale pianului. Alături e o biserică albă, cochetă, cu un *carillon* în clopotniţă. Peste drum — clădirea unei bănci, cu faţada acoperită de fresce luminate de reflectoare... Oameni robuşti, optimişti, călătorind în bărci, diligenţe, trenuri, autobuze, automobile şi părînd foarte liniştiţi că de undeva se veghează asupra destinului lor : istoria asigurărilor asupra mijloacelor de transport. Chiar alături — şi aici — zgîrie-norul ! Căci nu se cade ca tot oraşul care se respectă să nu aibă măcar unul... Clădire modernă, foarte nouă, de metal roşcat şi sticlă irizată de reflexe, sediul unei societăţi forestiere. Ne-am învîrtit de cîteva ori prin tot acest decor luminat, să ne dezmorţim oasele. Apoi n-am mai putut răbda şi ne-am aventurat mai departe, acolo unde aripa felinarelor şi reclamelor jucăuşe nu mai ajungea. În fundalul întunecat al peisajului se zărea ceva alb, ca un brîu înalt de hidrocentrală. Cu paşi precauţi, apoi tot mai emancipaţi, ne-am apropiat — o sută, două sute de metri — de beznă. Ceea ce se desluşea părea acum un sanctuar : un monument uriaş, geometric. În sfîrşit, ajunşi la picioarele colosului, am distins în peretele curb două intrări deasupra cărora scria cu litere de mărimea unui copil : „Arena" şi am dedus că

este stadionul sau casa de sport a orașului, locul unde probabil se desfășoară întrecerile duminicale care paralizează sau înteţesc voinţa fanilor provinciali. Ne-am fi lăsat duşi şi mai departe de ambiţia de a pipăi întunericul rău famat al nopţii americane, dar se apropia ora plecării autobuzului. Cînd să facem calea întoarsă, sub una din scări — ca pentru a nu rămîne episodul acesta fără incidente — am zărit un trup. Un om ţinînd încă în mînă o sticlă goală, învelită pe trei sferturi într-o pungă ordinară de băcănie, se lungise la picioarele zidului şi părea fără cunoştinţă. Am încercat să vedem ce-i cu el, dar beţivul a scos un mormăit protestatar, refuzînd să se urnească. Liniştiţi şi înveseliţi am revenit în autogară. Dar „Greyhound"-ul, ca de atîtea ori de acum încolo, nu se grăbea să plece la ora programată. Interiorul sălii de aşteptare avea un aer leşios şi picotitor. Toate scaunele rotative — cu picior şi spetează — erau ocupate, cu excepţia celor prevăzute cu televizoare. Dintre acestea, doar două : se vedea în ecranele mici cît o carte poştală un western, dincolo un jurnal de actualităţi, dar nimeni nu era curios să vină şi să privească, din spatele ocupanţilor, şi nici chiar ei, cei ce introduseseră un sfert de dolar în aparate ca să le facă să pornească, nu păreau prea cu chef, parcă ar fi luat hotărîrea asta doar aşa, din lenea de a face altceva. Într-un colţ, un nebun urît şi obraznic face în gura mare propuneri unei femei şi mai urîte, grasă şi vulgară, care simulează că nu-l aude, incitîndu-l şi mai rău. Ca să scăpăm de plictiseală, răsfoim cartea de telefon, unde în afara numelor abonaţilor, totul este cifră goală, străzile avînd numere, iar numerele de casă fiind formate din patru-cinci cifre. În acest noian matematic descoperim şi cîteva nume româneşti. Pustiul este la această oră atît de mare, încît aproape ne pare absurd că nişte oameni din Carpaţi au putut ajunge aici înaintea noastră...

La urcarea în autobuz, un sergent de poliţie cu pistolul la brîu şi doi civili tineri inspectează tăcut feţele pasagerilor. Unul din ei deschide pînă şi uşa toaletei vehicolului. Dintr-odată realizăm că noaptea aceasta anostă poate avea totuşi, pentru cineva, un rost... Dar să nu ne grăbim cu sofismele, căci pentru noi înşine ea abia începe.

NOAPTEA CEA MAI LUNGA

Metoda pe care o inaugurăm este următoarea : în butelia încăpătoare de plastic dizolvăm un praf roşu de oranjadă (operaţia am făcut-o încă la Omaha). Cu ajutorul acestui suc imitînd perfect zeama de portocală — cu adevărat american prin precizia cu care civilizaţia contrafăce natura — ingurgităm trei extraverale. Paradoxal, cu capul pe perna tare şi verticală a scaunului, în zgomotul de cilindri din autobuz, izbutim să adormim mai repede şi să ne odihnim mai bine decît în patul de la Iowa City.

Mă trezesc la patru dimineaţa, în momentul cînd autobuzul iese din monotonia autostrăzii şi intră pe străduţele unui orăşel, tot din Nebraska (îmi dau seama după numele maşinilor, care poartă inscripţia „The Cornhusker State" — Statul celor ce desfac pănuşe). Trecem, la margine, pe lîngă un mic aeroport cu luminile lichide veghind în noapte ca nişte ochi proaspăt spălaţi de somn. Mai departe, linii ferate pline cu bălării, moteluri („vacancy"-„no vacancy" !), parcaje (sau cimitire ?) ticsite cu maşini murdare, ca un gunoi lepădat, în sfîrşit o stradă mare, cu aspect european, lungă, cotită, cu front continuu de case — magazine de radiouri şi televizoare, de mobilă şi dormeze, de automobile, toate luminate ca ziua... Ana doarme în continuare pe umărul meu, la drept vorbind

tot autobuzul doarme dus, afară de şoferul cu ochelari fumurii şi mănuşi, care şi-a pus microdifuzorul radioului în urechi şi conduce ascultînd muzică de jazz. Aş vrea să notez ceva, dar îmi lipseşte creionul. Dau să-l caut în geanta pe care o ţin la picioare, dar mă opresc speriat de o idee absurdă : ce-ar fi să ating din greşeală butonul ceasului „Slavia" şi să mă pomenesc dînd o deşteptare generală ? ! Dar o dă înaintea mea chiar şoferul, care tuşeşte în microfon şi anunţă o oprire de treizeci de minute la Grand Island. „Watch your step", firește ! (era să uităm). Lumea se trezeşte, se dezmeticeşte cu naturaleţe. În faţa noastră stă un domn în vîrstă, semănînd leit cu Erich von Stroheim, avînd gîtul prins — ca şi acesta în *Iluzia cea mare,* filmul lui Renoir — într-un fel de bandaj de celuloid. Se ridică, se întinde de-i trosnesc oasele şi apoi îşi potriveşte scîrţiind acest accesoriu, cu un gest reflex, ca şi cum s-ar fi scărpinat în ureche sau şi-ar fi pocnit degetele. Ne familiarizăm tot mai mult.

În „downtown" staţionăm doar cîteva clipe, în schimb parcurgem iarăşi un şir de străzi periferice şi, la capătul opus, în marginea cîmpului, oprim la un „service area". O armată de „truck"-uri veghează barăcile joase printre fire de iarbă şi bălării. Restaurantul e surprinzător de populat pentru această oră. Doi şoferi bătrîni, cu alură de sportivi încercaţi, stau faţă în faţă la o masă înfulecînd porţii de cremvurşti scăldaţi în sirop. Un alt „trucker" şi o tînără autostopistă, *tête-en-tête,* beau cafele fierbinţi. Colegii noştri se aliniază milităreşte la gărduleţul de intrare. Chelneriţa „supervizoare" îi preia pe rînd şi-i conduce la mese. Îşi iau rolul de consumatori foarte în serios, comandînd cele mai abracadabrante „breakfast"-uri : varză cu tăieţei aburinzi, „porridge" (cereale fierte) cu lapte, hamburgeri „J. P. Clarke" şi, în cele din urmă, sucuri de fructe, ceaiuri sau cafele, ca în cele mai complete lecţii de limba engleză pentru începători. Două bucătărese corpolente (bizar să le vezi atît de grase şi făcînd serviciu de noapte !) se agită la ferestruica de serviciu, abia pridiind cu servitul. Pe un suport rotativ sînt agăţate o sumedenie de cărţi poştale. Una din ele reprezintă harta statului Nebraska, ilustrată cu desene simbolice. Întrebăm într-o doară cine se ocupă cu vînzarea. Una din bucătărese lăsă tăvile jos, nesperat de repede, şi soseşte gîfîind. Ne oferă zîmbind bucăţica de carton colorat, ca şi cum ne-ar fi întins cine ştie ce obiect de valoare. Ilustrata costase doar zece cenţi.

Pînă la intrarea pe teritoriul statului Wyoming, mai facem două salturi. Ritualul s-a repetat ca o bobină de film derulată. Cîteva ore de somn în viteză, intrarea într-un nou orăşel (North Platte, loc al isprăvilor lui Buffalo Bill), deşteptarea dată de şofer (ora 7,50), evacuarea maşinii, „watch your step", restaurantul, alte bucătărese corpolente intrate brusc în viteză, alt „breakfast"...

N-am mai comandat ilustrate ! „Greyhound"-ul a început să urce apoi vizibil, să tuşească şi să trosnească din toate încheieturile. Autostrada s-a redus la o simplă şosea, cu o singură bandă. N-a mai apărut nici o localitate, nu ne-am mai încrucişat cu nici un vehicul, două ore am străbătut un nesfîrşit peisaj rîpos : grohotişuri piezişe pînă la cer, stîncării de un cenuşiu murdar şi fără demnitate, grupuri de brăduţi firavi, unii din ei rupţi şi trîntiţi la pămînt de viscol. Gradene cu urme de zăpadă. La înălţimi neverosimile, guri de mină pustii. Nici o vietate pe pămînt, nici o pasăre în văzduh. Numai vîntul urla pătrunzînd chiar prin cercevelele ferestrelor. Numai autobuzul nostru urca pe serpentinele strînse, cu motorul încins pînă la paroxism, refăcînd drumul care va fi înfiorat pe miile de oameni din celălalt secol, ce nădăjduiseră la fiecare cotitură să le apară înaintea ochilor pămîntul făgăduinţei...

La ora 11,55 intrăm în Cheyenne. Dăm ceasul înapoi cu şaizeci de minute, conformîndu-ne „orei munţilor" care înlocuieşte „ora centrală". La marginea orăşelului — capitală a unuia din cele mai slab populate state americane, Wyoming (abia 332.000 de locuitori) — zărim lungi convoaie de trenuri de marfă. Vagoane vechi gălbui, ruginite, decolorate, cu inscripţia „Union Pacific". Într-un părculeţ, închisă într-un ţarc pe o linie de rezervă, înotînd în ierburi bogate, zace o locomotivă de o formă ciudată, cu corpul cilindric şi neobişnuit de lung, pe care o

mînă atentă a caligrafiat două cuvinte. Inscripția — „Billy Boy" — ne amintește că e vorba de una din vechile locomotive ale liniei „Pacific Express", prima magistrală feroviară care a legat în deceniul șapte al secolului trecut cele două oceane. Epopeea construcției acestei linii a constituit subiectul unei întregi literaturi și a zeci de westernuri cinematografice. Îi lăsăm pe colegi să-și lioarcăie noile „breakfast"-uri și cafele în restaurantul autogării și alergăm la gara feroviară pe care am zărit-o din mers, cîteva sute de metri mai sus. Drumul pînă acolo are un aspect tipic rural, casele bătrînești cu calcanele pierdute în coloane de arbori intercalîndu-se cu ateliere de fierărie și prăvălii cu scară și roletă, ca în celălalt veac. Clădirea gării este monumentală în exterior, dar arată înăuntru ca o baracă de bușteni, avînd căpriorii de lemn la vedere și o singură bancă, așezată în mijlocul sălii de așteptare parcă prea mari. Peronul și casele de bilete sînt închise, iar mersul trenurilor, scris neglijent cu creta pe o tablă neagră, arată că nu circulă decît două personale, unul din ele zilnic, iar celălalt lunea, joia și sîmbăta. În sala de așteptare mai sînt expuse o veche diligență și, pe un panou învecinat, cîteva fotografii ale ultimului ei drum, în 1866, cînd a fost înlocuită de „Billy Boy". Ciudat, romantica trăsură aduce din toate punctele de vedere cu autobuzul nostru, care a uzurpat la rîndu-i, în timpurile moderne, pe uzurpatorul ei. Cu haltele lui, cu șoferii schimbați periodic, cu motelurile (hanurile) lui, pînă și cu cutia de bagaje de dedesubt, atît de asemănătoare cu cea de sub picioarele vizitiilor, „Greyhound-"ul este, evident, moștenitorul „stage-coach"-ului. Îi lipsește doar păzitorul care se cocoța în spatele diligenței ca să-i apere pe călători de atacurile indienilor !

Cheyenne este principalul nod feroviar al regiunii. Importanța căilor ferate a scăzut însă vertiginos în ultimii cincizeci de ani, transportul pasagerilor fiind preluat de autovehicule, iar al mărfurilor de „truck"-uri. Pînă la ieșirea din statul Wyoming vom merge, sute de kilometri, paralel cu șinele istorice ale „Pacific"-ului, și garniturile de marfă pe care le vom întîlni vor fi la fel de hodorogite și abulice ca aici, trezind mai mult compătimirea decît nostalgia. Familia lui „Billy Boy" a rămas o amintire livrescă, bună de populat cinematecile, nu și spațiile secolului douăzeci.

La întoarcerea spre autogară venim pe un alt drum, singurul dealtfel pe care-l mai avem de ales (și ne amintim amuzați mîna lui Petros Ambatzoglou tăind linii perpendiculare în aer : „Nothing, nothing" !). „Downtown"-ul constă din cîteva întretăieri de străzi, astfel că în douăzeci de minute îl parcurgem cu pasul. Strada hotelurilor și cafenelelor este pustie. Nici un automobil, nici un pieton nu tulbură tihna amiezii. Două ceasuri de stradă s-au oprit și ele, la ore fanteziste. Mascote de prost-gust atîrnă perpendicular pe fațadele coșcovite : un piept de cerb expus ca o țintă de bîlci ; un călăreț de tinichea, într-o poziție de Sfînt Gheorghe, pe un cal cu picioarele compuse din pîrghii mobile și zăngănitoare, acționate de un motoraș. Pe dughenele fără clienți se pot citi inscripții simple și resemnate : „Tavern", „Coffee", ca și cum orice imaginație ar fi fugit de aici, departe. Hotelul clasic al orașului are fațada încărcată de stucaturi și perdele de pluș coapte, uzate. Poarta principală e și aici închisă, dar observăm că intrarea a fost mutată în barul mai modern din vecini. Un comisionar în uniformă jerpelită iese în stradă cu o tavă de cești și pahare. Două culori par să placă decoratorilor locali : roșul-abator și verdele fistichiu. Practic, toate localurile care se vor interesante sînt înveșmîntate în această combinație. Nici pe strada comercială, aflată în apropiere, ea nu lipsește. Aici atmosfera e parcă mai animată, căci iată cîteva femei cu vădite pretenții de eleganță îndreptîndu-se spre un magazin universal. Dar eleganța însăși este aici tristă, nu se simte parcă în largul ei. Frontoanele „supermarket"-ului sînt frumoase, incizate cu vechi figuri de „graffiti" italiene, dar uitîndu-te puțin mai atent le descoperi din material plastic. Înăuntru, marfă multă și clienți puțini. Printre tonetele și rafturile supraîncărcate nu mai poți ști unde te afli, ai putea fi la Cheyenne și tot așa de bine într-un mare oraș. Întîlnire între locul unde se găsește totul și locul unde nu se întîmplă nimic.

Wyoming este un stat cu multe pășuni, cu zăcăminte de petrol, lignit, gaze, fier, cupru și chiar aur. În colțul

lui nord-vestic se află marele parc național Yellowstone. una din atracțiile turistice ale continentului. Și totuși, capitala are încă aerul unei așezări de pionieri. Încerc să-mi imaginez cum o duc cei patruzeci de mii de locuitori, ce cred ei despre propria lor condiție. Nu mă îndoiesc de bunăstarea lor materială, dar cum rezistă plictiselii și vidului cultural care-i înconjoară ? Ori poate s-au obișnuit cu faptul că orașul lor este o fantoșă cu surîsul fals și și-au întocmit, după exemplul fermierilor, din „party"-uri și televizoare, o existență autonomă, lunecînd de fapt pe lîngă existența urbană ? Cît de departe sînt ei de maratoanele poetice și de „streaker"-ii răsfățați din Iowa City, orășelul de aceeași mărime, dar atins de aripa artelor !

Dar se simt, oare, într-adevăr nedreptățiți ? Ar merita să mai rămînem aici, să putem dezlega aceste enigme, dacă n-ar trebui să alergăm la autogară, unde „Greyhound"-ul și-a pus motorul în funcțiune gata să plece fără noi, dar cu bagajele noastre...

Ziua a 96-a :

DEȘERTUL ROȘU

Șapte ore și jumătate autobuzul ne poartă fără oprire printr-un deșert de culoarea vulpii, suspendat între cer și pămînt. Nici o localitate nu ne iese în cale, numai — rar — sonde fără țipenie de om și instalații de mină părăginite, lăsate în voia soartei. Camionete hodorogite apar cînd și cînd de după cotiturile șoselei. Sîntem la peste o mie de metri și motorul gîfîie, tinzînd spre piscurile reale și concrete ale Munților Stîncoși. „Reale și concrete", pentru că aici, în monotonia fără repere, nu știm pur și simplu dacă străbatem un peisaj real și concret sau tragem după noi, păcălindu-ne, un decor de carton din westernurile de la Hollywood, într-atît este de monoton și de amăgitor în același timp tot ce vedem...

La început te crezi într-un peisaj urît și atîta tot. Dealurile roșcate sînt atît de lipsite de vegetație și spălate de ploi că par grămezi de steril de la minele din apropiere, numai înălțimea lor neîntreruptă nu te lasă să crezi că sînt opera mîinii omului. Dar într-o fază mai înțelegătoare a contemplării observăm că peisajul artificial și respingător are de fapt ritmuri, palpită. În depărtare, la limita orizontului, mișește o geană vie, verde-albăstruie, ca o coamă de apă, atît de credibilă încît un timp aștepți să se transforme într-un ochi de mare, să apară vreun lac neștiut pe hărți. Dar lacul întîrzie prea mult, iar geana al-

bastră persistă, încît ne dăm seama că a fost o iluzie. Atunci, cu un efort de a nu scăpa din vedere șuvița albastră, o urmărim pînă cînd mașina ne apropie binișor de ea. Ciudat miraj ! Albastrul s-a descompus treptat și, parcă impurificîndu-se pe măsură ce-l privim mai intim, se transformă în verde-închis, apoi în roșu, în sfîrșit în galbenul acela murdar. Iar aburii feciorelnici de la orizont se prefac rînd pe rînd în dealuri informe, taluzuri piramidale cu vîrful retezat, metereze de cetăți moarte. Continuăm experiența scrutînd acum un punct din zarea mijlocie : ne apropiem tot mai mult de el și — surpriză ! — cînd ajung în prim-plan dealurile dezagreabile își dezvăluie detalii surprinzătoare, ne trimit în cale emisari ciudați : cocoși, urși, cranii, cohorte de babe de piatră, care ies la drumul mare, și parcă ne privesc cu atenție, și se lasă priviți la rîndul lor. Sînt parcă obosiți de atîta mers, au creștetele acoperite cu blăni uriașe, alb-murdare, de zăpadă șiroindă, semănînd leit cu niște piei de animale gigantice puse la uscat. Ciudată prezența zăpezii aici, unde — de jur-împrejur — vegetația e alburie ca lichenul, calcinată ca varul, compusă din miliarde de schije provenite mai degrabă dintr-o explozie solară decît din lucrarea frigului.

Ne smulgem privirea de pe ciudatele vedenii și o mutăm repede pe linia orizontului, ca și cum am vrea să-l surprindem : geana albăstruie e mereu acolo ! Autobuzul urcă tot mai anevoie spre piscurile Munților Stîncoși, în timp ce jos, în prăpăstiile fără fund de sub șosea, largul se face atît de mare că încap acum în el munți întregi, munți care au uitat că locul lor e pe înălțimi și s-au cuibărit în burțile secate de culoarea argilei. Ne dor ochii de cînd nu am văzut o apă, un copac. Rafalele de vînt devin sălbatice, acoperă cu zgomotul lor mormăitul greoi al motorului. Cum se întîmplă de obicei în momente de primejdie, călătorii au devenit comunicativi, pînă și în acest „Greyhound" de obicei morocănos și indiferent. Două bătrînele au dus vorba de la o ureche la alta : domnul cu gît de celuloid e un agent de asigurări din Chicago, care a avut un accident la coloană și merge acum la un vestit medic din San Francisco ; familia aceea tăcută, între două vîrste — el masiv și marțial, ea, subțire și supusă — este de loc din Londra și face turul Americii ; tînăra cu păr lung, negru își vizitează rudele din California... Cînd toată lumea cunoaște pe toată lumea, conversațiile se încing nestăvilite, peste umerii înalți ai scaunelor care ne fac să nu ne vedem, și autobuzul se transformă pe nesimțite într-o scenă de teatru absurd unde personajele își vorbesc cu spatele unele la altele. Pînă și taciturnii englezi își dezleagă limbile și încep să pună întrebări despre locurile pe unde trecem, despre anumite lucruri care le stătuseră pe inimă și nu avuseseră cum să le lămurească...

Ajungem pe o culme și, într-un loc mai ferit, zărim un gigantic monument al lui Lincoln. Sîntem la 8.860 picioare deasupra mării (2.700 metri) și autobuzul continuă să urce. Ne apropiem de marginea Wyoming-ului. Iată — după atîta pustie — un orășel (Rock Springs) unde oprim un minut, pe urmă altul (Evanston) unde vom sta o jumătate de oră. Evanston (parcă ar vrea să schimbe în ultima clipă impresia) este animat, hedonist, cu străzile înțesate de oameni, cu numeroase cafe-uri — chinez, chilian, „Little Paris" etc. Un cosmopolitism de frontieră, sărac și sordid.

Pe nesimțite deșertul s-a pierdut în urmă și ne-am trezit în plin munte, printre stînci sănătoase, pîrîuri învolburate și plaiuri doldora de zăpadă. Rocky Mountains, ținutul legendelor, cumpăna apelor între Pacific și Atlantic... Hidrocentrale, stațiuni pitorești îngropate în alb... O coborîre scurtă și ajungem — după douăzeci și șapte de ore de la plecarea din Iowa City — în capitala statului Utah.

PROFEȚI LA EI ACASĂ

La recepția hotelului plătim douăzeci de dolari (!) și sîntem invitați să ne trecem numele în registrul de evidență. Sacrosanctă iscălitură ! Am fi putut semna oricum, căci nimeni nu-ți cere actele. Dealtfel, nici nu avem alt act decît un carton de la I.W.P., semnat de Paul Engle și fără ștampilă. Ce-ar fi să ne rebotezăm Leonardo da Vinci sau Ingrid Bergman — cum făceam cînd întîrziam, seara, la căminul de studenți ? O idee bună pentru gangsteri. Gangsteri, veniți și furați-ne averea — deseară vom dormi duși într-un PAT !

Hotelul „Utah" (reținut de prudentul John) este „cel mai vechi de la Vest de Mississippi", refăcut și modernizat în anii din urmă. Un colos de pe alte vremuri, cu catifele, franjuri și draperii, păstrînd ceva greoi în lifturi, dulapuri, cuiere și robinete. O eleganță rigidă care la început ne sperie ; cînd, mai tîrziu, o vom vedea răspîndită și pe stradă, în îmbrăcămintea oamenilor, în vitrine, în fațade, vom înțelege că reprezintă o trăsătură de caracter.

Salt Lake City este un oraș pitit la poalele munților, în genul Brașovului, la fel de pitoresc și auster ca acesta, cu o populație aproximativ egală. Rafinării de petrol și de zahăr, industrie chimică și universitate, metalurgie și alpinism... Dar — mai presus de toate — capitala mondială a unei religii puternice și totalitare : mormonii... Din fe-

reastra camerei noastre se zărește, luminat ca ziua de puternice reflectoare, templul lor — o clădire semeață, mai înaltă chiar decît hotelul, împungînd cerul cu șase turle ascuțite, pur geometrice, de o formă aflată în afara oricărui stil și părînd că nici nu dorește să-l aibă. Geamuri înalte străbat bizara clădire de sus pînă jos, ca o striație paralelă, dar sînt împărțite pe verticală în patru etaje, ceea ce face ca locul de rugăciune al mormonilor să pară în același timp o vastă bibliotecă, un depozit sau o arhivă. Perdele groase acoperă aceste ferestre avertizînd asupra a mii de secrete. Pe fondul albastru al fațadei sînt pictate cu alb Soarele, Luna și Carul mare. Pe cel mai înalt dintre turnuri tronează statuia unui înger în mantie albă, cu o trîmbiță ridicată spre cer. Deducem din ceea ce știm că nu poate fi decît Moroni, cel care într-o zi a anului 1823 i-a destăinuit tînărului Joseph Smith locul unde se află îngropate — într-un deal din vestul statului New York — filele de aur ale unei cărți. „Cartea mormonilor" era incizată într-un alfabet și într-o limbă necunoscută pînă atunci : „Deseret". Tot Joseph Smith a fost cel ce a descifrat scrisul și tălmăcit textul, anunțîndu-se lumii ca un profet al timpurilor moderne și punînd bazele noii religii. Învățătura comunicată de Smith confirmă o bună parte a rînduielilor Vechiului Testament, spicuiește din Noul Testament cîteva personaje și continuă apoi selecția în rîndul reformatorilor ultimelor secole, astfel încît lista părinților cultului revendică personaje din cele mai diverse și neașteptate : de la Adam păcătosul, devenit profet, trecînd prin Amon, diavolul, Noe, Abraham, Moise, Isus Hristos, Petru și Pavel, Martin Luther, John Wesley, Roger Williams și... Thomas Jefferson, pînă, bineînțeles, la Joseph Smith. Cheia reformei constă din observația că epoca profeților n-avea cum să se încheie în antichitate, astfel încît nimic nu-i împiedică pe oamenii moderni, chiar îmbrăcați în veșminte burgheze, să aibă harul proorociei. În concluzie, urmașii lui Smith (pînă azi s-au succedat unsprezece) poartă numele de „profeți-președinți". Mormonii nu au preoți, iar serviciile divine sînt secrete, neputînd pătrunde în templu decît credincioșii de vază. Numărul locurilor este fix, ca la Academie, și trebuie să aștepți să moară un înaintaș pentru a-l înlocui. Bunii mormoni

au trei vieţi : una trecută („Zion"), viaţa prezentă şi viaţa viitoare. Dealtfel, se şi autonumesc : „Biserica sfinţilor de mai tîrziu".

La început, mormonii erau poligami. Cînd autorităţile federale nu le-au mai îngăduit această practică, în 1890, dogmele bisericii lor au fost adînc zdruncinate. Totuşi, profeţii acelui timp au decis să dea Cezarului ce-i al Cezarului : poligamia a fost interzisă sub pedeapsa excomunicării. Mormonul secolului douăzeci a găsit un remediu, el se căsătoreşte şi divorţează des, practicînd un fel de poligamie eşalonată. Utah ocupă unul din primele locuri, între cele cincizeci de state, în privinţa ratei divorţurilor. Acelaşi lucru în privinţa alcoolismului, deşi consumul de băuturi este interzis.

Tîrziu, în noapte, deschidem televizorul. Programele sînt mai puţine şi mai neinteresante decît în Iowa. Ne oprim la un buletin de ştiri. O femeie în vîrstă, cu o înfăţişare destul de respectabilă, este dată în vileag că a stocat alcool. Şi este filmată cu cinci sticle de coniac în braţe, parcă ar ţine un buchet de flori...

Ziua a 97-a :

MICROFILME PENTRU VIAŢA DE APOI

La trezire, îngerul Moroni ne priveşte blînd din punctul său de observaţie de pe turn. Cerul este senin şi soarele se întrece în strălucire cu dublura sa de pe faţada templului. Ne îmbrăcăm repede, să nu întîrziem la întîlnirea cu „sponsora", care este în acelaşi timp şefa biroului de turism al hotelului. În încăperea de lîngă recepţie, întîlnirea se consumă în faţa unui mapamond imens de furnir în care sînt implintate mii de ace de gămălie. „Aceştia sînt oaspeţii noştri", ne explică şefa oficiului şi înfige două gămălii în cerculeţul de lîngă inscripţia „Bucharest". Ceremonia se termină mai repede decît speram. După ce s-a asigurat că existăm, sponsora-şefă ne predă doamnei Penn, o sponsoră de rînd, căreia i-a revenit misiunea să ne plimbe prin oraş. Excursioniştii abonaţi la serviciile oficiului de turism beneficiază de autocare şi de ghizi profesionişti. În materie de bani nu există tocmeală. Dar poate e mai bine în automobilul domol şi cu explicaţiile simple ale sponsorei noastre care este nou venită în oraş şi îl vede încă dintr-o poziţie fără prejudecăţi. Ca orice american, aceasta se recomandă tare şi răspicat („I'm Mrs. Penn") şi lasă să treacă un timp de aclimatizare în care pare morocănoasă şi chiar ostilă. Dar în curînd gheaţa se sparge şi confidenţele încep să curgă. Lipsită de eleganţă vestimentară, cu un ten aspru şi maxilare puternice, germanice,

pare o femeie simplă, de la țară, care a nimerit din greșeală la volanul unui automobil. Are cincizeci de ani, este soție de aviator și gospodină. Se plictisea și a intrat în rîndul „Prietenilor turismului", o asociație de ghizi voluntari, și hobby-ul acesta îi permite să cunoască oameni și să mai lase deoparte problemele bucătăriei. De loc din Pennsylvania, visul ei a fost și rămîne să ajungă în Vest. Cererea soțului ei s-a soldat cu mutarea, acum doi ani, la Salt Lake City. Nădăjduiește, încă, să se mute la San Francisco, unde are două fiice. „Nu vă îngroziți de atîtea mutări ?" — „Americanii sînt obișnuiți cu mutările. O cincime din ei își schimbă domiciliul în fiecare an. Cei ce se mută dintr-un oraș în altul preferă în general direcția de la Est spre Vest sau de la Nord spre Sud... În fond, o mutare se rezumă la urcarea în mașină a bagajului personal, a veselei și a lucrurilor cu valoare sentimentală. Mobila va fi vîndută sau reînchiriată împreună cu casa. Dacă țara e atît de mare, merită să o cunoști. Iar Vestul este visul terminus al oricărui pensionar", zîmbește Mrs. Penn. „Călătorii în străinătate ?" „O, — tresare plăcut surprinsă — una singură, dar cît șapte : în Anglia, Franța, Italia, Grecia, Turcia, Cipru și Liban. Noi, americanii, vrem să vedem cît mai mult dintr-odată, uneori vizităm dintr-un salt cîte o jumătate de continent. Vouă, europenilor, vă vine mai ușor, căci găsiți la noi cincizeci de țări într-una singură"...

Doamna Penn ne propune din mers (cînd a și început de fapt să-l efectueze) un itinerar cît mai cuprinzător. Vom merge întîi în munți, vom lua masa la o cabană, apoi vom face un tur al orașului, și, în final, vom vizita numeroasele monumente ale mormonilor. Totul va dura șase ore, sîntem mulțumiți ?

Urcăm pe un drum îngust, asfaltat. Pe deasupra capului ne trec funiculare cu bușteni. Ne încrucișăm cu automobile de excursioniști trăgînd după ele case pe roți. Aici, la „Snowbird" (Pasărea zăpezii), urma să se desfășoare o olimpiadă albă, dar municipalitatea orașului a renunțat în ultimul moment la întreprinderea costisitoare și riscantă.

Pe nesfîrșitele pante din stînga și dreapta șoselei se zăresc puzderii de brăduți aplecați de vînt. Dar nu, curînd observăm că brăduții se mișcă imperceptibil : sînt schiori — sute și mii — cărora apropierea cerului și a norilor le absoarbe parcă viteza, transformîndu-i în puncte microscopice. În mai puțin de o oră de drum am ajuns în cabina unui teleferic uriaș. Sîntem singurii îmbrăcați orășenește între 125 de sportivi, echipați pînă în dinți cu schiuri, rucsacuri, hanorace, fermoare, capișoane, apărătoare de urechi, pulovere, bidoane cu ceai, truse medicale, bocanci fioroși. Tinerii înroșiți pînă la urechi de ger mestecă gumă pe muțește și ne privesc ca pe niște infirmi. Într-un sfert de oră am ajuns pe vîrful Hidden. Este de necrezut, dar ne aflăm la 11.500 picioare (3.500 metri) deasupra mării. Nu stăm mai mult de zece minute în vifornița care e gata să ne sufle de pe picioare. Luăm masa la un restaurant al sportivilor : supă de legume și „cheeseburger" (un sandwich nu prea gustos, mare cît o pîine, cuprinzător cît o tigaie)...

La înapoierea spre oraș ajungem inevitabil la problema mormonilor. Doamna Penn, aflată printre ei doar de doi ani, a trecut de faza ignoranței, în care îi producea frisoane chiar și rostirea numelui acestora, dar nici nu s-a obișnuit, ca majoritatea noilor-veniți, cu puterea lor absolută în Salt Lake City. Direct sau indirect, totul se află sub dominația acestui cult, „pe jumătate religios, pe trei sferturi laic" — cum îi place ei să sublinieze. Este destul să deschizi ziarele (pare o cititoare activă) : pe pagina întîia și a doua mai găsești cîte ceva despre Statele Unite și restul planetei, dar în rest, totul, totul, pe zeci de pagini, se referă la Utah. Ceva complet „unamerican" (netipic), provincial și fără deschidere spre lume. Industria, comerțul, finanțele, edilitatea sînt stăpînite de mormoni. Este destul să deschizi cartea de telefon — revine ea retoric asupra formulei — ca să te convingi că toate străzile principale (dacă nu sînt botezate cu cifre), toate băncile și magazinele poartă nume mormone : „Temple", „Zion" etc. Iată (am ajuns în centrul orașului) : și clădirea acestui „store" uriaș — „Z.C.M.I." — ascunde în prima inițială numele „Zion"-ului. Este cel mai vechi „departament

store“ (magazin universal) din Statele Unite. Acum el este în curs de extindere, dar cum ? Peste construcţia iniţială, care continuă să funcţioneze sub schele, se înalţă o replică exactă, însă la dimensiuni de cîteva ori mai mari. Interesant, nu ? Ochii doamnei Penn scînteiază cu oarecare maliţie, aşteptînd şi pe faţa noastră verdictul. Ar fi gîndit oare la fel — mă întreb în sinea mea — dacă s-ar fi născut mormonă ?

Comparativ cu New York, Iowa City, Omaha, Cheyenne, oraşul pare cel mai lipsit de trăzneală americană. Viaţa este calmă şi vioaie — nici agitată, dar nici căzută în toropeală —, clădirile sînt joase dar solide, aşezate ordonat pe magistrale largi, ca nişte cutii de chibrituri pe o masă (dintre cele mai răsărite nici una nu aspiră la titlul de zgîrie-nori...), localurile par sobre şi curate, maşinile mai puţine, perechile de îndrăgostiţi nesofisticate, avînd ceva din sentimentalismul european. La toate acestea se adaugă clima, care aminteşte dulceaţa mediteraneană. Viaţa tinde să se reverse în stradă, strada tinde să se transforme într-o scenă de teatru. În plin trotuar, pe un bulevard, zărim statuia unui căluţ, iar la picioarele lui — prinsă în asfalt — o placă în care se aminteşte că aici era staţia poştalionului de urgenţă („Pony Express“). Mai departe, în faţa Capitoliului (sediul Parlamentului), o altă placă aminteşte locul unde au adăstat primii colonişti, în noaptea de 23 spre 24 iulie 1847.

Faţă de toate aceste detalii care respiră viaţă, trăiesc în cotidian, ceea ce vedem în „Temple Square“ — incinta sacră a mormonilor — pare atemporal, pus sub un clopot de sticlă. Aici se află relicvele scumpe : întîia casă, statuia primilor colonişti, tabernacolul (o sală de concerte cu 8.000 de locuri construită între 1863 şi 1867), orga considerată fenomenală (făurită cam tot atunci, cînd cele mai apropiate aşezări erau la peste o mie de kilometri) şi, bineînţeles, templul la care s-a clădit patruzeci de ani, fiind socotit o culme a bunului-gust mormon. Lîngă templu, o clădire-turn, nouă-nouţă, adăposteşte birourile bisericii şi o bibliotecă genealogică. Mormonii sînt mari scormonitori de trecut, căci îngerul Moroni se prezentase lui Joseph Smith ca ultimul profet al unei mari naţiuni, care a trăit pe coasta Americii în urmă cu patruzeci secole... În plus, învăţătura spune că după înviere, în viaţa viitoare, familiile se vor regăsi în plen, cu tot trecutul, cu toate generaţiile lor, cu toată moştenirea vieţii lor de ieri şi de acum. De unde se explică şi dîrzenia, hărnicia, orgoliul celor ce ştiu că vor putea trece vama eternă — invers ca în credinţa creştină — luînd toată agoniseala trudei lor şi a strămoşilor. Pentru mai multă siguranţă, dosarele genealogiilor sînt microfilmate şi depuse în peşteri zidite, în munţi.

Ghidul — un tînăr — aşteaptă din cînd în cînd să ne regrupăm, făcînd mici halte pe pietrişul curţii şi invitîndu-ne prin întreaga-i ţinută la pietate. Spune toate aceste lucruri cu mare siguranţă, fără să clipească din ochi. Pune mereu accentul pe izolarea şi lipsa de sprijin în care s-au făptuit capodoperele mormone, ca şi pe calitatea lor superlativă, şi lasă mereu să plutească în aer întrebarea dacă nu cumva un har dinafara pămîntului şi a timpului a plutit asupra frunţii constructorilor.

La tabernacol, de pildă, explicaţia e lungă şi amănunţită : transportul prin deşert al materialelor, ridicarea bolţilor fără piloni şi fără oţel, exclusiv din scînduri şi cuie de lemn. Numele arhitectului nu este pomenit. În schimb, în momentul culminant — după ce sînt înşirate orchestrele şi corurile care s-au produs pe scenă şi aprecierile despre acustica sălii — ghidul roagă să se facă tăcere. Din culise apare un intendent care se urcă într-un amvon, ţinînd ceva între degete. Ni se spune că e un nasture. La un semn, nasturele este lăsat să cadă şi sunetul lui îl auzim de la o distanţă de şaizeci de metri. Ghidul ridică mîna în semn de modestie, ca un prestidigitator care a demonstrat ceea ce trebuia. Apoi ne pune veşnica întrebare a vorbitorilor americani : „Any questions“ ? — adică : sînt întrebări, aveţi nelămuriri ? Patosul explicaţiei a sugerat atît de convingător minunea, încît un vizitator întreabă cu cea mai candidă bună-credinţă dacă totul a ieşit aşa de perfect pe baza unui proiect sau prin forţa întîmplării...

La muzeul mormonilor, portretele profeților sînt însuflețite, iau cuvîntul, se interoghează și își răspund în citate, întruchipînd un fel de ședință în cursul căreia chipurile vorbitorilor sînt luminate pe rînd cu lumini orbitoare. Joseph Smith încheie apoteotic panorama kitsch-urilor : statuia lui de plastic în mărime naturală se roagă într-un crîng de mesteceni cu frunzele mișcate de vînt... În „casa-stup" a lui Brigham Young — locul unde al doilea „profet-președinte" al mormonilor a convițuit cu trei din cele șaptesprezece soții ale sale și a adus pe lume o parte din cei cincizeci și șase de fii — ghidul (de astă dată o matroană cu șolduri imense și chip smochinit, de mumie) zăbovește minute întregi asupra fiecărui obiect : masa de scris, scaunul, jobenul, bastonul eroului, clanțele, soba din bucătărie, paturile conjugale, cu rochiile pline de volane ale consoartelor așezate pios deasupra cuverturilor... Noroc că, din jena generală, ne smulge mustața uriașă și mucalită a unui excursionist englez, care oferă asistenței extenuate un al doilea spectacol.

Doamna Penn, la plecare, ne spune că iscăliturile din registrul muzeului sînt automat transcrise în evidența mormonilor. N-ar fi exclus să primim scrisori, să ne viziteze misionari (există 18.000, răspîndiți în întreaga lume)... Ne întoarcem și ne stîlcim cîteva litere din nume și din adresă.

Stau și mă întreb ce este neplăcut în această religie ? Poate faptul că vrea cu tot dinadinsul să împace pe toate laturile simbolismul doctrinei cu realismul cotidian ? Viața îi acceptă în astfel de cazuri mai degrabă pe cei abili decît pe cei intransigenți. Joseph Smith a murit lapidat de mulțime în anul 1844, într-o localitate din statul Illinois. Dar iată cum arată istoria mormonilor văzută din unghiul urmașului său.

Brigham Young — cu patru ani mai vîrstnic, de profesiune tîmplar și avînd, după propria mărturisire, „exact unsprezece zile de școală" — preia conducerea mormonilor într-un moment cînd, în toate statele din Est, aceștia erau vînați ca fiarele pentru credința lor bizară. El pune punct

speculațiilor teoretice. Nu mai adaugă o iotă la învățătura lui Smith, nu o neagă dar nici nu o exaltă. Îl preocupă mai puțin problemele ontologice și mai mult viața socială a credincioșilor săi, zestrea cu care le place să creadă că vor trece în viața de apoi ! Strînge trei mii de oameni, săraci lipiți pămîntului, și pornește spre Vest în căutarea țării făgăduinței. Parcurge în trei ani — cu femei, copii, bătrîni — cele 1.300 mile (2.100 km) dintre Illinois și Salt Lake City. Cea mai numeroasă și lungă migrație din istoria americană... Clima, foamea, bolile, descurajarea înjumătățesc „expediția toligarilor" (cum e denumită romantic aventura lui Young). Este destul să ne gîndim care va fi putut să fie starea de spirit la traversarea Wyomingului, de pildă... Dar într-o vale a Munților Stîncoși, refugiații descoperă o depresiune binecuvîntată. Un mare lac sărat. Împrejur — o climă dulce — și cîmpii unde se poate face agricultură, la poalele munților înzăpeziți. Young stabilește un pact de neagresiune cu indienii. Totuși, declară statul „Deseret" parte a teritoriului american, cu condiția ca religia mormonă să rămînă oficială și să fie protejată de legile federale. Cinci sute de tineri mormoni fuseseră trimiși ca voluntari în războiul cu Mexicul pentru a obține această recunoaștere. Generalul venit de la Washington să ocupe postul de guvernator se întoarce curînd înapoi : nimeni nu ar putea conduce mai bine decît Brigham Young. Acesta împărțise pămîntul la oameni, înființase ferme, aclimatizase plante, făcuse irigații, transportase prin deșert unelte grele în care cu boi, clădise biserici, zidise o împrejmuire înaltă în interiorul căreia să se poată refugia toți cei periclitați sau flămînzi. Exact în momentul cînd Europa plictisită de trecut era zguduită de revoluțiile pașoptiste, Brigham Young pornea mașinăria unui stat de la zero. Mai este el om al bisericii sau agricultor ? profet sau om de stat ? confesor sau războinic ?

Ironia soartei constă în faptul că dacă firavul Joseph Smith n-ar fi fost omorît de furia intoleranților, poate că biserica sa ar fi rămas impregnată și în cotidian de promiscuitatea teoretică prezentă în preceptele și legendele ei.

Martiriul a simplificat însă lucrurile. Personajul fanatic şi psihopat a dispărut, lăsînd în urmă o amintire care a servit apoi ca legătură de unire. Iar succesorul realist, gospodarul Young, a chemat capetele ridicate spre cer şi le-a atras atenţia asupra căilor pline de roade ale pămîntului. A convertit problemele sufleteşti într-o înfloritoare afacere economică.

După obiceiul locului, materia triumfa încă o dată asupra spiritului...

UZINELE RISCULUI

Am plecat spre San Francisco la 9 seara. Cu stîngul. Primul autobuz s-a umplut cu pasagerii sosiţi înaintea noastră şi a trebuit să-l aşteptăm vreun sfert de oră pe al doilea, de rezervă. Acesta este o rablă care zăngăne din răsputeri, iar şoferul — un taciturn care nu ne-a spus măcar „watch your step" — a pornit-o cu noi în viteză, vrînd probabil să-şi ajungă din urmă perechea. Sîntem numai opt călători şi vacarmul de fierărie este îngrozitor. Un timp mergem paralel cu Marele Lac Sărat (Great Salt Lake), izvorul de viaţă al oazei. E o noapte senină, liniştită, iar o lună nouă munceşte valurile, trăgîndu-le pe nisipul plajelor cu plesnet de pături scuturate. Ne amintim monumentul pescăruşilor, văzut azi-dimineaţă.

Lacul, cu tot ce ţine de el, este un fel de patron al locuitorilor din Utah. Legenda spune că, în întîia vară de după aşezarea aici, o hoardă de greieri s-a năpustit asupra cîmpurilor, ameninţînd să distrugă recolta semănată în plină iarnă, recolta supravieţuirii miilor de oameni care continuau să sosească din urmă. În acel moment disperat, pescăruşii şi-au părăsit treburile acvatice şi au venit în ajutor pe uscat : au stîrpit dăunătorii şi i-au întărit pe colonişti în credinţa că ei sînt cu adevărat cei chemaţi în aceste pustietăţi şi că merită să le stăpînească în veşnicie.

De atunci, pescărușii sînt preamăriți aici așa cum la Roma sînt preamărite gîștele salvatoare ale Capitoliului.

Nu apucăm să ne dezmeticim din feeria nocturnă a lacului că ne și trezim înconjurați de deșert. De jur împrejur reapar momîile de piatră, știncile sterpe care populează drumul cu siluete fantomatice. Risipită pe jos, cît cuprinzi cu ochii, o mică dar exasperantă vegetație — „sagebrushes" —, mici șomoioage țepoase și bățoase care se tîrăsc pe piatră și-și scot numai ele știu cum — din pori, din crăpături, din molecule — bruma de umezeală de care au nevoie, dînd în schimb peisajului o paloare sinistră, alburiu-verzuie.

„Sagebrush" (în traducere exactă : salvia-perie) este planta-simbol a statului Nevada, de a cărui frontieră ne apropiem. Să fie o batjocură ? o alintare condescendentă ? Nevada este cunoscută, între cele cincizeci de state, ca o patrie a „entertainment"-ului și „gambling"-ului, a distracției ușoare și a riscului la jocurile de noroc. Este un loc de întîlnire a turiștilor care vor să-și omoare singurătatea cu fetele de petrecere — venite din toate colțurile continentului pentru a-și exploata aici farmecele tinereții. Meseria de „girl" într-un cazinou este mai răspîndită poate decît aceea de cowboy în „ranch"-urile sau de minier în exploatările regiunii, și nu este neapărat condamnată cît timp se exercită în Nevada, țara unde totul este posibil și totul este iertat. Las Vegas, Reno — marile cetăți ale pierdiției, proprietățile lui Howard Hughes, miliardarul invizibil — sînt, în plus, capitalele divorțurilor și căsătoriilor fulger, care se pot petrece aici simultan aproape, potrivit unei proceduri speciale. Cu o suprafață mai mare ca a țării noastre, dar cu o populație de numai 300.000 de locuitori, Nevada supraviețuiește între stînci și nisipuri grație mai ales acestei toleranțe legislative, care lasă să se adune aici, la spatele lui Dumnezeu, păcatele, dîndu-le chiar un lustru de distracție, de artă, pe principiul că e mai bine să li se ofere o supapă decît să se întindă peste tot. Nimeni nu se simte vinovat, iar frivolitatea este afișată cu mîndrie profesională, ca și cum ar fi vorba de calitatea unei mărfi. Pe un uriaș arc de triumf, la Wendover, chiar pe frontieră, citești următoarea inscripție, cu

litere de o jumătate de metru : „All the fun and the entertainment wich made Nevada famous" (Toată nostimada și distracția care au făcut faimoasă Nevada) — și de acum încolo calificativele și superlativele nu mai contenesc. Cel mai neînsemnat tîrg are două-trei cazinouri, din care răzbat alămurile orchestrelor, țăcănitul aparatelor de joc și rumoarea glasurilor isterizate. Parterul nu are nici pereți, nici geamuri, nici uși, lăsînd ca zarva petrecerii și norii de fum să răzbată în noaptea răcoroasă și să aducă, poate, noi mușterii ai riscului. În schimb, deasupra intrării se înalță, de două ori mai înaltă, atingînd dimensiunile unui ecran panoramic, caracteristica fațadă a localului : un scut bombat de nichel, vălurit, străbătut de cîrceii vii și multicolori ai neonului, alergîndu-se cu sutele și cu miile, într-un vălmășag de lumini provocatoare... Dar imediat ce ai trecut colțul și ai lăsat cazinourile în urmă, orășelele „gambling"-ului redevin biete tîrguri în toată puterea cuvîntului. Casele sînt mici și pricăjite, înconjurate de bălți, de maidane rînite de virajele mașinilor, presărate cu lăzi și toligi... Iar dincolo de aceste maidane, imediat în spatele ogrăzilor, reîncepe deșertul...

La Winnemucca, „Greyhound"-ul ne depune la ora 3 noaptea exact în epicentrul ispitelor. Cazinourile ocupă trei din cele patru colțuri ale răspîntiei principale. Se numesc „Star" (Steaua), „The Red Bull" (Taurul roșu) și „Humboldt" (după numele marelui riu din apropiere). Lumini puternice — violacee, roz, verzi, albastre, purpurii — încing mica piațetă, transformînd-o într-un loc ireal, incitant. Călătorii autobuzului se risipesc repede în cele trei direcții, ca atrași de magnete puternice, și în jumătatea de oră cît staționăm îi vedem transpirînd, ca de niște munci grele, la manetele lustruite ale mașinilor de joc. Interiorul e și așa ticsit de căutători ai norocului. Dar nimeni nu se poate plînge că nu găsește loc. Aparatele de pocker mecanic se întind cu sutele și poate cu miile, cît vezi cu ochii, în șiruri ordonate, ca strungurile într-o hală industrială. Printre ele circulă apatic crupierii îmbrăcați în salopete și avînd atîrnate la șold, ca niște cartușiere, salbe cu fișicuri de bani. Pe podiumuri înalte tronează casierii care retransformă mărunțișul celor no-

rocoşi în hîrtii. Aparatele sînt profilate pentru toate pungile : unele primesc monedele umile de un cent (cu care nu mai ai ce face nicăieri), altele „daimele" de zece, altele „quarterii" de douăzeci şi cinci, iar cîteva, pe care scrie cu litere de o şchioapă Ike", sînt vedetele : funcţionează cu medaliile mari, de argint, pe care e imprimat chipul fostului preşedinte Dwight („Ike") Eisenhower. Cîştigurile — proporţionale cu riscul : de la cincisprezece cenţi la automobilul care tronează în mijlocul sălii, printre mesele de ruletă şi ringurile de dans. La cazinoul de peste drum, automobilele oferite — cinci la număr — sînt scoase pe jumătate în stradă, cu motorul arzînd, adăugîndu-şi gazele şi zgomotul la infernul de dinăuntru. Dar nimeni nu le dă atenţie, toată lumea e obişnuită cu ele. Cine are de gînd să ia în noaptea asta un „jackpot" (cîştigul cel mare) — şi cine are tăria să nu aibă de gînd ? ! — o zbughește direct, ca un lunatic, în incinta înfierbîntată, trece de la un aparat la altul, apoi încearcă ruleta, şi apoi localul de peste drum şi, excitat de sirenele care anunţă cîştigul altuia, de zornăitul rîurilor de monede căzînd în pălăria cîştigătorilor, nu se va întoarce în camera de hotel decît învingător sau ruinat. Căci nimeni nu vine în Nevada aşteptîndu-se la o viaţă mijlocie.

Totuşi, în faţa „Star"-ului zărim de departe un grup de patru-cinci oameni calmi, părînd că aşteaptă un autobuz sau că stau liniştiţi de vorbă. Ne apropiem — mai mult ca să ne satisfacem curiozitatea — şi rămînem înmărmuriţi : sînt nişte manechine de indieni în mărime naturală , pictate violent şi cu mult prost-gust. Sînt nişte mascote ale cazinoului ? Sau sînt cu adevărat o statuie alegorică a timpurilor de dinaintea faimoasei goane după aur ?

Ziua a 98-a :

ÎNTÎMPLĂRI DE NOAPTE

Pînă la Reno nu vom mai opri — trei ore de drum printre tufele atotputernice de „sagebrushes" — şi încerc să înseilez cîteva note în caietul ţinut pe genunchi. Extenuaţi de emoţiile din Winnemucca, pasagerii au căzut într-un somn ca o letargie. Numai pe scaunul din spate (îi simt răsuflarea în ceafă şi îl privesc pe furiş, cu coada ochiului) a apărut un ins ciudat : ras pe cap şi nebărbierit de zile întregi, vorbeşte singur, de fapt bolboroseşte continuu, nu ca un om beat, ci mai degrabă ca un dereglat care ar avea să-şi reproşeze mereu cîte ceva, să se sfătuiască dramatic cu sine însuşi. Protestase, cînd am pornit, împotriva celor cîteva fraze înfiripate între pasageri, ca şi cum el ar fi dorit să doarmă şi nu i se dădea pace. A întrebat pe şofer dacă poate să fumeze şi a început într-adevăr să aprindă ţigară de la ţigară, tuşind urît, din adîncul plămînilor, şi aruncînd fumul automat, în trîmbe nervoase. S-a pornit apoi să bombăne la fiecare mişcare a mea, iar cînd am aprins mica veioză a scos o serie de oftaturi duşmănoase şi exasperate.

Dar întîmplarea de la miezul nopţii ? La Wendover a urcat gîfîind în autobuz o pereche bizară, purtînd cu mare greutate un balot pe braţe. Bărbatul avea vreo 55 de ani — figură de cowboy, cu faţa turtită şi purtînd o

pălărie cu borul lat ; femeia — de vreo 25 de ani, blondă, foarte frumoasă, mărunțică, de o agilitate neobișnuită a feței și corpului... N-am dat atenție decît nepotrivirii dintre cei doi, cînd, la Wells (oprire de un minut lîngă o baracă prăpădită, cu un bec chior — cred că așa arătau pe vremuri stațiile diligențelor), fata a zbughit-o din autobuz (șoferul anunțase că nu mai are rost să coborîm...), a intrat în „coffee-shop" și a revenit imediat ținînd în mînă o pălărie cu șnururi. Avea pe față un zîmbet neliniștit... La Elko (următoarea stație) a dispărut din nou, singură, în clădirea autogării ; am văzut-o pe geam alergînd în spatele clădirii, privind în stînga și în dreapta, ca și cum ar fi căutat pe cineva ; a revenit în strada principală, a privit din nou în stînga și în dreapta, apoi a plecat și n-am mai revăzut-o. După cinci minute de așteptare șoferul a dat drumul autobuzului. De pe locul său, pe care nu-l părăsise o clipă în tot acest timp, cowboy-ul l-a rugat, mai bine zis i-a poruncit să mai amîne puțin. Șoferul a mai așteptat cinci minute, după care a pornit definitiv mașina. Cowboy-ul n-a mai zis nimic, a ridicat, doar, o privire flegmatică spre plasa în care pusese balotul, s-a asigurat că mai este acolo, apoi s-a așezat mai adînc în scaun, și-a aranjat, voit nepăsător, pălăria pe ceafă și nu l-am mai auzit scoțînd toată noaptea o vorbă...

Ce dramă se consumase sub ochii noștri ? Probabil că n-o să știu niciodată. Și ce se petrece acum în sufletul omului din spatele meu ? Spre dimineață îl zăresc pe lumină : nu mai este nebunul fioros pe care îl sculptase întunericul ; are o figură de fermier, cu fața brăzdată și gîtul aspru, în ochi cu o lumină umilă de astenic. Dar mă obsedează o anumită promiscuitate care se strînge în jurul nostru de cînd am ieșit din smeritul Midwest și am intrat în Westul extravagant. Ca și cum tot ce strălucește ar trebui să atragă după sine un sacrificiu, asemenea lampioanelor care se umplu în nopțile de carnaval cu cadavre de fluturi...

La Reno ajungem la opt dimineața. Abia acum observăm că, din nou, ceasul s-a dat cu o oră înapoi (pînă acasă avem acum nouă fusuri orare). O lapoviță vioaie, neobișnuit de iute, înveselește orașul. Firmele de neon ale localurilor de petrecere sînt încă aprinse. Femei elegante, îmbrăcate în mătăsuri roșii și blănuri de vulpe, apar de prin fundături infame, ridicînd greoi încălțămintele cu tocuri complicate. Barurile sînt pline cu bărbați scurți, îndesați, care sorb cafele și „drink"-uri. Negrese robuste, fardate intens, cu blănuri false de leopard pe umeri, se învîrt printre ei. O masă de ruletă și-a reluat activitatea. O altă masă, de pocker, rotundă și largă, are postavul verde năclăit cu băutura vărsată peste noapte. „Entertainment"-ul veselei Nevade n-a stagnat o clipă, dar acum parcă ar porni-o de la capăt, cu forțe noi, ca schimbul întîi într-o uzină. Este și aceasta, poate, o industrie...

Fericită industrie... O industrie fără reziduuri poluante, o industrie care nu otrăvește rîurile și cerurile...

Opt zile în California :

UN ORAȘ PENTRU FRUMUSEȚE

Primul drum pe care-l facem cu doamna Jean Brown — sponsora noastră — este pe Dealul Telegrafului, la Turnul Coeil, un imens castel de apă ridicat acum nu știu cîte decenii pentru pompierii din San Francisco. În fața turnului se află statuia filantroapei care a donat banii necesari construcției. O pasiune pentru pompieri ? Nu, o necesitate. La San Francisco, teama de foc este universală. Casele au, aproape fără excepție, o țesătură întreagă de scări complicate pe care locatarii să poată coborî înaintea sosirii pompierilor, iar pompierii să poată sui chiar după ce focul a dărîmat încăperile incendiate. Toate scările sînt în exterior, la vedere, ca o structură paralelă cu fațada, ajungînd să dea clădirilor un fel de stil pompos, un aer de trăinicie și siguranță... Uneori, în apropierea scărilor, proprietarii au adăugat tulumbe de pînză, iar robinetele masive de alamă, care mai de care mai stilizate, mai lucioase, par și ele ornamentele vreunui arhitect trăznit.

Curtea cazarmei pompierilor, în apropiere, seamănă cu o expoziție : zeci, sute de mașini — nichelate, cu boturi cilindrice și pătrate ca la începutul veacului, pline de țevi, tuburi și trîmbițe, dar purtînd, se vede clar, pe dedesubtul acestor uniforme ieșite din modă, cai-putere

disciplinați și eficienți — se odihnesc, așteaptă *prilejul*... Pădurile prăfoase ale Californiei, condamnate luni de zile la secetă, sînt vestit de inflamabile... Dar de ce domnește această obsesie și în San Francisco, orașul cu o climă umedă și mai degrabă rece ? „Prima impresie este că n-aveți altă preocupare decît lupta împotriva incendiilor. Nu sînt exagerate atîtea precauțiuni ?“ — o întrebăm, jumătate serios, jumătate în glumă — pe Mrs. Brown, care este o femeie lucidă, cu umor (soție de avocat, fără ocupație, trei copii și treizeci și opt de ani). „Vă înșelați, nu-i vorba numai de incendii — ne răspunde ea surprinzător de serioasă. Focul evocă și cutremurul, căci falia San Andreas, una din cele mai active ale planetei, este aici, la doi pași... Marele cutremur din 18 aprilie 1906, cu incendiile lui, a pricinuit moartea cîtorva mii de oameni și n-a lăsat, practic, nici o clădire întreagă. Scările îți dau posibilitatea să cobori repede în stradă, la primul semn...“

Turnul Coeil este acum una din belvederile orașului. Privim, de jur împrejur, oceanul verde-cărămiziu de arbori și clădiri, îmbrățișat din toate părțile de alte două oceane, de apă și cer, alcătuind una din cele mai frumoase priveliști ale lumii, și nu ne vine să credem că de jos, de undeva din straturile inaccesibile ale scoarței, distrugerea poate surveni de la o clipă la alta, negînd oamenilor tot ceea ce au găsit în locurile acestea fertile și binecuvîntate. Uneori, ca în iubirile fatale, orașele își aleg odată cu fericirea și blestemul. San Francisco supraviețuiește primejdiei și e fericit, în ciuda faptului că fiecare zid pe care îl înalță va fi, cu certitudine, într-o zi dărîmat. San Francisco trăiește între două cutremure și e fericit cînd ele au lăsat o generație de clădiri neatinsă. Dar poate că tocmai în această renaștere repetată la care îl obligă destinul său, poate că tocmai în frăția caselor care mor și se nasc deodată se află explicația armoniei, secretul farmecului său. O casă nu e, aici, un obiect care moare de bătrînețe, ros de igrasii și înțepenit de podagră. Casele au soarta unei flori sau a unui copac ; ele sînt așezate în locuri care să încînte ochii și sînt făcute să fie numai tinere, consolate din capul locului cu anotimpurile ce li s-au dat. Poate de aceea San Francisco e un oraș-

artist, un oraș legat de frumusețe mai mult decît de grija zilei de mîine...

Totuși, veselul „Frisco" — cum îi spun apropiații și adversarii — este, fără să se vadă, și un trepidant centru economic și financiar. Dar plăcerea paradoxală parcă i-ar fi să-și arate lumii numai fața fără efort, destinsă, metafizică, existențială. La margine gem de activitate rafinării de petrol, șantiere navale, uzine chimice și constructoare de mașini, fabricile alimentare care-l hrănesc ; în centru se înalță zgîrie-norii abstracți, tăcuți și mereu misterioși — ca niște pure elemente de decor — ai băncilor și societăților de asigurare ; la poale se desfășoară cel mai mare port american al Pacificului, iar în locurile retrase și zîmbitoare ale peninsulei se întind în șirag cîteva universități. Străinului care vine aici, orașul — compartimentat de dealuri și ape ca o cutie de miracole — îi arată numai ceea ce crede el de cuviință : locurile de farniente, de tînjire după frumusețe. Poate pentru că el știe cu cîtă trudă le-a smuls naturii și le-a unit, poate pentru că vede în ele niște muzee deschise ale sacrificiilor convertite în artă.

Înconjurat din trei părți de ocean, fragmentat de zeci de coline, zguduit de cutremure, terenul se prezenta în 1849 (data întemeierii orașului) ca un paradis pe cît de ademenitor, pe atît de greu de stăpînit. Căutătorii de aur l-au adoptat ca pe un punct terminus al marșului lor înfrigurat pentru înavuțire. Cei norocoși l-au hărăzit, împreună cu tot litoralul dimprejur (botezat, repede, „Coasta barbară"), locului de perdiție, de desfrîu, de preschimbare în fericire rapidă a averilor cîștigate peste noapte. În termen scurt, colinele sălbatice, pe care se aflaseră înainte doar cîteva centre de misionari (unul din ele i-a împrumutat și numele), au devenit cartiere, saloon-uri și lupanare ale unei întregi regiuni. Pe atunci San Francisco era singurul oraș al Vestului. Dar febra începutului s-a consumat destul de repede. Comerțul și navigația, cutremurele și incendiile au reprofilat și purificat treptat această lume, repede pocăită după ce a început să cunoască amurgul aurului și să piardă gustul dezmățului.

În ritmul amețitor al construcției americane, fiecare generație gîndește și concepe lumea altfel, ca și cum ar fi vorba de generații mereu ale unui alt popor. Din tinerețea sa trîndavă, orașul matur și-a mai păstrat doar un gust cosmopolit, doar sensul metropolei. An după an, terenurile erau tot mai rare, iar împlînzirea lor tot mai dificilă, și San Francisco simțea pesemne că nu are rost să le smulgă sălbăticiei și să le opună riscului decît transformîndu-le în totul sau în nimic. Fiecare casă a devenit astfel un șantier de artă, fiecare stradă — o problemă inginerească. Legătura orașului cu părțile sale de peste golf a fost făcută prin mari poduri suspendate (strălucitorul „Golden Gate Bridge", cel mai lung din lume, măsoară peste treisprezece kilometri !). Ceea ce se vede astăzi pe o hartă plană este finalul idilic și simplificat al unor eforturi uriașe. Orașul apare dens și cochet, bine strunit între paralelele străzilor, care desenează pînze elegante de păianjen între coastele peninsulei. În realitate însă, fiecare deal a trebuit străpuns cu tuneluri, escaladat cu scări, serpentine și teleferice. Bătrînele „tramvaie din San Francisco", vestite în lumea întreagă (tocmai de aceea păstrate și azi ca niște obiecte de muzeu care-și fac în continuare datoria), funcționează de fapt ca niște funiculare. Între șine, un cablu ajută vehiculului să se cațere centimetru cu centimetru, cucerind astfel pantele cele mai abrupte. Watmanii ajută și ei, la macazuri, mișcările tramvaiului, înzestrați cu niște cîngi lungi, vîslind cu ele ca niște gondolieri. Unele străzi povîrnite — cum este Lombard street — nu au nici tramvai, și atunci pe lățimea a cîțiva metri ele au fost prevăzute în interior cu serpentine dese și înguste de asfalt. Mașinile locatarilor și ale curioșilor pot astfel urca, gîfîind, pante de peste șaizeci de grade, făcînd slalom pe marea de flori și verdeață a scuarurilor, printre arbuștii și copacii trotuarelor...

Poate tocmai de aceea sanfranciscanii se consideră și le place să fie considerați niște oameni ai civilizației. Europenii se simt aici ca acasă și asta este mîndria cea mai neascunsă a gazdelor. Locuim aproape de ocean, într-un hotel liniștit, ușor demodat, cu umbrele de pînză patrulatere, discret colorate, străjuindu-i fațada, cu plante mari, ornamentale, scoase în lăzi mari pe trotuar. Pe o firmă

pusă în locul cel mai vizibil citeşti : „in the European tradition", ceea ce în gîndul patronilor înseamnă suprema distincţie. Din cele două mii şase sute de localuri, jumătate prezintă consumatorului „bucătărie europeană" (ceea ce este foarte mult, atracţia exotică numărul unu fiind, în ochii unui american, bucătăria asiatică !). Epitetele de bonton sînt aici „european", „francez", „parizian"... Cu adevărat pariziene sînt, într-adevăr, convieţuirea paralelă a unui mare număr de naţionalităţi neamestecate, toleranţa arătată gustului celuilalt şi mai ales afecţiunea manifestată faţă de arte. Prin aceste trăsături oraşul se exteriorizează, devine altruist, îmblînzeşte sau chiar ascunde răceala finanţei pe care se sprijină. Oficiază gentil şi chiar tandru funcţia sa de gazdă eternă. Prin San Francisco, America recîştigă acel fior spiritual pe care l-a pierdut ţinînd ochii nedezlipiţi de modele şi renunţînd la ea însăşi, fior a cărui lipsă, de obicei, modelele i-o reproşează. Prin San Francisco, America îşi aminteşte spiritul hedonist şi reactualizează aventura cosmopolită a începuturilor sale. San Francisco a simţit că, afundîndu-se cu spiritul în trecut, subliniindu-şi tradiţia, dar învăţînd să se mişte prin istorie cu degajarea verilor săi europeni, îşi menţine şi prezentul în veşnică tinereţe pitorească.

SAN FRANCISCO — BĂTRÎNUL GENTLEMAN

Poate că toate aceste ambiţii au fost exacerbate de rivalitatea cu Los Angeles, oraşul vecin (665 km sînt aici o distanţă de vecinătate), venit pe lume mult mai tîrziu şi devenit în scurtă vreme mult mai bogat. Format în zodia tehnicii, avînd ca părinţi o generaţie de oameni care n-au cunoscut spasmele începutului de ţară, înavuţit cu o uşurinţă ferită de riscurile pionieratului, Los Angeles a intrat în tradiţie ca un oraş parvenit, strălucind mai degrabă prin forţă decît prin subtilitate, prin vigoare decît prin distincţie, prin industrie decît prin artă, prin viaţă sportivă decît prin spiritualitate. Singura artă pe care a încurajat-o — cinematograful — s-a transformat şi ea, curînd, într-o industrie oarecare. Atunci, cum se întîmplă în dialectica concurenţei, bătrînul San Francisco a refuzat să se angajeze la întrecere pe terenul rivalului, preferînd să-şi păstreze vechimea, noblеţea, atuurile lumii de altădată. S-a decretat un gentleman conservator de datini, de tabieturi, de bune maniere şi comodităţi, părînd că anume vrea să încetinească pasul ca să demonstreze vulgaritatea vitezei, că opune de bunăvoie dinamismului ponderaţia, iar succeselor obţinute în pripă, înţelepciunea cumpătării. Cu alte cuvinte, în timp ce la Los Angeles se construieşte o uzină, la San Francisco se naşte un artist,

în timp ce se naşte acolo un inventator, aici se deschide o expoziţie.

Cuvîntul de ordine la San Francisco nu este cantitatea, ci stilul (chiar dacă, adesea, cu preţul orgoliului transparent şi al snobismului — artificii aproape absente din caracterul american). Deviza sa nu este „cel mai mare", ci „cel mai bun". Substanţa sa nu este materia, ci spiritul. Deşi se primeneşte continuu, intenţia este să nu se vadă, ci să fie lăsate mereu, dimpotrivă, pe fiecare perete, o pată de vechime, o marcă de timp, o scorojeală de noblețe, astfel încît impresia să fie nu de înnoire vulgară, ci de vechime conservată cu grijă, indiferentă la trepidaţia şi gîfiiala businessmen-ilor. Impresia este că, în vreme ce lumea înaintează firesc, cu o viteză pe care o vrea tot mai mare, San Francisco ar dori să se afunde mereu mai adînc în trecut, în izvoare, în istoria şi chiar în preistoria sa.

Preistoria înseamnă la americani moştenirea popoarelor din care provin. San Francisco o dezgroapă şi o reconstituie. Pe cea a europenilor — spanioli, francezi, italieni, englezi — cît şi pe cea a asiaticilor — chinezi şi japonezi. Compartimentarea care există între sectoarele vieţii sociale — între industria de la Oakland şi universităţile de la Berkeley şi Palo Alto, între cheiurile portului şi înaltele blocuri ale băncilor — a rămas o lege şi între frontierele comunităţilor etnice. Un paralelism care stimulează originalitatea fiecăreia. Fiecare îşi are cartierul ei separat — „town"-ul său tradiţional —, arhitectura şi obiceiurile sale, limba maternă şi profesiunile preferate, fiecare îşi poartă zîmbetul său (care uneori poate însemna cu totul altceva), încît — după o vorbă devenită slogan publicitar — „aici poţi vizita mai multe ţări şi continente fără paşaport". Vestitul creuzet american a funcţionat la San Francisco după alte legi, fiecare naţiune trăind cît mai independent, cît mai paralel în raport cu cealaltă. Pe străzile oraşelor chinez sau japonez (reconstruite turistic după 1906, cînd cutremurul i-a obligat pe locuitori să-şi pornească viaţa de la zero) bate alt ritm de ceasornic şi se aud alte vorbe decît în cartierul pescarilor şi restauratorilor italieni, sau în muzeele de reminiscenţe franceze, sau în italo-spaniolul Sausalito, locul de agrement al boemei.

Pe toate le uneşte o toleranţă ostentativă, născută din aceeaşi ambiţie nobiliară a oraşului, din acelaşi precept democratic — convertit într-un soi de ţel aristocratic — de a da fiecăruia ceea ce îşi doreşte. Dar sanfranciscanii nu s-au mulţumit cu această moştenire palpabilă. Ei au dezgropat din trecut tot ce se putea dezgropa pentru a-şi demonstra rangul şi vechimea pe care şi le pretind. Vechile „missions" spaniole — nucleele primilor misionari albi — au fost restaurate şi transformate în muzee sau puncte turistice. Vestigiile „goanei după aur" sînt păstrate şi ele cu grijă în muzee şi colecţii. Tot ce a fost sărac şi umil devine semn de noblețe. Roata toligii emigrantului este blazonul de pe faţada a numeroase case. Unde semnele tradiţiei n-au fost găsite, ele au fost reconstituite ; unde n-au putut fi reconstituite, ele au fost inventate ; şi dacă n-au putut fi inventate din neant, ele au fost (vom vedea) importate.

Clădirilor vechi li se dau alte utilizări, sofisticate. Pe harta oraşului apar din senin centre — de artă, de comerţ — care ridică dintr-o dată calitatea unui întreg cartier şi îl transformă în punct turistic. „Shop"-uri rafinate, galerii de pictură şi saloane de modă sînt adăpostite în nişte barăci părăsite, în cocioabele consolidate ale cutărui cartier. Vizităm, de pildă, „Ghirardelli Square", un ansamblu a cărui renovare s-a terminat în 1962. Se găseşte într-un cartier central (la San Francisco totul pare central, graţie structurii semicirculare a străzilor), dar nu prea frecventat mai înainte. Este o curte uriaşă înconjurată de clădiri roşii, severe, din cărămidă aparentă. Domenico Ghirardelli — ţi se spune — nu a fost vreun ilustru mecena, ci un negustor ambulant de bomboane care, în 1849, a trecut munţii Sierra Nevada, odată cu marele val al migraţiilor, şi şi-a aşezat cortul în noua aşezare abia înjghebată. „Viaţa unui european este o carieră, a unui american este o întîmplare", spune o butadă. Inventînd „broma" — o ciocolată pietroasă, care s-a bucurat de mare succes în epocă — Ghirardelli şi-a lărgit afacerile şi a reuşit să cumpere un întreg „block" de clădiri. Printre acestea s-a nimerit să fie o mică fabrică de îmbrăcăminte, care a devenit furnizoarea uniformelor militare în timpul războiului civil. Treptat, întreprinzătorul a mai construit aici alte

cîteva fabrici : una, bineînțeles, de ciocolată, alta de cacao, una pentru ambalarea mirodeniilor, alta de „wurster", ultima de muștar. Ca totul să fie în regulă, urmașii lui au ridicat, în 1915, în mijlocul tuturor acestor clădiri, un turn cu orologiu copiat cu exactitate („patterned" — spun americanii — un cuvînt asupra căruia merită să revenim...) după unul din turnurile castelului Blois.

Din tot acest amalgam de clădiri — unele din ele părăsite și părăginite între timp — a fost restaurat „shoping center"-ul unde ne aflăm acum. La atîtea stiluri (sau lipse de stil) a fost aplicat stilul numitorului comun. Parterele au fost sparte cu arcade, ferestrele au devenit austere prin grilaje savante, etajelor le-au fost adăugate cerdacuri de lemn evocînd rusticitatea, curtea a fost pavată cu dale, plantată cu copaci și înveselită cu arteziene, peste tot au fost atîrnate firme zăngănitoare, de epocă, iar zecile de încăperi au fost reinvestite cu funcții din cele mai subtile : anticariate, consignații, magazine de artizanat și decorații interioare, ateliere de modă, de ceramică, de coafură (mostrele luxului american, pentru că presupun atît de scumpa muncă manuală !), prăvălii de marfă importată, de bijuterii și o întreagă cohortă de restaurante în stilul tuturor etniilor sanfranciscane. Unele intrări au plăci memoriale pe care sînt menționate fosta utilitate și vechimea clădirii, precum și prețul restaurării. Fiind, de fapt, un centru comercial, „Ghirardelli Square" este considerat, astfel, un adevărat centru istoric, deși toată istoria sa concretă se rezumă la expansiunea comercială a unui vînzător de dulciuri. Dar aceasta este istoria Californiei, iar ea nu face să se rușineze nici chiar pe orgoliosul San Francisco !

ATTRACTIONS

Deși e frig și plouă tot timpul sîciitor (n-a spus Mark Twain că cea mai friguroasă iarnă din viață a petrecut-o într-o vară la San Francisco ?), colindăm de trei zile orașul, ne înfundăm în lumea muzeelor și străzilor fără să mîncăm și să ne odihnim, plecînd din hotel dimineața și întorcîndu-ne după miezul nopții, cînd cădem frînți de oboseală. Zilele trec mai repede într-un astfel de oraș, iar farmecul lui e mai greu de descris, căci frumusețea ochilor n-are istoric, iar drumul pașilor se șterge repede.

Viața se desfășoară aici direct în stradă, ca în cele mai mediteraneene locuri. Nicăieri, în America, n-am văzut atîția oameni mergînd pe jos ca la San Francisco, și mersul lor are, chiar, ceva profund simpatic, de truditori care toată viața lor au urcat și au coborît pante și din cauza aceasta pășesc puțin obosiți, puțin aplecați. Exterioarele sînt o scenă de balet colorat. Nu te impresionează atît chiparoșii și palmierii din „Union Square" (singurul element exotic), cît curățenia trotuarelor, vazele cu flori depuse în mijlocul lor, straturile de pe margine, florăriile plasate la răspîntii (chioșcuri ținguiate ca un coif à la Bismarck !), dealurile romantice din spatele cărora automobilele apar cu roțile pe cer, olanele roșii ale acoperișurilor, cupolele *belle époque* ale pasajelor (de atîtea ori refăcute după cutremure), agitația portuară, cu mărfurile scoase pe trotuar, a străzii „Market" (diagonala orașului), viața secretă a cheiurilor, pînzele bărcilor din orașul italie-

nilor și somptuosul dom pe care aceștia și l-au ridicat în țara unde numai băncile au dreptul la somptuozitate, plaja de la Sausalito, pădurile ei de catarge de pe vasele-dormitor, pînă și locul sinucigașilor de pe podul Golden Gate, de unde s-au aruncat din 1938 pînă azi 500 oameni (50 dintre ei scăpînd cu viață)... în sfîrșit magazinele nonconformiste în care se găsesc la prețuri de nimica toate fleacurile de pe lume (dar lucrate de mînă !)... vazele de la intrarea cinematografelor (în care îți lași umbrela udă)... ciinii legați de uși (am mai văzut asta, la Iowa City !)... cluburile excentrice... festivalurile care străbat săptămînal străzile... arcurile de triumf din cartierul chinez... cireșii înfloriți din grădina japoneză...

San Francisco are — exact cît îi trebuie — farmec, adică acea doză de frivolitate care ușurează sufletul omenesc fără a-l coborî în vulgaritate. Făcut parcă pentru oaspeți, orașul reabilitează o noțiune care înseamnă același lucru ca-n alte locuri, dar e înțeleasă cu totul altfel : „attraction". Ce sînt aceste „attractions" ? Totul și nimic. Un hibrid excitant și fragil : mai mult decît distracția ieftină, mai puțin decît arta pură. „Attraction", de pildă, este filmul care rulează de peste trei ani la cinematograful „Ghirardelli Square" — o monografie a trecutului orașului. („Un vulcan de sunete și culori", „începutul unei noi dimensiuni în spectacolul cinematografic", promite o reclamă...) Și într-adevăr, vulcanul te constrînge de-a binelea să participi la istorie, căci constă din cinci-șase filme proiectate și urmărite simultan, cu tot atîtea voci care anunță evenimentele, cu numeroase imagini ejectate de treizeci de aparate dintr-odată. Coruri catolice, bubuituri de cutremur, pîrîituri de incendii, frîne de automobil șochează puternic urechea, care trebuie să stea mereu la pîndă, pentru că nu știe cu care din imagini trebuie să le pună în legătură. Ochii au o sarcină și mai grea, căci trebuie să facă tot timpul o navetă neliniștită între cele două extremități ale imensului ecran semicircular. Pînă la urmă, după patruzeci și cinci de minute

de tensiune, te dai bătut și conchizi că într-adevăr semnul Frisco are istoria cea mai agitată din lume.

„Attraction" și-a făcut datoria... Aici, ca și în celebrul „Chinatown", orășelul celor douăsprezece mii de chinezi, cu ulicioarele lui tăcute, peste care se boltesc arcuri de triumf și lampioane, cu frontoanele lui traforate, cu fațadele restaurantelor lucind stins, cu aromele mute ale bucatelor orientale răspîndite cu discreție în aer... Ca și în grădina japoneză — cu porțile, casele, pagodele, podețele și cireșii ei înfloriți ireal, cu statuile de Budha și de dragoni, cu chioșcurile ei de mirodenii și lumînări aromate... Ca și lîngă unul din capetele lui „Golden Gate Bridge", unde zace, adus tocmai din Colorado, un trunchi se sequoia de două mii de ani, pietrificat... „Attractions" sînt și animalele de la „Fleischhacken Zoo", repetînd într-o parodie involuntară gesturile și orgoliile omului : cimpanzeii îmbrăcînd pulovere și sprijinindu-se în mîini ca-n niște bastoane, gibonii gimnaști, leii născuți în captivitate, papagalii vorbăreți, picioroangele neajutorate, urșii grizly sensibili, părîndu-li-se mereu că aud o voce îndepărtată...

Dar apogeul „attraction"-ului — o atracție dată acum pe față și necodificată — este neobositul „Broadway", locul de petrecere unde americanul mijlociu venit în delegație se aventurează cu inima cît un purice și de unde, contrar tuturor așteptărilor, va ieși mai candid decît a intrat. „Broadway" însemnează în traducere „calea mare", dar la San Francisco el înseamnă altceva decît la New York : aici — în bizara vecinătate a marilor anticariate de pe strada „Columbus" — este vadul localurilor de noapte, al bistrourilor și cafe-urilor de trotuar. Melodii exotice, de la cele polineziene și africane la bouzouki și dixieland, se amestecă într-un babilon sonor, în timp ce prin ușile lăsate întredeschise se zăresc trupuri goale, piei zgribulite, balerine de toate calibrele, costelive și durdulii, temperamentale și leneșe, zbătîndu-se ritmic pe cîte o scenă, în ritmul nu știi căreia din orchestre. Crainici invizibili te invită să intri, de undeva, din posturile lor

de observație, și dacă te faci că nu-i auzi te apostrofează, amintindu-ți că ție-ți vorbesc, celui cu cravata în carouri, că dacă vrei poți intra în local cu întreaga familie, că nu te costă nimic să vezi măcar o clipită, pe urmă vei hotărî singur... Perdelele dinspre stradă se dau la o parte și lasă să se zărească pentru o secundă imagini de Margarete căzute sau să balanseze pînă în mijlocul trotuarului leagăne cu cîte o femeie în negru avînd zurgălăi la coapse... Iar dacă îngădui să se simtă măcar un pas șovăielnic, zdrahonii de la intrare te înhață și te azvîrl înăuntru, în pivnița unde reflectoarele machiază trudnic, pînă în zori, realitatea pielii și a cărnii...

PATTERNED, CHEIA TRECUTULUI

„Muzeul M. H. de Young", pe care-l vizităm la îndemnul expres al doamnei Brown, este în înțelesul american un lăcaș de artă, dar pentru ochiul unui european rămîne tot numai o „atracție"... El se compune dintr-o colecție de obiecte importate din diverse alte continente : măști din Africa și Australia, sculpturi din diferite arte asiatice (colecția Avery Brundage), tablouri de Veronese și Tintoretto, amestecate cu un El Greco, rătăcit, și chiar cu o sculptură de Moore... Clou-ul muzeului este, însă, colecția de case europene, aduse aici, în America, pe principiul că totul poate fi obținut cu bani : vechi apartamente italiene, franceze, germane, reconstituite de la dușumele pînă la lustre, de la pernuțele de rugăciune la fețele de masă... Vizitatorii se opresc lîngă frînghiile groase care înconjoară patul cine știe cărui cavaler sau oglinda cine știe cărei ducese, și sorb parcă din ochi imaginea unui secol în care San Francisco și America nu existau nici măcar în închipuire...

O impresie asemănătoare te așteaptă la „Muzeul de artă modernă" — uriaș, variat, risipitor — unde tot ce e mai valoros aparține impresioniștilor francezi și avangardei europene din anii '30. Dali, Arp, Chirico și Chagall n-au însă, toți la un loc, atîtea opere cîte are singur Rodin, într-un alt colț al orașului : la „Palatul Legiunii de

Onoare". Tot acolo, printre buchete de flori de cîmp și sunete de orgă (obicei frecvent în muzeele americane, care se socotesc și o formă de spectacol), iată și o „expoziție de medalii și decorații, adunate din cincizeci de țări". Iar în vecini, la Academia de Științe, înoată în uriașe acvarii sau se zbat în cuști de plexiglas peste zece mii de pești, reptile, amfibii și mamifere de apă „din toate mările și oceanele lumii".

Totul e negociat, împrumutat, importat. În timp ce italienii și alți europeni închid muzeele din lipsă de gardieni, sanfranciscanii le cumpără casele, mobilele, tablourile. „Palatul Legiunii de Onoare" (dedicat artei franceze) este în întregimea sa o replică a palatului omonim construit în 1787 la Paris, pe malul stîng al Senei. Dar el există doar din 1924. Aici intervine din nou salvatoarea noțiune „patterned". Ea pare că vrea să legitimeze că tot ce e artă poate să se repete, să prolifereze. Popoarele noi au dreptul să se bucure de bunurile celor vechi, blazate sau sărăcite. Ele nu se vor sfii să-și aducă acasă sau să reproducă patrimoniul altora, fără jena acaparării sau a copierii. „Patterned" („inspirat din...") este cheia culturii atît de noi a unui popor care n-a avut cum — și mai ales cînd — să-și parcurgă trecutul, acesta consumîndu-se virtual, în strămoși, înaintea venirii lui pe lume... E lăcomie sau e entuziasm ?

Cel ce a prins la perfecție pulsul acestei slăbiciuni a fost marele Rodin, care și-a multiplicat în serie aproape fiecare creație, populînd cu operele lui gemene — în două, în patru, în șase sau zece exemplare, la diferite dimensiuni și din materiale diferite — toate marile muzee americane. Nu mai departe decît aici, la „Palatul Legiunii", „Gînditorul" său tronează uriaș în grădina de la intrare, pentru ca să reapară într-un exemplar mai mic, parcă zgribulit, și într-una din sălile din interior !

ÎN CĂUTAREA UNUI ORAȘ

Los Angeles este orașul dinamic și întreprinzător care nu-și poate da timpul pe frumusețe. Fără piețe largi și aproape fără zgîrie-nori, el pare la prima vedere că și-a propus să se apere de cutremure la modul acesta prozaic și eficient. Casele scunde, din materiale ușoare, iar cele vechi din cărămidă solidă, pe fundamente sigure, formează o mare nesfîrșită și plictisitoare, care se întrerupe doar pentru a lăsa locul unor insule cenușii : parcajele. Monumentele și statuile sînt rare, clădirile publice sînt lipsite de solemnitate, pînă și băncile sînt mai neimportante și mai modeste ca în alte părți. Uneori te așteaptă surprize. Iată, într-o suburbie, o clădire masivă îmbrăcată în faianță albastru-verzuie. Este un cinematograf ? O piscină ? Nu, este abatorul. Cine a avut aici timp să se ocupe anume de frumusețe, de funcțiile ei ? Orașul a crescut intempestiv, nesperat și neplanificat. În 1921 număra 350.000 locuitori și era considerat „cea mai modernă cetate din lume". Astăzi, împreună cu suburbiile, numără peste șase milioane de locuitori. Care este întinderea sa reală nimeni nu știe cu exactitate. Unii îi atribuie o sută kilometri lungime, alții numai șaptezeci. Comunele, stațiunile, suburbiile din care e alcătuit s-au lățit și s-au îndesat unele în altele, părînd că formează acum o bandă continuă

de-a lungul Oceanului Pacific, ascunsă printre vilcelele răcoroase și ademenitoare de la poalele dealurilor. În realitate, banda e întreruptă, însă întreruperea are circumstanțe atenuante. Din loc în loc, te trezești în fața unor terenuri nelocuite și parcă părăginite, semănînd cu niște magazii sub cerul liber sau maidane pentru depunerea deșeurilor. Sînt vestitele parcaje din Los Angeles, teritorii stăpînite de zeul automobil, care domină viața acestui oraș mai mult ca pe a oricărui altuia. Stilul de viață de tip suburban îi obligă pe locuitori să se transporte la mari distanțe. O familie obișnuită are, este obligată literalmente să aibă una, două, trei sau chiar patru mașini. Los Angeles, cu cele trei milioane de vehicole ale sale, ocupă locul întîi în lume în privința frecvenței acestora pe cap de locuitor. A mai avut cineva timp să se ocupe de aspectul edilitar ? Sau de turism ? Turismul individual nu este de conceput, încă, aici. Din mai multe motive. Nici un vizitator nu se lasă atras cu prea mult entuziasm de aspectul orașului. Lucrurile socotite demne de văzut sînt în afară, în zone fără posibilități de cazare, unde grupurile organizate vin și de unde pleacă în celebrele și grăbitele „parlor cars", autobuze menite să le depună în locuri mai liniștite și mai ospitaliere. Și — dacă treaba stă așa — nici nu are rost (își spune, probabil, toată lumea) să investești bani într-o afacere atît de complicată.

De afaceri nu s-a ferit niciodată Los Angeles, dar de afaceri mai sigure și mai raționale, care să nu deranjeze confortul și individualismul locuitorilor săi. Curios și totodată semnificativ : el este singura metropolă americană a cărei formare nu s-a datorat resurselor materiale, bogățiilor deosebite ale cîmpului sau subsolului, încrucișării unor drumuri sau tuturor acestor condiții la un loc. Singura atracție a fost de la bun început clima : aerul aproape neschimbat, îndulcit de ocean, lipsit totuși de ploi, furtuni, zăpezi și uragane. Fiecare din locuitorii veniți la început aici a căutat un loc ideal de odihnă, paradisul neschimbat și fără surprize, punctul idilic unde să-și încheie o viață de trudă și unde să-și investească agoniseala ei. Comunele din Los Angeles au fost inițial niște stațiuni de pensionari prosperi, care-și visaseră pentru bătrînețe o retragere în Vest. Mai tîrziu, pe măsură ce începea

să semene a oraș și să-și dorească o existență mai americană, Los Angeles a început să se plictisească de micile sale parcele, de straturile cu flori din fața „cottage"-urilor, de palmierii, orhideele și peluzele sale. Ofertele nu lipseau și el nu le-a refuzat. Întîi, cinematografia (o industrie ca multe altele), apoi construirea unui imens port, șantiere navale și — prin aducerea masivă a apei din munți — preschimbarea terenurilor aride în întinse livezi și podgorii. În sfîrșit, după 1960, cînd omenirea părea să iasă din cultul milenar pentru natură și artă și să intre în era aparatelor minune și a cuceririi Cosmosului, Los Angeles a devenit un templu al electronicii și construcțiilor spațiale. Bineînțeles, fără să mai poată renunța, edilitar vorbind (ar fi fost și prea tîrziu !), de a se propaga incontrolabil, creșterea sa ținînd prin tradiție de bunul plac al fiecăruia, de aritmetica haotică a individualismului. Mai este el un oraș turistic, cum își închipuise că va fi ? Greu de afirmat cînd ești gata să-i calci pragul.

Pe cît de respectat de departe, de peste hotare (bucurîndu-se chiar de o faimă tematoare și intimidantă — nu este, oare, aici capitala filmului, n-a avut loc aici olimpiada din 1932 și nu aici sînt captate semnalele sondelor trimise pe Marte ?), pe atît s-a pretat Los Angeles — poate chiar din cauza acestor motive care incitau la invidie — la mai multe „joke"-uri (glume) și „scoff"-uri (ironii) din partea americanilor. El a fost considerat rînd pe rînd „șapte suburbii în căutarea unui oraș", „o sahară culturală", „locul unde te caută moartea pe stradă" și unde „înainte de a ști unde o să dormi trebuie să știi cu ce o să circuli"... Primul „joke" se datora faptului că (exceptînd „turnul primăriei", unde se putea urca la etajul al 27-lea pentru a se face panorama infinitei întinderi de clădiri și copaci, și lîngă care „orașul mexican", mai mult pitoresc decît veridic, ținea locul panoramei istorice) nu exista — oricît ar părea de ciudat — un centru al orașului, un reper de unde să poată porni o descoperire turistică. Al doilea „joke" era legat de puținătatea muzeelor, a teatrelor și sălilor de spectacol, ciudată aici, unde actorii de filme se numărau cu miile. Al treilea — faptului că voiajul (pe zeci de kilometri !) se putea face doar pe jos, metro neexistînd, taxiurile numărîndu-se pe degete, iar noțiunea

de autobuz sau troleibuz fiind inexistentă. Pe de altă parte, hotelurile „sigure" (aici americanul este foarte circumspect) datau din perioade imemoriale, nefiind recomandabile străinilor. Abia după 1960 s-au făcut primii paşi în întîmpinarea turismului. S-a construit un centru modern de spectacole („Music Center") unde au fost plasate două filarmonici şi o operă, tot aici avînd loc, în fiecare început de aprilie, decernarea premiilor cinematografice „Oscar".

Cele două-trei teatre înjghebate între timp au început să invite pe scenă actori de la Hollywood, mai ales că uzurparea filmului de către televiziune făcuse mulţi şomeri. Au apărut cîţiva zgîrie-nori şi, în subsolurile şi parterele lor, largi ca nişte oraşe, cîteva centre comerciale. Cu verticalele acestea vizibile de departe şi cu atracţia acestor „fine shopes and good restaurants" (slogan-magnet pentru comerţul autohton), Los Angeles a început să emită pretenţia unor „centre". În sfîrşit — senzaţie ! — cu cîteva luni înaintea sosirii noastre au fost inaugurate primele linii de autobuze, care leagă cartierele mai importante cu mijlocul megapolis-ului. A devenit, oare, turistul mai puţin stîngaci şi mai puţin înţepenit în deşertul plat şi stereotip al sutelor de mii de case şi al zecilor de mii de străzi ? Este întrebarea înfricoşată cu care pătrundem, într-o dimineaţă, pe porţile oraşului...

TURUL PE JOS AL ORAŞULUI

Mexicani şi oameni albi. Pentru că, întîmplător, poimîine e tocmai ziua decernării premiilor „Oscar", pornim în căutarea pavilionului „Dorothy Chandler" din „Music Center", unde va avea loc festivitatea. Drumul se complică foarte mult, pentru că nimeni nu ne ştie lămuri exact unde este modernul complex. Dar mulţi nu ştiu să ne îndrume nici spre o poştă, de unde vrem să expediem cîteva scrisori. Nu ne înfuriem, căci nu sîntem grăbiţi, ci mai degrabă vrem să folosim căutarea ca pretext pentru a lua primul puls (de multe ori, adevăratul) al oraşului. Oamenii se arată miraţi de întrebările noastre şi mai ales de adresarea cam reverenţioasă cu „Please, sir !" (nu tresar speriaţi, cum ni s-a povestit...), ne ascultă pînă la capăt, apoi spun foarte simplu că nu ştiu sau arată nepăsători într-o direcţie oarecare, un fel de bisectoare între cea pe care o bănuiesc în primul moment şi alta care le vine în minte în secunda ulterioară. Nimeni nu e de rea-credinţă, dar nimeni nu consideră, poate, de demnitatea sa să-şi recunoască neştiinţa... Şi atunci fac gestul acela nedefinit. Am observat că mult mai siguri şi mai bine orientaţi sînt negrii pe care-i întîlnim. Dar, pentru orice eventualitate, stabilim o regulă : nu adoptăm o direcţie pînă nu este confirmată de încă alţi trei trecători.

Am luat această hotărîre după ce ne-am pomenit că am făcut cîteva ocoluri zadarnice, încredinţîndu-ne inspiraţiei cîte unui ignorant. După clădirea „Greyhound"-ului, de pildă, am apucat-o pe nişte străduţe povîrnite şi ne-am trezit în mijlocul unor cocioabe şi curţi pline cu copii dezbrăcaţi, presărate cu butoaie de tablă şi lăzi. La porţi, deşi era ora unsprezece dimineaţa, oameni de toate vîrstele stăteau de vorbă, vociferînd din cînd în cînd fără mînie sau veselie, învîrtind mîinile prin aer cu gesturi care le sporeau parcă zădărnicia. După culoarea roşie sau arămie a feţei, după ochii înguşti şi părul ca pana corbului, despicat de obicei de o cărare şi căzînd ca nişte aripi pe tîmple, i-am recunoscut. Erau mexicani, poate — unii — băştinaşi, foşti stăpîni ai cetăţii „El Pueblo de Nuestra Señora la Reina de Los Angeles" înfiinţată în 1780 de călugării misionari, poate — ceilalţi — emigranţi din patria lor, sau fugiţi pur şi simplu peste graniţă, fără acte, pentru cîteva luni, sperînd să cîştige suma cu care să trăiască la reintoarcere unu sau doi ani de acum înainte. Mulţi nu-şi găsesc însă ocupaţii civilizate şi atunci se dedau la muncile cele mai înjositoare. Iată, chiar în această clipă, un bătrîn prăpădit, gata să cadă de pe picioare, împinge o bicicletă răpciugoasă pe care sînt clădite vreo zece cutii, pline nu se ştie cu ce (după aspectul neîngrijit, o marfă de nimica), legate cu o sfoară într-un echilibru nehotărît de care, împingînd din greu, tot el trebuie să se îngrijească. Alţii nu găsesc nici atît de lucru. Oamenii albi (aşa li se spune aici anglo-saxonilor, şi aşa îşi spun ei înşişi, fără să-şi facă vreun complex) susţin să mexicanii sînt leneşi şi că nu vor să lucreze. Mexicanii pretind că oamenii albi nu vor să le dea de lucru pur şi simplu pentru că sînt mexicani. Şi, aşa, cercul vicios se învîrte la infinit, mexicanii stau la porţi şi discută, copiii lor se tîrăsc prin curţile infecte, oamenii albi plătesc sume mai mari altor muncitori pe care-i socotesc mai buni, şi nimeni nu se mai gîndeşte că printre mexicani ar putea să apară unul harnic sau că printre albi unul mai omenos... Mulţi mexicani se dedau la rele (beau, se droghează, fură sau ucid) şi atunci prăpastia se adînceşte şi mai mult, şi nimeni nu mai concepe să creadă nici măcar în existenţa unui mexican

cumsecade. Căci nimeni nu are timp de experienţe în oraşul cu şase milioane de locuitori.

La poştă, unde în sfîrşit am ajuns, ne apropiem de ghişeu. Funcţionara ne vorbeşte răstit într-o spaniolească stricată (probabil ne crezuse mexicani, auzind vorba noastră latină), ordonîndu-ne răstit şi dispreţuitor să stăm la distanţă. Ne întoarcem şi observăm : paralel, este întinsă într-adevăr o sfoară. Solicitanţii trebuie să stea în spatele ei, lăsînd pînă în ghişeu un fel de zonă de siguranţă, pentru a se evita, poate, în felul acesta „hold-up"-urile. O doamnă care completează un mandat la o masă ne spune, scuzîndu-se încurcată, parcă ea ar fi fost cea care ne-a jignit, că în urmă cu trei zile a avut loc un jaf chiar în această încăpere. Răufăcătorul mascat s-a apropiat de ghişeu şi, ameninţînd cu pistolul ascuns într-un ziar — după reţeta binecunoscută din filmele de la Hollywood —, a obligat pe vînzătoarea de timbre să-i pună în pălărie toţi banii pe care-i încasase. Erau şaizeci şi ceva de dolari — o nimica toată pentru riscul la care se expusese hoţul, dar iată motivul proastei creşteri a impiegatei...

Simbolul libertăţii. Al doilea ocol greşit îl facem începînd din faţa unui şantier. Doi zgîrie-nori negri, de culoarea lavei — cam funebri în definitiv — sînt încă plini de schelării, iar la picioarele lor e o puzderie de barăci, depozite, betoniere, malaxoare şi o împrejmuire cu gard vărgat care ne acoperă brusc orice perspectivă. Cum am ajuns aici e greu de spus : un domn semeţ, cu umbrelă, ducînd de zgardă un căţel şi părînd de toată încrederea, ne arătase direcţia aceasta, spunîndu-ne să o luăm apoi la dreapta. „La dreapta ?" am întrebat noi, pentru că altcineva, cu cîteva minute înainte, ne indicase direcţia contrară. „La dreapta !" a întărit gentlemanul, dar iată că acum nu mai zărim nici dreapta, nici stînga, şi nici măcar nu găsim pe cineva care să poată fi întrebat. Un curent jilav, cu miros de beton igrasios, de nisip şi de scîndură e gata să ne ia de pe picioare. Cît se vede fără să ridici capul, zgîrie-norul e lat şi masiv, abia îi vezi mar-

ginile, și abia uitîndu-te spre vîrf el își recapătă silueta. Dintr-o ușă ce pare acum, prin contrast, un buzunar de ceas, iese un paznic cu chipiu. Ne arată o portiță pe unde să reajungem la traseul omului cu umbrelă. Dar dincolo de gard — notați că sîntem în plin centru al Los Angeles-ului ! — este un loc viran și dincolo de acesta, cît vezi cu ochii, se întinde cîmpul. În dreapta e un parcaj părăginit ca un loc de depozitat gunoaie. Deasupra o autostradă suspendată. Căutăm scările care să ne ducă sus, pentru ca, luînd-o spre dreapta, să ne conformăm indicației omului cu umbrelă. Într-adevăr, după vreo sută de metri de autostradă, se zărește jos un grup de clădiri îngrijite, înconjurate de verdeață. Alți zeci de metri pînă la scara de coborîre, înapoi pe sub autostradă, și ajungem la o stradă veche, largă, cu platani. Iată o biserică presbiteriană pe ușa căreia citim un bilet : „ultimele lecții de orgă ale profesorului..." Deschidem ușa și : un bătrîn uscat, cu plete, cîntă absent, cu privirea în tîmpla bisericii. O fetiță de vreo cincisprezece ani îi întoarce paginile, dar nici o relație de la profesor la elev nu pare să se închege între cei doi. Poate concertul este doar un adio, distingem în melodie un cunoscut requiem. Și, iată, peste drum, clădirea pentru care rătăcisem. Din nou confuzie : nu e „Music Center", ci „Main Library" (Biblioteca Principală). Dar „Main Library" are o secție de muzică și, probabil, gentlemanul plin de sine confundase sala celebră în toată lumea cu locul mai modest de unde fiica sa va fi împrumutat odată un disc cu Duke Ellington. Dacă sîntem aici, vizităm și această bibliotecă. Din toată înfățișarea se ghicește soliditatea, vechimea. Este „cea mai mare la Vest de Mississippi". Coridoare largi, întunecoase, ciment dat cu rumeguș, ca-n liceele de provincie. Dar la fișiere, răsfoind cîteva, rămînem uluiți de diversitatea fondului de cărți. Titluri românești, însă, foarte puține, ca-n toate celelalte biblioteci cercetate. Se împrumută acasă benzi de magnetofon și filme de lung metraj. În sala de ziare și reviste, mesele sînt ticsite cu bătrîni ageri și curăței — cam de aceeași vîrstă și cunoscîndu-se între ei, parcă ar fi la un club sau la sărbătorirea unei promoții. Același lucru și în sala de lectură de sus, unde se dau cărți literare. Mă

invadează o admirație însoțită de tristețe, neștiind ce să cred : moșneguții aceștia, zeci și sute, au venit numai din foame de literatură sau și — cam asta deduci din privirile lor destul de triste — fiindcă se împacă rău cu familia fiilor și și-au stabilit aici un fel de adăpost, o a doua locuință ?

Un portar al bibliotecii ne arată, ieșind cu noi în stradă, pe unde să o luăm. În sfîrșit, pare să fie drumul cel bun spre mult trîmbițata sală, mîndria Los Angeles-ului, pe care, iată, zeci de oameni nu ne-au știut-o indica. Din esplanada nobilă și somptuoasă pe care eram am trecut, după primul colț, într-un fel de șosea cu case joase ca niște cantine și cu partea carosabilă atît de lată încît perspectiva ei devine extraordinar de turtită, ca și cum ar fi privită printr-o oglindă deformantă. Cam acesta e aspectul tipic al străzii americane, iar aici, în orașul cu trei milioane de automobile, înțelegi perfect motivele. Numai că strada următoare este din nou solemnă și monumentală, și așa mai departe. Iată, în dreapta, un parc în care toți oamenii par cam bizari — și probabil și noi lor, pentru că ne privesc cu imensă curiozitate și doi sau trei ne fac chiar semne cabalistice cu degetele împreunate într-un fel special. Albi, negri și mexicani par înfrățiți în sfîrșit, pentru că n-au ce să-și impute unii altora. Și unii, și alții par să aștepte pe cineva care să vină să le ofere de lucru sau să le propună aventuri senzaționale. Stau pe bănci, inerți, cu mîinile întinse de-a lungul spetezei și tac, cu privirile albe, nespunîndu-și nimic unii altora, parcă nu s-ar cunoaște sau și-ar fi terminat de mult poveștile. Pe un rond al parcului, un negru s-a cocoțat pe o ladă și citește din *Biblie*, cu intonația aceea disperată care transformă credința în artă, cu credința aceea deznădăjduită care îl vede pînă și pe Hristos om de culoare. Un alt solitar merge din om în om cu o petiție antiguvernamentală, rugînd să fie semnată. Într-un tîrziu, își face apariția și un om-sandwich, care protestează prin pancartele pe care le duce în spate contra taxelor pe care le plătesc invalizii de război. Parcul este în America simbolul libertății. Pe iarba lui se joacă chiar acum și o partidă de baseball, iar un băiat și o fată întinși

la orizontală sub un pom se îmbrățișează și se sărută în văzul tuturor.

Tot cu un om-sandwich ne întîmpină și mult căutatul „Music Center". Trei clădiri somptuoase, cu ogive largi, cu acoperișuri de dom, se înalță pe un promontoriu, înconjurate de flote întregi de drapele înstelate. În față, un bătrînel cu obișnuitele cartoane în spate anunță că personalul tehnic de la agenția de știri U.P.I. (United Press International) a intrat în grevă cerînd revizuirea salariilor. Peste patruzeci și opt de ore se va desfășura într-una din aceste săli cea mai mare sărbătoare a filmului american și unul din canalele de informare amenință să fie — tocmai acum — obturat. Un alt manifestant apare de după colț, purtînd în spate același text. În fața ușilor clădirii alți vreo douăzeci de bărbați stau în picioare ostentativ inerți, ca un grup alegoric al grevei. Doi polițiști se plimbă prin fața lor, ba uneori intră cu ei calm în vorbă, ca și cum n-ar exista nici o disensiune, ci doar o uzanță de „nolli me tangere" reciprocă. Și, în sfîrșit, alți vreo treizeci de inși, băieți și fete, stau în fața unei case și așteaptă, ca și cum chiar nu i-ar interesa nici soarta oamenilor în suferință, nici cea a păzitorilor lor. Sînt fanii care speră, ca prin minune, un bilet la spectacolul de poimîine.

Cum ne așteptam, nici vorbă de bilete. Dar am făcut, peste orice așteptări, turul pe jos al orașului.

CEL MĂI MARE STUDIO DIN LUME

Los Angeles are cu totul alte „attractions" decît San Francisco. Aici, fiecare din cei șase milioane de locuitori a venit cu gîndul de a se închide în mica lui cetate personală. Istoria orașului este uniformă și săracă. Viața nu mai este desfătare estetică, ci rit pragmatic al necesității. Oceanul nu mai este o privelițte, ci o plajă. Străzile nu mai sînt părți de peisaj, ci largi coridoare mărginite de locuințe. Locuitorii nu mai imită pe nimeni, ci își urmăresc afacerile de la volanul grăbitelor automobile. Muzeele trecutului sînt înlocuite la Los Angeles cu părți conservate de prezent. Mai de vază decît relicvele și pînzele celebre sînt aici parcurile de distracție, amestec eclectic de expoziție, chermeză, divertisment și miraj. Multe sînt legate de cinematografie — specificul tradițional al locului — și atunci, prin împrumut, ele se pretind lăcașe de artă. Dar cinematograful este industrializat în așa măsură încît pătrunderea în sanctuarele lui nu diferă prea mult de vizitele într-o uzină sau pe un șantier. Cortinele sînt aici simple garduri de beton, iar în culisele din spatele lor vizitatorii nu întîlnesc fiorul artei, ci secrete de fabricație. Caravane întregi de autocare aleargă pe autostrada San Fernando și — în loc să o apuce spre Hollywood — după vreo douăzeci de kilometri, acolo unde orizontul se degajează de case și se

umple cu dealuri fumurii, urcă spre Universal City, lăsînd în dreapta văi nelocuite, peluze şi terenuri de golf. Miile de excursionişti sînt depuşi într-un parcaj gigantic, împărţit în sectoare strict numerotate, unde, după trei ore, se vor reîntîlni. În faţa caselor de bilete rîurile de vizitatori nu contenesc o clipă. Fete blonde şi energice, îmbrăcate în uniforme portocalii, trec printre şiruri, le numără, le sortează, le despart în calupuri. Grupul astfel format este împins cîteva zeci de metri mai încolo, ca pe o bandă rulantă, pe peronul unei gări cochete semănînd cu o casă de păpuşi. Un trenuleţ, tot portocaliu, soseşte punctual din sfert în sfert de oră, îşi varsă pe peron conţinutul (turişti extenuaţi cu aparate de fotografiat petrecute la gît) şi noul grup este încărcat pe banchetele scunde. Ca din pămînt a apărut un ghid vorbăreţ, de un familiarism afişat, care îşi spune numele din prima clipă, după obiceiul binecunoscut, şi apoi atacă pe cîţiva excursionişti, întrebîndu-i (microfonul circulă rapid de la unul la altul) cum se numesc, de unde vin, ce profesie au şi ce se aşteaptă să vadă aici. Americanii sînt mari amatori de asemenea discuţii — pe jumătate interviu, pe jumătate şuete — şi răspund fără jenă (cu mare satisfacţie, unii chiar cu uitare de sine) la problemele care li se pun. În continuare adresează ei înşişi întrebări ghidului.

Jim — ghidul nostru — este un negru subţire, agil, cu ochii scînteietori. Are douăzeci de ani şi vrea să devină actor. Ca şi majoritatea colegilor săi, aşteaptă aici marea şansă. Se învîrte zilnic cu trenuleţul printre vedete şi regizori, şi poate într-o bună zi unul din ei va descoperi pe marele actor care zace în Jim. Istoria Hollywoodului — ştie prea bine Jim — nu este decît un lanţ de astfel de întîmplări. Dar, aşteptîndu-şi norocul, repetă aceeaşi lecţie, cu acelaşi elan, de cîteva ori pe zi : acesta este studioul cel mai mare din lume ; se întinde pe 420 pogoane ; aici s-au născut atîtea şi atîtea capodopere... „Frankenstein“ şi „Psycho“... „Cele zece porunci“ şi „Aeroportul“... Acum se produc seriale de televiziune... „Colombo“... „Kojak“... Paralel cu producţia vizitatorii au ocazia să inspecteze culisele artei... Vom vedea cum s-au născut acele capodopere... cum s-a despicat Marea Roşie sub toiagul lui Moise, în filmul „Cele zece porunci“ al lui

De Mille... cum se naşte vîntul şi ploaia... apropo, vrea cineva să facă un duş ? ş.a.m.d.

Nu trece mult timp şi trenuleţul se opreşte într-o piaţetă formată din case scunde de lemn. Probabil că pe aproape e un bufet, căci din cînd în cînd vedem trecînd oameni cu sandwich-uri în mîini. Unul din ei poartă un training roşu pe spatele căruia scrie cu litere mari, albe : „Kojak“. Un tehnician — ni se spune — din echipa serialului. Casele sînt, de fapt, magazii de recuzite, garderobe, ateliere de cosmetică. Ni se arată locul unde se odihneşte între filmări Lucille Ball. Garderoba actriţei. Locul unde este machiată. O vizitatoare este poftită în scaunul sacru al vedetei şi machiorul de serviciu o face din cîteva linii mult mai frumoasă, de nerecunoscut...

Trenuleţul se pune iar în mişcare... Ghidul nu încetează o clipă explicaţiile, glumele, ca şi cum ar şti că este ultima oară cînd mai trebuie să repete baliverne înaintea intrării în marele rol al vieţii sale. Acostează pe un bărbat scund, masiv, cu maxilare puternice şi părul lins, dat pe spate. Se bate de cîteva ori pe umăr cu el, schimbă vorbe de spirit şi se întoarce spunîndu-ne că acela este regizorul X. Pornim mai departe şi în curînd nu mai întîlnim ţipenie de om, intrăm în împărăţia moartă a decorurilor. Iată casa folosită de Hitchcock la turnarea filmului „Psycho“ ; mai departe o stradă colonială, una spaniolă, una medievală franceză, tramvaiul din San Francisco (!), un fort de western, un saloon, o junglă tropicală, un castel cu stafii, o aşezare de piei roşii... Urmează apoi demonstraţiile scenotehnice. Trenuleţul opreşte prompt la locul stabilit, iar un mecanism declanşează automat miracolul. O casă ia foc sub ochii noştri (clasica pînză roşie fîlfîind prin ferestrele oarbe), pe acoperişul unei cabane cad ca la un semn fulgi mari, pufoşi (clasicele bucăţele de vată), pe o uliţă de sat mexican se porneşte ca din senin un torent spumegos (de astă dată apa e adevărată !), un maidan părăginit este transformat în cîteva secunde în parc englezesc de un plan înclinat care prăvale cîteva covoare mari cu iarbă (perii imense de plastic verde), Frankenstein scoate capul din sicriul său (fundul coşciugului e fals), pe un lac cu valuri artificiale se dezlănţuie o bătălie navală, cu

torpile false explodînd și aruncînd stropii pînă la noi, în sfîrșit, pe acoperișul unui hotel are loc o luptă între doi „stuntmeni" (cascadori) și — în momentul culminant — cînd unul trage cu pistolul, celălalt face un salt mortal pe pietrișul aleii. Trenulețul oprește apoi lîngă o arenă înconjurată cu cabine ca de șstrand, ca să arate cum sînt „antrenate animalele-actori". Un moșneag apare ca la comandă dintr-una din cabine, cu un cîine de zgardă, și, chemînd pe unul din spectatori în ajutor, îl invită pe Bill — „protagonist în douăzeci și șapte de filme" — să transmită diferite mesaje invitatului. Mai departe, la una din opriri este pus cu mare aplomb în evidență un ecran pe care oricine se poate zări pe sine însuși. Principiul televiziunii interne, prezentă dealtfel în toate marile întreprinderi și magazine. Deasupra se poate însă citi o inscripție cu litere de o șchioapă : „Poți deveni tu însuți star de cinema". La fiecare haltă excursioniștii se împrăștie ca la comandă printre decorurile de carton, scot capul pe geamurile caselor, se cațără în copacii de nylon, se lasă fotografiați și fotografiază pe alții. Viața învie pentru o clipă, cu ei pe post de nemuritori, iar filmul, care de atîtea ori a fotografiat-o, se lasă și el imortalizat pentru albumele lor. Se produce astfel încă un tîrg între această artă cam nesățioasă și credulii ei spectatori. Casele se aprind, torentele inundă, pistoalele trag, morții învie — mecanismele își fac datoria din sfert în sfert de oră pentru a da celui ce a plătit 4,25 dolari emoțiile clipei de acum și amintirile de la bătrînețe.

Treptat toată lumea s-a convins că fațadele sînt goale, sprijinite pe schele impudice, că ferestrele dau în neant, că odăile n-au tavan, că sîngele e tehnic și gloanțele sînt oarbe. Dar toată lumea se miră fericită că „Universal City" („multimilionarul centru de distracții", cum îl anunță pliantele) cîștigă un milion pe an numai din turism, din această pseudolume lustruită de fulgerarea a milioane de blitz-uri.

DEMITIZĂM, DEMITIZĂM...

Coborîm pe serpentine strînse în Hollywood, orașul intrat în mitologiile contemporane sub titlul pretențios, dar justificat, de capitală mondială a cinematografului. Ne așteptam la pitoresc, romantism și „glamour", celebrul epitet american adresat lucrurilor fermecătoare și excitante. Dar la prima vedere totul e cenușiu, dezordonat, fără viață. Casele nu sînt mai atrăgătoare decît cele din centrul Los Angeles-ului (Hollywood este abia o suburbie a sa, cu 200.000 locuitori), zgîrie-norii prizăriți printre ele dau o impresie de hazard urbanistic, străzile sînt absolut lipsite de oameni. Toată istoria activă a filmului s-a consumat la margine, în studiourile existente încă sau transformate între timp în magazii, ateliere de reparat mașini, locuințe pentru indieni... Toată istoria lui publică : pe bulevardul lung de cîțiva kilometri, de o lățime impresionantă chiar pentru dimensiunile străzii americane — „Hollywood Boulevard" — unde se înșiră una după alta cafenelele, barurile, farmaciile frecventate de clasici, unde bătrîne și adolescente persuasive te acostează cerîndu-ți să cumperi harta cu locuințele vedetelor de azi, unde asfaltul este incizat din doi în doi metri cu stele portocalii în interiorul cărora sînt înscrise numele cîtorva sute de cineaști. Aici se află faimosul cinematograf „Chinese Theater", în jurul căruia s-au țesut legende prin faptul că, de la inaugurarea

sa, în 1927, și pînă azi nenumărate vedete și-au lăsat semnătura, amprenta palmei sau a pantofului în betonul piațetei care-l desparte de stradă. Tot aici dăinuiesc cîteva localuri, străjuite de copaci exotici și de polițiști înarmați, în care diferiți actori și-au investit averea, producîndu-se pe scenele lor. Dintre multele care au dat faliment, dintre puținele care au rezistat, barul „Dino", proprietatea lui Dean Martin, poartă pe fațadă caricatura în neon a italianului zîmbitor. Localurile acestea, joase și plate, totdeauna pline, nu arareori bîntuite de scandaluri, mai amintesc viața Hollywood-ului de altădată. Ele sînt situate, dealtfel, pe mica porțiune a orașului unde piciorul omenesc mai calcă pămîntul. Restul s-a transformat într-un deșert al mașinilor, la volanul și după geamurile fumurii ale cărora puțini mai recunosc figurile actorilor preferați.

Viața particulară, plină de secrete și mondenitate, a Hollywood-ului se desfășoară însă sus, în dealurile împădurite cu molifți din Vest. Beverly Hills, Bel Air, Brentwood sînt cartiere aristocratice, de o frumusețe ireală, urcînd spre lumea ozonului pe ulucul drept și povîrnit al cîtorva străzi. Ajunsă în fața unei porți masive (pietonii sînt aici literalmente dubioși și pot fi reținuți de poliția privată) mașina vizitatorului urcă pe bucle largi de asfalt care se împletesc în jurul vilelor și bungalow-urilor, năpădite dintr-odată de sicomori și palmieri, trandafiri și peluze, arteziene și terenuri de golf. Fiecare locuință arată altfel, pentru că snobismul nu i-a permis nimănui să clădească aidoma vecinului. Dar — în ciuda babiloniei stilistice — ele alcătuiesc împreună o unitate arhitectonică prin dorința lor de a epata, de a fi originale. Toate ferestrele sînt strînse sau oblonite (s-a făcut seară și de undeva țîrîie greierii, uitați aproape de cînd am plecat din Middle West) și, ca și studiourile unde filmează, rezidențele princiare ale acestor privilegiați par moarte, lipsind parcă doar niște lacăte uriașe, de poveste, care să atîrne pe ușile ferecate. Ca și Los Angeles-ul — cetatea-mamă —, aceste colțuri de lume par pustii, dezertate de la misiunea pe care și-o luaseră la începuturile colonizării lor, apucate pe făgașul altui destin.

Hollywood-ul era o comună de patru mii de locuitori în 1908, anul cînd primii cineaști s-au stabilit aici. A fost o întîmplare că în treisprezece ani populația sa a crescut la o sută de mii de suflete ? Nu. Același cer senin și același aer blînd i-au atras aici pe oamenii Estului civilizat. Cei mai mulți aveau însă un motiv încă și mai puternic : campania pe care Thomas Edison, genialul dar neiertătorul inventator, o ducea împotriva acelora care — pretindea el — îi foloseau principiul „kinetoscop"-ului, descoperit în 1893. De teama proceselor, producătorii și regizorii (se putea, oare, vorbi de așa ceva ?) se refugiau aici, în apropierea frontierei, gata să fugă la primul semnal de alarmă în Mexic. Comuna cu climă imperturbabilă a devenit curînd un refugiu și pentru cei ce, în asprimea iernilor de pe coasta Atlanticului, își vedeau turnările întrerupte de nori și de viscol, pentru lungi perioade de timp. Acum un film se putea produce în maximum o zi și cele cîteva companii pioniere reușeau să termine, în numai cîteva luni, zeci și chiar sute. În decurs de cîțiva ani toată producția americană se mutase aici. Au urmat lungile certuri în care bunii asociați se despărțeau furioși, și furtunoasele fuzionări în care dușmanii cei mai răi se împăcau peste noapte, unindu-și întreprinderile. Peste cinci ani apăreau primele mari companii — străbune ale firmelor multimilionare de azi — și odată cu ele se trecea de la producția artizanală, întîmplătoare, la industria înfloritoare și atotputernică a filmului. Dar răul abia acum începea. În numai două decenii, arta cea mai tînără și candidă a omenirii, fugită aici să-și caute independența, se pomenea servitoarea bine plătită a tehnicii și investițiilor, a gustului unui public capricios și învățat să fie mereu comod. Produsul : o conservă de bună dispoziție, căreia i se cerea să distreze numai o dată — dar bine ! — pe omul necunoscut care cumpără un bilet și care astfel se transformă, din umbră, în acționar. Filmul devenea o bandă rulantă respingînd din apropierea ei pe toți cei ce întîrziau într-un gest mai artistic.

Atunci au început să sosească în cetatea vinovată aventurierii. Aici, între zidurile cartierelor rezidențiale, pe nisipurile luxoasei plaje-ghetou de la Malibu sau în cabaretele niciodată închise de pe bulevardul cel mare, foști muritori de foame învățau într-un termen record să aspire

la nemurire. De aici — maximă reclamă — au pornit curînd spre lume, transmise de o presă dornică doar de ştiri negative, clamoroasele legende ale vedetelor, care au obişnuit pe anonimul din stal să pretindă artistului spectacole nu numai pe ecran, ci şi în viaţa particulară.

Pentru milioane de spectatori, Hollywood-ul e un vis aurit. Pentru aceiaşi oameni — mai ales pentru cei din America — filmul nu preţuieşte, cu toată buna lor credinţă, mai mult decît un spectacol de circ sau de music hall. O coincidenţă care se transmite şi în aspectul oraşului în care am revenit din paradisurile lui artificiale... Sîntem iarăşi pe bulevardul cel mare, bulevardul fără pietoni şi statui, dar vuind de larma restaurantelor şi sclipind în fulgerele reclamelor. Să fie, oare, numai oraşul oamenilor fericiţi ? Ne amintim, în această ordine de idei, de Griffith şi Stroheim, care-şi vor fi plimbat paşii pe aici, purtîndu-şi amarul de cîte ori îşi vedeau batjocorite de cenzori obtuzi cele mai dragi opere ale vieţii lor. Le căutăm răbdători numele între steluţele portocalii care se înşiră de-a lungul trotuarelor.

Sînt. Iar fumul „steak"-urilor delicioase puse la grătar în localul de peste drum se înalţă direct spre cer, ca un simbol al jertfei primite...

ŢARA VACANŢELOR

Ieri, un vizitator l-a întrebat pe ghidul de la Universal City, cu candoarea caracteristică vizitatorilor acestor aşezăminte : „Dar zgîrie-nori nu aveţi ?" Spera cu toată sinceritatea să poată vedea răsărind de după un colţ silueta unui alt „Empire State Building", de carton presat. Dar muzeele acestea sînt rezervate exclusiv lucrurilor inexistente sau irealizabile. Sînt decorul poveştilor pentru copiii de doisprezece ani, pe care oamenii aceştia mari le gustă cu nu mai puţin nesaţ.

Regiunea Los Angeles-ului este plină de astfel de cetăţi, în care filmul îşi caută îndărătnic sufletele moarte, nereuşind să arate decît spuza unei existenţe consumate febril. Începînd de departe, de la San Simeon, unde în vecinătatea unei misiuni spaniole magnatul de presă Randolph Hearst a deschis publicului uriaşul său castel cu 123 camere — închinat pe vremuri dragostei sale pentru actriţa Marion Davies —, panorama „entertainment"-ului este continuă. Aici, în extremitatea nordică a oraşului îşi dezvăluie secretele de fabricaţie două din studiourile de televiziune — NBC şi CBC. La Long Beach, pe malul oceanului, poate fi vizitat un alt sanctuar al artei a şaptea, transatlanticul „Queen Mary", devenit al cinematografului datorită numeroaselor filme turnate la bordul său. Cîteva muzee de ceară din Hollywood şi din jur împreunează într-o

vieţuire idilică manechine de actori şi regizori din toate generaţiile cinematografului. Un alt muzeu, în centru, expune automobilele fostelor stele de cinema. Iar în Sudul Los Angeles-ului, în plin cîmp, apare o „aşezare-fantomă" („Knott's Berry Farm"), compusă dintr-o machetă a istoricei „Săli a Independenţei", dintr-un „sat mexican de frontieră" şi o „tabără de ţigani europeni" (!), dintr-un trenuleţ antic şi o diligenţă pe care din sfert în sfert de oră o atacă banditii invitînd pe pasageri să ia masa, bineînţeles, la restaurantele învecinate care „pregătesc cele mai delicioase fripturi de pui de pe continent" etc... !

Lumea Nouă nu are trecut, n-a avut regi şi ev mediu, şi atunci toată această industrie a „excitement"-ului, a spectaculosului se străduieşte să reconstituie atîta cît a fost sau este de dorit să fi fost, restul fiind completat cu o imaginaţie debordantă, transformîndu-se adesea în desfrîu vizual, în superlativ al kitsch-ului. Cele mai naive idei sînt puse în scenă cu o virtuozitate tehnică dusă la perfecţiune. În această privinţă recordul îl deţine cetatea fabuloasă a Disneyland-ului, al cărei simbol a devenit castelul medieval cu turnuri şi metereze, întîmpinîndu-te provocator la intrare.

Nu există vizitator al Los Angeles-ului care să nu meargă la Disneyland. Sau, mai exact, nimeni nu vine la Los Angeles fără intenţia de a vizita Disneyland-ul. Construită în 1955 de regizorul Walt Disney, această „ţară a vacanţelor" nu s-a mulţumit să rămînă locul de întîlnire a copiilor cu eroii poveştilor animate, ci s-a voit — şi a şi reuşit să devină — un gigantic imperiu de nylon şi carton, a cărui singură trăsătură comună este imaginaţia. Fără să reprezinte mai mult decît o experienţă de amuzament, milioanele de excursionişti îl vizitează ca pe un monument naţional. Aşa cum nimeni nu concepe să nu treacă pe la Grand Canyon, acel sanctuar al miracolelor naturii, nimeni nu concepe să nu vadă măcar o dată în viaţă lumea aceasta artificială, care — deşi mai are o replică fidelă la Orlando, în Florida — se autointitulează „cel mai fericit loc de pe pămînt".

Încă de la intrare, te întîmpină o animaţie de bîlci gigantic. Strigătele de admiraţie şi oroare ale vizitatorilor, fluierele copiilor şi impiegaţilor de mişcare, zumzetul

încrucişat al megafoanelor, ritmul depărtat al tobelor unei fanfare, răgetul unui leu şi croncănitul unor păsări de junglă se învălmăşesc fără noimă. O clipă eşti nedumerit. Apoi trebuie să alegi din nenumăratele posibilităţi, rupînd pentru fiecare loc pe care îl vezi cîte un bon din biletul masiv cumpărat la intrare. Iar dacă vrei să epuizezi toată lista atracţiilor sau să revii cumva în vreun punct, cumpărarea unui nou bilet se impune, pentru că totul e organizat pe bandă rulantă — o bandă ale cărei vehicule grăbesc sau încetinesc viteza proporţional cu numărul vizitatorilor de la coadă. Trenuleţul Santa Fe, cu locomotiva lui de jucărie, te poartă întîi în jurul minunilor, arătînd din fiecare exact atît cît să aţîţe curiozitatea. Abia coborît, te repezi la bărcile care te duc în lumea subterană. Un munte artificial este sfîrtecat de meandrele unei peşteri ale cărei cursuri grăbite de apă te cufundă treptat în bezna cea mai profundă. Cînd să admiri jocul de lumini ale unor reflectoare, din hrubele verzui îşi fac apariţia sute de manechine îmbrăcate în costume naţionale, ţopăind în ritmurile diferitelor dansuri ale planetei. Mai departe, în castelul cu fantome, întunericul conservă surprize mai sinistre. Din catacombe înşirate pe traseu ţîşnesc schelete costumate grotesc şi cranii înfiorătoare, dănţuind ca nişte spiriduşi, însoţite de ţipete care nu mai ştii dacă sînt ale păsărilor funebre, ivite în lumina fulgerelor, sau ale spectatorilor îngroziţi. Insula piraţilor, plasată mai concret, în fabuloasa deltă a fluviului Mississippi, te transportă în lumea devenită romantică a „buccaneer"-ilor legaţi la un ochi, cu craniul şi cele două tibii de rigoare încrucişate pe capelă. Bineînţeles, alături te aşteaptă vasul cu pînze care, tot contra cost, te va învîrti prin lumea mărginită de taverne spaniole, cu dansatoare înfoiate în fuste şi trîntite lasciv peste mese, în postura unor Carmen autohtone. Dacă vrei, poţi să mergi şi în Insula Paştelui, unde isonul megafoanelor ce şoptesc valsuri vieneze şi barcarole de Offenbach (!) este ţinut de un conclav de papagali din ţestele de plastic ale cărora benzi de magnetofon repetă conştiincios formule de salut, glume îndoielnice, în diferite limbi ale pămîntului. Dimpotrivă, dacă ai optat pentru o călătorie în junglă, eşti îmbarcat pe o şalupă care te va purta pe un fluviu (!), printre animale sălbatice

(de astă dată adevărate), rolurile inversîndu-se față de clasicele grădini zoologice : tu fiind captivul, iar ele — gorilele, șacalii, vulturii, girafele, zebrele, rinocerii, elefanții și leii — zbenguindu-se în libertate și asaltîndu-te din toate părțile. Ce-i drept, nu se putea ca în acest decor prea natural („native", se specifică oriunde bate aici o inimă adevărat) să nu apară și casa africană a lui Albert Schweitzer, și vîrful Kilimandjaro, și un vînător care oferă fiecărui excursionist două capete omenești de cauciuc. Și, pentru a reveni cu conștiința împăcată în civilizație, îți se arată în apropiere și o „lume a viitorului" : o stație cosmică în interiorul căreia, la pupitrele de comandă, manechine de ceară imită cu diligență de robot gesturile omenești, întinzînd mîna, apăsînd pe butoane, ridicînd o paletă...

Și aici — dar mai fățiș și mai primitiv ca la Universal City — diferite figuri și decoruri ale filmului sînt folosite ca momeală pentru îndrăgostiții artei a șaptea. O stradă întreagă imită stilul colonial, machete de actori și de tipuri din Vest sînt presărate pe margine îmbiind trecătorii să se fotografieze cu ele, iar o fanfară („native" !) dirijată de însuși Mickey Mouse și urmată de alte personaje de desen animat, trece periodic intonînd muzică din filme.

Într-un pliant-reclamă de la Disneyland găsești specificate cele mai neașteptate detalii, menite să smulgă din casă chiar și pe cei mai comozi sau neajutorați vizitatori. Se închiriază aparate de fotografiat și camere de filmat, cărucioare pentru infirmi și pentru copii, există benzinărie și bancă, depozit de obiecte și birou pentru copii găsiți, „rest room"-uri și bazare de amintiri, scene de french-cancan și prestidigitație, covrigi și înghețată, o cafenea à la New Orleans și o cosmetică à la Hollywood, odăi pentru lăsarea în custodie a copiilor și animalelor... Totul, absolut totul este prevăzut pentru ca milioanele de trecători prin „țara vacanțelor", „țara fanteziei" și „țara filmului" — cum își spune rînd pe rînd, cu toată convingerea, întreprinderea lui Disney — să petreacă aici în voia inimii. Și totul pare într-adevăr ca-n cea mai bună dintre lumi... Lipsește numai spiritul, acea scînteie care transformă materia monstruoasă în trup fremătînd de grație, care poate îmblînzi oroarea și justifica stîngăcia.

Ca de atîtea ori, tehnica și-a spus cuvîntul prea convinsă de atotputernicia ei pentru ca să conceapă că mai poate avea nevoie de ajutorul bunului-gust. Iar lumea aceasta de carton pe care, frustrați de trecut și istorie, proiectanții o împing în viitor și în „science-fiction" ne face ca, în mijlocul hohotelor de rîs și exclamațiilor satisfăcute ale celor ce se îndreaptă spre ieșire, să ne simțim ochii aburiți de compasiune. Naivitatea este sublimă atîta timp cît nu cade în capcana propriei ignoranțe...

„THE FAVORIT STARS !"

Filmul hollywoodian își întreține popularitatea prin numeroasele sale sărbători — ceremonii alambicate care fac pe spectatorii din stradă să aibă sentimentul că li s-a dat permisiunea să privească prin gaura cheii în încăperea unde se oficiază miracolele. Cea mai importantă este distribuirea premiului Oscar, distincție frivolă care în ochii fanilor înverșunați — dar vai, și în aceia ai oamenilor cu nervi de oțel care i-au sedus — valorează cel puțin cît Nobelul acordat unui scriitor sau unui savant... După ce, în urmă cu cîteva săptămîni, Academia Americană de Film a stabilit titlurile și realizatorii care pot candida (chiar și această candidatură constituie o mare onoare !), după ce în cinematografele din mai multe orașe filmele au rulat, spectatorii și criticii invitați și-au spus cuvîntul, iar computerele au calculat opțiunile, iată-ne în fața pavilionului „Dorothy Chandler" unde în această seară vor fi comunicate rezultatele rămase secrete.

O uriașă tribună de bare metalice a fost instalată în fața sălii și pe scările ei de scîndură ordinară au început să urce primii spectatori. Nu ne este prea clar ce ar urma să se întîmple aici, în stradă, și îl întrebăm pe un băiat roșcat, pistruiat, cu figură clasică de elev premiant, care tocmai se cocoțase în vîrf. Ce așteaptă, oare ? Tînărul ne privește o clipă nedumerit, apoi după ce se convinge că nu

ne batem joc se fistichește și răspunde roșind prin cîteva silabe care îi măsoară parcă jena : „The favorit stars !"

„Vedetele preferate"... Ele urmează să vină, să treacă prin fața miilor de ochi așezați la pîndă, topite de emoție sau invidie, candidate sau contracandidate, sigure sau mai puțin sigure de victoria lor în această competiție a consacrării. Și — desigur — nu numai ele, ci și rudele, prietenii, rivalii, adversarii, croitorii și machiorii, recuziterii și șoferii, grădinarii și portarii... Toată lumea Hollywoodului va coborî din turnurile ei de petrecere, din umbra răcoroasă a parcurilor rezidențiale, urmată de trena celor ce trăiesc de pe urma ei și care în același timp îi întrețin strălucirea. Nimeni nu va scăpa prilejul să se afișeze azi, cînd se știe cu cîtă ușurință se coc numele și se pîrguiesc carierele la lumina reflectoarelor unor astfel de ceremonii. Iată motivul pentru care tînărul pistruiat s-a așezat în tribună sub soarele arzător, cu cinci ore înaintea începerii ceremoniei, sigur că niciodată nu va avea — la rîndu-i — un prilej mai bun să inventarieze galeria figurilor sacre...

Stimulați de curiozitatea lui, revenim din cînd în cînd și — în momentul ultim — ne ocupăm un loc în tribuna înțesată acum de oameni. Mai sînt două ore pînă la începerea festivității, dar jos, în bulevardul larg, s-au și produs unele schimbări. Trotuarul este acum străjuit de zeci de valeți în jiletci stacojii, iar drumul între trotuar și pavilionul „Chandler" a fost delimitat cu frînghii în două poteci. Lîngă una din acestea au fost așezate camerele și lămpile televiziunii, iar într-un scaun cocoțat pe un podium, în tribună, a apărut în ovațiile mulțimii Army Archer, faimos comentator al uneia din rețelele de televiziune. După ce-și instalează hîrtiile în turnul de observație urcă, făcîndu-și loc anevoie printre rîndurile ticsite ale plebeilor. Ca de obicei, la întîlnirea turmelor cu păstorul, începe să pună întrebări : „Cîți sîntem din Statele Unite ? Din California ? Din New York ? Din Canada ? Din Europa ?" Fanii răspund în cor, cu multă seriozitate, la fiecare întrebare, ridică mîinile școlărește, se îmbulzesc să apuce ei primii cuvîntul, să fie ei primii filmați. Între timp încep să apară pe trotuar primii invitați. Va-

leții stacojii le deschid portierele mașinilor cu mare solemnitate, însă ei o apucă pe cărarea anonimilor și numai cînd Army face un semn oficialilor, aceștia îi poftesc cu destulă duritate să treacă pe dincolo. În scurt timp, operația devine defilare în toată legea. Prin fața tribunei se perindă, ca pe o promenadă simandicoasă, întreaga sală : oameni în costume de seară, cărora soarele nemilos le compune figuri livide și mișcări de fluturi nocturni stînjeniți de lumină. Bătrîni în fracuri marțiale, tineri papițoi cu plastroane mov creponate, dame între două vîrste călcînd lălîi și împleticindu-se în fustele largi și incomode, fete tinere și flegmatice care privesc inert tribuna în timp ce soarele le desenează formele inconștiente ale trupului prin mătăsurile transparente. Întîi sînt oameni fără nume, apoi din ce în ce mai cunoscuți. Pe unii, plebea din tribună îi privește în tăcere, pe alții îi aplaudă, pe alții îi fluieră în batjocură, pe alții îi huiduie de-a dreptul, pe alții, puțini, îi ovaționează. Două lumi stau acum față în față. Galeria vrea să-i vadă pe cei de la Beverly Hills și, dacă se poate, să-i judece pentru tot ce au făcut, să-i tragă la răspundere prin sfidare sau prin delirul aplauzelor. Cei de jos, aruncați de pe pînza glorioasă în arena de circenses, alcătuiesc tot mai evident (umilința situației îi face să semene între ei) o sectă, un trib curios, neobișnuit, solidar prin mers, prin mișcări, prin moravuri și interese. Aplauzele și huiduielile publicului înfierbîntat îi transformă brusc din interpreți ai vieții în inculpați ai ei, care parcă s-ar perinda pe la picioarele judecătorilor cerîndu-le clemență.

Spre sfîrșit, își fac apariția celebritățile. Crainicul le roagă să urce pînă la el spre a le lua mici interviuri. Unii din cei chemați o fac cu plăcere evidentă, alții refuză țîfnos. În pauzele dintre doi parteneri, Army aține tribunele ca pe un foc. „Pe cine ați mai vrea ? Pe Marlon Brando ? Pe Paul Newman ?“ La fiecare nume izbucnesc urlete isterice de fericire. Și iată-l pe Cutare și pe Cutare în carne și oase. Cu cît e mai celebru sosește mai tîrziu. Întîi producătorii, starletele, scenografii, cascadorii. Apoi regizorii, lăsînd cei mai mulți în urmă tăceri nedumerite. Nimeni nu e interesat aici de autori, ci de uneltele lor, de actorii talentați în a trăi placid în fața camerei.

John Huston, George Cukor, William Friedkin urcă totuși pe podium, cu fiicele, soțiile, copiii care-i însoțesc. Dau răspunsuri scurte și convenționale care plac mulțimii. Iată-l în tăcere — necunoscut de tînăra generație și părăsit de a sa — pe Groucho Marx, singurul supraviețuitor al cuartetului celebru, cu mustața albită și ceafa tunsă ca în alt veac, luptînd cu fiecare pas pe care-l are de făcut, susținut la braț de o tînără fermecătoare. Iată-i pe David Niven (gentleman), pe Marcel Marceau (necunoscut), pe Charles Bronson (aplaudat, dar plin de nazuri), pe Shirley Mc Laine (ostentativ modestă), pe Jack Lemmon (emoționat), pe Al Pacino (băiat bun), pe diferiți cîntăreți de muzică pop (evasinecunoscuți, dar aplaudați din inerție), pe Eddie Williams (o steluță de mîna a treia, rătăcită insolent printre cei mari). Aceasta din urmă, escortată de un tînăr efeb și de un cîine gigant, își aruncă — la cererea batjocoritoare a publicului — mantoul de leopard de pe umeri și rămîne îmbrăcată într-un sumar costum de baie. Îl agresionează pe Army Archer în chiar birlogul său, obligîndu-l s-o întrebe cîteva vorbe și sărutîndu-l apăsat. Pe obrajii comentatorului rămîn două uriașe lipitori purpurii și trebuie să apară salvator Paul Newman (ovaționat frenetic de mulțime) pentru ca în cursul interviului să i le șteargă cu batista, aproape pe nesimțite, în văzul tuturor.

Acum se apropie minutul adevărului și rîul invitaților aproape că a contenit. Ne refugiem la un televizor și, pînă cînd ajungem, manifestația din pavilionul suspenseului a și început. Se anunță întîi premiile la scenarii, scenografie, costume, muzică, dirijat, operatorie, apoi — în crescendo — cele pentru rolurile secundare, principale și, în sfîrșit, marele Oscar pentru filmul cel mai bun al anului. Ceremonia, care durează peste trei ore, este lungită — și prin asta făcută palpitantă — cu interminabile fragmente din opera prezentă și anterioară a învingătorului. Înainte de a se anunța următorul premiu, aparatul urmărește cu sadism fețele candidaților, notează emoția, ura, încrîncenarea, disperarea care le macină. Un muzician care ia, în decurs de cîteva minute, trei premii aproape că leșină la al doilea și trebuie să fie bine sprijinit la ultimul. Joan Woodward scrîșnește din dinți cînd premiul de interpretare feminină este atribuit englezoaicei

Glenda Jackson, atît de dezinteresată de el că nici nu a trecut oceanul pentru festivitate. Jack Lemmon dovedește încă o dată cît de sentimentali sînt oamenii rîsului : cînd i se înmînează premiul pentru interpretare masculină izbucnește într-un plîns de tragedian, dar apoi se repliază citind un discurs pe care pretinde că l-a compus în 1959, data cînd începuse să creadă că merită să i se atribuie Oscarul. Fiecare anunț al următorului premiu este însoțit de o ștafetă, de un ritual al secretului. De obicei apare un personaj bărbat care anunță un personaj femeie. Aceasta poartă în mînă un plic, îl flutură în aer să se vadă că e lipit și sigilat, îl desface cu gesturi măsurate și, în sfîrșit, citește numele cîștigătorului. John Huston își face datoria prezentînd-o pe Katharine Hepburn. Se împleticește în fraze, se repetă și-și lungește speech-ul atît de mult că, la apariția comedienei, lumea se ridică de bucurie și venerație, ca în fața unei profesoare. Nu același lucru se întîmplă Elizabethei Taylor. În schimb se produce altceva. În momentul cînd e gata să rupă sigiliile plicului cu marele premiu, prin fața ei trece năluca unui streaker. Un bărbat gol care, arestat imediat în culise, dar eliberat tot atît de repede, mărturisește sincer că e agent de publicitate și că n-a urmărit altceva decît să devină celebru. Am crezut un moment că, fără să-și dea seama, statuia nudă a corpului său a măsurat și umilit deșertăciunea fluviului de haine și parfumuri sofisticate care de șase ore nu făcea decît să paralizeze atenția și gîndirea unei țări întregi. Dar arcul semeț al pavilionului nu s-a prăbușit, în stal s-au auzit doar cîteva chicoteli ușoare, de surpriză, iar imperturbabila Liz a anunțat marele premiu, cu cele cîteva spirale de lanțuri zornăindu-i la gît, cu fustele-i largi și înfoiate foșnind de orgoliu...

Ziua a 107-a :

NAVETIȘTII PĂCATULUI

Reintrăm în Nevada — de la Vest la Est — prin deșertul Mojave, care și el seamănă cu o prelungire a studiourilor de carton din Los Angeles, într-atît amintește decorul tradițional al westernurilor. În stînga și în dreapta regăsim la lumina farurilor binecunoscutul decor galben, nisipul infinit, bolovanii risipiți în neștire, puful alb al scaieților, iar în fundal, pe axa șoselei, un uluc larg de dealuri joase și abrupte în care ne înfundăm, milă după milă. Deasupra, ca și cum privirea ar depăși o cortină și ar da de suflul rece al nopții, se arată un cer albastru-negru, ciuruit de stele artificiale, livrești, de zodiac.

Am părăsit Los Angeles cu ultima cursă a zilei, lăsînd să se scurgă cele opt-zece autobuze exprese care pleacă spre Las Vegas începînd cu ora ieșirii din servicii și pînă la aceea a căderii întunericului. Autobuze ciudate, pline cu navetiștii păcatului, interesați să prindă orele de vîrf ale uzinei de „entertainment" : bărbați zgomotoși și simpliști, aruncați de viață în vreun birou umil, care-și caută într-o noapte compensația înfrîngerii ; fete decepționate, cu surîsul artificial și obosit, pentru care Las Vegas este ultima șansă spre țelul unei cariere aurite, după ce Hollywoodul le-a lăsat s-o aștepte zadarnic în uniforme de figurante, de garderobiere sau chelnerițe.

Autobuzul de noapte este mai liniştit, reuşim să dormim tot timpul şi ne trezim exact la intrarea în capitala viciului. Penultima staţie se numeşte „Strip Stop" : patru domnişoare întîrziate, cu peruci şocante şi cu o anume solidaritate de breaslă în tot ce fac, s-au dat jos aici, în cartierul mărginaş care seamănă cu un fel de anexă-dormitor pentru personalul staţiunii. Pînă în centru vom parcurge o magistrală largă, scăldată încă în neon, acum cînd ziua mijeşte cenuşie şi tulbure ; de o parte şi de alta — legate unele de altele ca mărgelele pe o aţă — zeci de cazinouri, interioare răvăşite, ospătari numărînd cîştigul, portari ieşiţi la aer cu mîinile la spate, ultimi jucători trăgînd manetele aparatelor ca nişte şcolari rămaşi corigenţi... Hotelurile-turn sînt cufundate în somn, rar cîte o fereastră luminează palid. O clădire scundă şi înzorzonată ca un pavilion de vînătoare are uşile larg deschise ; neonul îi dă un aer activ, de întreprindere comercială, colorînd în albastru o cruce şi în verde următoarea inscripţie : „Capela nunţilor — deschisă fără întrerupere". Aici se pecetluiesc destine hotărîte în cîte o noapte, după ce bineînţeles protagoniştii vor fi trecut pe la tribunalul expeditiv care desface căsătoriile în cîteva ore. Din cînd în cînd, în întinderea de asfalt şi neon îşi face loc cîte un maidan, contrastînd puternic cu luxul exorbitant al reclamelor. Are înfăţişarea exactă a deşertului, ca şi cum acesta ar pătrunde peste tot pe unde i se permite, ca un lichid. Ciulinii lui au năpădit chiar scuarurile din mijlocul drumului — dacă nu au fost chiar cultivaţi acolo, ca nişte plante naţionale...

Autogara este un amestec de lux şi promiscuitate. Domni eşuaţi, cu reverele mototolite, cu nasturii cămăşii uitaţi deschişi sub cravată, fete în rochii extravagante, cu gene lungi, false, cu inele gigantice pe mîinile transparente, persoane bizare şi detracate, vagabonzi întinşi calm prin colţuri, părînd cei mai acasă dintre toţi... Mai mult, la „rest room" doi băieţi s-au închis în toalete şi dorm de-a curmezişul cabinelor — li se văd numai picioarele. Cu numai zece cenţi, se vor putea lăuda că au dormit în oraşul luxului...

Nu trece însă o jumătate de oră (timpul în care m-am bărbierit şi am închis bagajele în casetele de păstrare), şi viaţa şi-a reluat din plin intensitatea : cazinourile au înviat, zgomotul aparatelor iese în aerul răcoros ca ţăcănitul linotipelor dintr-o mare tipografie. O stradă întreagă, compusă din case cu aspect paşnic şi cinstit, poartă firme de genul acesta : „Atelier de masaj", „sauna", „vibrator" „studio", iar patroane corpolente au ieşit să momească trecătorii din balcoanele de fier forjat. Ziarul de reclame al oraşului, „Panorama", proaspăt scos din rotativă, critică pe ambasadorul Norvegiei care a luat apărarea vînătorilor într-o campanie dusă împotriva uciderii puilor de focă, dar explică, într-un grupaj de desene, diferitele tipuri de masaj : francez, englez, suedez ş.a.m.d. Editorialul motivează — celor ce nu ştiu — că „legile locale permit să te întîlneşti inopinant cu tinere, vibrante doamne", iar mai jos sînt date chiar cîteva adrese, însoţite de fotografiile gazdelor.

La parterul acestor instituţii (în care se urcă pe scări furişate, cu uşi aproape invizibile) magazine neaşteptate îşi duc activitatea cu aerul cel mai natural şi înţelegător din lume : băcănii şi galanterii, librării şi brutării cu pîinea proaspăt scoasă din cuptor. Puţin mai încolo e liceul oraşului.

Străbatem de cîteva ori străzile piezişe, controlînd mereu cu ochii orologiul din turnul unui hotel. Peste două ore avem autobuzul de legătură. Mercurul din termometrul alăturat urcă văzînd cu ochii. La ora 7 erau 80°, acum, la 8 şi un sfert, sînt 91. Se anunţă o zi fierbinte. Sirenele poliţiei şi salvării strigă fără încetare de undeva. În depărtare, prin unghiul întîmplător deschis al unei străzi, privirea ne alunecă spre marginea oraşului, unde deşertul zace inert ca o apă galbenă, satisfăcută.

Nu mai avem ce face ; căutăm un parc şi — negăsind — ne întindem cu faţa spre cer pe peluza din faţa unei grădiniţe de copii. În stînga şi în dreapta sîntem păziţi de atotputernicii ciulini.

Ziua a 108-a :

PLANETA PLUTO

Ca să ajungi la Marele Canion ai de ales. La poalele rezervației naționale sînt două localități care, ca niște adevărate triaje, reglează circulația turistică : Williams și Flagstaff. Practic nu există nici o deosebire între cele două variante : este ca și cum ai urca pe una sau pe alta din laturile unui triunghi isoscel. Ne hotărîm la întîmplare pentru Flagstaff pentru că numele sună mai puțin banal și pentru că în observatorul astronomic de aici a fost descoperită în 1930 misterioasa planetă Pluto.

La Kingman, în mijlocul deșertului, am schimbat autobuzul după ce — tot drumul — nu întîlnisem decît șesul infinit, galben, cu bolovani, cîteva așezări de barăci, cu un fel de cazinou sordid între ele, cu doi-trei copaci, ca o mare favoare, și cu o fișie de teren arat unde se cultivă cîteva plante de primă necesitate. Kingman însuși nu e decît o oază : o spetează de străzi, case cu acoperișuri plate, de stepă, perdele de mărgea la uși, filtre de aer condiționat, apa scoasă de la mari adîncimi și o cataramă de asfalt pusă în nisipul fierbinte, roșu ca zgura. După totalul atîtor zeci de ore de pustie te obsedează impresia că tot continentul locuit de oameni nu e decît o coajă în interiorul căreia nisipul curge zadarnic și paralel cu viața, ca într-o clepsidră. Dar iată pe șosea o întîmplare. Un „Greyhound" defect zace la marginea șoselei ;

pesemne are și instalația de climatizare scoasă din uz, căci pasagerii stau tupilați dedesubt, în umbra anemică a vehicolului, pentru a nu fi uciși de soarele torid.

Și, în sfîrșit, în monotonia descurajatoare apar urmele unei căi ferate în construcție, o șosea nouă-nouță urcînd în serpentine, sprijinită pe o țesătură extraordinară de schelării fragile, metalice, iar după o cotitură un baraj alb și un lac de acumulare. „Hoover Dam" este cel mai mare baraj din Statele Unite. În fața birourilor — un parcaj de mașini, o statuie plină de optimism reprezentînd o femeie și un bărbat (cu mîinile, prinse de la încheietură, ridicate spre cer) și drapelul cu stele și dungi fluturînd în vînt. Drapelul l-am văzut înălțat pe toate micile așezări din deșert, ca și cum ar fi fost vorba de niște expediții. Dar aici este frontiera invizibilă între Nevada și Arizona, pentru că — iată — pe un ceas (arătînd dealtfel aceeași oră pe ambele părți) sînt trecute numele celor două state.

Peisajul s-a schimbat de cum am intrat în Arizona, căci în deșert au apărut cactuși, unii din ei cu flori mari și roșii, ceea ce ni se pare deodată o înviorare. Aerul și-a modificat și el calitatea, este (dacă se poate spune așa) mai umed și sănătos, iar în depărtare se zărește un lanț de munți pătați cu zăpezi. Sînt Munții Negri, spre care rulăm cu 80 kilometri pe oră. Pe nesimțite au apărut brazii, iar cînd am ajuns la Flagstaff ei înlocuiseră total deșertul, solul devenise — din nisipos — plin de piatră și stînci. Șoseaua cea nouă este de zgură și face o combinație frumoasă și înviorătoare cu verdele pădurii de conifere. Au apărut numeroase camioane cu remorcă, conduse de șoferi cu căști de radio la urechi, pe care operatorul nostru îi salută, tînăr și simpatic, în vreo trei-patru feluri, cu degetele și palma rotate în chip diferit, ceea ce distrează enorm și nejustificat pe toată lumea.

Flagstaff nu e mai mult decît un orășel de munte, dar apariția lui, după ce o zi întreagă n-am văzut decît nisip și brazi, seamănă cu un mic miracol. Aici sînt cozi la cinematografe și reclame de neon, în timp ce peste drum de o bancă stă rezemat de mașină un șerif. Toate zările sînt ocupate de păduri compacte zdrențuind amurgul în coamele lor țepoase. Alergăm la magazinul „Safety", să

facem provizii pentru Grand Canyon : o hală imensă şi joasă, cu standuri bine aprovizionate, deşi cu o vechime cam provincială a mărfurilor (sub ochii noştri se aprinde „lampa albastră" şi vreo zece pui prăjiţi, aflaţi într-un cuptor, se ieftinesc în bloc de la 1,99 la 1,33 dolari bucata !). Cei mai mulţi dintre cumpărători sînt tineri în bluejeans, unii din ei împingînd, ca şi noi, cărucioare pline cu alimente mai puţin alterabile : triunghiuri de brînză, ardei, pîine prăjită, conserve. Sînt excursionişti veniţi cu bicicleta din campingul vecin, pregătindu-se, poate, şi ei, pentru urcarea în canion. Alţii sînt studenţi ai universităţii. Aflată în apropiere — cîteva clădiri de cărămidă aparentă străjuite de molizi monumentali —, aceasta pare mai degrabă, prin dimensiuni şi aspect, un liceu sau o şcoală normală. În curtea cu pietriş, printre pavilioanele ţuguiate studenţii se plimbă braţ la braţ, neobişnuit de calmi şi de lipsiţi de pretenţii. Dar unul din profesorii profesorilor lor a identificat acum mai puţin de jumătate de veac, de aici, dintre brazii Arizonei, ultima planetă a sistemului solar. Încă o dată tragem concluzia că, în America, marile descoperiri nu se nasc neapărat în agitaţia zgîrie-norilor !

Totuşi, puţin mai jos, acolo unde strada principală face o cotitură şi o apucă mai departe printr-o strîmtoare de case aproape ţărăneşti, atmosfera studioasă dispare. Iată un grup monumental cam bizar : un casap bărbos de carton, îmbrăcat în salopetă albastră, ţinînd în mînă un satîr (tot de carton !). Manechinul este reprodus identic în cîteva exemplare de mărimi descrescînde. Iar pe partea opusă a străzii — o altă statuie, de astă dată a unei vaci bălţate, imensă cît un tanc, dar întruchipată dintr-o mucava atît de fragilă încît topoarele ar sfărîma-o într-o clipă dacă bărboşii ar putea face cei cîţiva paşi care-i despart de ea.

Motelul pe care l-am ales pentru cele cîteva ore ale nopţii este ceea ce se chema în alte timpuri un han : cămăruţele de placaj au fiecare, în stînga, o mică despărţitură pentru adăpostirea unei maşini. Telegarii moderni nu consumă însă fîn, ci benzină, astfel că trebuie să ţinem uşa închisă, deşi seara e răcoroasă şi plăcută, pentru ca gazele de afară să nu ne înăbuşe. Uşa aceasta, deşi are un lănţişor cu aspect foarte solid, se va întredeschide mereu în timpul nopţii, cu scîrţîituri sinistre, căci broasca a fost o dată forţată şi acum nu mai rezistă nici boarei celei mai delicate. Ne liniştește în schimb televizorul : la ora zece nici un post nu mai emite, cu excepţia unuia de-a dreptul bizar : pe secvenţe suave cu zăpadă, pe răsărituri de soare, pîrîuri cristaline şi crengi de cireş înflorit, apare la infinit genericul unui post — „Numărul unsprezece" — şi o voce anunţă mereu că ea este difuzată de „Fraţii din Flagstaff". După atîtea reclame obraznice, care apăreau din senin în mijlocul filmelor, concursurilor şi meselor rotunde, iată în sfîrşit una sinceră, repetîndu-se mereu pe sine şi constînd pur şi simplu din vestirea spre lume a propriei sale existenţe. Şi, încă, nu o emisiune ca oricare alta, ci una aparţinînd cine ştie cărei secte religioase în căutare de adepţi...

MANECHINE ŞI PISCURI

Şoseaua spre Grand Canyon mai celebrează în cîteva rînduri regnul animal prin monumente de carton care ne pun uneori în dificultate şi ne dau surprize : după un grup statuar de cai păscînd de zor la marginea pădurii (mărime naturală, imitaţie perfectă !), iată, de pildă, alţi doi pedestraşi. N-am şti niciodată că sînt „native" dacă unul n-ar da de zor din coadă apărîndu-se de muşte. Aşadar, există şi animale vii în regiunea asta ! Curînd, lăsăm însă deoparte orice nădejde de identificare, căci turmele şi hergheliile se înmulţesc în aşa măsură încît se contopesc aproape cu natura, par sălbatice. În istoria canionului, animalul este dealtfel un martor şi un simbol al vieţii. Indienii vînau bizonii — spre a nu folosi împotriva lor arme — speriindu-i cu şuierele ascuţite ale unor fluieraşe de os, înghesuindu-i sonor, din toate părţile, pînă cînd îi prăvăleau în prăpăstii.

Între timp, drumul, care fusese pînă aici un tunel umbros de păduri, s-a eliberat şi s-a limpezit, iar pe marginile plate ca nişte tipsii brazii s-au ploconit tot mai umili, au fost înlocuiţi de jnepeni şi apoi a apărut o vegetaţie chircită, sărăcăcioasă, ca de tundră, ajungînd abia la gleznele animalelor. Pe fişia de zgură apar în faţa autobuzului inscripţii mari, trase în var gros : „Caution !", „Cattles !" „Cattles" („Atenţie !" „Vite !" „Vite !") ca

nişte strigăte mai degrabă orgolioase decît utile. Iar mai încolo, de astă dată pe placaje modeste, scrise cu mîna numai pe o parte, îmbulzindu-se pe marginea drumului : „În numai cinci minute puteţi deveni proprietar de terenuri !" şi „De ce aştepţi ? — preţurile nu vor mai fi niciodată atît de mici", şi „Preveniţi inflaţia cumpărînd pămînt", şi „Centrul de vînzare la numai 3.000 picioare", şi apoi, cu majuscule, propagandistice : „BUY LAND"... „BUY LAND"... „BUY LAND" („cumpără terenuri") pînă aproape de locul unde şoseaua se uneşte cu omoloaga ei ce vine de la Williams. Aici — lîngă o ciudată benzinărie, toată numai din bîrne — spinarea lată a unui platou adăposteşte un fel de sat de indieni, împrejmuit cu un gard de sîrmă : o aglomeraţie de corturi şi wigwamuri, de cabane şi turnuri rotunde, cilindrice, toate pictate în culori atît de vii şi de voit tradiţionale încît poate fi vorba în acelaşi timp de un parc de distracţii sau, şi mai bine, de o aşezare turistică. Bizarul han — gata, parcă, să fie smuls dintr-o clipă în alta de vîntul năprasnic — nu este decît o avangardă. În depărtări s-a consumat şirul de vîrfuri vulcanice, ţuguiate, înzăpezite, al munţilor San Francisco — peste patru mii de metri — iar dintr-o gheretă ca de santinelă apare un controlor cu un carneţel purtat ostentativ în mînă, care urcă în autobuz şi taie americanilor (străinii sînt scutiţi) bilete de jumătate de dolar, taxa intrării în parcul naţional.

DEDESUBTUL ORIZONTULUI

De la manechinele de pe şosea la măreţul canion... Ne imaginasem un loc pustiu şi larg, pierdut în propria imensitate... Dar canionul este locul unde se întîlnesc şase din cele şapte tipuri de climă întîlnite pe suprafaţa pămîntului, de la cel deşertic-mexican de pe fundul căldării pînă la cel arctic-alpin de pe înălţimile Sfîntului Francisc. Locurile se deghizează rapid nelăsîndu-te să observi schimbarea. La prima vedere aşezarea unde ajungem este chiar banală, o staţiune de munte răsărită printre molifţi. Cabanele se înşiruie una după alta, la oarecare distanţă, urmînd linia sinuoasă a drumurilor, croite astfel încît să fie cît mai apropiate de marginea canionului. Dar acesta este încă nevăzut — o realitate abstractă care, înainte de a o cunoaşte, te emoţionează şi te sperie, parcă pentru a se face şi mai respectată. În jurul clădirilor din staţiune se întind mari parcaje, iar de aici mai departe circulaţia auto este interzisă pentru a se evita poluarea parcului. Administraţia a pus însă la dispoziţie un trenuleţ gratuit, compus din mici vagoane descoperite, pictate în alb de jucărie, care străbate din zece în zece minute staţiunea, apoi iese cîţiva kilometri în afara ei, oprindu-se pe îndelete şi oferind turiştilor şi aparatelor de fotografiat panoramele mai demne de admirat.

Ne-a fost desemnat pentru Grand Canyon un „sponsor" cu funcţie bombastică — supraintendentul parcului naţional — dar de la biroul său ni se răspunde că a plecat în week-end şi nu a lăsat nici o comunicare, astfel că ne socotim dezlegaţi de obligaţii şi schimbăm rapid mohorîtul şi costisitorul hotel „El Tovar" pe cabana veselă şi prietenoasă „Bright Angel" (Îngerul strălucitor). Aici, în hol, e un du-te-vino şi o agitaţie cum nu se pot întîlni decît la munte, unde o aceeaşi clădire ţine loc de adăpost, bucătărie, club, cinematograf, poştă şi de cine ştie cîte alte lucruri. Întîrziem cît putem în camera de bîrne cu aspect vînătoresc, răsfoim prospectele staţiunii şi încercăm să ne orientăm cît putem pe hartă, în universul de nume şi termeni care, ca de atîtea ori, nu ne spun mai nimic, promiţînd să se desluşească abia după ieşirea pe teren. Dar cauza acestei amînări este alta : ne temem — fără să ne-o recunoaştem nici nouă — de clipa unică (pentru că, totuşi, e vorba doar de o clipă !) cînd vom zări priveliştea şi ne vom consuma această bucurie nerepetabilă. Cu aceeaşi precauţie, parcă plină de remuşcări, ne apropiem de mal. Ca poziţie, staţiunea este ca un balcon situat deasupra golului imens al canionului. Mai avem însă pînă în margine un platou cu poteci, cu copaci, cu trecători...

...Şi iată, în orizontul îndepărtat se zăreşte o geană subţire, vineţie. Şi mai jos, un perete brusc, vertical ca o cortină. Apoi — paralel — altul, care se suprapune pe jumătate primului. Apoi — paralel, puţin deplasat spre stînga — alt perete care lasă dezvelit din primul doar un colţ, făcîndu-l să pară că nici n-a mai fost atît de semeţ, că nici nu mai merită să fie pus la socoteală. Apoi alt perete, şi alt perete, asemănători, întreţesîndu-se ca figurile neordonate şi totuşi armonioase din cîmpul unui microscop. Păşim încet, căci cu fiecare mişcare priveliştea se completează, se neagă şi se stratifică după alte axe şi unghiuri. Ceea ce dă senzaţia de straniu şi de nemaivăzut este faptul că toată, dar absolut toată priveliştea, cu miile ei de planuri, se află dedesubtul orizontului, în timp ce pe linia şi deasupra acestuia liniile sînt calme şi nepăsătoare.

La început ne închipuisem canionul înspăimîntător tocmai prin francheţea cu care bănuiam că se cască spre adîncurile pămîntului. Dar iată că realul este încă departe şi cei cîţiva paşi care ne despart de mal sînt abstracţi şi coc parcă în taină noi şi noi surprize. Deocamdată, ceea ce vedem pe fundalul priveliştii s-a ordonat : zeci şi sute de piramide, sute şi mii de rîpe haşurate în cîteva nuanţe stinse (roz, cărămiziu, mov), unificîndu-se din cauza soarelui orbitor — care arde parcă şi umbra — şi a distanţei — care acum se dovedeşte imensă — în desene fragile, strict grafice, cu două dimensiuni, de neconceput totuşi ca desene prin dimensiunile lor fabuloase.

Mai facem un pas sau doi şi filăm noi porţiuni : un nod de stînci fumurii, viorii, zbuciumate ca după o geneză. Încremenim în faţa unui căpeţel de sfoară care se strecoară printre faldurile lor. Da, nu ni s-a părut, el mişcă, pulsează mocnit — nu poate fi decît fluviul Colorado... Facem o jumătate de metru spre dreapta şi a şi dispărut, prezenţa sa de o clipă părînd, acum, că a fost un accident, ieşirea neplanificată a unui actor în faţa cortinei. Din acest moment, ceea ce vedem începe să aibă într-adevăr dimensiuni, proporţii şi relief, începe să semene cu hăul şi genunile închipuirii noastre. Este de necrezut că arătarea aceasta sublimă se află la kilometri şi la ore întregi de mers ; ea este măsurabilă în metri, dar nu încape bine în spiritul omenesc ; ea pare palpabilă, dar îţi dă sentimentul imponderabilului şi te ademeneşte parcă să faci un ultim plonjon în absolut, fără gîndul că vei muri. Atîta frumuseţe eternă este o comparaţie defavorabilă trufiei omeneşti. Deşi, doar cu o clipă mai tîrziu, vocea raţiunii îţi şopteşte că, prin faptul că este insensibil şi neînsufleţit, colosul n-ar merita nici măcar jertfa celei mai umile vieţuitoare de pe pămînt. Căldarea gigantică dezghiocată jos (acesta este verbul pe care ţi-l sugerează multiplele planuri ale peisajului) ar avea acum nevoie, ca să fie fotografiată, de şapte-opt mărimi de aparat pe lat şi cam de tot atîtea în adînc... iar prin lipirea pozelor rezultate abia dacă s-ar obţine imaginea dintr-un singur punct al infinităţii locurilor de observare. Culoarea dominantă este — la această oră a soarelui — verdele de lichen,

întrerupt cu punctişoare de un verde mineral, mult mai intens. Pentru a-ţi face o imagine mai exactă despre proporţii, scrutezi cu atenţie punctişoarele şi observi că ele sînt de fapt stînci în toată puterea cuvîntului, risipite pe întinderea unui vast platou. Dar, curînd, şi acestea se dovedesc insignifiante : copleşite de ciorchine întregi de munţi, desprinşi dintr-un acelaşi punct, ca şi cum ar forma un evantai gigantic, fiecare avînd o altă formă, fiecare formă părînd mai degrabă geometrică decît naturală : domuri, altare, cetăţi, metereze, tronuri, amfiteatre, pînze de circ, cupole... ceea ce este miraculos este că pot să mai încapă într-un acelaşi adînc, şi aşa suprasaturat de planuri şi siluete.

În sfîrşit, vine şi momentul cînd pui piciorul pe mal, mai precis în locul, depărtat încă de buza prăpastiei, de unde bolgia se poate zări din planul cel mai apropiat. Este hotarul de la care ai, în sfîrşit, răgazul şi sîngele rece să judeci — în loc să admiri — priveliştea. Toată împărăţia haotică din raza ochiului nostru (este impropriu să spunem : „de la picioarele noastre" pentru că ea ne domină şi pare să fie înălţată undeva deasupra noastră, într-un alt plan al lumii reale) are un numitor comun care te nedumereşte şi chiar te intrigă. Ea pare clădită, aranjată şi ajustată de o mînă raţională, de un creier de deasupra lumilor, dar — ordonat, armonios, geometric — respectînd în acelaşi timp nişte reguli din interiorul lumii noastre. Unele rîpe seamănă cu nişte cariere industriale, purtînd în roci muşcăturile clare ale havezei ; altele sînt clădiri savant înălţate, cărămidă cu cărămidă, ca de mîna unui constructor (se văd parcă, între vrîstele roşietice, pînă şi delimitările de mortar)... Te sperie însă mărimea şi mulţimea acestor reliefuri, conştiinţa că — de mii de ori mai vaste decît piramidele — ele nu pot fi totuşi, logic, opera omului (şi nici n-ar avea prin inutilitatea lor de ce să fie...), încît perfecţiunea lor formală născută din neant le dă, în acelaşi timp, aerul unui imperiu nebunesc.

Primul pas spre acest imperiu, iată-l, e aici, lîngă balustrada albă de beton : o brazdă de pămînt ca oricare alta, pierzîndu-şi acum orice farmec şi strălucire. Îţi dai seama — prozaică ipoteză ! — că tot ce se află acolo jos, în vale, toată această concentrare de sublim s-ar putea să arate la fel, privind din aproape în aproape, de la distanţa de doi paşi... şi, ca pentru o încredinţare provizorie, mai arunci odată privirea spre paradisul pierdut...

ISTORIA PĂMÎNTULUI „PAR LUI-MÊME"

Dar înainte de a ne avînta pe cărarea îngerului strălucitor (aşa se numeşte drumul de coborîre în canion) vagabondăm o zi şi jumătate aici, pe platoul Kaibab, cu plăcerea nesfîrşită — şi de la un timp captivantă în monotonia ei — pe care ne-o dă contemplarea fără epic a frumuseţilor. Căci care frumuseţe se poate vreodată povesti ?

Deşi ne aflăm la peste două mii de metri, staţiunea are un aer destul de monden datorită frecvenţei cu care te întîlneşti cu mereu aceleaşi personaje, zîmbindu-ţi de fiecare dată şi ajungînd aproape să te saluţi cu ele ca şi cu nişte cunoscuţi de petrecere. Iată pe aceşti „doni" bătrîni din Sud, îmbrăcaţi în fastuoase costume mexicane şi sclipind de insigne, dar care circulă bucuros cu autobuzul şi cumpără hrană rece de la magazin ; iată apoi pe inginera japoneză, vorbăreaţă şi mereu exclamativă, care ne întreabă de doctoriţa Aslan ; iată maşinile cu rulotă ale celor douăzeci de muncitori din Los Angeles porniţi să facă, în concediu, ocolul monumentelor naturale din ţara lor. Îţi devin familiare — sau cel puţin cunoscute — şi locurile, şi obiceiurile de aici : studioul Kolb (unde se vînd mici pietre semipreţioase din albia Colorado-ului şi se dau zilnic filme despre expediţiile pornite pe fluviu de diferiţi membri ai familiei) ; oficiul poştal (într-o casă de pădurar) ; ziarul *Canyon Calliope* (litografiat

zilnic pe o coală ministerială, anunţînd cu umor turneele artistice, ofertele şi cererile de servicii, pierderile de obiecte, notele de mulţumire către personalul spitalului); veveriţele (acostîndu-te pe stradă ca nişte pisici şi cerîndu-ţi să le dai mîncare din palmă); gara (paradoxal, aici urcă şi un trenuleţ de marfă); magazinul alimentar (duminica dimineaţa vînzarea berii este interzisă); capela interreligioasă (unde se desfăşoară din două în două ore, prin rotaţie, toate slujbele de pe lume, iar seara mai are loc şi cîte un concert)... Unde să mai adăugăm că trenuleţul alb ne poartă fără încetare, kilometri întregi, cînd sus, pe aşa-numitul („mal Vest"), cînd jos, pe („malul Est"), arătîndu-ne din alte şi alte unghiuri, ca printr-un caleidoscop rotit fără încetare, peisaje pe care ochiul le adună fără să mai facă măcar vreun progres în acumularea frumuseţii acesteia grandioase... În „Powel Memorial", un fel de mausoleu din punctul extrem al itinerarului, este comemorat colonelul care a explorat prima dată canionul, în 1869 (descoperirea propriu-zisă datează din 1540 şi aparţine spaniolului Lopez de Cardenas, iar declararea parcului naţional a fost făcută de către Congresul Statelor Unite în 1919...). Plecăm din cabană dimineaţa şi ne întoarcem seara, nemîncaţi...

Dar cea mai răscolitoare privire o poţi arunca, totuşi, cu ajutorul lentilelor muzeului Yavapai. Zgîlţîit de un vînt violent care scoate miorlăituri de neputinţă, observatorul acesta este suspendat ca un balcon deasupra haosului. Cele treisprezece telescoape îndreptate spre canion sînt tot timpul ocupate de vizitatori. Fiecare din ele este fixat pe un punct fix, reprezentînd o răscruce geologică sau biologică. Abia acum realizezi concret ce demascare totală a făptuit rîul asupra naturii, asupra operelor şi vîrstelor acesteia. Ca un cuţit care ar despica nenumăratele foi ale unui tort, Colorado a pătruns pînă în măruntaiele pămîntului pe care călcăm. Falia sa — adîncă de o mie şase sute de metri măsuraţi pe verticală — a ajuns, practic, la cele mai vechi straturi. Şapte vîrste geologice se demască în secţiunea făcută, arătîndu-şi impudica anatomie. Telescopul le arată cu o precizie sadică : roci exacte, colorate net, aproape fără nuanţe, cum vor fi fost la începutul lumi-

lor : de la şisturile Vishnu, fumurii, la cuarţita roz, la marnele verzui, la calcarurile şi gresiile roz, gălbui, alburii. Iată altă lentilă, fixată asupra punctului unde — cam pe la mijlocul adîncimii — au fost găsite primele alge. Te cutremuri la gîndul că dedesubtul acestui strat roşiatic va fi dormit atîta amar de timp lumea fără viaţă. Iată, într-o strîmtoare tocită şi lustruită, gălbuie ca osul, părînd fruntea unui bătrîn care demult a trecut peste vîrsta dramatică a ridurilor, cea mai veche rocă descoperită pînă acum pe suprafaţa pămîntului... Şi iată, în sfîrşit — acolo unde bănuisem din contemplarea cu ochiul liber — o porţiune a rîului Colorado : între dealuri fremătătoare ca nişte pînze, pe un mal, şi tundra nămoloasă ca o piele de elefant, pe celălalt, se înalţă brusc în soare o oază verde, incredibil de vegetală, atît de intens verde că parcă ar fi vopsită. Şi — într-o răritură a copacilor — iată-l pe autorul întregii opere : cafeniu, greoi şi mîlos, ducîndu-şi mai departe, ca un arheolog, opera de destrucţie şi interpretare.

Colorado te învaţă că şi apele îmbătrînesc şi mor... El a rezultat, în timpi imemorial depărtaţi de noi, din unirea a două fluvii care curgeau în direcţii opuse. Unul a fost blocat de o alunecare de teren ; celălalt s-a apropiat, treptat-treptat, în clipe egale cu mileniile, şi ajungînd la lacul inert i-a furat apele. Dar a trebuit să-şi plătească greu lăcomia (şi o plăteşte pînă azi) : albia sa fiind inegală şi accidentată, a trebuit să o îndrepte şi să o netezească smulgînd fără încetare bucăţi din locurile pe unde călătoreşte. Apele sale poartă fără încetare o imensă cantitate de nisip şi de mîl care, frecînd fundul albiei ca o rindea, îl adînceşte tot mai mult şi sporeşte în acelaşi timp, ca într-un perpetuum mobile, tonele de material dizlocate. Da, este vorba de tone, de mii şi milioane de tone ! Pînă nu demult cantitatea de nisip transportată la vale într-o singură zi era de o jumătate de milion, iar în timpul inundaţiilor de 27 milioane ! Astăzi, după ce în 1963 a fost construit un baraj în susul văii, la Glen Canyon, cantitatea a fost redusă la numai 80 mii tone. Lat de o sută de metri, adînc de patru pînă la cincisprezece, rîul face această cărăuşie cu viteza incredibilă de 19 kilometri pe oră !

Tot aici, în muzeul Yavapai, poţi urmări pe machete migăloase istoria construcţiei şi destrucţiei acestor pămînturi, aşa cum a stabilit-o ancheta de detectiv a rîului. Funduri de mare, formări de munţi, erupţii, presiuni, erodări, ploi, îngheţuri şi din nou scufundări, inundaţii, vulcani, depuneri, dune de nisip... alge, melci, corali, rădăcini de plante şi dinţi de rechini au trebuit să existe, să se conserve şi să se suprapună pentru a rezulta straturile dezvăluite prin accidentul fericit al străpungerii canionului. Prăpăstii, hăuri, abisuri, bulboane, vîltori, movile, mușuroaie, culmi şi podişuri au rezultat din aceste două operaţii — de construcţie şi de demolare — pe care nemurirea le-a săvîrşit cu o răbdare pe care omul e departe să o aibă, din cauza limitării vieţii sale. Toate au fost botezate frumos şi sonor (Fereastra îngerilor, Plaiul încîntării, Capul singurătăţii, Popasul pustnicilor, Vîrful imperial, Vîrful sublim, Platoul degetului mare, Grădinile indiene), dar celor mai solemne dintre arătări li s-au dat denumiri mitologice (Templele Vishnu, Shiva, al Dianei, al lui Confucius, Capul Dragonului, Tronul lui Wotan, Platoul Walhala, Turnul lui Ra, Piramida lui Keops), iar celor legate de sălăşluirea pe aici a indienilor li s-au păstrat numele originale (Mojave, Kaibab, Galahad, Havasupai, Comanche, Chikapanagi, Tiyo, Tovajo...)

Locuri atît de vechi, nume atît de apropiate încît, omul pare că, botezîndu-le cu atîta imaginaţie, n-a făcut decît să se agaţe puţin de rochia nemuririi...

POTECA ÎNGERULUI STRĂLUCITOR

Am amînat mult coborîrea sperînd pînă în ultima clipă să obţinem loc în cabanele de pe fundul canionului, din punctul aşa-numit „Phantom Ranch" („Ferma fantomă"). Dar a fost imposibil (rezervările ar fi trebuit făcute cu multe săptămîni înainte), astfel că, teoretic, am şi pierdut ultima şansă să mai vedem de aproape canionul. Pînă la „Phantom Ranch" — pretinde un indicator — drumul durează o zi, dar pînă la „Grădinile indiene" — şase-şapte ore. Pornim totuşi, la ora 1, cu gîndul că, grăbindu-ne puţin, vom putea parcurge măcar distanţa dus-întors pînă la acest din urmă punct, care reprezintă mai mult decît jumătatea distanţei. Alte adăposturi, mai apropiate sau mai depărtate, nu există.

Din adînc ne izbeşte imediat după locul de pornire o duhneală stătută de pivniţă. Mergem vioi, n-am luat nici un bagaj şi ne-am lipsit chiar de bidoanele de apă fără de care zeci de pancarte sfătuiesc pe drumeţ să nu cumva să se aventureze în canion. Singura grijă de acum (ea ne dă forţa şi viteza necesară) este revenirea. Ştim că aceşti munţi inverşi, subterani, sînt înşelători. Dusul e mai uşor decît întorsul. Fiecare pas de acum va fi îngreunat la înapoiere nu numai de urcuş, dar şi de obo-

seala acumulată. De aceea ne impunem să fim destinși, să economisim forțe privind cu detașare în jur și îndepărtînd prin asta, subiectiv, greutățile fizice.

Curînd am pierdut cu totul marginea lumii reale. Balustrada de sus nu se mai zărește, nici oamenii veniți să privească isprăvile celorlalți, ca dintr-o tribună. Prin serpentine și tuneluri, coborîm cu sentimentul ciudat că descindem în ere. Ne oprim pe cîte un promontoriu și privim : arătările marțiale zărite de sus, de pe buza genunii, s-au apropiat, sînt direct în raza ochilor noștri, dar contactul prea intim le face să cîștige doar în mărime, le răpește monumentalitatea, perspectiva imperială. Vegetația a început și ea să se rărească. Brazii i-am uitat demult, apoi au apărut și dispărut rînd pe rînd merișorii, ierburile sălbatice, salcîmii violeți, cactușii deșirați... Ajungem în teritoriul sterp și nisipos, roșu ca focul, despre care harta ne spusese că e locul apariției primelor alge. De aici în jos facem parte, în principiu, din lumea anorganică. Bineînțeles, numai referindu-ne la locurile unde secțiunea a rămas ea însăși la lumină, pentru că, în rest, pe deasupra, viața își adaugă repede crusta biruitoare de ierburi perene, de plante chircite, mineralizate.

Poate de vină este soarele inuman al după-amiezii : totul pare acum alb, orbitor. Chiar nisipul acesta roșu care-ți pătrunde în pantofi, în pori, în plămîni, devine transparent și luminiscent. În momentul cînd intri în umbră, dimpotrivă, lumea se face mai colorată, mai idilică, probabil clorofila învie sub acțiunea umezelii și a aburului, iar verdele ei devine intens, artificial, ca ieșit din paleta unui pictor modernist. Alte mistere : încă de sus ne urmărea un zgomot bas și vibrant de animal — un sunet hîrîit de porc mistreț sau de bivol sălbatec, reverberat prin stînci. Într-un tîrziu abia, ne dăm seama că e vocea corbilor mari de deasupra noastră rotindu-se pe cer sau din cuiburile adînci, lărgite în crăpăturile stîncilor. Sînt poate martorii cei mai vechi ai acestor meleaguri, sînt poate proprietarii unor castele seculare pe care, cu cîtă timiditate, le bănuim în stîncă ! Dar de la o vreme dispar și ei. Va trebui să ne mulțumim, în continuare,

cu țîșnetul și derapajul pe costișe al veveriților, cu zborul cîte unui fluture neobișnuit, colorat și geometric... și tot așa coborîm pe scara regnului pînă la musculițele infime, gîndind însă tot timpul la aripile largi întinse care străjuiau cerul — același cer, singurul element neschimbat ! — în alte vremi, în epoca grandioasă a mamiferelor și păsărilor de legendă.

Treptat, pe cărare nu mai zărim decît excursioniști umili ca și noi, care nu se mai gîndesc la trecutul abstract, ci la locul unde vor pune capul la noapte, în lumea concretă de sus. Ne salută cu tradiționale „hi"-uri, oftate de efort, dar foarte afectuoase, îmbrățișîndu-ne parcă, prin ele, cu solidaritate. Gîfiie purtînd în spate rucsace cu multe etaje (uneori copii mărișori), iar la șold gamele clipocitoare cu apă... Familii întregi (doi părinți și doi-trei-patru fii semănîndu-le comic și izbitor) se grăbesc să ajungă sus, să ocupe o cameră ori, dacă nu, să recoboare la noapte în lumea civilizată. Cei vîrstnici mai rămîn cîte o clipă înapoi, fotografiind cu disperare ; copiii, cu cît sînt mai mici, cu atît o iau mai înainte, ca să-i sperie pe ceilalți și ca să se grozăvească în fața lor înșile... Pe pietre, odihnindu-se, sau pansîndu-și rănile ca niște luptători, sau încercînd să-și stîmpere cu apă arșița, întîrziații... Iar și mai departe, venind pe spinarea catîrilor, comozii și descurcăreții, care și-au închiriat de demult și de departe șeile largi și confortabile ce-i fac să se simtă mai degrabă spectatori la un film decît călători pe o cărare de munte.

Am ajuns într-un timp record — o oră patruzeci și cinci de minute — la „Grădinile indiene", oază naturală, cu apă de băut, cu tabără de corturi, electricitate, steag înălțat pe catarg. Pînă aici ajunge telefonul, lumina electrică, de aici urcă apa de băut, prin conducte, în stațiunea de sus. Stăm pe gînduri dacă n-ar trebui să coborîm mai departe, ne sperie riscul de a dormi sub cerul liber. Căci nu e de glumit cu disciplina americană. Se pare că locurile sînt, la „Phantom Ranch", atît de căutate încît nu este permis nici celor demult înscriși să rămînă mai mult de cîteva zile. Astfel încît privim încă o dată în jur, cu sentimentul sfîșietor că n-o să mai revenim aici niciodată, și facem

calea întoarsă, aproape cu aceeași viteză de la coborîre. Poteca, pustiită de drumeți, și spaima nopții, care știm că se lasă aici instantaneu, ne mînă parcă din spate. Peste două ore sîntem sus, în cabană, în timp ce luna apare punctuală, exact în momentul dispariției soarelui. Ea aruncă cărări false de lumină în căldarea devenită, după urcarea noastră, misterioasă și inexistentă, intersectînd poteca, scufundată în beznă, a îngerului strălucitor...

Ziua a 115-a :

ADIO, ARIZONA !

Dis-de-dimineață, pornim din nou la drum lung (peste 1.500 kilometri), continuîndu-ne călătoria spre răsărit. Trei ore vom străbate deșertul Arizonei și alte patru deșertul Noului Mexic, pe o șosea care oscilează cu fidelitate în jurul paralelei 35 ; ajunși la Albuquerque vom urca pînă în munții din Nord-Est, în valea mănoasă care adăpostește orașul Santa Fe ; ne vom relua apoi, în timpul nopții, drumul spre răsărit, coborînd, în același timp, pe nesimțite, spre miazăzi, astfel încît mîine seară, după treizeci și șase de ore, vom ajunge la Dallas, pe paralela de 33 grade. Traseu dificil, pe teritoriul a trei state, cu multe schimbări de autobuz, în cursul căruia vom muta de două ori și ceasul, dîndu-i acele cu cîte o oră înainte.

Dacă deșerturile din Wyoming și Nevada păreau nelocuite și uitate de oameni (excepție făcînd localurile de petrecere, cu paradisele lor artificiale), semnele vieții sînt mai frecvente aici, deși prezența umană pare încă eroică și te invită la compasiune. Traversăm cîteva rezervații de indieni, acestea înaintînd pînă în autostradă dinspre înălțimile munților Chuska, de la miazănoapte. În deceniul șapte al secolului trecut indienii erau singurii locuitori ai acestor ținuturi, ducîndu-și viața ca nomazi, fără așezări stabile. Ceea ce s-a întîmplat pe plan economic de atunci încoace, prin colonizarea albilor, pare foarte mult și în

același timp foarte puțin. Arizona se poate considera azi „statul celor patru C", bogățiile ei fiind „cooper, cotton, cattles, citric" (arama, bumbacul, vitele și citricele), iar uneori își mai adaugă un „C", pe acela al climei binefăcătoare din colțurile protejate de munți și fertilizate de apă. Dar unde sînt toate aceste miraje ? Căci autostrada — tăiată, ce-i drept, poate anume, prin locuri neproductive și goale — ne arată de o parte și de alta doar răni adînci ale suferinței și setei pămîntului. Satele și orășelele care ne ies în cale par locuri de încercare a puterii omenești, a adaptabilității, deși reclamele de pe șosea se străduiesc să fie zîmbitoare și pline de dinamism.

Joase și monotone, — pe anumite porțiuni neîntrerupte ca niște garduri — pancartele vestesc miracole, care la fața locului se dovedesc triste exagerări. Scrise stîngaci, de mînă, împănate cu nume și simboluri indiene, care se doresc ațițătoare și exotice, ele vorbesc de confort, frumusețe, sănătate și bogăție. Ne notăm cîteva pentru a le verifica mai tîrziu : „Hotel Navajo — aer condiționat", „Vizitați Pădurea împietrită — la 52 mile", „Deșertul pictat — la 20 mile", „Lemn pietrificat — gratuit" (o promisiune pentru turiștii care vor vizita acele rezervații turistice), „Ranch în lichidare — 98 dolari pogonul", „Pămînt transferabil", „Pămînt bun, apă bună", „Înscrieți-vă în forțele armate" (fețe zîmbitoare de băieți și fete care se angajează — serviciul militar nefiind obligatoriu), „Clinica Holbrock !", „Numai clima Arizonei poate trata cancerul !", „Dați votul vostru senatorului McCormick" etc., etc. Dar unde sînt aceste miraje ? De jur împrejur — și pînă în depărtare — ochiul nu distinge decît același șes nisipos, fiert de arșiță, aceleași grămezi de bolovani roșii, clivați în felii paralele (un fel de mormane înalte, rituale, născute din puterea întîmplării), aceleași sute și mii de „babe" stîncoase risipite haotic, ca niște statui spăimoase, lipite de soclu. Din cînd în cînd sticlesc în bătaia soarelui ochiuri lucioase, orbitoare, care par de apă sau de zăpadă, dar se dovedesc în curînd, prin nemișcarea lor rigidă și aspră, simple sărături. Ciulini tăcuți și fantomatici rătăcesc în pustie : traversează șoseaua în rotogoale și salturi, se înșurubează uneori în golul vreunui șanț de dedesubt sau,

brusc, își schimbă direcția și o pornesc în fața „Greyhound"-ului, străduindu-se să țină distanța, ca o avangardă de ogari cenușii, cu urechile ciulite și cozile între picioare. Și orizontul e foarte departe — un zid scund, un taluz de zgură măruntă și parcă afinată, presărat cu aceleași mormane de bolovani... Cu cît vrem să-l ajungem, pare mai îndărătnic în teama sa de a nu fi prins. El își lasă, în schimb, secreția uscată a deșertului, gata să înghită pe oricine s-ar aventura într-acolo.

Unde se ivește apa, se ivește și viața. Un firișor de apă revoluționează pustia. Micile așezări (e mult să le spunem chiar și sate) sînt toate născute din întîlnirea unui pîrîu cu șoseaua. Dacă pîrîul a murit (foarte multe albii sînt goale), în locul lui apar fîntîni eoliene, ca niște mori de vînt în miniatură. Ele scot apa de la mari adîncimi și o depozitează în rezervoare. Alteori rîul a fost zăgăzuit — ori n-a avut el însuși tăria să meargă mai departe — și formează mici eleștee. Dar asta înseamnă un lux. Alături apar imediat canale de irigații și peisajul cenușiu se preschimbă în verde. Un astfel de loc poate fi trecut fără frică pe hartă.

Dar majoritatea locurilor pe care le străbatem nu sînt trecute. Iată, acest Meteor (nume foarte potrivit pentru o oază) : un șir de barăci copleșite de reclame (reclamele sînt ca o vegetație înaltă care acoperă casele și face să pălească firmele magazinelor), cîțiva copaci cenușii cu frunze pipernicite, cîteva baruri, o băcănie, un magazin de automobile, un „Goodwill", steagul american pe City Hall și Post Office (primăria și poșta), un Fire Department (pompierii), un birou de avocat (într-o baracă), iar la ieșirea în autostradă două cabane grosolane cu mărunțișuri indiene de artizanat.

În cîmp sîntem stopați de un „Highway Patrol" (patrula de autostradă). Polițiștii întreabă de o anumită mașină condusă de doi tineri. În pustietatea asta orice comunicare, orice om pe care-l întîlnești este binevenit ca un prieten. Dar peste puțin timp șoferul se întoarce spre noi (sîntem pe locurile din față) și ne întreabă ca din senin — „Where are you from... ?" — de unde sîntem... Curiozitate cu totul neobișnuită... Ne-o fi bănuind pe noi ? Cînd află că

sîntem străini se liniştește, iar noi ne amuzăm amintindu-ne vag că pe aici s-a filmat „Zabriskie Point", acea urmărire tragică în deşert imaginată de Antonioni. Cu semne disperate, o femeie în doliu, tînără, severă, ne opreşte — autobuzul nu mai ţine cont de staţiile lui sacrosancte — şi se urcă încărcată cu bagaje ţărăneşti. Alături, în imensitatea de nisip, este o casă, casa ei, apărută singură, prin cine ştie ce miracol, în pustia vastă. Ce necazuri au pornit-o în lume ? Femeia nu se plînge nimănui şi nimeni nu o întreabă. Priveşte încruntată orizontul pe sub care vîntul începe să ridice nori de praf, stîrniţi parcă de nişte cirezi care nu se văd. Între el şi noi se interpune acum o linie ferată, pe care trec convoaie lungi de o sută de vagoane cu cîte trei locomotive galbene. De aceea e atît de pustie şoseaua, pe care n-am întîlnit mai mult de zece vehicole. La o cotitură ne opreşte un om cu steguleţ portocaliu. O staţie plină de fum, mare cît o uzină pe roţi, presară asfaltul, iar cîteva compresoare, mărunte în comparaţie cu ea, tăvălugesc terenul. Autostrada, aşa cum apare ea pe o porţiune, va fi de patru ori mai lată decît vechiul drum. Vezi parcă o lume nouă născîndu-se. Dar concurenţa nu încetează nici în deşert !

Aşa intrăm în Joseph City (un alt pîlc de case, pe care reclamele îl diminutivează în „Joe City"). Aici urcă un mexican înalt şi frumos, cu mustaţa pe oală. Urmează un şir de sate indiene, cu păsări şi iepuri puşi ca simbol lîngă indicatoarele rutiere, vînzătorii şi poştaşii pe care-i zărim în goana maşinii sînt însă albi. Apoi turme de vaci şi de bivoli mărunţi şi cîrduri de corbi uriaşi pripăşite pe bolovanii deşertului... Şi aici începe furtuna care se tot anunţase la orizont. Ciudat, acesta a înaintat mult înspre noi. Deasupra se vede o dungă îngustă de cer albastru, dar mai încoace, acolo unde ar trebui să fie pustiul, plutesc, se zbuciumă, clocotesc nori mari de nisip. Dacă n-ai şti unde eşti şi ce se întîmplă, ai putea crede că e un fum de incendiu sau o gigantică baie de aburi. Dar prin geamul autobuzului răzbate o uscăciune toridă (deşi termometrele arată, afară, doar 19°), iar praful fin, sec, penetrant îţi lipeşte nările, îţi congestionează ochii. Curînd nu se poate zări mai departe de cincizeci de metri, iar vîntul, înaintînd dinspre miazăzi cu peste 100 de kilometri pe oră, izbeşte în latura dreaptă a autobuzului, gata să-l răstoarne, iar pe noi să ne asurzească de-a binelea cu geamătul metalic al fierăriilor. Pe margine, un indicator rutier a fost îndoit ca o surcea. Mai încolo, vreo zece maşini au oprit şi s-au grupat laolaltă, şoferii preferînd să aştepte potolirea stihiei şi temîndu-se să nu fie găsiţi de nenorocire singuri. Valurile furtunii sînt acum compacte, dungate, materiale aproape. Seamănă cu o cireadă imensă care aleargă lipită de dunga orizontului. Aşa ajungem la capătul Arizonei, „al patruzeci şi optulea stat american, admis în uniune la 14 februarie 1912", după cum citim pe o placă memorială. Punctul terminus se numeşte, simbolic, Fort Courage : o îngrămădire de barăci ridicate pe un tăpşan, avînd în centru un pavilion de material plastic, pe a cărui firmă zgîlţîită de furtună scrie : „Indian Curious". Ne potrivim ceasornicele după „ora munţilor" şi înaintăm spre magazin, luptînd din greu să ne ţinem drepţi pe picioare. O sumedenie de obiecte, produse ale acestui „pueblo" de artizani, zac pe mesele şi în rafturile magazinului : împletituri, ceramică, brăţări, coliere şi cercei de argint sau de pietre albastre, semipreţioase. Călătorii îşi aleg şi pleacă apoi în cofetăria săracă, unde vor găsi totuşi un sandwich sau o cafea. Iar în nelipsitul „rest room" îşi vor spăla ochii de praf cu apă limpede şi curată, de parcă n-ar fi în mijlocul deşertului...

NEW MEXICO

Natura e pe cît de puternică, pe atît de schimbătoare... Abia intraţi în statul New Mexico, vijelia de nisip s-a mai calmat, pentru că şoseaua se strecoară acum printr-un defileu de munţi, vrîstaţi în diferitele nuanţe ale cărămiziului şi punctaţi pînă sus cu pomişori piperniciţi. Pe culmi, ca nişte foişoare adăugate ulterior, se zăresc stînci rotunde, perforate de găuri adînci şi bine şlefuite. Găurile sînt cuiburi de păsări. În curînd apar pe înălţimi coniferele, iar pe povîrnişuri binecunoscutele „sagebrushes" de culoarea platinei, printre care pasc pîlcuri de oi şi cai. Un pîrîu alb, nemişcat şi, pe şosea, nenumărate reclame pentru artizanatul indian, anunţă cîte o aşezare. Pe strada principală, indieni somnolenţi, nehotăriţi, înaintează care încotro ; parcă dezrădăcinaţi şi fără rost, parcă uluiţi de ce li s-a întîmplat. I-am zărit şi în curtea magazinului de la Fort Courage. Vînjoşi şi scunzi, cu feţele mari, cu părul negru ca pana corbului, lins şi dat pe spate, despărţit în două de o cărare pînă la piele, îmbrăcaţi în bluejeanşi nepotriviţi cu austeritatea locului, cu vîrsta şi cu corpolenţa lor, evitau cu mîndrie privirile turiştilor, refuzau să răspundă la întrebări, parcă plîngeau pe dinlăuntru, trişti şi bosumflaţi. Cei care duhneau a băutură erau mai vioi şi mai comunicativi, ca şi cum alcoolul i-ar fi ajutat să uite,

să nu se mai gîndească la necazul pe care destinul neamului lor li l-a dat şi pe care nu-l pot nici acum desluşi. Figurile lor m-au făcut, singure, să înţeleg mai bine ceea ce, din tot ce citisem despre ei, nu reuşisem. Abulia aceea era a unor uzurpaţi, care nu au pierdut o ţară — aşa ceva n-au avut niciodată — ci o lume, o lume nu neapărat mai bună, dar care le-a reglat celula după orologiile ei milenare şi i-a făcut să nu se mai poată adapta obiceiurilor impuse de o civilizaţie străină.

Drama lor este, în acelaşi timp, una din marile drame ale Americii contemporane, care moşteneşte o culpă grea, jenantă şi greu de reparat. În număr de aproximativ cinci sute de mii, indienii de azi sînt voci neliniştitoare ale trecutului, care nu lasă cugetele cinstite să doarmă ! Istoricii Americii s-au întors spre ei, folcloriştii şi etnografii le studiază arta şi obiceiurile, gustul public este acum cucerit de tot ce e indian, nu numai ca fiind exotic, ci ca aparţinînd celei mai vechi civilizaţii de pe pămîntul Americii, stabilindu-se astfel, teoretic, o vechime şi o linie de continuitate. Atitudinea omului de pe stradă este una de „recunoaştere şi regret". Numai că indienii continuă să trăiască în vechile lor rezervaţii, situate în terenuri sterpe şi inferioare, continuîndu-şi vechile îndeletniciri (triburile Navajo păstoritul, Hopi — ceramica şi ţesătoria de covoare, Pueblo — construcţia de case), poleite, la limita cu turismul, în culori convenţionale.

Ar putea îndeplini ei şi alte ocupaţii ? Numeroşi indieni, mai ales tineri, au devenit personalităţi în profesiunile la care au putut ajunge — poeţi, medici, profesori. Talentul deci există, ca în orice stirpe nemuricită prea mult de chinurile intelectuale. I se adaugă un simţ deosebit al naturii, o abnegaţie în faţa suferinţei, o răbdare şi o perspicacitate ieşite din comun. Dar şcolile sînt puţine (colegiile se numără pe degete) şi, pe deasupra, există o gravă neîncredere a pieilor-roşii în cuvîntul albilor, o resemnare istorică pe care tot numai şcoala ar putea-o destrăma. Filosofia lor de nomazi, religia lor de fii ai naturii — acel principiu sublim potrivit căruia „a fi" contează mai mult decît „a avea", fiinţa mai mult decît averea — i-au făcut fataliști. „Nu case ne trebuie, ci libertate", ar fi răspuns şeful unui trib americanilor care,

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

după 1840, începînd prin a-i vîna, au sfîrșit prin a încerca să-i restrîngă în teritorii mai bine precizate. Indienii — se estimează că numărul lor nu depășea atunci cîteva sute de mii — erau stăpînii unui întreg continent, pe care-l străbăteau în șeaua calului, împărțindu-l doar între triburile lor, după o altă hartă, nescrisă — ori scrisă cu cerneală simpatică sub actualele frontiere și teritorii. Astăzi, trăiesc parcați în aceste rezervații — amestec de localități și de muzee — și nu atît sărăcia, cît strîmtimea lor îi fac să se simtă fără libertate, să-și piardă apetitul pentru orice valoare a civilizației albe. Media lor de vîrstă este patruzeci și cinci de ani (cu aproape treizeci de ani mai puțin decît albii), media de școlarizare — șapte ani, rata sinuciderilor de zece ori mai mare decît cea națională. Indienii sînt cei mai defavorizați cetățeni ai Statelor Unite.

Demonstrațiile lor periodice, la care aderă cu dragoste intelectuali de vază ai Americii, sînt mai puțin pentru drepturile materiale — ignorate în concepția lor de viață — și mai mult pentru a fi luați în seamă, pentru a atrage atenția cu demnitate asupra situației fără ieșire în care au fost aruncați. Uneori, tot din orgoliu rănit, ei se întorc asupra paginilor de frustrare din istoria lor și pretind statului american despăgubiri simbolice. De pildă, de curînd indienii din Florida au obținut paisprezece milioane de dolari pentru însușirea fără tratat a pămînturilor pe care azi se află plaja de la Miami, Disneyland-ul de la Orlando și cosmodromul de la Cape Canaveral...

Între timp am intrat în Gallup, pe Rio Puerco, și, exasperați de atîta deșert, respirăm ușurați la vederea unei sonde. Pînă la Grands, sondele se repetă și pe șosea se face simțit provizoratul acela febril care anunță, pretutindeni și totdeauna, industria petrolului. Peisajul s-a lărgit și pe tăpșanele largi din stînga și din dreapta șoselei se văd colonii de „mobile homes" : case pe roți, albe, largi, dintr-un fel de carton presat. Bineînțeles, în apropiere apare prompt și pancarta cu reclama : „Mobile homes — casa de mañana", amintind pe jumătate în englezește, pe jumătate în spaniolește că locuințele pe roți sînt convenabile nu numai pentru calitățile lor, ci și pentru că statul le scutește de orice impozit. Și, ca o ironie, puțin mai

departe o asemenea casă zace răsturnată într-un șanț cu toate mobilele împrăștiate.

Abia ieșim din adăpostul munților și furtuna se năpustește iar, turbată, asupra noastră. Sîntem descurajați și plictisiți de pulberea care ne scrîșnește în dinți. Ni se pare un miracol cum pot rezista niște ființe omenești în ținutul sterp și canicular, în nisipul care le cotropește plămînii mai insinuant decît coșurile a o sută de fabrici de ciment. Ca un sarcasm, hotelul din centrul orășelului următor se numește „Soarele Deșertului". Ne vine, în același timp, să rîdem amintindu-ne cum ne gîndeam la deșerturi înaintea călătoriei și cu cîtă voluptate le includeam în itinerar. Dar — ne găsim o scuză — care om nu-și dorește, măcar odată în viață, un mic deșert ? Acum, că zile întregi am fost prizonierii lui, am vrea să scăpăm însă cît mai repede. America toată ni se pare în aceste momente un vast deșert, un continent cu miezul de nisip, avînd doar marginile aurite cu zgîrie-nori, cu verdeață și apă !

Brusc, parcă ascultîndu-ne, peisajul devine măreț și impunător. Platoul larg pe care ajungem este acoperit cu iarbă. Mari stînci orizontale, fibroase, cu aspect de lemn carbonizat sau de păcură solidificată zac pe acest platou, misterioase ca niște meteoriți, iar în depărtare apar munți albaștri, munți adevărați, cu luminișuri și umbre, un hemiciclu de creste înfrumusețînd cerul ca un rozariu... Satele sînt acum din piatră : colibe de bolovani cu cîte o singură ferestruică sau cazemate lungi, dreptunghiulare, cu aspect de fort african. La Freedom Village (Satul libertății) poșta e într-o baracă fragilă, iar singurul bar se cheamă „Main Bar" (Barul principal). O albie adîncă, avînd unghiurile drepte de parcă ar fi escavată, adăpostește o simplă șuviță de apă. Și totuși în spatele acestor colibe sărace zac aruncate cu burta în sus cîteva automobile vechi, ca un gunoi netrebuincios. America e și acest simplu cătun !

După o jumătate de oră, munții din zare s-au apropiat atît încît ne dăm seama că ne aflăm pe fundul unei depresiuni. Un rîu larg își face apariția ca un strigăt de bucurie. Orașul prin care trece și în care intrăm poartă o denumire sonoră, latină, una din acelea care dau mult de furcă rostirii americanilor, făcîndu-le totuși fericită acea

înclinație a lor spre exotism : Albuquerque. Rîul — zeul tutelar al orașului — se cheamă Rio Grande, și totul, de la bulevarde pînă la benzinării, îi împrumută de fericire numele. Reclamele sînt scrise în spaniolește, iar în depărtare zărim biserici în stil spaniol. New Mexico a devenit stat american, ca și Arizona, abia în 1912. Albuquerque numără peste 200.000 locuitori și — după faptul că are cinci sute cincizeci de hoteluri — deducem că este și un centru turistic. Piepturile noastre de orășeni freamătă, după cele cîteva zile de pustietate, ca în fața unei reîntîlniri cu civilizația. Dar în curtea autogării, la coborîre, furtuna de nisip, reapărută cu forța cea mai mare de pînă acum, ne încovoaie. Abia mai respirăm, iar hainele noastre s-au umplut în cîteva clipe cu praf mare, alb, de consistența cenușii. Aglomerația din fața mașinilor, zăpușeala, figurile sinistre ale oamenilor grăbiți, ale funcționarilor nervoși alcătuiesc o panică surdă, de sfîrșit al lumii. Nu vom vizita Albuquerque, ci vom urca spre munții albaștri — Sangre de Cristo — care ne închid orizontul din trei părți ca o cortină arcuită. Acolo se află Santa Fe, orașul cel mai vechi al statelor americane și capitala unuia din cele mai noi dintre ele.

PREȚUL FRUMUSEȚII

Cele mai multe orașe din Vest și Sud poartă nume spaniole prescurtate. Los Angeles a fost la origine „El Pueblo de Nuestra Señora la Reina de Los Angeles“ (Așezarea Doamnei noastre, Regina Îngerilor), Las Animas — „Rio de las Animas Perdidas“ (Rîul sufletelor pierdute) ș.a.m.d. Santa Fe a fost dedicat și el regilor : la începutul secolului XVII se numea „Villa Real de Santa Fé de San Francisco de Assisi“ (Orașul regal al Sfintei Credințe a Sfîntului Francisc din Assisi). Ar fi putut să devină prin abreviere San Francisco, dar întîmplarea a făcut să se aleagă din cele zece cuvinte doar Santa Fe, pentru a rămîne celălalt nume, peste un secol și jumătate, orașului la fel de frumos din California.

Explicația ne-o dă un mexican bătrîn cu care intrăm, pe spaniolește, în vorbă, încercînd să aflăm mai multe amănunte despre furtună. Nu pare prea impresionat și aproape că nu înțelege ce dorim de la el, de unde înțelegem că fenomenul este foarte obișnuit și frecvent. Interesul omului pare îndreptat mai mult spre trecut, spre lucrurile eterne și poetice, spre geografie și toponimie. Ne vorbește despre ținutul acesta binecuvîntat din nordul Noului Mexic, de la poalele munților Sangre de Cristo (Sîngele lui Hristos), unde sterilitatea se preface brusc și fără tranziție în fertilitate și beatitudine. Americanii îl numesc — ne

spune el — „cele mai colorate cincizeci de mile pătrate din Statele Unite". Clima e blîndă şi atrăgătoare, aerul răcoros şi totuşi nu prea umed, nopţile călduţe şi liniştite, trecutul plin şi îndepărtat. Aşezările din ripele preistorice se continuă cu urme indiene, cu „misiuni" spaniole, cu vechi case mexicane de lut. Santa Fe slujeşte de capitală de peste trei secole şi jumătate. Cu toate acestea numără doar 35. 000 locuitori şi nu are industrie : este în primul rînd un muzeu în aer liber. În al doilea rînd este un centru universitar, medical, ştiinţific, avînd un centrul de antropologie şi un laborator nuclear de renume mondial. Atenţie — schiţează cu degetul bătrînul un semn de alarmă, devenit şăgalnic prin faptul că alte oraşe mai mari au făcut apoi isprăvi mai necruţătoare, în acest domeniu —, atenţie, la Santa Fe a fost construită în timpul războiului prima bombă atomică din lume !

Şi, brusc, încheiem discuţia, el pentru a-şi vedea de nepoţelul care între timp căscase şi se foise plictisit pe scaun, noi pentru a contempla mai liniştiţi peisajul dincolo de care presimţim cu certitudine o surpriză ieşită din comun. Abia am urcat cîteva serpentine spre munte şi furtuna s-a potolit ca prin farmec. Aerul s-a rarefiat şi s-a primenit, pulsat de milioanele de uzine verzi ale coniferelor care ne înconjoară din toate părţile. În vale se vede Albuquerque, uriaşă fierturǎ deasupra căreia se zbuciumă aburi lăptoşi. Undeva sus, deasupra noastră, a nins ; se simte după răcoarea jilavă din aer, care înviorează culorile costişelor. Cerul e pur şi cristalin, ca o apă care s-ar fi depus, invers, în înalt, deasupra măruntului zbucium al lumii. În dreapta, în stînga, taluzurile şoselei secţionează mari piramide fumurii, zgrunţuroase, care lasă să se citească în straturile lor paralele, ca în foile unor cărţi, trecutul marin.

De cum intri în Santa Fe, te cuprinde impresia că ai ajuns într-un loc deosebit. O pornim la întîmplare pe ulicioarele pitoreşti, cu sentimentul că fiecare colţ ne poate dezveli un miracol, cum se întîmplă în vechile oraşe europene. Totul este, din păcate, închis şi zăvorît la această oră de după masă tîrzie, iar sponsorul nu răspunde la telefon (promitem iar — şi avem motive — să fie ultimul), astfel încît ne resemnăm cu dulcea beţie a ochilor şi

paşilor. Există însă locuri unde e suficient să îţi încetineşti ritmul sîngelui şi să laşi să intre în el, singure, miresmele timpului care se transformă, fără cuvinte, în istorie... Aici, în sfîrşit, tradiţia şi timpul par să fie la ele acasă, cu depunerile lor încete, pe ziduri, pe acoperişuri, în aerul bătrîn de sub portalurile arcuite. Primul lucru care ne încîntă este coloritul deosebit de viu al caselor. Apoi faptul că — după ce am făcut o adevărată fobie a nylonului — ele sînt în sfîrşit din materiale sănătoase, ţărăneşti, înlăturînd orice dubiu al artificiului. Alburii, crem, portocalii, cărămizii, roşii — de la roşul roman pînă la cel pompeian —, azurii şi verzui ; de forme plate, cu pereţi de tencuială ridicaţi puţin oblic şi rotunjiţi în partea unde se îmbină acoperişul de olane — semănînd cu nişte cuptoare ţărăneşti sau cu nişte ciuperci —, casele acestea au fost construite din chirpici şi vor şi azi să lase aparenţa chirpiciului, chiar dacă pe dedesubt unele au fost consolidate cu bolovani de rîu sau cu umeri de cărămidă. În sfîrşit, neobişnuită e mulţimea florilor, pe care le uitasem aproape de cînd am plecat din San Francisco.

Se spune că în America anotimpurile nu se termină niciodată. Cînd ninge într-un colţ, în altul pot să se coacă portocalele, iar în altul să se facă plajă. La Santa Fe aerul este dulce, frăţesc, îmbătător, ca într-o primă zi de primăvară. Hoinărind fără ţintă ne pomenim într-un cartier cu expoziţii de artizanat sofisticate, apoi într-un parc al pionierilor americani, aşezat pe malul unui pîrîu ca de munte, apoi în cartierul clinicilor. Pe stradă, oamenii — rari, ce-i drept — par cu toţii intelectuali, simţim asta după uşurinţa cu care-ţi dau lămuriri, cu care urmăresc scurtele conversaţii turistice. Apar însă şi cerşetori. Unul pretinde să ne ghicească în podul palmei ; altul vrea să ne vîndă poze de femei goale. După obiceiul public al latinilor, mulţi oameni îşi petrec timpul liber în forum — în micile pieţe şi mai ales în bodegi, unde se îndeletnicesc însă mai degrabă cu discuţiile decît cu ridicatul paharelor. Dintr-un astfel de bar se aude muzică populară spaniolă, dar înăuntru nu e o „banda", cum ar părea, ci doar un tonomat nichelat şi lustruit. Vînzătoarea, cu voce profundă de bas, are ochi şi pometi de aztecă. Doi candi-

dați la postul de șerif ne privesc dintr-un afiș electoral expus pe perete — Martinez și Baca —, amîndoi etalînd zîmbete americane de „băieți buni, din vecini", de sub cîte un sombrero mexican. Din casa de peste drum, portretul unui alt candidat — senatorul — atîrnă ca spînzurat în balconul de la etaj. E un amestec de datini și obișnuințe venite din toate părțile și din toate timpurile acestui ținut.

Candidatul la postul de șerif Baca are ascendențe serioase. Numele lui, puțin stîlcit din pudoare, este același cu al unuia din primii exploratori ai Mexicului, Don Cabeza di Vaca — în traducere literală : Cap de vacă, care îl va fi transmis unei întregi dinastii de colonișți. Căci, puțin mai departe, iată ce descoperim. Pe frontispiciul unei clădiri — mai înaltă decît celelalte, cu două caturi și avînd spre stradă un pasaj sprijinit de stîlpi de lemn, iar în interior o curte gen chiostru, cu un cireș înflorit și frînghii de rufe — a fost fixată o placă de bronz. Este o pisanie care spune, plină de ironie dureroasă, în fraze cu vorbe englezești și topică latină, istoria „Casei Sena" : „Cînd Don Juan Sena cumpăra acest pămînt în 1796, Santa Fe aparținea Spaniei. Cînd maiorul Jose D. Sena construia casa pentru mireasa lui, Dona Isabel Cabeza *de Baca*, în 1831, Santa Fe aparținea Mexicului. În 1846, Santa Fe devenea parte a Statelor Unite"... Succesiunea hispano-mexicano-americană — în al cărei epilog, războiul din 1846, Statele Unite își revendicau California, Arizona și Noul Mexic drept „teritorii" proprii (stadiu anterior „admiterii în uniune") — este și mai bine subliniată într-o altă inscripție. În „plaza" orașului, răscolită de săpături arheologice și edilitare, cu scaunele roccoco ale unei grădini de vară îngrămădite într-un colț, apare o clădire asemănătoare, lungă și cu picioare de lemn. Pe o placă de bronz la fel cu prima, citim : „Palacio Real — casa cea mai veche din Statele Unite, construită între 1610—1612. Sub trei steaguri — spaniol, mexican și american — ea a fost sediul, între 1610 și 1910, a peste 1.000 de guvernatori și căpitani". Așadar, vechimea celor trei imperii, care s-au devorat pe rînd, s-a contopit într-o aceeași istorie, într-o vechime pe care aspirantul-șerif

de azi, Baca, o poartă și o combină nepăsător în sîngele său, în sombrero, în zîmbet și în ambiții.

Zigzagul străzilor ne duce mai departe — pe lîngă o clădire de stil spaniol, dar semănînd în același timp cu o culă românească — în cartierul Vechiului Capitoliu. I se spune vechi, dar datează abia din 1912, anul admiterii „teritoriului" în rîndul Statelor Unite. Clădirea veche-nouă nu se deosebește, oricum, decît cel mult prin dimensiuni, de tot ce s-a construit în materie de sediu parlamentar în toate celelalte capitale de stat. Același desen al cupolei, aceleași coloane albe în față, aceleași proporții între verticale și orizontală, formînd o combinație de stil clasic grecco-roman și colonial anglo-american. Alte clădiri, pe o stradă povîrnită (printre ele, un magazin de mărunțișuri subintitulat pompos : „Viceconsulado Honorario di España")... și sîntem plonjați iarăși cu secole în urmă, într-o istorie măsurată nu în semeția granitului, ci în umilința inspirată a chirpiciului. Pereți joși, ușor înclinați, „patio"-uri, uși simple și geamlîcuri înguste, neîmpodobite, adăpostesc azi restaurante, bazaruri, bănci, primăria... Arhitectura e aici istorie. Biserica „San Miguel" — clădire cărămizie, oarecum informă, pe unghiurile căreia poți citi mai degrabă amprenta degetelor care au întins lutul decît mistria sau rigla, se mîndrește și ea cu o placă de bronz : „Cea mai veche biserică din Statele Unite". Pereții originali, de chirpici, și altarul au fost construite de indienii Tlaxcalo din Mexic, sub îndrumarea călugărilor franciscani, în 1610. Conține picturi seculare, sculpturi în lemn și un „clopot de șase sute de ani importat din Spania". Dar, surpriză, alături (poate o mărturisire că „istoria se repetă"), o altă casă de lut („Olăria Mariei") pretinde și ea a fi „cea mai veche din Statele Unite" !

Seara începe în momentul cînd ajungem la Taos, oraș și sat fermecător așezat sub un perete abrupt de munte. Este poreclit de americani, în limba lor capabilă de atîtea împerecheri și superlative glumețe, „cel-mai-mare-oraș-mic-al-Statelor-Unite". Are 2.500 locuitori, dintre care o mie sînt indieni, iar restul scriitori, filosofi, pictori, sculptori, compozitori, oameni de știință care au renunțat la confortul, dar și la smogul și betonul metropolelor (americanii sînt înspăimîntați, poate la fel de mult ca și de

poluare, de electricitatea statică din clădirile lor ermetice...), pentru a se stabili aici, în aerul răcoros şi însorit, în atmosfera destinsă şi boemă de la poalele „muntelui magic". Adevărată „rezervaţie pentru creatori", Taosul are optzeci de galerii pentru expoziţii. Scenele sale sînt, periodic, sediul unor spectacole experimentale, combinînd toate artele. Ni se spune că descoperirea lui s-a datorat unei întîmplări. La începutul secolului o excursie a trebuit să înnopteze aici, din cauza unei căruţe defecte. Cînd au văzut, a doua zi, splendoarea peisajului, doi din membrii ei au refuzat să mai plece. Au rămas pentru toată viaţa, chemîndu-şi familiile şi prietenii, iar întîmplarea aceasta a determinat un adevărat exod.

De aici, dintre clădirile joase şi modeste, din priveliştea fără verticale, cerul se vede înalt şi întins. Tot alaiul de stele, foste cu opt ore deasupra Carpaţilor — Luceafărul şi Rariţa, Carul Mic şi cel Mare, Calea Laptelui şi Găinuşa — se numesc acum altfel, boltite deasupra unor ţinuturi străine care ni se pare ciudat că au de-a face cu ele.

Ca şi stelele, aşezările acestea cu forme şi culori familiare vin dintr-un timp a cărui strălucire sinceră şi simţită se dovedeşte, iată, mai durabilă decît tot ce au produs între timp tehnica şi bogăţia. Ne înduioşăm la gîndul că acest tip de frumuseţe — zis latin şi sentimental —, cu trena-i de sărăcie şi spuzeala-i de cerşetori, este mai autentic şi mai apropiat de sublim decît frumuseţea nutrită de conştiinţa superiorităţii — polizată şi pusă la punct. Ca în atîtea alte rînduri, ca pe un adevăr uitat mereu şi neînvăţat minte, descoperim într-o străluminare că arta nu poate fi produsul, decît cel mult proprietatea celor prea siguri de ei, că dorinţa de a face cu ea paradă se sfîrşeşte în ceva prea-perfect, sunînd a putere goală...

Ne urcăm în autobuzul de Albuquerque zgribuliţi, nu de frig, ci de nostalgia căldurii...

Ziua a 116-a :

CA-N TEXAS

Noaptea, aici, în Sud, legăturile sînt rare. Pînă tîrziu, la 2,30, zăbovim în autogara din Albuquerque, scriind jurnalul ultimelor zile, apoi ilustrate, şi asistînd, în sfîrşit, la o veritabilă secvenţă de „thriller". De undeva, din cotloanele holului ticsit de oameni şi bagaje se aude o melodie obsedantă, cîteva note muzicale fluierate de cineva nebuneşte, la infinit, minute şi ore în şir. La început ne îngrijorăm de noi înşine, crezînd că sîntem urmăriţi de o fixaţie. Cînd, însă, observăm pe mai mulţi ciulind urechile şi căutînd cu ochii sursa fluieratului — întîi glumind, apoi vizibil intrigaţi şi pînă la urmă speriaţi de-a binelea de faptul că nu o găsesc — ne întristăm şi ne neliniştim de psihoza pe care o vedem iscîndu-se din senin. Totuşi, nu ezităm să ieşim în străzile pustiite, afundîndu-ne destul de temerar în noapte, pînă găsim cutia poştală pentru ilustratele noastre. Aerul, răcoros, ne readuce la realitate.

Autobuzul pleacă în sfîrşit (mare aglomeraţie la urcare, deşi locuri sînt destule — încă o dovadă că am intrat în zona temperamentului sudic, nerăbdător). Ştiind că ne aşteaptă şaptesprezece ore de drum neîntrerupt, pînă la Dallas, luăm somnifere şi adormim instantaneu. Sîntem treziţi de strigătul autoritar al şoferului care se schimbă la Clovis : „Keep down !" (Ţineţi-le jos !). Este vorba de

picioarele noastre, peste care ni se dă o lovitură puternică, semnificînd că trebuie să părăsim poziţia orizontală, chinuită, cu genunchii îndoiţi peste speteaza fotoliului („Greyhound“ ul are un sistem diabolic de a nu te lăsa să stai întins) şi să revenim, în unghi drept, la disciplina cea de toate nopţile. Aşa ne întîmpină Texasul, la 5,30, în zori.

Însă, cu tot afrontul, izbutim să mai dormim două ore chiar în poziţia „pacient la dentist“ : moleşeala extraveralului îşi spune cuvîntul. Am traversat între timp jumătate din regiunea cîmpiilor înalte, faimoasă prin turmele şi fermele ei, am pierdut din păcate curioasa localitate Muleshoe, cu senzaţionala statuie a catîrului, unică în lume (aici fusese în vremea „Old West“-ului o celebră potcovărie) şi iată-ne intrînd în Lubbock, oraş cu nume întunecat şi serios, dar căruia rostirea la microfonul autobuzului face să i se răvăşească toate consoanele, ca după o furtună. Mutăm ceasul înainte cu o oră abia acum, savurînd plăcerea de a scurta printr-un simplu gest durata, care ne îngrozeşte, a călătoriei.

Smuciturile maşinii pe străzile din centru ne-au dezmeticit de-a binelea. Lubbock e un oraş economic sobru şi lipsit de imaginaţie, dar în acelaşi timp capitala mondială a crizantemelor. Datează doar de 85 de ani şi aşezarea sa este, geografic, rezultatul unui compromis între două firme de construcţii care se tot bătuseră pînă atunci să ia lucrarea în antrepriză. Ca urmare a amplasării oarecum arbitrare, primele decenii ale oraşului au fost greoaie şi nesemnificative. Acum, se pare că şi-a găsit ritmul, specialitatea lui constînd pînă la urmă tocmai din lipsa unei ramuri dominante, din îmbinarea industriei şi florilor, a antrepozitelor şi facultăţilor, a medicinei şi a parcurilor. Populaţia a crescut la 150.000 locuitori. Destin amestecat şi eclectic, specific texan...

Ne oprim pentru o scurtă aprovizionare în faţa autogării, cu motoarele arzînd, şi viaţa străzii ne ia în primire. Lubbock — tipic orăşel nemţesc. O arată şi numele, se vede însă şi din ochii albaştri ai fetelor oprite pe trotuar, din felul puritan-isteric cum comentează, înghiontindu-se curioase, îmbrăţişările unui cuplu de tineri care se desparte în uşa autobuzului ; din talia de leberwurst

a unui băiat care pedalează pe o bicicletă ; din figurile austere ale unor cucoane în vîrstă ; dar, mai ales, din strînsa disciplină a aşezării caselor pe marginea străzii, părînd sentinele credincioase ale ordinii şi geometriei. Germanii au avut, probabil, în această regiune mărginaşă a Texasului, rolul de catalizatori ai spaniolilor dezordonaţi şi ai indienilor rupţi de cele lumeşti. De aici şi aerul lor sfidător, de sectanţi. Biserica metodistă se înalţă gotic în centrul „downtown“-ului, mîndră şi privind totul de sus, ca şi ei.

După sursele de cîştig cam idealiste şi neserioase din Arizona şi New Mexico (de Nevada nici nu mai vorbim !), cu Texasul nu te joci. Petrolul izvorăşte de peste tot, neprevăzut, şi iată-l chiar aici, în oraş, pătrunzînd pînă în acareturile gospodarilor. Într-o curte, o sondă s-a apropiat la cîţiva metri de fîntîna omului şi, cum îşi vede de treaba ei aplecînd şi ridicînd capul de metal, pare, din goana maşinii, că bea apă şi că nu se mai satură. Dealtfel, mirosul de petrol pătrunde curînd prin geamul maşinii, semn că undeva, fără să le vedem, lucrează de zor rafinăriile. Puţin mai departe, tot la intrarea într-un orăşel, lîngă sonde apar nişte ţarcuri de vite : imaginea este atît de densă, întinsă pe o suprafaţă aşa de mare, că vitele înghesuite unele în altele par pietre roşcate. Şi mai departe, pe un lan, o combină seceră de zor grîul de primăvară. Dintr-un avion (pe marginea şoselei e un aeroport) se descarcă un transport de şei noi-nouţe, iar pe pereţii unei fabrici descifrăm un afiş de rodeo, în zeci de exemplare. Cimitire de maşini uzate, garaje şi spălătorii, antrepozite şi parcaje, fabrici şi păduri, apoi din nou sonde şi din nou turme — totul dă impresia unei vieţi mai vibrante şi mai organizate decît pînă aici. „Texasul“, noţiunea aceasta atît de depreciată în terminologia europeană, se dovedeşte în realitate, spre surpriza noastră, tocmai altceva — o ţară energică şi bine administrată, întrecînd în bogăţii naturale, dar şi în mărime şi „opportunities“, pe toate celelalte prin care am trecut. .

Nici nu e de mirare, atunci, că peisajul se schimbă des şi vizibil. Din podişul vrîstat am coborît într-o cîmpie monotonă (oprire la Abilene, triajul transporturilor de vite şi

grîne pe direcţiile Sud-Nord şi Est-Vest) ; de aici am urcat iarăşi în nişte munţi acoperiţi cu păduri de pin (Mineral Wells — bizară staţiune balneară, cu ape folosite în tratamentul bolilor mintale) şi din nou am coborît într-o zonă de lunci şi lacuri melancolice, risipite printre dealuri dulci, teribil de asemănătoare regiunilor subcarpatice din Transilvania (Fort Worth — metropolă industrială, socotită odinioară „locul de unde începe Vestul", adică necunoscutul...).

Plouă încet, ca un abur, şi simţi cum pe colinele harnice creşte iarba pentru animale. Dar timpul trece încet, şi cînd coborîm la Dallas, înţepeniţi, ni se pare că de nebunul care fluiera astă-noapte în autogara din Albuquerque ne desparte o veşnicie...

MARELE D

Vîntul bate din nou sălbatic, aproape luîndu-ne de pe picioare. Proastă vreme pentru a sosi în oraşul al cărui simplu nume face să-ţi îngheţe sîngele în vine. Avem reţinută o cameră la un hotel cu nume respectabil, dar renunţăm la ea printr-un telefon pentru că e departe, după ce ne găsim bineînţeles un adăpost în apropierea autogării. Oricum, vom sta aici doar cincisprezece ore. Ca şi la Omaha, ca şi la Cheyenne, poarta principală a hotelului „Lawrence" este bătută în cuie. Ocolim clădirea uriaşă, pe jumătate dărăpănată, avînd geamurile de pe o întreagă latură ţintuite cu scînduri. Ne scriem numele în registrul ferfeniţit, sub privirile a doi crescători de vite şi ale altor doi indivizi cam suspecţi. Nici aici, nimeni nu ne cere legitimaţia. Camera — pentru care am plătit zece dolari — miroase a mucegai şi urină, murdăria este aşa de insinuantă că trebuie să atingem cu o batistă împăturită clanţele şi robinetele. Situaţia ni se pare mizerabilă, chiar unor drumeţi obişnuiţi cu privaţiunile, cum sîntem.

Coborîm grăbiţi la aer, în stradă, unde a început acum să şi plouă, cu duşmănie. N-avem umbrelă şi înaintăm, lăsîndu-ne vrînd-nevrînd în voia potopului. De peste drum observăm că hotelul „Lawrence" seamănă leit cu clădirea, cunoscută din atîtea fotografii, de unde s-a tras asupra preşedintelui Kennedy.

Dallas este orașul pe care o lume întreagă îl știe în această postură, de ucigaș al unui președinte. Îl vom putea descoperi, oare, și din alte unghiuri ? Fondat în 1846, devenise peste numai un sfert de veac un centru înfloritor, datorită mai ales imigranților calificați, cultivați — francezi, germani, elvețieni și englezi — de care avusese noroc. Deși al doilea ca mărime (după Houston), texanii îl consideră azi cel mai metropolitan și cel mai cosmopolit oraș al lor. „Centru bancar al Sudului, campion al combinațiilor uriașe, sediu al firmelor de asigurări și arbitru al modei, numărîndu-se printre orașele cu cele mai multe companii multimilionare, locuitorii săi — scrie ghidul oficial — iubesc poate mai mult cultura decît afacerile. Ei se bucură de o uluitoare varietate de distracții : o mare orchestră simfonică, operă, balet, teatru, comedie muzicală, societăți literare și cenacluri, expoziții de flori, cai, artă, păsări, cîini, pisici. Bucătărie excelentă. Sporturi de apă..." etc., etc. Nu degeaba Dallasul este supranumit „The Big D" (Marele D)...

„Downtown"-ul este mai aproape decît am sperat. Urcăm pe „Main Street", artera principală, cu nenumăratele ei stații de autobuz, cu zgîrie-norii ei și cu linia magazinelor de la parter practic neîntreruptă. În afara cozilor din stații, străzile sînt completamente pustii. Majoritatea absolută a celor ce așteaptă sînt oameni de culoare. Ganguri le dintre vitrine sînt ticsite și ele — observăm într-un tîrziu — cu siluete întunecate, tăcute, lăsînd să li se vadă doar albul ochilor și cîte un jar de țigară. Prezența aceasta neagră este plină de tensiune și dă senzația unei forțe care, zgîndărită, ar putea deveni amenințătoare. Dar fiecare din ei, luat în parte, este amabil și la locul lui. Unul ne rîde prietenește cînd două rafale compacte de apă, năpustite asupra noastră ca-n studiouri, sînt gata să ne doboare. Totul este să nu-i sfidezi, cum probabil fac cei ce se tem de ei, propunîndu-și să-i dea gata cu priviri care se vor sigure de sine. Ne înfundăm mîinile în buzunarele pantalonilor și, puțin aplecați, șmecherește, trecem nepăsători printre chipurile negre. Astfel, nimeni nu ne bagă în seamă. Ceilalți discută calm în ploaie, cu o răbdare care poate da de gîndit. Unii dansează zgomotos în stații, ca să se încălzească, iar alții cîntă sau se strigă pe nume și își răspund

de pe un trotuar pe celălalt. Îmbrăcați cu gust, în culori vii și asortate fantezist, unii (bărbați sau femei) poartă în cap piepteni puternici prin care speră să-și îndrepte sîrmele părului. Tinerele fete sînt oxigenate, sau cu părul descrețit artificial, sau tunse milităreşte, sau cu peruci blonde, sau își ascund cu grijă inelele sub năframe bogate. Fiecare dorește altceva decît are ! Unii băieți, însă, acceptă cu seninătate darul pe care li l-a făcut natura și atunci, netunzîndu-se cu lunile și anii, capul lor începe să semene cu o uriașă sferă sîrmoasă cu diametrul pînă la o jumătate de metru.

Mulțimea aceasta fremătătoare, compusă din oameni care, fiecare din ei, știe să-și dea atenție, impune privitorului un respect tacit, ca o figurație de pe scena operei, misterioasă prin lucrurile puține știute despre ea. Printre toaletele ei pestrițe (mantiile largi și tocurile „jumbo" sînt „de toată ziua"...), cei cîțiva albi jigăriți, îmbrăcați în sweatere și raglane decolorate, par jalnici, pierduți, toleraţi într-o lume care nu le aparține.

Toate prăvăliile acestei străzi kilometrice sînt închise, cu excepția unui „shop" de reviste și cărți pornografice. Încă nu e tîrziu, dar fiecare ins s-a vrut probabil la căldură, la adăpost de vremea cîinească. Întrebăm o femeie unde am putea găsi prin apropiere un „supermarket" alimentar. Ne răspunde cu năduf că aici, în centru, este exclus să găsim — să ne îndreptăm poate spre „suburbs", unde ar mai putea fi deschise. N-avem chef să mergem în cartiere, și așa mulți ar considera că este o aventură ceea ce facem.

Se iese dintr-un cinematograf care anunță „50% reducere pentru vîrsta de aur" (bătrîni). Pîlcul de spectatori se mistuie repede după colțuri, prin ganguri și în autobuze. Curînd, ne trezim că sîntem singuri, singuri total și uzi leoarcă, în centrul acestui oraș care pînă în urmă cu două ore ne provoca teamă. Nu mai avem ce face altceva decît să privim atent în jur. Ne aflăm la picioarele unei împerecheri ciudate de clădiri, cum se pot curent vedea în vechile orașe modernizate. O casă venerabilă, probabil istorică, adăpostind azi un restaurant de lux, este strivită între două blocuri de cincizeci-șaizeci de etaje, atît de înalte încît nu le poți număra șirurile de ferestre. În

spate, clădirea cea veche avusese pe vremuri o alta, pereche, dar acum calcanul i-a rămas jupuit, şi aşa, jalnică şi descoperită cum este, pare o cocioabă prinsă de cei doi zgîrie-nori ca într-un cleşte, gata s-o ridice.

Ceva mai departe, un proiector aruncă fîşii de lumină, striate de ploaie, asupra cerului, făcînd de fiecare dată ca porţiunea dintre zgîrie-nori să pară o prăpastie imensă, smulsă de cosmos pămîntului. Aceeaşi senzaţie de sfîrşit neaşteptat al realităţii o avem cînd ajungem la ultima din cele cîteva străzi luminate ale centrului : dincolo de ea începe un cîmp viran, care în ploaia agasantă, întunecată, echivalează cu neantul. Iar cînd fascicolul proiectorului se întoarce o clipă, în rotaţia sa, asupra „downtown"-ului, senzaţia de planetă nelocuită se transmite şi asupra clădirilor pustii.

Tot acest dreptunghi al afacerilor — realizăm în această clipă — va fi fremătat în cursul dimineţii ca un fagure, pentru ca brusc, părăsit de birocraţii săi, să rămînă inert şi netrebuincios. Unde să-i fi dispărut superbia ? Străzile au murit, pentru că nimeni nu mai locuieşte de bunăvoie aici, orice om care se respectă înţelegînd că e de bonton să se retragă în cartierele pline cu verdeaţă din suburbii. Centrul rămîne astfel, şaisprezece ore din zi, proprietatea paradoxală a negrilor. Depopularea „downtown"-ului i-a absorbit pe ei în locuinţele devenite ieftine şi accesibile.

Multe primării din marile oraşe americane sînt în pragul asfixiei financiare pentru că le-au rămas doar contribuabilii pauperi, ale căror impozite nu mai pot acoperi cheltuielile edilitare. Bunăstarea a emigrat pe patru roţi departe, dincolo de linia de centură, în vreme ce sărăcia sordidă avansează cu paşi mărunţi, dar siguri, spre locurile magice din perimetrul turistic, unde se formează părerile şi ţăcăne aparatele de luat vederi.

Dimineaţa următoare, ploaia încă n-a contenit. Ne trezim cu ochii pe un gîndac teribil care ne studiază foile jurnalului, rămase pe masă, şi acesta este momentul psihologic cînd renunţăm la un nou tur al oraşului. Ne strîngem bagajele, propunîndu-ne doar un plan minimal : să descoperim locurile legate de memoria preşedintelui Kennedy. Contrar aşteptărilor, oraşul pare să-i poarte un

cult deosebit, ba chiar cu aspecte macabre. Pe străzi, în vitrine, efigii de aur cu capul său sînt oferite spre vînzare ; iată diferite cadouri şi suveniruri de asemenea evocîndu-i numele şi figura, ca şi cum legătura dintre oraş şi omul de stat ar fi prilejuită de o împrejurare din cele mai cordiale. În galantarul unui ceasornicar, capul preşedintelui conturat în furnir serveşte chiar drept cadran unui orologiu, sub care s-a săpat cu litere mari „In God we trust" (Credem în Domnul).

Sîntem curioşi, aşadar, să vedem care e reacţia spontană a omului de pe stradă. Primul trecător întrebat de „locul unde a fost ucis Kennedy" face un gest de descumpănire, apoi îşi revine din surpriză şi ne conduce cîţiva paşi indicîndu-ne direcţia. La fel, un al doilea, ne însoţeşte şi el cîţiva paşi şi ne asigură încurajator că vom ajunge în cîteva minute. Un al treilea, însă, pur şi simplu ne întoarce spatele, iar următorul ne priveşte cu ostilitate cînd fotografiem monumentul. Iată, deci, că oraşul acesta vinovat are şi complexe : pe de o parte se jeneză şi regretă, pe de altă parte este enervat de cei ce par să-l caute mai mult pentru culpabilitatea sa. Toate dovezile exterioare de consideraţie — din vitrină, din stradă — sînt justificări în faţa propriei conştiinţe, dar nu se admite să fie luate drept scuze în faţa eventualelor incriminări.

Am observat, dealtfel, o demitizare a lui Kennedy, chiar în discuţiile cu foşti susţinători ai săi, chiar în coloanele presei care-l susţinuse pe vremuri. Idolul anilor 60 a devenit peste noapte fiul unui contrabandist, iniţiatorul războiului vietnamez, „nu mai bun decît alţii" etc. Să fie adevărat că americanii nu-şi suportă preşedinţii care se ridică deasupra înţelegerii medii ? Sau să fi învins, oare, pînă la urmă, definitiv, ucigaşii preşedintelui ? Pentru că, admiţînd chiar că Lee Oswald ar fi tras în numele său, el tot a fost, indirect, exponentul nebuniei sau ignoranţei unor oameni, după cum un exponent al altor anumiţi oameni fusese şi preşedintele... Întîlnirea lor pe „Elm Street" nu a fost întîmplătoare, ci a aparţinut istoriei.

Crima s-a petrecut la mică distanţă de locul unde este păstrată simbolic, în mijlocul unei pieţe gigantice, întîia casă din Texas, coliba de bîrne datînd din 1841 a bătrînului John Neely Bryan. Urmează o clădire roşie, masivă, în-

zorzonată, care închide o întreagă latură a pieței, apoi perpendicular pe ea o stradă largă, plină de copaci, cu fronturile continue, de clădiri în cărămidă aparentă. Într-una din acestea — „Caraway Building" — la etajul patru, geamul al doilea, a răsunat arma ; în acest punct de pe asfalt se afla în mers lent mașina pe pernele căreia s-a prăbușit trupul...

Întorcînd puțin capul înapoi, zărim un monument : patru pereți de granit alb, fiecare avînd o fantă de intrare, în partea mijlocie ; incinta care se formează astfel adăpostește o piatră simplă, neagră, avînd înscrise numele, anul nașterii și anul morții președintelui. Un mormînt imaginar ridicat pe locul crimei ? Ploaia îl spală mereu, iscînd pe lespedea funerară de marmură clăbuci nevinovați, ca într-o joacă de copii...

...Autobuzul ne duce grăbit spre Austin, printr-un peisaj ce amintește iarăși, insistent, farmecele subcarpaților. În microfon răsună parcă mai des și mai grijuliu ca oricînd sloganul umanist : „Watch your step !"

„Atenție la pași !"

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

Ziua a 118-a :

LA ȘEZĂTOARE

Pe nesimțite, în cursul drumului, ploaia s-a oprit și cerul s-a luminat. Trec însă prin niște stări ciudate. La început am fost nervos din cauza jurnalului necompletat (cîteva zile, sărite la timpul lor, rămăseseră veșnic restante, iar acum ar fi fost momentul să le recuperez), pe urmă am scris, și pentru puțină vreme mi-am revenit ; dar absolut fără motiv (vremea e acum frumoasă, iar caietul — la zi) m-am pomenit pradă unei tensiuni nemaipomenite, unei neliniști ciudate, și am ajuns la concluzia că oboseala drumului începe să se facă simțită, să se adune. Ori este influența Sudului, spre care ne îndreptăm ?

Ca peisaj, tot traseul de 300 kilometri Dallas-Austin seamănă uimitor cu România. Nici o plantă în plus sau în minus nu tulbură coincidența, de aceea ne simțim familiari. În autogară ne așteaptă Christopher Middleton, organizatorul festivalului de poezie la care urmează să citească Ana (îl recunoaștem după barba blondă pe care ne-a spus că o poartă, dar l-am fi recunoscut oricum după aerul de poet — inconfundabil). Cu minusculul „Volkswagen" — vedetă a șoselelor americane după declararea crizei petrolului — ajungem la hotel, lăsăm bagajele, citim în fugă scrisorile de acasă (sosite pe adresa dată aici de noi), apoi mergem la sala „Auditorium", unde Ana urcă direct pe scenă, emoționată, iar eu rămîn în sală să manevrez un aparat de

proiecție. Invitații — opt, din șase țări — vor rosti versurile fiecare în limba proprie, iar pe un ecran, deasupra (sala e cufundată în semiîntuneric), vor putea fi citite traducerile în engleză. Un procedeu foarte simplu — imprimarea pe foi de celuloid a textului care trebuie proiectat — permite această operație de transfer magic și al conținutului, și al sunetului originar, așa cum îl aud înșiși autorii lor, realizîndu-se astfel maximul posibil în materie de osmoză poetică.

În amfiteatru sînt sute de locuri, dar numeroși spectatori, nemaigăsind scaune libere, s-au plasat (disprețul pentru haine le dă chiar voluptăți pentru asta) pe intervalele dintre rînduri. Nu poți lăsa să cadă un ac și contrastul între această aglomerație și figurile serioase, aspre, lipsite de jovialitate, ostile aproape, ale acestor tineri te face să crezi că va urma o înfruntare pe viață și pe moarte, că au venit să asiste la un proces sau la execuția unor idoli falși. Dealtfel, ce altceva poate părea mai absurd — în concepția pe care o avem noi despre America — decît cinci sute de tineri americani care să se prăpădească de dorul poeziei, să vină într-o sală de dragul unor poeți ?

Vor citi : un poet indian din tribul Picioarelor Negre (cu studii și drumuri pasionate în Grecia), un german din Köln („visiting-profesor" aici, la Austin), un yankeu din Connecticut, Ana, un nigerian cu bursă de studii, un brazilian de origine rusă (care a trăit o vreme și în China), un spaniol cu logodnică italo-americană (care ar vrea să rămînă, prin căsătorie, aici) și, în sfîrșit, o poetă de culoare din Arizona (cu unul din părinți filipinez) — așa încît nimeni nu s-ar putea plînge de compoziția acestui turn Babel al poeziei...

Indianul Picior Negru citește două poeme lungi, între reportaj și baladă, sugerate de viața unei rezervații, iar sala începe să se miște din adversitatea mohorîtă pe care o anunța. Germanul încearcă, evident, să facă puțină senzație — se mișcă fără încetare prin fața ecranului acoperind mereu cu capul și cu mîinile traducerea propriilor versuri, care sînt, din păcate, un inventar de capodopere plastice italiene, luate în derîdere teribilist, în numele emancipării moderne ; sala nu se lasă impresionată, dar iese complet

din rezerva enigmatică pe care și-o luase. Următorul, poetul american, urcă la microfon dintr-odată ca un învingător, pentru că va citi niște fabule erotice la culme, cu aspect de glume rimate ; în sală, amuzament, și atîta tot, ca în fața oricărui „entertainment". Poeziile Anei par să cadă acum într-un gol, dar publicul se încălzește treptat și — deși eu fac o greșeală de proiecție, sărind trei versuri dintr-un final — se dezlănțuie finalmente în scandări neașteptate. Acum cauza poeziei este evident cîștigată. Nigerianul adaugă versurilor sale pe acelea ale unui prieten mort în războiul Biafrei ; gestul e atît de impresionant că e suficientă o invitație și toți se trezesc repetînd după el un refren ciudat — „Zu-ma-ri-zu" —, dînd sunetelor nearticulate un înțeles melodic. Iată cît m-am înșelat : ceea ce păruse aroganță fusese de fapt emoție și concentrare. N-am pomenit public mai calm și mai ascultător, mai resemnat și mai automat în gesturi, dar totodată mai participant și mai angajat decît tinerii aceștia tăcuți pe care nici nu-i plouă, nici nu-i ninge, ci parcă așteaptă mereu solicitări și comenzi. Numai cîțiva inși mai bătăioși dau replicile ironice pe care tinerii de la noi nu s-ar abține să le folosească dacă li s-ar părea că li se pune la încercare prea grea sentimentalismul sau naivitatea.

Este cazul cu poeta din Arizona care face un circ continuu și care este fluierată și huiduită. Dar fata se încăpățînează în umorul ei tenace (se întrerupe des din lectură, cere să i se stingă veioza de pe pupitru, care i-ar bate în ochi, să se aprindă lumina în sală, ca să vadă cui citește, să i se dea apă pentru a-și drege vocea etc.) și atunci chiar rezistenții aceștia se dau bătuți și sfîrșesc prin a o aplauda. Dealtfel, ea spune versurile într-un chip ciudat, într-o melopee dură și dușmănoasă, părînd că nu-s ale ei și că de fapt le urăște ; mai amestecînd din cînd în cînd și cîte o glumă pipărată despre condiția ei de femeie singuratică, și cîte un vers dintr-un poet preferat... Dintre ultimii cititori, brazilianul-rus obține un succes complezent (versuri minore, autoironice, spuse cu un patos de epigramist provincial), în timp ce spaniolul are soarta cea mai grea, căci pentru a-și face înțelese satirele tari și pasionate la adresa realităților din țara sa se simte obligat mereu să

explice publicului cînd este vorba, de pildă, de parodia unei realităţi şi cînd de un sens direct, cu alte cuvinte să-şi facă un comperaj continuu la propriile poeme. Avea dreptate Camus să vorbească de acei enoriaşi care nu înţeleg decît predicile spuse de preotul din parohia proprie !

În sfîrşit, descătuşaţi de emoţiile festivalului, am fost îmbarcaţi în maşini şi duşi la un „party", în casa unei bogate „bătrîne doamne", umblată prin toată lumea şi întoarsă acum, cu rol de mecena, în oraşul ei de baştină. Recepţia are loc în cartierul numit sugestiv „Balconies" (pentru că e cocoţat pe o culme împădurită), într-o vilă de lemn atîrnată deasupra panoramei întregului oraş, de unde totul se vede dulce şi unde aerul e în acelaşi timp pur şi tare. Grea seară şi încercare a puterilor ! Căci la numai douăzeci şi patru de ore după camera mizerabilă din Dallas, în care n-aveai curajul nici să pui mîna pe clanţă din cauza murdăriei, iată-te aici înconjurat de peste o sută de invitaţi, zburdînd mereu unul spre altul pe parchetele lucioase, sub lustrele orbitoare, şi neconcepînd în ruptul capului să nu-ţi adreseze cuvîntul, să nu-ţi spună cînd şi cum au fost la Bucureşti — ei, sau părinţii, sau prietenii lor — şi cam tot ce ştiu ei despre acest depărtat oraş de la porţile Orientului, unde oficiul de turism român îi invită din nou (scot din buzunare pliante mototolite) să viziteze „locurile lui Dracula". Evident că tot ce ştiu cît de cît mai bine se referă la perioada interbelică, pentru că majoritatea invitaţilor sînt în pragul senectuţii, media lor de vîrstă s-ar spune că este în jur de şaizeci de ani : „doni" înalţi şi impunători îmbrăcaţi în negru, cu fulare lungi, roşii, înfăşurate de mai multe ori pe după gît şi lăsate vetust pe spate ; soţii zvelte şi tăcute, îmbrăcate în rochii regale, cu priviri timide şi jucăuşe în acelaşi timp ; profesori puţin ţepeni şi foarte buimaci, deschizînd conversaţii stereotipe, în genul pisălogilor din romanele secolului trecut ; femei între două vîrste, singure şi independente, profesoare la universitate, părînd foarte mîndre că se descurcă de capul lor într-o lume a bărbaţilor ; un vienez meloman, mărunţel, alb ca zăpada, care se prinde obligatoriu în toate dansurile (petrecerea s-a încheiat, cum e moda acum, cu un potpuriu de dansuri greceşti)...

Uimitor este faptul că, în acest Texas de care europenii se tem şi îşi bat joc, întîlnim standardul şi manierele cele mai... europene. Mîncărurile, preparate de cîteva din invitate, au arome subtile de capodoperă culinară (nu lipseşte nici chiar o pîine aburindă, scoasă acum din cuptor), fiind opusul standardizatelor meniuri de pe la „party"-urile din alte părţi. Una din autoarele lor, Ann Clark, iubita lui Christopher Middleton (o fiinţă serafică, transparentă, vorbind o franceză impecabilă şi avînd la activ numeroase călătorii în Europa) a deschis, dealtfel, pe cont propriu, un „curs de bucătărie franţuzească", urmat de multe din doamnele prezente (iar acum se interesează de cărţi de bucate din ţara noastră, pe care ar voi să le traducă). Cît priveşte băuturile, vinurile sînt nobile şi inspirate, berea (produsă, nu ştiu cum, într-o maşină, la faţa locului) este populară şi optimistă ; astfel încît de alcoolurile tari aproape nu se mai apropie nimeni.

Discuţiile — după ce trec de pragul generalităţilor — se transformă în cozerii spirituale care se întorc la eternele subiecte ale Europei, ale artei şi tradiţiilor sale. Ele curg uşor, fără întreruperi, fără opintiri ale glumei şi seriosului, fără acele elementare nepotriviri de sensuri şi de umori care, în alte părţi, te puteai aştepta în orice moment să se interpună între tine şi convorbitor, izolîndu-te de el, făcîndu-te să simţi chiar în cele mai fericite ocazii ceva dureros de străin, ireparabil. Un hedonism de modă veche, în felul de trai şi în spirit, străbate gesturile şi gusturile texanilor. Radiază din toate o atmosferă de „fin du siècle", ca şi cum oamenii aceştia care ştiu petrece plăcut şi gîndi cu capul lor (cel puţin ca oameni de societate) ar fi rămas neschimbaţi, ar fi trecut pe sub vîrste, mode, războaie şi crize, şi ar fi ieşit la lumină din tunelul timpului anume pentru această petrecere.

Aici, lîngă paralela 30, am găsit un fragment de Europă veche, încă vie, încă plină de farmec şi de imaginaţie, şi m-am gîndit ce adînc a lucrat „sentimentul frontierelor" asupra caracterului american. Secole de-a rîndul, Statele Unite au fost un organism în expansiune, frontierele ei, limitate iniţial la o mică fîşie de pe coasta atlantică, mutîndu-se neîncetat pînă au atins Pacificul la Vest şi Rio Grande la Sud... De multe ori, oamenii au luat-o înainte,

păşind ca pionieri în necunoscut, luînd cu ei obiceiurile vechii lor ţări şi trăgînd apoi frontiera, ca pe o poartă, după ei. Întotdeauna, cît mai erau terenuri necunoscute, frontiera a fost instabilă, provizorie, se ştia că dincolo de ea mai este o speranţă, şi dincolo de ea alta, încît această disponibilitate a modelat întreaga istorie, a stratificat caracterul american. Antagonismele, luptele sociale au fost mai puţin explozive, pentru că nemulţumitul ştia că îşi va putea căuta dreptatea dincolo de frontiera acestui moment, dincolo de legile acestui stat. Nu există, la drept vorbind, bucăţică din Statele Unite care să nu fi fost la un moment dat frontieră, căci această a doua „migraţiune a popoarelor" spre Vest a măturat ca un val întregul teritoriu. Dar, în fiecare loc, mareea a lăsat un alt fel de oameni. Conservatorii, cei ce şi-au văzut satisfăcute dorinţele sau care s-au mulţumit cu puţinul de la început, au rămas pe coasta de Est, în oraşele şi fermele puritane ale Noii Anglii. Evident că, pe baza acestui raţionament, cei mai vii, cei care şi-au păstrat spiritul neschimbat prin continua alergare dincolo de frontiere au ajuns la scop mai tîrziu şi mai departe. Istoria i-a surprins la marginea ţării, acolo unde graniţele s-au închis în sfîrşit înaintea idealului lor nesăţios. Poate exemplul cel mai elocvent îl dau texanii care s-au dovedit la timpul lor cea mai nemulţumită şi au rămas pînă azi — în arheologia socială — cea mai tînără populaţie a Statelor Unite.

Ca în atîtea rînduri, însă, Europa, cu plăcerea ei de a absolutiza, s-a înşelat. Dacă în cazul Los Angeles-ului, de pildă, am arătat că europeanul idealizează, concepţiile lui despre Texas sînt nedrepte, întîrziate cu peste un secol. Texas este, în concepţia europeanului, un loc frumos dar sărac, primitor dar şi primitiv, pe care este mai precaut să nu-l vadă decît în westernuri. Părerea sa a rămas conformă cu legendele lăudăroase despre judecătorul Roy Bean, omul care făcea dreptate după capul lui.

Lăudăros este, într-adevăr, prin tradiţie, texanul. El a intrat în anecdote ca un ins pantagruelic şi cam năzdrăvan, care face din ţînţar armăsar şi îngheaţă apele cînd vorbeşte despre isprăvile sale. Dar, aşa cum îl vedem de aproape două zile, el este, sub aspectul muncii şi al spiritului, altceva decît bădăranul şi necioplitul proprietar de turme sau de puţuri de petrol acreditat în viziunea noastră. Voinic şi subtil, dinamic şi glumeţ, puternic şi expresiv, el reprezintă poate amestecul cel mai proaspăt şi cel mai exploziv de tradiţie europeană şi de vitalitate americană, fiul mezin al acestei logodne.

Cu maşina de împrumut a poetului spaniol parcurgem în mai bine de o oră drumul pînă la hotel, timp în care el încetineşte la fiecare răspîntie şi se întreabă încotro să meargă mai departe, repetînd amuzat şi pînă la absurd „Pare-se" — o vorbă care s-a nimerit să sune cam în ambele limbi la fel...

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

Ziua a 119-a :

CEL MAI BINE E ÎN ALTĂ PARTE

Primul drum pe jos în oraş — avem această superstiţie anteică : de a cunoaşte fiecare loc neapărat cu pasul — îl facem pe o vreme cu aspect subtropical : cerul senin, de un albastru aproape greţos, temperatura 90° Fahrenheit (32 pe scara Celsius) şi o umiditate care ne sperie (instalaţiile de climatizare din hotel funcţionează invers decît în regiunile reci din Nord, ca ventilatoare — şi tot nu reuşesc să facă aerul respirabil). În plus, azi-noapte am făcut imprudenţa să-mi spăl perechea de pantaloni, mototolită în geamantan, cu care aveam de gînd să ies azi, convins că bogata căldură care atîrna în aer aproape materială îi va usca şi-i va netezi în acelaşi timp. Dar iată că după şase ore pantalonii sînt la fel de uzi ca-n clipa spălării. Umezeala i-a ţinut într-o continuă stare de saturaţie. Atunci, din pură încăpăţînare, fac gestul nesăbuit de a-i îmbrăca uzi, convins în continuare că se vor usca în cîteva minute, datorită mersului. Pantalonii nu s-au uscat toată ziua, dar măcar comicăria aceasta ne-a ţinut treji, scoţîndu-ne periodic din prăpăstiile oboselii prin hohote de rîs homerice.

Libertatea Texasului vine de acolo că este o îmbinare spontană între natura omenească şi natura locurilor. Ea nu este un obiect ţinut pe o poliţă, pe care mai greu e să îl cumperi, pentru că apoi poţi să-l foloseşti în cele mai absurde moduri cu putinţă (cum se întîmplă cu mohoritele

oraşe ale Nordului). Libertatea texanului este de la început profund firească, legată organic de natură, formată după normele bucuriei de viaţă, ale indiferenţei faţă de ierarhiile şi constrîngerile sociale. Principalele ramuri economice — agricultura, creşterea vitelor şi petrolul — desfăşurîndu-se sub cerul liber, soarele acţionează chiar în lumea modernă — după expresia cuiva — ca un agent de circulaţie pe care nu-l zăreşti niciodată şi tocmai de aceea îl respecţi.

Cu sfertul său de milion de locuitori, Austin reproduce Texasul, doar că este un concentrat, o reducere la esenţă, ca şi cum, printr-o scuturare de umeri, s-ar fi debarasat de sărăcie, inegalitate, spaime, păstrîndu-şi miezul lucrurilor. A fost gîndit şi construit direct ca o capitală, în 1839, an care cădea în intervalul nehotărît cînd Texasul nu mai era nici spaniol, dar nici nu devenise american, cînd fusese sustras mexicanilor, dar încă nu fusese admis în federaţia Statelor Unite. Cincizeci de care cu boi au transportat atunci arhivele guvernamentale şi însemnele capitalei de la Huston (pe malul golfului Mexic) unde apropierea frontierei le-ar fi putut primejdui, în acest oraş tînăr, ascuns între coline şi apărat de păduri, protejat de un cer calm şi mîngîiat de lacuri albastre. Bogăţia şi măreţia Texasului (după Alaska, cel mai întins — „un stat din care s-ar putea face cinci") s-au concentrat în frumuseţea acestui giuvaer, căruia i s-a dat un stil blînd şi lipsit de emfază, umanist şi mediteranean, potrivit parcă seninătăţii naturii sale.

În afara funcţiilor sale de capitală, Austin este cel mai mare centru de studii al Texasului şi al întregului Sud. Universitatea — înfiinţată în 1883 — are peste 40.000 studenţi. Mărginită de şiruri lungi de copaci, care din cînd în cînd debordează în parcuri nesfîrşite, de fapt în păduri orăşenizate, strada este un drum al naturii care duce la universitate. Se umblă de obicei în şort, fără pantofi, cu talpa pe asfaltul călduţ. Cine are de comunicat ceva scrie un afiş şi îl lipeşte pe un zid. Cine are de ţinut un discurs, scoate o masă dintr-un amfiteatru şi o transformă în tribună. Cine vrea să vîndă ceva, întinde o pătură pe trotuar sau pe iarbă, transformînd-o în tejghea. Traversăm campus-ul, în atmosfera aceea frăţească atît de cunoscută, printre clădiri academice, scuaruri, bănci, tăpşane cu iarbă

groasă, coafată curios, copaci întortocheaţi şi bătrîni, priviri tinere, inteligente, directe. Ana urmează să ridice de la casieria universităţii onorarul pentru festivalul de ieri, o sumă neplanificată care ne va permite încheierea călătoriei — ameninţată de faliment. Găsim clădirea cu greutate, după ce ne rătăcim pe coridoarele unei şcoli de muzică unde se cîntă la pian Beethoven, după ce deschidem din greşeală uşa unei săli cu tablă gigantică pe care un profesor o împestriţează cu cifre. În faţă, la diferite tarabe, se vînd cărţi, ziare, se colectează bani pentru arabi, pentru săraci, pentru creştini. Mai departe, pe o stradă cu restaurante şi librării, se cîntă pe trotuar, cu o farfurioară în faţă (nişte tineri tolăniţi pe asfalt care nu par să o facă din mizerie, ci mai degrabă din teribilism), iar o mică fundătură a fost transformată într-un pitoresc bazar de artizanat. Înconjurate de o lume curioasă, care mai mult priveşte decît cumpără, sînt expuse pe pleduri de cînepă tot felul de nimicuri indiene : obiecte de argint, curele, covoare, dantele, hamacuri — toate făurite de aceşti tineri cu figuri de studenţi (de fapt, chiar studenţi) care le şi vînd. În librăria „Garner and Smith“ (unde Anei i s-au şi vîndut, ciudat, cele două cărţi — româneşti ! — expuse în vitrina dedicată festivalului), privim îndelung — vreo oră bună — rafturile. Discutăm apoi cu vînzătoarele întrebînd, din curiozitatea comparării, care anume cărţi se epuizează mai repede („G+S“ este o librărie universitară, de genul lui „Epstein“ din Iowa City). Ni se răspunde că lucrările de „ştiinţă pasionantă“ (de la acupunctură la memorii de război şi de la jurnale de călătorie la ocultism). Poezia mai degrabă se răsfoieşte în librărie, iar proza are succes, paradoxal, numai cînd e vorba de anumiţi autori mai tineri. În celelalte librării — ne spun tot ele — locul întîi la vînzare îl deţin „cărţile făcute după filme“, adică acele sinopsis-uri concentrate şi semidocte care apar odată cu premiera filmelor de succes garantat.

Puţin dezolaţi de aceste constatări, ne întîlnim la locul fixat cu poetul Middleton, care ne invitase pentru această după-masă la el, în ceea ce numise „refugiul“ său. Tot drumul demitizăm „lumea bună“ universitară, care se pare că privită de aproape îşi pierde aura idilică, cum se întîmplă cu orice lucru la a doua vedere. Sîntem deprimaţi că rămînem şi fără aceste iluzii. Sîntem deprimaţi şi cînd facem — în maşină — o coadă de jumătate de oră la singura staţie de benzină deschisă, din oraş. Pentru a mări preţul, pompiştii închid prin rotaţie benzinăriile, provoacă aglomeraţii, şi atunci americanii, neobişnuiţi cu nervii şi rîndurile, se descarcă uneori violent. Nu mai departe ca ieri — ne spune Middleton — la o astfel de coadă, la New York, a avut loc o adevărată încăierare, cu împuşcături şi morţi...

— Dealtfel nici Austinul nu a fost scutit de violenţă, ne previne el. Aţi văzut „Turnul lunii“, nu ?

Da, îl ştim. Nu departe de aici este un turn de douăzeci şi şapte de etaje, luminat noaptea cu vapori de mercur („lumină de lună“), folosit ca belvedere şi mascotă a oraşului. Middleton ne povesteşte cum, acum cîţiva ani, într-o seară de vară, un tînăr — nebun sau furios — s-a urcat în turn cu un automat şi a început să tragă la întîmplare, ucigînd pe loc, pînă să fie imobilizat, douăsprezece persoane.

Uităm însă de toate în drum spre cabana unde locuieşte poetul. Lăsăm oraşul în urmă, intrăm într-un crîng şi după cincisprezece minute oprim în faţa unei porţi, aproape inutilă pentru că a fost năpădită de rămurişul a zeci de copaci, de lăstăriş şi ierburi înalte. De afară nici n-ai bănui că înăuntru este o curte, o casă. Bambuşi, nuci, stejari ţin îngropat acoperişul jos de ţiglă sub o boltă de verdeaţă. Umbră, ciripit ireal de păsări, greieri, scaune împărăteşti în jurul unei mese lungi de brad... Cumpărată de la nişte bătrîni, care au moştenit-o la rîndul lor de la bunicii lor, casa aceasta îl desparte şi în acelaşi timp îl leagă pe colegul nostru de ceea ce înseamnă Texasul azi, de ceea ce însemna el înaintea legendelor.

Împreună cu Ann Clark, profesoara de bucătărie, cu poetul Picior Negru şi cu un student al lui Middleton, sosiţi între timp şi ei cu soţiile, discutăm toată după-masa înghesuiţi ca petalele unei flori pătrate, pe marginile unei pături întinse pe iarbă. Ce poate fi mai calm şi mai liniştitor decît să stai pe iarbă, într-o pădure dintr-o ţară necunoscută, lîngă o cabană de pionieri pierduţi printre

crengi, şi să găseşti nişte oameni cu care să te poţi înţelege ca şi cum i-ai cunoaşte de mulţi ani. Discutăm — în italiană, apoi în franceză ! — despre Italia, despre Franţa, despre locurile lor calme, ascunse, neturistice, cum a fost acest Austin, acum, pentru noi. Simţim totuşi ceva neliniştitor, simţim că de la ucigaşul din turn la oamenii aceştia liniştiţi este o lume întreagă, fără nuanţe.

O lume din care Middleton — englez strămutat doar acum vreo zece ani în America, purtînd încă o nostalgie grea pentru Europa — ar vrea să plece mai departe, pe principiul — pe care acum îl descopăr şi-l formulez, spre hazul tuturor — că nicăieri nu este mai bine ca în altă parte...

Încheiem seara cu o disperare mocnită care ne urcă în gît. Evident, nicăieri nu vom găsi oameni fericiţi, dacă nici printre aceşti fii ai naturii şi ai literelor n-a fost posibil. Peste tot oamenii îşi păstrează o rezervă de tristeţe, peste tot, în locurile unde candoarea are curajul să se înfiripe, apar brutalitatea, meschinăria, plictiseala, care o alungă. O lume care — obiectiv — nu este cea mai rea din cele imaginabile nu va putea deveni nici cea mai bună, pentru că peste tot fericirea va mai avea ceva de cerut, iar dintele nemulţumirii va mai roade din trupul ei împiedicînd-o să se împlinească.

Ziua a 120-a :

O ZI ÎN MIDDLE CLASS

Cu familia Malek ne-am cunoscut prin corespondenţă. Ei ne vor fi sponsori în San Antonio, oraş pe care intenţionam în ultimul timp să nu-l mai vizităm din cauza crizei de timp şi a vizelor de trecere în Mexic (despre care am aflat, printr-un telefon dat la ambasadă, că nu le avem). Frontiera mexicană este la două ore şi jumătate de San Antonio, iar pînă la Ciudad de Mexico „Greyhound"-ul ne-ar fi dus în şaisprezece... Dar n-am avut noroc...

Mai avea rost să mergem la San Antonio ? Amabila insistenţă a Malek-ilor ne-a convins că da. Cîte scrisori, cîte telefoane interurbane ne-au dat ! Parcă văd scrisul cuminte, ordonat, frazele clare, corecte, parcă aud vocea prietenească, stăruitoare a doamnei Barbara, care a fost tot timpul — la propriu — purtătoarea de cuvînt a gazdelor. Dacă am intrat în horă, trebuia să jucăm. Am răspuns la scrisori, am făcut promisiuni „long distance" (interurbane). Acum urmează să ne întîlnim în lobby-ul hotelului unde am stat. Au stăruit să vină după noi cu maşina — 110 kilometri — deşi le spusesem că avem abonamente la „Greyhound". Cum ne vom recunoaşte ?

În sfîrşit, iată-i, chiar în clipa cînd pendula de la recepţie bate ora exactă. Îşi fac apariţia pe uşa de plexiglas care se deschide automat în faţa lor şi ne ghicim imediat.

Amîndoi sînt înalți, vînjoși și par, deși au aproximativ vîrsta noastră, cu vreo zece ani mai maturi, mai conștienți de sine. Barbara este secretară a unui avocat, iar James — inginer electronist, de unde — poate — se explică la amîndoi această lentoare în gesturi neconformă cu vîrsta, această importanță disproporționată pe care și-o dau. Ne fac încă din ușă un gest prietenesc. Îmbrățișările de bun găsit sînt cam jenate, și pe drept cuvînt, căci ne vedem prima oară și nu avem nimic comun. Insistă să ne urcăm în mașină imediat, ca și cum ar spune că nu mai avem ce căuta în hotelul acesta străin, din moment ce sîntem în grija lor. Parcurgem drumul în trei ore și jumătate (cu „Greyhound"-ul ar fi fost numai două), după ce ne oprim și la un bar pe autostradă, ca să fim tratați. Inutil, căci le spunem că sîntem frînți de oboseală, după atîtea nopți de călătorie și petrecere. În bar ne mulțumim să bem un ceai ; singurul care are chef de alcool este James, dar el trebuie să se abțină, fiind la volan... Și, din aproape în aproape, totul iese cam anapoda. Căutăm de zor subiecte de vorbă. Repetăm lucruri de mult lămurite în scrisori — vîrsta, ocupația, scopul călătoriei noastre. Insistențe asupra acestui ultim subiect. Malek-ii nu înțeleg efortul pe care-l depunem ca să le vedem țara fără a urmări un business. Am observat asta și la alți americani — nu concep nici o acțiune fără finalitate practică. Le spunem că acesta este tocmai business-ul nostru și ne înveselim cu toții. Dar în fața a tot ce e cultură simțim cum se cască o neînțelegere tare ca piatra, așa că ștergem dintr-odată temele culturale din discuții. Următoarea neînțelegere vine, culmea, din cauza îmbrăcămintei. Barbara și James nu par marcați în vreun fel de sărbători (astăzi e sîmbăta Paștilor), însă privesc cam îngrijorați spre tinerețile noastre costume de călătorie și se întreabă probabil dacă în sumarele bagaje avem niște haine mai acătării. Pînă la urmă ne pun chestiunea de încredere și ne oferă foarte amabili, pentru „ieșiri", niște haine socotite mai reprezentative din garderoba lor, anunțate cu tot dichisul : un veston de gală, un papion, o rochie de bal lungă pînă în pămînt, o diademă, o broșă etc. Mulțumim tot atît de amabil, dar negativ, traducîndu-le proverbul „nu haina face pe om". Între noi se instalează însă o atmosferă mocnită și înciudată. Nu contenim să ne întrebăm ce căutăm, oare, împreună, ce ironie ne-a adunat cu acești oameni atît de cumsecade în felul lor, dar ținînd complet de o altă lume (nu e vorba de America, ci de o concepție mai degrabă europeană, exacerbată aici ca orice lucru mai-mutărit). Cel mai mult ne intrigă însă acele „ieșiri" (anunțate destul de solemn) cîtă vreme noi am vrea să vedem orașul, muzeele...

Dar ne lămurim foarte curînd, ajunși la destinație : vom merge la un restaurant. Casa Malek-ilor este o cabană destul de drăguță, în marginea de nord a orașului. Pare, ce-i drept, nelocuită, în ciuda faptului că e aranjată frumos și chiar cu unele excese de confort. În baie, de exemplu, dușumeaua, cîntarul și closetul sînt tapetate tacticos cu pîslă de culoare vernil, iar toate mobilele din celelalte încăperi sînt pline — se simte apropierea graniței — cu obiecte de artizanat mexican. Dar nu se vede o carte, o floare și — în ciuda pretențiilor festive — lipsesc elementarele pregătiri de Paști : un cozonac, o prăjitură sau un ou roșu. Gazdele ne explică ce ocupate sînt, cum se văd doar seara tîrziu, după ce pleacă de acasă dimineața devreme, cît de mult călătoresc în interes de serviciu. Iar acum, la ce restaurant am vrea să mîncăm ? Unul spaniolesc ? Unul „european" ? Unul oriental ? Convenim pentru ultimul, știind că slăbiciunea americanilor atîrnă spre mîncărurile acestea cu ouă crude, cărnuri putrede și condimente trăznitoare. Dealtfel, din acest moment ne propunem să nu ne mai enervăm că vom pierde timpul destinat muzeelor printre tacîmuri, liste de bucate și convorbiri fade și ne resemnăm la gîndul că, în ciuda nepotrivirii de gusturi, este și aceasta o documentare în felul ei și va trebui s-o apreciem ca atare.

La restaurant (semiîntuneric, flori de plastic, lumînări aprinse — cum place clasei mijlocii !) este de reținut doar discuția pe care o ducem cu gazdele noastre pe tema limbii materne a americanilor — dacă se păstrează dincolo de limitele celei de a doua generații, dacă e bine să se uite sau să se mențină, sau dacă e totuna. Cînd ne simțeam mai bine — evident că discuția o socoteam exclusiv redusă

la masa noastră — ne trezim apostrofați din senin de o bătrînă mărunțică de alături, cu ochi migdalați de japoneză, dar purtînd pe cap o vastă pălărie americană cu flori : „Nu e bine ce gîndește domnul cu papion (este vorba de James...), limba trebuie păstrată, noi sîntem numai șapte mii aici, în oraș, și am reușit ; cu atît mai mult voi, europenii, care sînteți așa de numeroși..." Comesenii bătrînei o aprobă, dînd din cap mărunt și caraghios, dar, cum James își apără teza plin de sine, vorbindu-i peste umăr, vocile lor mărunte și pițigăiate trec la asalt, înțepîndu-l din toate părțile, tot mai precipitate și amenințătoare, așa că ne grăbim să sorbim ciudatul desert pus într-o ceșcuță cît un degetar și să plecăm...

Cealaltă „ieșire" promisă este la o familie prietenă cu Malek-ii. Drumul trece prin niște cîmpuri tenebroase, enigmatice, fîșia de asfalt reducîndu-se la stricta lățime a mașinii, dar ducînd, după obiceiul foarte sănătos de aici, pînă în pragul locuinței. În curtea luminată destul de slab latră țărănește un cîine, dar observăm numeroase mașini. Gazdele — el inginer, coleg cu James, ea profesoară, amîndoi de origine germană și avînd în jur de 35 ani — și-au alcătuit în această noapte de Înviere înfățișările cele mai interesante cu putință. John poartă o pereche de pantaloni cadrilați, gata să plesnească pe picioarele cu jamboane puhave, ținute continuu unul peste altul, iar cu cît te apropii cu privirea de chipu-i, îți dai seama că toate detaliile vor să-l prezinte drept un intelectual sofisticat : pipa ținută pedant în podul palmei, vestonul cu deschizătură largă la revere, lavaliera uriașă de culoarea mustarului, perechea groasă, aproape bufantă, de mustăți, placiditatea studiată a obrazului, contrazisă însă brutal și demascator de fălcile dure, gata să muște. Ea, doamna Gertrude, poartă o imensă rochie de tafta argintie, lucitoare ca un cer de vară, peste care a mai presărat de-a lungul reverelor și la talie zeci de floricele de hîrtie, roz și verzui. Pe masă sînt două farfurii cu prăjituri de aluat și o sticlă cu lichior foarte dulce din care fiecare își toarnă cînd poftește. Discuția, cum se întîmplă de obicei, a fost acaparată de doi inși mai vorbăreți (mai sînt două familii în vizită), care se tachinează continuu și

spun glume destul de nereușite. Cînd se ajunge la bancurile cu specific local, participanții se împart în grupe : texanii de o parte, iar cei veniți din alte state, de alta. Bunăoară, Barbara îi cere lui James să spună — poate mai mult pentru noi — gluma aceea răscunoscută cu zidul de aur : „Un californian ca Gerald — a început James, arătîndu-l șăgalnic cu degetul pe unul din meseni — i-a spus unui texan : «Aurul nostru ar fi suficient să vă înconjurăm Texasul cu un zid de înălțimea omului». Și ce credeți că i-a răspuns texanul ? «Foarte bine. Dacă îl faceți, îl vom cumpăra !»" Se rîde mult, oamenii se bat pe spate vîrtos și, din cînd în cînd, își aduc aminte de rangul lor și redevin serioși, interiorizați. Dl. John bate plin de importanță pipa pe marginea scrumierei. Din camera alăturată scîncesc niște copii mici, lăsați singuri în coșulețele lor — treziți poate de vehemența rîsetelor — și două din invitate se ridică de fiecare dată, ca la un semn, și, cu mișcări agale, de regine deranjate din marțialitatea lor, se îndreaptă să-i potolească.

Rîdem și noi, dar cam neinspirați, și atunci, de cîteva ori, în golurile de conversații, atenția se îndreaptă asupra noastră și întrebările obișnuite încep să curgă : vîrsta, profesiunea, de ce călătorim, ce rost are să umblăm așa, fără rost, ce impresii avem... etc. Dar Barbara a învățat lecția și, cînd ne vede paralizați de absurd sau de oboseală, răspunde în locul nostru cu perspicacitatea și intuiția tactică a femeilor.

Dimineața la șapte gazdele se duc la Înviere. Aici s-a renunțat de mult, în numele confortului, la serviciile religioase nocturne, și Învierea are loc dimineața, după ce preoții și drept-credincioșii au dormit sau au petrecut toată noaptea, destinzîndu-se înainte ca evenimentul simbolic să se fi produs. Biserica anglicană este o clădire modestă și informă, ca o magazie. Preoții așteaptă pe enoriași la ușă, cu surîsuri lipite profesional pe chip. Slujba este cam oficială, ca o lecție de muzică, fără fiorul acela popular și de basm care trece prin liturghiile vechilor biserici. Lumea cîntă în bănci o melodie de Palestrina pe care Barbara și James o urmăresc diligent și demon-

strativ — pentru noi — pe partitură, iar cînd preotul face un semn toţi se lasă în genunchi pe pernuţele prinse de pupitre, într-un scîrţîit unison de balamale. La sfîrşit, o cuminecătură fără spovedanie, cu nişte buline albe, scoase parcă nu din tradiţiile istoriei, ci din arsenalul maselor plastice contemporane, şi armata de credincioşi se urcă în maşini şi demarează într-un scrîşnet general de ambreiaje şi eşapamente.

Ziua a 121-a :

VIAŢA ŞI CEARA

O nouă vizită (pe care n-o mai descriu), o nouă masă la restaurant (un restaurant rotitor, panoramic, în vîrful unui turn înalt de 200 metri !), şi ajungem să vedem ceva din oraşul propriu-zis abia la amiază. Deseară vom pleca spre New Orleans, rămînîndu-ne o noapte întreagă să medităm cu duioşie şi ciudă la oamenii aceştia neştiuţi şi silenţioşi, care prin felul lor de a se purta „cum cred că ar trebui", nu cum le-ar dicta adevărata lor fire, ne-au atras atenţia asupra existenţei lor în America, şi încă în număr atît de mare.

San Antonio este un oraş cu adevărat istoric. O secţiune din trecutul lui cuprinde tot ce s-a întîmplat în trecutul Texasului şi al Sudului : întîi prezenţa compactă a triburilor de indieni ; apoi pătrunderea spaniolilor, prin intermediul misiunilor catolice (menite să-i apropie, să-i convertească şi să-i civilizeze pe băştinaşi) şi al forturilor de apărare — „presidio" (menite să-i apere pe misionari) ; apoi transformarea terenurilor pustii, practic neîntrebuinţate (şi peste care, printr-o tragicomică suprapunere a puterii, indienii se socoteau ei stăpîni) în dominion spaniol ; apoi dobîndirea independenţei, ca provincie autonomă a Mexicului ; în sfîrşit, trecerea peste frontieră, în căutare de terenuri libere pentru agricultură, a mii şi mii de coloni americani, care în 1836 îi alungă pe

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

mexicani, declarîndu-se republică independentă, iar în 1846 devin cetățenii celui de al 28-lea stat federal... Toate aceste evenimente se găsesc și azi înscrise în înfățișarea orașului, pe care-l străbatem pînă în amurg pe străduțe strîmte cu caldarîm, pe sub arcade de porți și poduri, printre monumente tocite de vreme. Riul San Antonio a fost de-a lungul timpului o mlaștină sinuoasă (indienii îl numeau „Bătrînul beat care se întoarce noaptea acasă"). În 1930 a fost drenat, și de atunci construcțiile de pe malul lui sînt obligate să respecte linia arhitecturii spaniole. Cu timpul, pe meandrele betonate (rîul parcurge cele șase mile ale așezării în ocoluri totalizînd cincisprezece mile) s-a format un labirint de clădiri răsărite direct din apă, iar orașul a fost supranumit, din această cauză, „Veneția Americii". Bineînțeles, o Veneție artificială și prea frumoasă, antiseptică și „pusă la punct", dar comparativ cu pustiurile de beton și de nylon ale altor orașe fantezia aceasta emoționează. Case vechi de chirpici, îmbrăcate în iederă, și zgîrie-nori recenți de beton își înfrățesc imaginea în undele apei cu sălcii plîngătoare și copaci tropicali, cu lebede și rațe sălbatice ; vaporașe cu turiști și bărci cu perechi de îndrăgostiți trec pe sub geamurile băncilor și societăților de asigurare pe care, tot atît de neașteptat, unghiulația spaniolă a balcoanelor, arcadele și decorația ogivelor le umanizează. Dar dincolo de cele două șiruri de case liniștea nefirească dispare și orașul își ia în primire funcțiile și avatarurile moderne.

A fost dedicat sfîntului Anton din Padova la începutul secolului optsprezece ; în jurul unui vechi sat indian, spaniolii au clădit cinci misiuni, cuprinzînd biserici, școli și terenuri pentru grădinărie. Toate cele cinci sînt încă și azi în picioare. Poate de aceea San Antonio este socotit „orașul ales" al Sudului. Dar, evident, și pentru că aici, în Misiunea Los Alamos, a avut loc lupta care a transformat pe coloniștii nesupuși în martiri și a dat astfel americanilor prilejul să-și adjudece Texasul. Fortificați între zidurile misiunii ca într-o cetate, 187 americani au rezistat — spune istoria — asediului a 4.000 soldați mexicani conduși de generalul Santa Anna, iar cînd, după două săptămîni, au fost uciși cu toții, strigătul „Să ne amintim de Los Alamos" a servit de pretext și încurajare pentru ca armata răzbunătoare condusă de Sam Huston să pătrundă în Mexic, obținînd cu forța independența.

Într-o piață, în fața unei clădiri, întîlnim o altă oază de trecut, un grup impunător de statui mexicane : capete ciudate aztece, cu guri mari, ca de oracol, ceasuri de soare cu inscripții și cu litere ciudate, un Hrist dramatic cu brațele contorsionate pe cruce... Ne apropiem avizi să le contemplăm, dar după cîteva minute de extaz unul din noi atinge din greșeală presupusa piatră și descoperă după sunetul gol că totul, absolut totul este carton, mulaj de carton, perfectă și deșartă imitație hollywoodiană.

O și mai totală senzație de vid ne lasă așa-zisul — pompos — „Hall of Texan History". Intrarea în muzeele americane de obicei este gratuită. Dar aici apare afișată o taxă — și încă destul de mare. Înseamnă că este un așa-numit „Wax museum", un muzeu de ceară. Ceara joacă în istoria americană un rol primordial. Acolo unde arhivele au lăsat doar un rînd sau legendele doar un nume, ea vine să completeze, să ordoneze, să eternizeze. Sculptorul în ceară nu se mulțumește cu portretul unui erou, el îl plasează, alături de alte personaje, în împrejurarea istorică în care s-a consacrat, despuindu-l în schimb de orice trăsătură vie, ca să nu mai vorbim de trăsăturile de caracter. Fiecare întruchipare din acest tip de muzeu poate purta un titlu de manual : „semnarea tratatului cutare", „scenă de luptă în valea cutare" sau „sosirea ajutorului în bătălia cutare"... Un fel de tablouri vivante, unde însă focurile de tabără scot fum adevărat, felinarele ard de-a binelea, răniții poartă eșarfe de pînză, iar cîinii cercetași dau cu credință din coadă ; în care adevărul se pretinde mai adevărat ca istoria, iar chipurile, siluetele „life size" (mărime naturală) seamănă înspăimîntător cu eroii celuilalt veac, făcîndu-te să te temi de ele ca de niște fantome.

Mult mai credibilă este, în vecini, Expoziția culturilor texane, deși nici aici nu lipsesc aspectele puerile. Propunîndu-și să arate contribuția fiecărui grup etnic texan (douăzeci la număr !), organizatorii nu s-au putut abține să plaseze în căruțele cu coviltir ale indienilor benzi înregistrate cu cîntece de greieri și țipete de coyoți. Intîmplarea face să zărim puțin mai departe un greiere adevărat,

și primul reflex este să ne întrebăm dacă este autentic sau — nu cumva ? — este și el o genială imitație de material plastic. Mai departe, pe măsură ce grupul etnic este mai mic, exponatele sînt procurate cu mai multă dificultate. Locul marilor fapte de arme, al rafinăriilor grandioase și al imenselor herghelii pe care — se arată în fotografii — le-au pus la cale englezii este luat, în cazul grecilor de pildă, de cîte un tablou de familie cu cîțiva frați mustăcioși, cu veste și pălării, dintre care doi au devenit bancheri, iar ceilalți negustori de măsline. Acolo unde populația respectivă n-a făcut nici măcar negustorie, sînt etalate niște obiecte oarecare — un scaun, un ștergar sau un costum național — iar deasupra numele și portretul donatorului. O perfectă democrație în fața istoriei este sugerată astfel.

Prin orașul istovit de duminică ne îndreptăm, seara, spre autogară. Barbara și James au redevenit tandri, după mulții nervi pe care li-i vom fi pricinuit la rîndul nostru. Treizeci de ore de conviețuire ne-au rodat sentimentele, ne-au învățat să ne respectăm așa cum sîntem : ei cu orgoliul lor plin de modestie, noi cu modestia noastră orgolioasă. Autogara este pustie : seară de Paști. Nici o sărbătoare nu se citește pe fețele, în toaleta celor prezenți. Numai negrii sînt febrili și ceremonioși ; îmbrăcați în costume albe ca zăpada, familii întregi — părinții și trei-patru copii — trec ținîndu-se de braț : cruciulițe la gît, flori la butoniere, umerașe cu haine învelite în celofan...

O ediție specială a unui ziar anunță că gangsterul C. (un nume spaniol) s-a reîntors în San Antonio. E vorba de un traficant de droguri periculos care a omorît cu ani în urmă un polițist. Cetățenii sînt îndemnați să-l demaște și totodată să se ferească de el. Ne urcăm în autobuzul de New Orleans — zece ore de drum, peste noapte — cu sentimentul că am scăpat măcar de această îndatorire.

O săptămînă în Louisiana :

FRAGMENTE DIN NEW ORLEANS

Dacă San Antonio a fost poreclit „Veneția Americii", New Orleans este „Parisul" ei. Un troleibuz supraîncărcat cu gospodine și tineri negri (practic sîntem singurii albi, noi și șoferul) ne duce de urgență în centrul orașului, unde găsim surprinzător de ușor un hotel ieftin, la intersecția străzilor „Canal" și „Rampart", magistralele perimetrului turistic. Instalarea (într-o cameră veche, scîrțiind din toate mobilele și podelele, situată sub litera gigantică a unei reclame care ne va trage, evident, cu ochiul toată noaptea) durează cîteva minute, și iată-ne pornind fără preget pe străzile povîrnite ale faimosului cartier „Vieux Carré". Îmi amintesc groaza pe care mi-o dădea în anii copilăriei simpla rostire a cuvîntului „hotel", care semnifica desfrîul, misterul și groaza la un loc. Astăzi, se împlinesc — de la sosirea în America, și scăzîndu-le pe cele dormite în autobuz — o sută de nopți petrecute în această instituție care a devenit cea de a doua natură a noastră. Și totuși, oricît de penibilă și nefirească ar fi umilința resimțită cu fiecare prilej, ea este incomparabil răzbunată de bucuria pe care ne-o dă acest moment unic : primii pași pe străzile unui nou oraș, acea mică renaștere — indiferentă la oră, timp sau anotimp — în care simți că totul, fiecare lucru, îți aparține mai mult ție decît lui însuși.

Iată-ne, așadar, și pe străzile orașului acesta, fără bagaje și fără grija unde vom dormi la noapte, simțind că ne-au crescut aripi și că, indiferent ce se va întîmpla, nu ne vom întoarce în camera mohorîtă de hotel, două zile, decît ca să dormim cîteva ore, peste noapte. În rest vom hoinări fără țintă pe străduțele strîmte, prin scuarurile animate, prin cotloanele neștiute. New Orleans nu poate fi cucerit altfel decît cu armele lui : contemplîndu-l și savurîndu-l în ritm moleșit... o dată, de mai multe ori, de zeci de ori.

Voi nota de-a valma tot ce văd și știu, pentru că este singura posibilitate de a aduna în focar aceste hoinăreli leneșe, caleidoscopice...

Palatul Cabildo. New Orleans este orașul altor părinți, el a intrat în fluxul american din izvoarele altor seminții. Colonizarea a fost făcută de francezi, tîrziu, în jurul anului 1682. O expediție condusă de La Salle ar fi coborît cu pirogile tocmai din Noua Scoție prin Marile Lacuri, apoi pe rîul Illinois, și în sfîrșit pe Mississippi — cale de cîteva mii de kilometri — ajungînd la vărsarea fluviului în mare. Nobilul acadian ar fi dedicat pămînturile acestea regelui Ludovic al XIV-lea, de unde numele de Louisiana. Primele așezări stabile au apărut la mari intervale de timp : un fort (în 1699), apoi un orășel, Natchitoches (în 1714) și, în sfîrșit — din inspirația lui Sieur de Bienville, care l-a închinat ducelui de Orléans — orașul care avea să devină metropola de azi. Dar Franța colonială intrase în amurg : în 1763, după războiul de șapte ani, ea era silită să cedeze Louisiana Spaniei, care ceda în schimb Angliei învingătoare Florida. În 1800, Napoleon obține retrocedarea către Franța a Louisianei, dar tot el o vinde trei ani mai tîrziu americanilor contra sumei de 15 milioane dolari, grăbit să cîștige aliați împotriva englezilor și bani pentru vistieria secătuită de războaie. Anecdota spune că hotărîrea împăratului a fost luată în cada de baie. Dar pentru istoria Statelor Unite ea a fost epocală, căci Mississippi devenea din acel moment un fluviu în întregime american, care avea să joace rolul cel mai important în unificarea națiunii. Aici, în palatul Cabildo, fostul sediu al guvernatorilor

(numit de spanioli — se va vedea de ce — „Casa Capitular") avea să se producă, la sfîrșitul anului 1803, un șir curios de evenimente, poate unic în istorie : trecerea unui teritoriu, în decurs de douăzeci de zile, prin mîinile a trei imperii. La 30 noiembrie puterea era transferată de către spanioli francezilor ; la 20 decembrie — de către francezii americanilor.

Sînge creol. „Miresmele" și „culorile" Sudului, în fața cărora se extaziază aproape copilărește americanii de azi, au fost obținute la New Orleans și în Louisiana din alambicuri mai fine și mai complicate decît în alte state. Amestecul populației franceze și spaniole a dus la un nou tip — „creol" — de viață, de temperament, de moravuri, de bucătărie, de arhitectură. Rafinamentul hedonist al francezilor și patetismul fanatic al spaniolilor dăduseră naștere unui aliaj în care lipsa de scop a primilor și persuasiunea celorlalți se amestecau formînd, prin inversare, alte valori : o resemnare împietrită în fața istoriei ; o vivacitate strălucitoare în fața clipei. Cînd au sosit noii proprietari — yankeii din Nord —, cei vechi — populația „creolă" — au rămas neclintiți, nu s-au retras spre vatra sudică așa cum urma să se întîmple în Texas și în celelalte state, cucerite de la mexicani. Dar sîngele acestor seniori trecuți pe sub furcile atîtor stăpîniri, prin nopțile atîtor petreceri și văzuți mai puțin pe cîmpurile de bătaie s-a subțiat ; viața neamului lor coborîse dincolo de amiaza de aur ; izolarea printre străini avea să-i facă, în curînd, să se complacă într-o existență de minoritari adulați pentru grația lor provincială, dar altfel lipsiți total de pretenții. În mijlocul agitației de azi, New Orleans reprezintă pentru american rezervația unor tradiții a căror mîndrie a fost preluată din mîinile creolului — talentat la arte, dar lipsit de talent social —, ca să li se dea un sens mai concret, mai istoric. Americanul yankeu își amintește de stilul de viață „ante bellum" cu o nostalgie atît de atașată că pare a fi vorba de el și de strămoșii săi direcți. „Era de aur" a Louisianei petrecărețe este considerată în manuale și ghiduri ca o glorioasă, regretată preistorie. Aducerea în prezent a acestei epoci este departe de a avea numai

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

aspecte sentimentale, iar în acest domeniu tot ce nu este sentiment devine turism. Tot ce ține de trecut este restaurat, înviat și oferit cu aparentă dezinteresare vizitatorilor ; carnavalurile și cimitirele, fluviul și casele cu colonade, balcoanele de fier forjat și grădinile spaniole, caleștile și bisericile, caldarîmurile și mansardele, jazz-ul și rețetele de bucătărie.

Aici s-a născut cocktail-ul. Singura superioritate a civilizației acesteia vechi s-a născut, paradoxal, din lipsa ei de ambiții. Dacă nordicul venit în Louisiana a învins, a fost datorită seriozității și pragmatismului său ; ca artist el a rămas însă un ratat, sufletul său pierzîndu-se în standardizare și sterilitate. Dimpotrivă, omul latin, neconsecvent cu interesele sale, preocupat doar să trăiască ziua de azi, a reușit să lase urme mai durabile. Moștenirea lui plină de farmec s-a format aproape fără știință. Este un mod de viață în care joaca se insinuează și devine artă.

„Inutilitățile" acestea pot fi văzute cel mai bine în podoabele arhitecturii. Cartierul „Vieux Carré" (inima istorică a orașului) este un labirint de clădiri cu 1—2 etaje, înșirate în front compact pe ulicioare pavate cu pietre mari de rîu. Fiecare etaj are un brîu continuu de balcoane, care înconjoară clădirea cu dantele metalice, dîndu-i aspectul destul de caraghios al unui jupon pus pe sîrme. Sus, acolo unde încep mansardele, mai retrase spre interior, balcoanele își fac datoria, urcîndu-se pe terasele blocului ca un fel de garduri care ar împărți cerul în bucăți. Ferestrele, toate, au obloane, lucrate și acestea cu risipă de fantezie. Unele dreptunghiulare, înalte ; altele copiind linia arcadelor : eliptice sau hexagonale ; în sfîrșit, altele formate din jaluzele și pliindu-se ca niște penaje fragile. De la o casă la alta, nici un oblon și nici unul din balcoane nu se repetă ca formă, ceea ce dă ansamblului o notă de veselie, de generozitate. Parterele sînt ocupate cu mici dughene — băcănii, măcelării, brutării, baruri, frizerii — cu ușile împestrițate de perdele din scoici și de umbrele multicolore. Numeroase pivnițe sînt și ele transformate în baruri, prăvălii de fructe sau mici localuri de dans. Se pare că multe

din aceste bombe — îngrijite și curate dacă ținem cont de vechimea lor — își păstrează aspectul și destinația inițială, pentru că, iată, pe localul din strada „Royale" nr. 437 o inscripție arată că aici a fost inventat „cocktail"-ul de către un anume Peychaud ; și iată casa, rămasă și azi bar, de unde a pornit, la 10 ianuarie 1857, primul Carnaval de Mardi Gras ; și iată clădirea înaltă, prismatică, traversată de numeroase scări exterioare, a lui „Old Cosmopolitan", hotel azi ca și în ziua înființării.

În stradă. Peste spuzeala aceasta de franjuri, grilaje și împletituri, secolul și-a depus ornamentele lui mai pragmatice : reclame, fire de troleibuz, antene de televizor. Dar temperamentul oamenilor se desfășoară tot după legile șingelui : se vorbește peste drum, dintr-un balcon în altul, negustorii te înșeală la cîntar (lucru de neconceput în Nord), copii despuiați dansează în stradă și ești asaltat de numeroși „ambulanți" — caricaturiști, vînzători de ziare, pictori și escroci. Pe băncile din parcurile umbroase, bătrînii citesc ziare, alungați din case de zăpușeală și aliniați pe scaune ca la o expoziție de portrete ; cete de negri cîntă, braț la braț, formînd lanțuri care ocupă tot trotuarul ; pe scene ridicate anume pentru amatori, cîte o pereche de îndrăgostiți sau cîte o mică formație de hippies urcă și dau spectacole pentru cine vrea și cine nu vrea ; bătrîne sărmane apar cu pungi de grăunțe sau coji de pîine și hrănesc miile de porumbei care li se urcă pe palmă, pe umăr...

Asta, în afara turismului. Dar unde să mai adaugi zecile de turme de excursioniști hurducîndu-și pașii prin dalele vechi (mersul pe jos este, la acest popor de șoferi, o adevărată nenorocire) ; miile de mirosuri exalînd din ușile dosnice ale sutelor de restaurante ; chelnerii veșnic agitați alergînd pe străzi cu tăvi încărcate ; caii cu pălării pe cap de la trăsurile de plăcere... Hotărît lucru, orașului acesta îi place să *se arate*, să trăiască sub cerul liber, să-și transforme existența într-o chermeză.

Uneori, sărăcia îl prinde bine. Mansardele îl umanizează. Rugina balcoanelor îi dă rang de noblețe. Scoro-

jeala firmelor îl face idilic. Pentru că toate aceste accesorii n-au fost la vremea lor adăugate cu vreun scop practic, ci numai de dragul frumuseții, iar o frumusețe, cu cît este mai veche, este mai adevărată.

Două manifestări vorbesc despre altruismul orașului. Înmormîntările și Carnavalul.

Ceea ce în alte orașe se transformă într-o goană teribilă și parcă exasperată spre cimitir — înmormîntarea — capătă aici caracterul și proporțiile unui spectacol. Convoiul se scurge pe străduțele orașului cu multe și stăruitoare opriri. Preoții fac rugăciuni la fiecare răscruce, iar între slujbe mortului i se cîntă nu marșuri funebre, ci melodii de jazz prelungi și sfîșietoare. Jazz-ul s-a născut aici, la New Orleans, în sălile istorice de la Basin Club și Mahogany Hall, iar intonarea unui blue nu are nimic frivol, el este un cîntec de dragoste și în egală măsură de moarte, ceva integrat în folclor, un fel de doină americană a secolului XX.

Convoiul ajunge, în sfîrșit, la cimitir. „Metairie Cemetery", în care am ajuns acum, este cel mai vechi din New Orleans. Primele morminte datează din 1873, cînd hipodromul orașului a fost desființat și locul lui dăruit celor eterne. Unde altundeva decît la New Orleans puteai să te aștepți la o asemenea risipă metafizică ? Mormintele — magnifice, orgolioase, sfidătoare — par să fie din orice altă țară, numai din America nu (am arătat cum sînt acelea din Middle West). Din granit roz, cu numeroase ornamentații în formă de torțe, jerbe sau animale mitologice, ele ating dimensiuni incredibile, pînă la patruzeci de metri lungime, și sînt etajate și supraetajate, avînd uneori patru nivele. Întrucît solul orașului mustește de apă, toate mormintele sînt zidite la suprafață, semănînd cu niște sertare exterioare, în care sicriele sînt introduse și zidite cu mortar. Ni se spune că, pentru a permite ridicarea unor monumente cît mai impresionante, se alcătuiesc asociații, în cadrul cărora oamenii se întovărășesc să fie colocatari în eternitate. Într-adevăr, pe cele mai multe din aceste ansambluri funebre citim nume de-

osebite, lipsite de orice rudenie, și, în plus, cu anii morții necompletați, semn că edificiul este recent, ca un imobil încă nedat în folosință.

Carnavalul de Mardi Gras, considerat cel mai mare spectacol în aer liber din Statele Unite, este și el sinonim cu New Orleans-ul. Dacă, din păcate, n-am reușit să fim aici în februarie, cînd a avut loc, reproduc cîteva din explicațiile pe care le dă un prospect găsit la hotel, invitînd turiștii să-și rețină de pe acum locuri pentru ediția anului viitor.

Carnavalul este prevăzut printre sărbătorile oficiale ale Louisianei. Începe cu două săptămîni înaintea postului Paștilor și durează pînă în ajunul acestuia, adică pînă în noaptea dintre „marțea grasă" și „miercurea slabă", termen care marchează la catolici spovedaniile. Ca și cum ar vrea să profite de ultimele libertăți înaintea postului îndelungat ce se anunță, oamenii se avîntă într-un lanț de petreceri paroxistice, care dau peste cap toate activitățile orașului. Petrecerile sînt spontane și fiecare ins se străduiește să arate tot ce poate în materie de imaginație și eleganță. Totuși, există un calendar sacrosanct al ceremoniilor. Se începe printr-o serie de baluri particulare, cu parfum de epocă și „glamour" romantic, în care fetele și băieții își expun costumele și măștile confecționate anume pentru această ocazie. În următoarele zile, manifestațiile se mută sub cerul liber, urmînd nu mai puțin de douăzeci și șapte de parade, cu care alegorice, baloane, mascote gigantice și steaguri grotești. O veselie nelimitată se revarsă în stradă, unde aerul fierbe sub presiunea a zeci de orchestre, circulația vehiculelor este oprită, iar miile de manifestanți, cu incognito-ul asigurat de măștile de pe față, dau drumul celor mai nebune improvizații, farse, șotii, jocuri, dansuri, cîntece, storcîndu-se de ultimele picături de energie și umor. Ceremoniile se mută în ultima zi pe importanta stradă „Canal", împodobită pe toată lățimea ei — treizeci-patruzeci de metri — și pe o lungime de cîțiva kilometri cu imense jerbe multicolore, lampioane, cocarde, ghirlande de neon. Este ziua de „Mardi Gras", cînd parăzile sînt

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

închinate direct divinităţilor tutelare : dimineaţa, lui „Rex, regele Carnavalului", iar noaptea, la lumina torţelor, lui „Comus, duhul orgiei" — zeităţi de carton înalte cît o casă, care sînt duse spre Mississippi plutind pe un alt fluviu format din capete, baticuri, coifuri de hîrtie, pălării de cowboy şi berete marinăreşti, colorat în cele mai neverosimile nuanţe.

Acum, cînd bulevardul s-a golit de figuraţia aceasta de bîlci, îţi vine greu să crezi că ea a fost într-adevăr reală, aşa cum vor să te asigure fotografiile. Balcoanele, transformate în loji suprapopulate, sînt pline doar cu haine şi rufe întinse pe frînghii la uscat. Tramvaie liniştite fac înconjurul „cartierului francez", purtîndu-i gratuit pe noii-sosiţi prin locurile istorice. Oraşul pare ocupat de turişti, care îl supun examinării lor rituale.

Carnavalul a rămas ca un vis (poate inutil, dar cît de exact !) pe care locuitorii acestei cetăţi asediate şi-l oferă periodic lor înşile, clădind, fără să ştie, din amintirile lui, o industrie mai rentabilă decît multe altele : turismul.

Risipitorii. Cine îşi îngroapă morţii cu atîta fast şi inventează spectacole atît de grandioase este fără îndoială un artist risipitor, pe urmele căruia trebuie ca altcineva să umble tot timpul pentru a-i aduna capodoperele. Acest „editor" calculat al improvizaţiilor născute din geniul local este reţeaua de hoteluri şi restaurante, care trage profituri serioase dînd adăpost şi hrană curioşilor veniţi să vadă minunile la ele acasă. Pe cîteva străzi, aceste localuri formează un şir neîntrerupt, stînd uşă în uşă. Reclame bombastice anunţă „specialităţile de bucătărie creolă" care se servesc (aici nu mai este loc pentru cele „orientale"), iar lîngă unele firme sînt expuse cu orgoliu plăci memoriale care anunţă cu litere de bronz că aici a luat masa ori a dormit cîteva nopţi sau cîteva luni din anul cutare marele X sau Y, diplomatul sau scriitorul faimos... Cît îi priveşte pe Mark Twain şi William Thackeray, despre ei se adaugă chiar că au nemurit în pagini de roman saloanele sau felurile de mîncare ale uneia din aceste instituţii culinare.

Pe „Bourbon Street" se atinge culmea spectacolului. Aici este sediul localurilor de petrecere. Ziua, deşi funcţionează, bombele acestea par năpîrlite şi jalnice, parcă s-ar apăra de lumină ca un Mefisto căruia i se pune o cruce în faţă. De cum se lasă întunericul, se porneşte însă nebunia. Asaltul asupra muşteriilor este dat pe toate fronturile : acustic, olfactiv şi vizual. Orchestrele de jazz şi de muzică „beat" îşi năpustesc sunetele în stradă, amestecîndu-le cu fum de friptură şi cu ţopăiala drăcească a reclamelor de neon. Misiţi dubioşi şi insistenţi te agaţă de braţ trăgîndu-te fiecare spre uşa localului său. O mulţime de gură-cască se scurge leneşă pe toată lăţimea străzii. Patrule de poliţişti cu căşti impunătoare, de luptă, circulă prin mijlocul ei, respectînd şi ele, exact, ritmul paşilor de promenadă. Străzile exterioare au fost blocate cu maşini ale poliţiei şi cu baricade ciudate de lemn, care anunţă, parcă şi ele, o bătălie iminentă (în realitate ele împiedică accesul maşinilor). Cîte o birjă cu cal (singurii cai pe care-i vezi în America) se anunţă prin sunete de clopot. Fel de fel de personaje, printre care numeroşi „travestiţi" (bărbaţi deghizaţi în femei) îşi fac loc cu coatele prin mulţime. Unul din ei, cu picioare osoase dar suple, cu o faţă foarte fardată dar avînd trăsături aspre, bărbăteşti, îmbrăcat într-o minifustă de pînză, cu cercei la urechi şi numeroase inele în degete, trece din local în local şi face din uşă în uşă gesturi graţioase (flutură mîna cu o uşurinţă de aripă în zbor) muzicanţilor din orchestre, trompetiştilor negri numai zîmbet. Dar nimeni nu vrea să-l ia în seamă, toţi întorc capul întristaţi şi atunci seraficul musafir, nepărînd cîtuşi de puţin jignit de impolitetea celor dinăuntru, nici jenat de curiozitatea căscăunilor de afară, se pune pe dansat singur, în mijlocul străzii, ţinîndu-şi poşeta pe vîrful degetelor, ca într-o parodie, de fapt îngînînd dansul celor din local, cu o uşurinţă uluitoare, părînd că pluteşte imaterial, ridicat imperceptibil deasupra pămîntului. Nu cere nimănui nimic, mulţumindu-se că i se dă voie să trăiască, să se manifeste, numai că ochii, plutind peste cercul de oameni strînşi în jur, par ai unui nebun ce vede doar în interiorul lumii lui, sau ai unui ratat care s-a plictisit să se mai vadă dinafară.

Ne plimbăm pînă după miezul nopții pe acest corso care nu te lasă să stai locului, duși ca de o apă spumegoasă, iar într-un tîrziu, cînd rîndurile mulțimii se răresc, ne oprim să ne tragem răsuflarea lîngă grilajul unei grădini de vară. Dar luminile verzi care ne bat în ochi din niște boscheți putrezesc contururile, dîndu-ne nouă înșine înfățișări sinistre de fantome. Cu puțină atenție, remarcăm că de fapt ceea ce vedem este un zigzag de opt oglinzi în care se reflectă din tot atîtea unghiuri un același interior. Interiorul este într-adevăr al unei grădini, iar grădina este atît de goală încît patronii vor fi recurs în ultima clipă la această metodă originală de a-și face reclama. Pe o scenă mare, în fundal, se zbate trupul unei fete slabe, goale, executînd — parcă mai mult cu teamă și disperare decît cu plăcere și grație — mișcările unui dans. Cu cît îl vezi în mai multe exemplare, trupul — singur pe scenă — pare mai plăpînd, mai derizoriu, mai neînsemnat și, hăituită de ocheadele spectatorilor de afară — neplătitori, ingrați și gata numai de bîrfă — fata sfîrșește prin a mă impresiona. Ea este — sau mi se pare a fi, în acest moment — simbolul și similitudinea a tot ce se întîmplă cu arta, a ceea ce este ea de cînd o știm : viața văzută prin oglindă de spectatori necunoscuți și nerecunoscători.

La ora aceasta necruțătoare, cam o astfel de artă pare să fi devenit și New Orleans-ul...

ATLANTA — TRECUT ȘI VIITOR

Nu toate orașele turistice trebuie să fie și frumoase. Cu imaginea ei contorsionată, cu străzile ei deșirate între trecutul ce nu mai poate fi dovedit și viitorul ce încă nu poate fi palpat, Atlanta este un exemplu.

Înaintea „războiului între state" (de secesiune) orașul fusese sediul de afaceri al proprietarilor de plantații, locul tipic al balurilor unde se întrunea „high-life"-ul provincial, paradisul domnișoarelor de la țară (gingașele „belles" din literatura Sudului), seduse din plictis de chipeșii ofițeri în trecere de o noapte. Să fi fost chiar așa, ori este o imagine deformată de literatură ? Aura nostalgică a romanu' .. *Pe aripile vîntului*, datorat Margaretei Mitchel (fiică a orașului), și a filmului cu același nume (turnat tot aici, în 1938) este tiranică și acaparatoare. Cînd spui Georgia, cînd spui Atlanta, nu poți să nu vezi din primul moment casele roșii cu colonade albe în stil colonial, rochiile cu crinolină și pălăriile largi ale unor tinere alergînd primăvăratic printre magnolii în floare, sălile de dans cu candelabre de cristal, trăsurile cu atelaje fastuoase. Orașul acesta — dacă el va fi existat — a fost distrus în 1865, iar ceea ce vedem este rezultatul unui secol în care Georgia sclavagistă — înfrîntă și reprimită mai tîrziu în rîndul statelor, dar după multă umilință — și-a căutat un alt destin.

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

Destinul Georgiei rămînînd tot agricol şi manufacturier (bumbacul, porumbul, arahidele, pomicultura, coca-cola, inventată aici, şi industriile primare reprezintă încă baza economică) a devenit mai modern şi mai elevat în ultimii zece ani, cînd izolaţionismul Nord-Sud a început să dispară, cînd schimbul de specialişti între state a devenit mai dinamic, iar integrarea rasială, legiferată dar neaplicată atîta vreme, a început să pară oamenilor mai firească, dînd abia acum răgazul înnoirilor fundamentale. Toleranţa, proclamată principiu activ şi modern, pare să desfacă pe nesimţite o vrajă care paraliza de decenii atîtea energii şi bune intenţii. Chipul ei îl vezi în curţile şcolilor unde copiii albi şi negri se joacă împreună ; în holurile hotelurilor de unde au dispărut restricţiile la adresa oamenilor din nord („No yankees !" — „nu pentru yankei !", scria înainte). Ilustratele cu baloturi de bumbac şi cu inscripţii de felul „Yankeul nu este mai greu decît balotul acesta şi poate fi trîntit la fel de uşor ca el", deşi se mai găsesc în tutungerii, par astăzi doar glume. După cum statuile eroilor sudişti, pe soclul cărora stă scris „au luptat împotriva forţei", nu mai par azi săgeţi provocatoare, ci simple consemnări împăcate ale trecutului. Ura a dispărut sau este pe cale să fie exclusă şi, ca o consecinţă, statul rulează mai viu, energiile se descătuşează, dezvoltarea economică s-a dublat în ultimii zece ani, viaţa provinciei s-a înviorat, numărul şcolilor statale a devenit şi el de două ori mai mare. Georgienii — consideraţi americanii cei mai imobili, cei mai legaţi de pămînt — părăsesc fermele vechi de cincişase generaţii. Luîndu-şi privirea de pe trecut şi îndreptînd-o spre viitor, sacrificînd vechile valori şi predîndu-se industriei, Georgia iese pentru prima dată din legendă şi parcă tot pentru prima dată devine realitate.

Pe străzile Atlantei se demolează masiv ; berbecii metalici pun la pămînt în cîteva minute, sub ochii noştri, o casă, peste copacii încă vii ai grădinii ; ambele laturi ale străzii Piersicului („Peachtree street") au răni mari de moloz, care dau arterei acesteia tradiţionale de doisprezece kilometri — bisectoare a oraşului — un aer promiscuu şi sărăcăcios. Dar dincolo de gardurile stacojii şi lingă podurile prăfoase de scîndură oferite de municipalitate pietonilor se înalţă zgîrie-norii arhitectului Portman, ale cărui ansambluri urbane (lucru nou şi rar în America) îşi permit să sfideze prin îndrăzneala lor constructivă modelele din Chicago şi New York.

Căutăm urmele oraşului lui Scarlett O'Hara. Este greu să mai recunoşti astăzi, fără sau chiar cu ajutorul ghidurilor, clădirile vechi. Unele au rămas mici, provinciale, iar altora capriciile proprietarilor le-au făcut adaosuri şi „înfrumuseţări" care le-au transformat în caricaturi. În plus, imediat ce ieşi din pătratul „downtown"-ului, străduţele devin neîngrijite, magazinele rău mirositoare, firmele scorojite şi neglijente, staţiile de autobuz pline tot timpul de mulţimi inerte de oameni în aşteptare. Reapar cerşetorii, în parcuri eşti urmărit pe sub gene de priviri fanatice, în timp ce pe bănci zac alţi indivizi, cu priviri de astă dată suspect de resemnate ; iar — intermediari între aceste două stări — cîţiva predicatori citesc din Biblie cu voce tare plimbîndu-se pe alei. Faci douăzeci de paşi într-o altă direcţie şi simţi din nou o boare proaspătă : un scuar plin cu flori şi arteziene, aşezat între zgîrie-nori, un şir de magazine ultramoderne, vitrine sofisticate şi pretenţioase, tineri blonzi, sportivi, eleganţi (parcă prea eleganţi la scara americană)... o lume inegală şi contradictorie, în care luxul apare mereu ca un miraj, dar nu se poate despărţi de sărăcie.

Epoca veche o găsim în sfîrşit în aşa-zisa „Atlantă subterană", o porţiune de oraş care fusese depopulată şi acoperită cu un planşeu prin anii '20, ca să se poată racorda cartierele înconjurătoare la nivelul podurilor nou construite. În 1968 cele cîteva străzi, rămase prin această întîmplare întregi, neatinse, au fost scuturate de colb şi funingine şi, rămînînd sub acoperişul deasupra căruia se desfăşoară în continuare viaţa oraşului, li s-au dat întrebuinţări educativ-comerciale. Pe arterele subterane, cu felinare de gaz şi parapeţi de fier forjat, o parte din cele peste şaizeci de încăperi au fost retransformate în instituţii ale „epocii ante bellum" (tipografia, redacţia, tradiţionalul atelier de suflat sticlă), dar cele mai multe au devenit ceea ce li se potrivea mai puţin : „shop"-uri şi restaurante de gust îndoielnic, dughene de mărunţişuri şi cartofi fripţi, „rest-room"-uri şi muzee dubioase (între care şi nelipsitul „muzeu de ceară Madame Tussaud, cu

toți ochii de fabricație germană" !), astfel încît în fumul de ulei și sub larma asurzitoare a megafoanelor, noul Pompei, bătut de curent și, pe deasupra, nu prea curat, pare mai mult decît o improvizație, dar mai puțin decît un loc respectabil. Totuși, vizitatorii coborîți din autocarele ce bîntuie orașul în căutarea gloriei trecute par destul de mulțumiți cu ceea ce descoperă. Își umplu buzunarele cu suveniruri și ilustrate, iau gustări frugale, se fotografiază în fața fiecărei uși pe care au deschis-o și apoi pleacă la fel de grăbiți precum au venit...

Ne îndreptăm și noi spre Capitoliul georgian, unde totul este, din nou, distins și civilizat. N-am scris, poate, cît ar fi meritat despre Capitoliile vizitate în celelalte state. Aceste sanctuare în care s-a desfășurat viața politică — dacă nu istorică — a țării sînt privite cu mîndrie neascunsă și despre ele se scrie în pagina întîi a oricărui ghid. Se arată, invariabil și cu o rară meticulozitate, cît a costat construcția și cît renovarea dintîi sau a doua ; de unde au fost aduse marmura sau granitul, prin ce procedeu au fost ele prelucrate, ce alte construcții au mai beneficiat de acest material, cu ce material a fost suflată cupola, dimensiunile coloanelor și numărul lor, locul unde au fost fabricate teracotele, instalațiile tehnice, fotoliile, candelabrele și, din nou, cît au costat fiecare în parte... Și totuși, curios, pentru ochiul unui străin clădirile acestea par aproape identice, deosebindu-le, poate, doar dimensiunile lor. Ceea ce diferă, într-adevăr, sînt interioarele, gustul mobilierului, aranjarea sălilor, aspectul sediului parlamentar, guvernamental etc. Și, bineînțeles, și mai mult diferă așa-numitul „muzeu al statului", în care sînt prezentate geografia, istoria, ocupațiile locuitorilor și, ca un suprem omagiu, sînt expuse busturile celor mai răsăriți dintre ei.

Singurul lucru într-adevăr demodat pe care-l întîlnim aici, la Atlanta, este tocmai acest muzeu. Pe suprafața ultimului etaj al Capitoliului sînt înșirate, într-o concepție foarte curioasă, obiecte, machete, reconstrucții, fotografii. Am notat, aproximativ în ordinea lor, pe cele mai interesante. Imediat la intrare, o reconstituire a sistemului solar, din sîrme și mărgele, iar lîngă ea, machetele de carton ale principalilor vulcani de pe glob. Alături, păsări specifice regiunii (în ceară și gips), dar și cîteva exemplare de animale împăiate. Printre acestea din urmă, o familie de șoareci în compoziție de familie : unii cîntînd la vioară, alții jucînd cărți, altul minuind tacul de biliard. În camera următoare — o colecție de puști istorice, așezate în rastele și — de-a valma, tot pe niște stative, dar rotitoare — numeroase steaguri, pietre prețioase, farfurii cu grîu, porumb, alune... Fotografii imense ale frumoaselor peisaje georgiene stau alături cu niște machete animate, în care oameni cît degetarul sînt surprinși în muncile lor de fiecare zi : de exemplu, stînd aplecați pe un cîmp de bumbac, în timp ce soarele (un beculeț) lucește la orizont, trenuri minuscule se perindă pe o linie ferată din sîrme, valurile mării, din clei lucitor, acoperă nisipurile unei plaje de nylon etc., etc. ... Sfîntă naivitate !

Am preferat să ieșim repede la aer, unde, din fericire, soarele era natural, ploaia care începuse să cadă era din apă autentică, zgîrie-norii — din beton, iar oamenii, sănătoșii georgieni și atrăgătoarele „belles" ale zilei de azi, se plimbau pe străzi, în carne și oase și în mărime naturală. Ne-am suit într-un autobuz adevărat, lăsînd în urmă țara aceasta, nu mai puțin adevărată, a candorii și muncii, a iluziei și viitorului. Peste patruzeci și trei de ore vom fi în Nord, pe un alt țărm, printre alți oameni, unde va începe ultima parte a călătoriei noastre în jurul Americii.

Ziua a 132-a :

NIAGARA : NATURĂ ŞI SPECTACOL

Lucrurile senzaţionale pot fi ucise şi cu vorba : din copilărie am tot auzit rostindu-se „Niagara" — în lecţii, în glume, în comparaţii. Şi iată că e destul să fii la faţa locului : numele defunct învie în realitate extraordinară.

Ca şi Grand Canyon, Niagara ţi se dezvăluie brusc, dintr-o singură fulgerare. Însă pe urmă simţi, tot atît de simplu, că nu vei mai putea înainta cu înţelegerea : pasul se opreşte la marginea genunii, iar raţiunea la marginea frumuseţii. Te abandonezi contemplării şi te simţi umilit că descrierea a ceea ce vezi nu va putea să fie decît o schemă, o cronică, dar nu un tablou.

...Pentru că Niagara este mai degrabă inefabilă decît grandioasă, neaşteptată decît superbă. Ea este mai mult decît un peisaj : un spectacol total, regizat meticulos, cu pregătiri, cu gradaţii, cu surprize...

Încă de la mare distanţă se aude un uruit formidabil de angrenaje, un tremur de moară la proporţii planetare. Dar paradoxal, în momentul cînd ajungem aproape şi ni se dezveleşte cascada, zgomotul se reduce şi se vătuieşte, ca şi cum ar fi fost întors un buton de amplificator, ca şi cum simţurile celelalte, copleşite de văz, ar refuza să mai funcţioneze, lăsînd totul pe seama ochilor.

Imaginaţi-vă, partea de sus a cascadei este la nivelul tălpilor noastre. Spre noi se îndreaptă acum o masă uriaşă

de ape orizontale, venind încet, cu oarecare zăbavă, cu o viteză lentă, provizorie, ca un puhoi de după dezgheţuri. La buza prăpastiei, masa aceasta lichidă are un mic recul în sus, se transformă într-un tăvălug puternic, gros, răzbunător, şi se aruncă în neant, în împărăţia albă de dedesubt.

Poporul infinit de stropi, care venea de veacuri nedespărţit, ca la o manifestaţie, a acceptat parcă în acest moment o sinucidere colectivă. Pînă la aproximativ o treime din adîncimea cascadei, el mai încearcă să-şi păstreze forma, solidaritatea, disperat, năucit şi şovăitor, ca şi cum un amfiteatru întreg ar lua-o la vale şi s-ar trezi lunecînd în gol. Dar pe ultimele două treimi echilibrul se strică şi potopul de ape îşi pierde materialitatea, se zbate încercînd să o apuce iarăşi în sus, se desface în picuri şi spume, în ceţuri şi chiciuri, în promoroacă şi irizări. Impresia este că s-a rupt cerul şi că din el a ieşit un vis alb şi strălucitor, care a luat cu sine lumina de dincolo de nori, a soarelui. Peste o secundă, acolo, jos de tot — unde se termină lacul Ontario şi începe lacul Erie : grămadă de stînci, de zăpezi maculate şi de bulboane negre — totul este deja sfîrşit. Apele se odihnesc murdare, balansînd rar în bălţile negre, energia spectacolului consumat aşa de repede îşi aşteaptă parcă o nouă întrebuinţare.

Din păcate, ca spectacol, dar ca spectacol lucrativ, este văzută Niagara şi de administratorii ei. Spre deosebire de Grand Canyon, unde pietatea naturii era respectată aproape fetişist, pe scena turistică a cascadei trebuie să se întîmple fără încetare ceva excitant. Ascensoare cu vizitatori îmbrăcaţi în combinezoane impermeabile coboară în galeriile de sub cataracte, bărci speciale preiau această încărcătură şi o plimbă în unghiul mort al căderii, alte vase ies în largul lacului de unde perdeaua de ape poate fi admirată frontal. Dintr-un turn se poate admira ansamblul, dintr-un magazin turistic se pot cumpăra milioanele de nimicuri legate de cascadă, aliniate uniform în rafturi ca soldaţii într-o cazarmă. Seara, zeci de reflectoare colorate transformă panorama în joc de lumini, iar împrejurimile, ca şi cînd atîta feerie ar putea să strice echilibrul spectacolului, sînt ticsite de localuri cu tuneluri ale morţii, figuri de ceară

macabre şi filme de groază. Acest „exciting" al locului este dealtfel tradiţional : încă în 1829 a început la Niagara un serial de performanţe acrobatice pe cont propriu, care nu s-a întrerupt nici în zilele noastre, cînd riscul este teoretic interzis prin lege. Feluriţi cascadori şi artişti încearcă traversarea sau coborîrea abisului, fie pe sîrmă, cu prăjina, fie în bărci, butoaie, anvelope de cauciuc etc. Unii izbutesc şi sînt imortalizaţi în broşurile dedicate supravieţuitorilor Niagarei, cei mai mulţi însă eşuează şi sfîrşesc în spitale sau cimitire. Altă categorie de victime — cele provenite din accidente şi sinucideri (loc preferat, ca şi Golden Gate Bridge din San Francisco) — atrage după sine existenţa altor „performeri" — aceia care se fac celebri salvînd pe imprudenţi sau strîngînd recolta de cadavre de pe fundul agitat al cascadei.

Dar — cu una, cu alta — Niagara reuşeşte să fie aşa cum o sfinţeşte ochiul fiecăruia, aşa cum o prind nenumăratele aparate de fotografiat care ronţăie imagini pe belvederile sale, aşa cum are noroc fiecare spectator de soare, de căldură, de vînt. După o plimbare de jumătate de oră ne întoarcem şi o regăsim în altă dispoziţie. Încă de la sute de metri ne sufocă o burniţă măruntă, deşi cerul este senin. Bănuind că sînt pulberile ei fine aduse de vînt, ne apropiem, dar bolta nu se mai vede curînd, este cuprinsă acum şi ea de ceaţă, care formează o continuitate cu stropii cascadei, încît curiozitatea constă acum din a afla unde este punctul lor de unire, unde este iluzia şi unde realitatea, unde începe cerul şi unde se sfîrşeşte pămîntul. Peste o clipă, stropii se diferenţiază de ceaţă şi ar vrea parcă, grei, să se caţăre îndărăt, spre înalt, ca un nor care ar fi ieşit din pămînt şi ar năzui să se ridice spre un cer pe care îl caută. Ciudat, mai tîrziu, un vînt călduţ te îmbracă din cînd în cînd în mătase caldă, iar spuma diafană pe care o aduce se transformă, la cea mai mică rază trimisă de soare, în curcubeu de o clipă. Numai sus, acolo unde Ontario se pregăteşte de pieire, apa curge fără încetare, calm, galben, verzui, ca un brîu larg de înţelepciune şi de forţă, şi e destul s-o priveşti mai mult ca să te simţi mai bun şi mai tare. Aş vrea, în clipa asta, să-i pot face s-o vadă pe cît mai mulţi din prietenii şi chiar din inamicii mei, pentru a le oferi această lecţie de bucurie în faţa eternităţii pe care ştie s-o scoată natura chiar în momentele ei de discontinuitate, de moarte temporară.

Aici e limita dintre Statele Unite şi Canada, şi e greu de spus dacă veverita zbîrlită şi cabotină care se lasă fotografiată de la un sfert de metru, oferindu-şi chiar şi profilul, ca o actriţă, a coborît dintr-un arbore aflător dincoace sau dincolo de frontieră...

Zilele 136—137 :

SÎMBĂTĂ SEARA, DUMINICĂ DIMINEAȚA

Vize și vizite. Cîteva zile, viața noastră s-a împărțit între vize și muzee. Formalitățile ne-au legat de birocrație ca de un țăruș, iar traiul ne-a devenit o continuă navetă pe coastă. Între două ștampile de tranzit vedem o colecție de artă, iar pînă la următoarea ștampilă ne urcăm în „Greyhound" și vizităm următorul oraș. Tracasați de birocrație, umiliți de propria noastră grabă — așa se întîmplă să vedem cîteva orașe, printre care și Bostonul, cea mai veche, cea mai puritană, cea mai tradiționalistă, cea mai republicană din metropole, așa-numita „Atenă a Americii".

Încă de ieri, dintr-un muzeu, am telefonat familiei Pope că vom sosi azi la 7,45 p.m. Seara, n-am apucat să facem bagajele, așa că toată dimineața se duce cu terorizantele operații visate și în somn : burdușirea hainelor și cărților în valize, lupta cu zarurile și balamalele, apăsatul genunchiului pe pielea valizei, legarea strașnică a curelelor... Izbutim chiar, în disperarea momentului, să încropim din cărțile netrebuincioase acum două colete pe care Ana le duce degrabă la poștă, spre a le expedia spre casă, în timp ce eu continuu ecarisajul bagajelor, rămînînd să mai fac tăieturi din ziarele ca niște saltele, navetate atîta timp.

Poate acest sentiment de ușurare ne face să vedem drumul atît de idilic. De la New York în sus, pe autostrada nordică, intrăm aproape instantaneu într-un uluc fermecă-

tor de verdeață. Copaci scăldați în flori albe, sălbatice, tufe roz și roșii de plante ciudate, case de lemn, dar solide, ocrotitoare, înecate în iederă, coline delicate și văi fragile înspumate de lilieci înfloriți, un relief mioritic, micșorat, parcă privit cu binoclul pe dos... Connecticut, New Hampshire, Massachusetts... țările mici și binecuvîntate ale Noii Anglii. Ajungem la Boston cu douăzeci de minute mai devreme decît prevedea mersul autobuzului, avans în timpul căruia ne punem emoționați întrebarea cum vor fi gazdele noastre de o zi, dacă nu cumva vom repeta experiența de la San Antonio...

Răbojul ursitoarei. De cum ne vedem, ne dăm seama că va fi altfel. Deși americani prin adopție, emigrați de un timp relativ mai scurt, Pope-ii sînt oameni bine adaptați, cu o vedere clară, cu o voință a gesturilor și acțiunilor care impune ordine, chiar cînd concepția de viață pe care o exprimă diferă de a ta. Tatăl, funcționar la o bancă, este tipul omului nu prea favorizat de soartă, dar care nu disperă și nu se dă niciodată bătut, glumind calm asupra ei. Ne povestește, de pildă (și ni se pare tipic), cum cu un an în urmă, cînd se vorbise de scumpirea cărnii, a refuzat să stocheze în congelator, cum îl sfătuiseră vecinii. „Vițelul tot crește, din ouă tot găini vor ieși", i-a spus el soției, cu înțelesul de : lumea nu se sfîrșește din atîta lucru ! Are o încredere teribilă în trăinicia sistemului, pe care îl vede cu părțile lui bune și rele, ca pe o parte a riscului pe care și l-a asumat venind aici. Casa în care locuiesc — într-un cartier de vile și grădini — are practic tot ce e necesar confortului, dar e luată pe credit. Una din ursitoarele americanului, ne spune dl. Pope, vine cu un răboj în mînă, și o viață întreagă, pe urmă, acesta va trebui să fie dator, ba pentru a-și plăti locuința și mașina, fără de care nu e considerat om, ba pentru instalațiile casnice, ba pentru o călătorie, ba pentru acontarea asistenței sanitare, în lipsa căreia totul e un coșmar, căci peste noapte o boală poate strica totul etc., etc. Iar această arvunire prin propria persoană îl obligă să muncească fără oprire, dar absolut fără oprire. Dl. Pope își arată mîinile, ca pe o mărturie orgolioasă a acestei trude fără odihnă, și în palmă — deși el e contabil — citim cîteva bătături, semn că după orele de bancă a zidit, a bătut cuie, a săpat în grădină și, poate,

a făcut curăţenie în interiorul dotat ca un laborator al casei. Doamna Pope este şi ea funcţionară (dar schimbînd mereu serviciul şi avînd o leafă mult mai mică din cauza dificultăţilor de limbă pe care le întîmpină), iar fiul lor, student la medicină, lucrează într-o clinică făcînd gărzi plătite, izbutind după trei ani să-şi cumpere o maşină proprie. Ajută şi el la treburile casnice, avînd cîteva atribuţiuni precise : aprovizionarea cu alimente, cu băuturi şi ziare, iar uneori asistenţa la spălatul rufelor. Noţiunea de femeie de serviciu este inexistentă în America oamenilor mijlocii, iar munca este atît de acceptată că, prin universalitate, se transformă într-un fel de religie.

Peripeţiile artei : Astăzi (a doua zi) este „Ziua mamelor", sărbătorită în toate statele americane, dar la modul acela cam oficial care desfiinţează emoţia şi transformă totul în ceremonie comercială, cu şnururi, prăjituri glazurate şi felicitări standardizate. Felicităm cam în treacăt pe doamna Pope şi ne despărţim de cei doi bărbaţi care au o afacere în oraş şi declară, dealtfel, că nu vor să vadă muzeul de artă. Vor să ne lase la dispoziţie o oră, noi cerem două şi pînă la urmă se fac trei. E o vreme foarte rece (ieri, în drum, fusese toridă...), din cînd în cînd poţi să prinzi chiar cîte un fulg în palmă...

Muzeul e ticsit de vizitatori, cei mai mulţi străini, dar şi de tineri locali, albaştri (bluejeans-i), trăgînd saboţi sonori pe duşumelele lucii sau transportîndu-şi copiii în rucsacuri... Ca peste tot — flori proaspete şi muzică la pianissimo. Aglomeraţii în faţa standurilor unde se vînd diapozitive şi albume. Muzeul are — ca şi „Metropolitan"-ul — o secţie de arheologie, ceea ce îi dă dintr-odată o aură de noblеţe în acest continent fără antichitate, unde „wax museum"-ul a distrus noţiunea de unicat şi a înlocuit istoria cu propriile ei rezumate în ceară, la timpul prezent... Deosebirea între cele două tipuri de muzeu defineşte două feluri de a înţelege cultura — unul la nivelul surogatelor ordinare, multiplicate în serie, altul la nivelul unicatului de valoare inestimabilă. Între aceste două nivele se deschide un gol fără nuanţe. Dacă, de pildă, în multe muzee colecţiile de primitivi italieni sau de impresionişti francezi sînt mai valoroase decît cele rămase în Italia sau Franţa, nu e mai puţin adevărat şi că muzeele de ceară se dovedesc fără

egal în Europa, prin simplismul lor. Adevărul e că nu există muzee mijlocii în America — ele ţin parcă morţiş să te frapeze indiferent sub ce formă, dacă nu prin elevaţia, atunci prin aerul lor rudimentar.

Aici, la Boston — ca în toate marile muzee de pe coastă — bogăţia este întrecută doar de risipă. N-a mai rămas nici un moment al istoriei — de urcuş sau de coborîş — nereprezentat. Sălile egipteană şi greacă te încremenesc în hieratic, pentru ca printre pietrele din galeria romană fiorul să se descompună în raţiune pragmatică. Într-o capelă catalană din secolul XII cîntă o orgă veche (două coraluri de Bach), iar pînzele medievale te urcă pe culmile ascetismului ; dar brusc, parcă ajunşi pe o culme, vedem pînă departe, în zări, prin operele Renaşterii, şi coborîm apoi, tot aşa de precipitat, în decadenţa industrioasă a secolelor XVII şi XVIII. Credinţa în artă îşi pierde intensitatea şi odată cu ea pînzele încep să semene între ele, să devină variaţiuni pe o singură temă, suprafeţe acoperite, cu cărnuri grele şi veştminte dantelate, apoi compoziţii simple, romantice, cu perechi de tineri fugind de furtună, arătînd cu mîini disperate orizonturi luminoase dar inaccesibile. Ca să nu mai vorbim de nenumăratele portrete ale secolelor XVII—XIX, formă de artă oficială a epocii, de la care nu se dau îndărăt nici maeştri încercaţi ca Rembrandt, dar pe care o depăşeşte prin viziune şi sarcasm un Goya, de pildă. Muzeul are colecţii sistematice din Van Gogh, Gaugain, Monet, Manet, Cézanne. Itinerarul devine însă haotic cu cît ne apropiem de zilele noastre. Pentru a găsi sălile de artă modernă — cu mulţi Picasso, Arp şi cu cîţiva Brâncuşi — facem cross printre compoziţii obiectuale — mături, baloturi şi felinare, înfrăţite prin titluri metaforice — şi încheiem cu sufletul la gură circuitul unuia din cele mai mari şi neaşteptate muzee americane.

Căci Bostonul este consacrat mai degrabă ca un oraş-muzeu decît ca un oraş al muzeelor. Casele sale vechi, dintre care cîteva au fost conservate pe dealul Beacon şi în perimetrul centrului, la umbra zgîrie-norilor, evocă timpurile de început colonial. Coloanelor lor ionice, ritmînd faţadele albe, tăiate de geamuri înalte, sînt pandante sub

cerul liber — proporționale ca vîrstă, dacă ne gîndim la scurtimea istoriei autohtone — ale clădirilor medievale aduse din Europa sub cupola muzeului. Revoluția americană, a cărei scînteie a pornit de sub cerul intransigent al Bostonului, își are și ea locuri de aducere aminte, printre care sala Faneuil (unde s-au rostit cîteva discursuri pentru independență) și Cimitirul Granary (unde odihnesc numeroși insurgenți, redimensionați în marmoră de stima urmașilor).

Cambridge, pe ploaie. În drum spre rîul Charles, de unde începe Bostonul universitar, trecem pe lîngă cupola demodată, dar impunînd respect prin austeritate, a ziarului *Christian Science Monitor*, unul din „bătrînii unchi" ai presei americane, faimos prin conservatorismul său îmbrăcat în forme moderne și percutante. Ziarul aparține nu mai puțin bizarei „Științe creștine", religie caracteristică Bostonului, în dogmele căreia aspectele obscurantiste se împletesc cu un umanitarism degajat, iar puritanismul cu înțelegerea paradoxal de largă a unor aspecte prin existența contemporană.

Clădirile din Cambridge — cel mai vechi campus american, fondat în 1636, la numai șaisprezece ani după debarcarea pelerinilor de pe „Mayflower" — evocă lumea Albionului : palate roșii de cărămidă, turle gălbui, crenelate, aruncate cu dezinvoltură, ca decorațiile pe un tort, ziduri sufocate sub pelerine de plante urcătoare, parcuri și peluze tunse cazon, mărginite de grilaje... Doar pe străzi, uniformele negre ale colegienilor englezi sînt înlocuite cu nelipsiții bluejeans-i. Universitatea Harvard și MIT (Massachusetts Institute of Technology) se numără — prima pe plan umanist, a doua pe plan tehnic — printre vîrfurile învățămîntului american. Ca în toată istoria sa, Bostonul este compus și aici din perechi ; așa cum a fost, rînd pe rînd, fugar și potolit, bigot și revoluționar, înțelept și coleric...

O ploaie torențială ne obligă să spunem Bostonului adio printr-un parbriz abia limpezit de ștergătoarele mașinii, în timp ce orașul rămîne în urmă mai necunoscut de cum l-am găsit, cu turlele lui neogotice redevenite stăpîne pe un cer ale cărui construcții moderne au dispărut de-a binelea în nori, pedepsite de propria lor trufie.

Ziua a 138-a :

UTILUL ȘI PLĂCUTUL

Orașul fraților. Cu aceeași grabă, plecăm spre Philadelphia, „orașul fraților", fondat în secolul XVII de William Penn, devenit în scurt timp al doilea — ca mărime — oraș de limbă engleză din lume, iar astăzi avînd o populație depășind-o pe aceea a tuturor coloniilor americane de dinaintea revoluției, luate la un loc. Șoseaua aleargă printr-un tunel de azalee, izbucnite din pămînt la ceasul fixat de grăbita primăvară atlantică. Departe, la stînga, sticlește din cînd în cînd oceanul, ca o orbită albă sub pleoape înroșite de astenia naturii. Oraș de uscat, la peste o sută de kilometri de țărm, Philadelphia respiră totuși atmosfera oceanului, la care o comutează fluviul Delaware, o rețea deasă de autostrăzi și mai ales clima blîndă, feminină, meridională.

Doctrina lui Penn era simplă dar revoluționară : o religie a tuturor religiilor înfrățite, a toleranțelor, a „fraților" legați nu printr-o credință unică, ci prin respectarea credinței celuilalt. Nu întîmplător, pe acest pămînt al democrației simțirii (nu prea agreat de coroana engleză) s-au copt la timpul lor primele roade ale americanismului. Aici s-a semnat la 4 iulie 1776 „Declarația independenței", bazată pe principiul faimos : „Ne jurăm în fața lui Dumnezeu să respectăm dreptul la fericire al fiecărui om". Aici a fost dezbătută și votată în 1787 Constituția ame-

ricană, prima cartă republicană din lume. Aici a fost întîia capitală a coloniilor eliberate şi tot aici, prin oamenii practici pe care i-a dat ori i-a atras oraşul, s-au născut instituţiile şi invenţiile fundamentale ale civilizaţiei moderne : primul ziar, prima bibliotecă cu subscripţie, primul teatru, primul muzeu, prima grădină botanică, prima bancă, primul serviciu de pompieri, primul telefon şi prima locomotivă, dar şi — în zilele noastre — primul microscop electronic şi primul calculator. Aşa cum ni se arată în dimineaţa transparentă, oraşul nu e prea atrăgător, cu clădirile lui austere, de granit, părînd temple neogotice afumate, cu străzile vechi spintecate de autostrăzi aeriene, cu amestecul său de istorie şi utilitarism din care a rezultat pînă la urmă un stil nedefinit prea bine, nemaisemănînd cu nici una din componentele sale.

Întoarcerea spre izvoare. Istoria trebuie căutată însă în colţul de Sud-Est al oraşului. Sala Independenţei, clădire spaţioasă, de cărămidă aparentă, este o meccă a fiecărui american. Aici, prin încăperile fostului hotel „Continental", locuit în epocă de semnatarii „Declaraţiei", grupurile de vizitatori, ghidate de călugăriţe, se scurg neîncetat, ca nisipul într-o clepsidră. Călimara de argint în care au întins condeiele semnatarilor, băncile scunde, lustruite, alături „clopotul libertăţii" — simbol al emancipării noii naţiuni — evocă fiecăruia un veac al principiilor fundamentale, o cumpănă a izvoarelor spre care tot mai multe conştiinţe se întorc, obosite de inconstanţa modelelor contemporane. Peste drum de Sala Independenţei este cimitirul istoric, unde odihnesc mai mulţi din părinţii naţiunii, între care Benjamin Franklin (dar din păcate nu este departe nici muzeul de ceară, unde trecutul este din nou stîlcit, multiplicat, adus în prezent, sub forma scenelor alegorice şi a manechinelor). După alte cîteva sute de metri, paralel cu fluviul Delaware, un cartier din secolul XVIII — Society Hall — este însă restaurat cu migală şi adus la înfăţişarea sa istorică. Sute de case, dintre care multe particulare, au fost întoarse la înfăţişarea lor din vremea lui Penn — începînd cu obloanele şi canaturile şi sfîrşind cu picturile interioare —, fiecare proiect fiind avizat de o comisie federală şi integrat într-o concepţie unificatoare. Mai la nord, un alt nucleu paseist

înglobează „Biserica lui Hristos", construită la 1695 în stil georgian timpuriu şi preferată la vremea ei, ca loc de reculegere, de Washington şi Franklin, „Casa lui Betsy Ross" (femeia care a ţesut în timpul revoluţiei întîiul steag american) şi „Aleea Elfreth", stradă a meşteşugarilor vechi, adusă şi ea la arhitectura originală, bazată pe alternanţa cărămizii aparente şi a pietrei de rîu, rimînd în proporţii vesele, optimiste.

Oaspeţi de piatră. Oraşul artistic este însă în partea opusă a centrului, grupat în lungul celui de al doilea rîu ce mărgineşte „downtown"-ul, Schuylkill. Amestecate cu bănci, societăţi de asigurări, magazine gigantice şi posturi de radio (care ocupă clădirile înalte şi fără personalitate ale prezentului), ţinute parcă în genunchi de umbra grea a zgîrie-norilor, o mulţime de fundaţii, academii, uniuni, alianţe, colecţii, muzee şi institute vor parcă să arate că oraşul nu şi-a uitat vocaţia dublă — de promotor al faptei şi totodată al frumosului. Hoinărind pe străzile nesfîrşite — părînd şi mai lungi decît sînt, din cauza monotoniei — observăm în curînd că nu există răscruce, scuar sau loc mai retras în care să nu se înalţe o statuie. Uneori, mici opere de interior au fost puse pe cîte un soclu în faţa locuinţelor, părînd obiecte pe care proprietarii le-au scos în stradă să se aerisească puţin ori ca să ţină, ca în curţile romane, locul unor blazoane. Am început să le numărăm tîrziu, şi chiar aşa, cu adunarea incompletă, am socotit pe cîteva străzi patruzeci şi patru. De la simple busturi academice la ansambluri moderne (cum este cel de pe şoseaua Franklin, înfăţişînd familia meşteşugurilor), de la improvizaţii vanitoase la sublime vise diafane abia rezistînd luminii soarelui, de la statuile marcînd un eveniment oarecare şi pînă la cele, desprinse de real, figurînd un simbol sau o idee, monumentele Philadelphiei devin cu timpul, pe măsură ce le descoperi şi te laşi obsedat de ele, o populaţie de oaspeţi de piatră pe care oraşul a adoptat-o fără să-şi mai pună întrebarea dovedită de atîtea ori fatală frumosului american : „De ce ? la ce bun ?" Materia, atît de sigură pe sine, s-a lăsat ademenită de spirit în cea mai debordantă aventură a sa, neobişnuită chiar în Europa, cu atît mai mult dincoace de ocean.

Un „Gînditor" gigant, cu maxilarul rezemat în pumnul drept, a ieşit parcă în stradă şi s-a aşezat pe un soclu alb, în faţa unei clădiri cu înfăţişare de templu grecesc : acolo este muzeul Rodin, fost atelier al artistului, pierdut în nesfîrşirea parcului Fairmount, sub bolta copleşitoare a verdeţii. Înăuntru sînt expuse nenumărate lucrări — desene, mulaje, eboşe, machete, bibelouri, busturi, basoreliefuri şi compoziţii — într-o înghesuială familiară ce păstrează parcă intimitatea mîinii sculptorului. Trebuie să ne grăbim, căci observăm într-un colţ, pregătită, o masă încărcată ca pentru un cocktail. Este aşteptat un oaspe de seamă, care se pare că vizitează în acest moment Muzeul de Artă din vecinătate. Ne apropiem în grabă şi de acest lăcaş, aşezat pe muchea unei coline, ca un diamant pe o tiară. Este în stil antic şi el, semănînd cu un templu, ca şi majoritatea caselor importante din oraş. Sumedenia de scări ce urcă spre intrarea principală este înţesată de curioşi, iar semicercul, format din limuzine, închizînd piaţa este păzit de detectivi cu privirile aţintite spre muzeu. Aflăm că oaspetele este o alteţă, sora reginei Angliei, venită în vizită particulară, şi realizăm brusc înţelepciunea timpului, care permite oraşului cel mai antimonarhic să primească în onor, sau în orice caz din curiozitate, pe un urmaş al coroanei respinse acum două veacuri. Dar asemenea gesturi cumpătate sînt, poate, posibile numai la Philadelphia...

Sori în conjuncţie. În interiorul muzeului, drumurile duc toate spre un singur punct. Inutil să mai enumăr bogăţia colecţiilor, repetînd iarăşi istoria artei europene în ritmurile de adopţie ale Lumii Noi. Gardieni impozanţi, cu vipuşti roşii de general (fără îndoială mai eleganţi decît publicul intelectual, costumat în nelipsita-i uniformă albastră !), lumini ascunse în pereţi şi o anumită animaţie a coridoarelor te conduc pe nesimţite spre partea finală a galeriei, cea dedicată artei moderne. Suspense-ul este păstrat pînă în ultima încăpere a muzeului. Aici, la o întretăiere de coridoare, venind fiecare dintr-un alt punct al clădirii, o lumină puternică atrage privirea. Dincolo de o uşă larg deschisă este un fel de altar în care fiecare obiect se cere parcă venerat în parte, cu emoţie, dar în care, toate la un loc, alcătuiesc o lume magică, nepămîntească, depăşind puterile spiritului. O mulţime de spectatori, tăcută şi reculeasă, stă locului, parcă ar aştepta să se producă din clipă în clipă un miracol, o revelaţie, o înviere. Pe socluri de un alb vaporos, incolor, aşezate în scară descrescătoare, sînt cele şaisprezece lucrări de Brîncuşi ce alcătuiesc colecţia Arensberg, poate cea mai valoroasă din lume. Fiecare operă ne este binecunoscută din alte variante sau din reproduceri, dar aşa cum ne-au întîmpinat aici, în magică înlănţuire interioară, ni se pare că sîntem undeva în cosmos şi că am descoperit punctul ideal de unde se observă cel mai bine ansamblul unei constelaţii necunoscute încă.

Un alt vis ? Alt fiu al Philadelphiei, bostonian ca şi Franklin, dar adoptat de „oraşul fraţilor" în plină vîrstă creatoare, este Edgar Allan Poe. Casa lui o găsim pe hartă undeva, departe, într-un punct al oraşului lipsit de alte atracţii turistice, la intersecţia străzilor 7 şi 530. Tentaţia de a mai hoinări ne-a decis să pornim în căutarea ei ca pietoni. Dar nimeni nu ne poate da vreo lămurire şi curînd renunţăm să mai întrebăm pe cineva. Poe nu este foarte popular în America şi nu este de fapt un veritabil american (spre deosebire de Whitman sau Emerson), poate pentru că spiritul lui, combustibilul creaţiei sale sînt incompatibile cu utilitarismul şi entuziasmul literaturii clasice. Căutarea aceasta în necunoscut ne-a dus la o aventură stranie, ruptă parcă din paginile fantastice ale celui pe care voiam să-l descoperim. Se lăsa amurgul cînd, extenuaţi de atîtea bîjbîieli şi întoarceri pe străzi monotone şi asemănătoare, am ajuns în sfîrşit undeva, într-un luminiş al pietrei şi cărămizii, pe un fel de tăpşan verde locuit doar de cîteva case ciudat de rurale, gospodăreşti. În faţa celei mai apropiate dintre ele se jucau cîţiva copii, dar n-au ştiut nici ei să răspundă întrebării noastre, ba mai mult, nici nu s-au obosit să-şi întrerupă jocul şi să ne asculte. Atunci am început să batem pe rînd în ferestre, intens şi lung, cîteva minute în şir, două, trei, patru minute care ni s-au părut infinite pentru că în disperarea şi descurajarea lor (nu mai ştiam acum nici drumul înainte, dar nici pe acela de întoarcere) amurgul a mai virat cu o nuanţă spre întuneric. În cadrul unei ferestre, care părea să nu fi fost deschisă de multă vreme, s-a ivit într-un tîrziu

o femeie cu păr larg despletit, ca și cum am fi întrerupt-o în momentul cînd era gata să se spele pe cap. Nu țin minte să ne fi spus vreo vorbă, dar știu cu exactitate gestul vag pe care l-a făcut într-o anume direcție, după care s-a retras și a închis oblonul fără să salute. Arătase în direcția casei căutate de noi sau în direcția punctului pe care l-am descoperit brusc urmărindu-i mîna ? Pe un viaduct negru, înălțat neobișnuit de sus deasupra unei întinderi plate (ceea ce îi dădea un aer straniu, inutil) am zărit cîteva trenuri scurte ca niște năluci, al căror zgomot și a căror imagine s-au stins în curînd.

Am coborît deci în fugă tăpșanul și am apucat-o grăbiți într-acolo, crezînd că e prin apropiere vreo stație de metro, dar pînă să ajungem sub pod ne-am trezit străbătînd — cîteva sute de metri — un cîmp viran, nisipos. Ajunși sub pod am constatat că aici nu era un fluviu, cum s-ar fi crezut de departe, ci un lanț nesfîrșit de movile de gunoi. Am vrut să ne întoarcem ca să găsim un drum mai clar, dar piramidele pestilențiale erau așa de asemănătoare că, învîrtindu-ne pe loc, ne-am trezit înconjurați de ele și cu orice posibilitate de orientare tăiată. Am încercat să escaladăm podul (unul din picioarele lui de beton, mare cît o casă, era chiar în dreptul nostru), dar după cîteva scări ne-am întors, realizînd că tot n-am fi avut cum să intrăm în presupusa stație, chiar admițînd că am fi ajuns pe suprastructura de metal. Jos am făcut iarăși un disperat efort de a ieși din peisajul fără puncte cardinale al gunoaielor, și într-adevăr am simțit la un moment dat un miros, jilav și putred — de port, de apă... Pe o cazemată cenușie de beton, am zărit o săgeată ștearsă de ploi ; am apucat-o cu hotărîre în direcția aceea și, curînd, am reușit să scăpăm din împresurare (senzația era, însă, că nu datorită meritului nostru, ci pentru că așa au vrut ele, gunoaiele, binevoind să se termine). În fața ochilor ni se deschidea acum un cîmp imens de moloz, un covor nesfîrșit de giurgiuvele, cărămizi, pietre, țigle, broaște de ușă, mobile stricate, ca și cum am fi nimerit în epicentrul unui imens cutremur. Un bătrîn în palton lung și diform, ca de paznic, ajungîndu-i pînă la călcîie, culegea obiecte din cîmpul pustiit. Era o liniște atît de mare că auzeam cum, ceva mai departe, un cîine rodea un os găsit prin ruine. Am înțeles că este un cartier din cine știe care mahala a Philadelphiei. Demolat, locul lui va fi transformat în parking, așa cum se întîmplă cu majoritatea spațiilor virane. După alte cincisprezece minute de marș prin cîmpul dezastrului, am ajuns în sfîrșit într-un alt cartier, locuit. Într-o cîrciumă cînta asurzitor un tonomat. Băutorii ieșiseră cu sticlele în stradă și ne priveau cu o curiozitate ostilă, aproape agresivă. Dar eram atît de bucuroși că am întîlnit niște oameni încît ne-am îndreptat spre ei cu un larg zîmbet american lipit de figură și i-am întrebat unde e casa lui Poe.

Casa lui Poe era acum destul de aproape. Dar ne-am dat seama că mai sînt doar cincisprezece minute pînă la închidere și că vizita e ratată. Ne-am ales în schimb cu una din peripețiile cele mai stranii ale călătoriei ; ne-am reîntîlnit, în apropierea lui Poe, cu una din viziunile sumbre, livrești, care ne stăpîniseră mintea înainte de a fi pus piciorul pe pămîntul liniștitor al realității.

ORAȘUL ABSTRACT

După ce l-am atins de două ori tangențial, iată-ne în sfîrșit mai statornic la porțile New York-ului. Greu însă de știut unde și cînd începe colosul acesta, căruia poate chiar și primăria i-a pierdut evidența. Populația lui trece de șapte milioane de locuitori, dar cu tot hinterland-ul, cu toți navetiștii și furnizorii atinge patrusprezece ! Unde e limita, în spațiu, la care se oprește statistica ?

În stînga noastră, pe șosea, se perindă fluvii de automobile cu oameni care se duc la lucru. Periodic, din pricina aglomerației, șirurile de mașini se blochează, ca și cînd în rostogolirea oarbă s-ar fi ivit un obstacol, apoi, ca și cum obstacolul ar fi fost înlăturat, țîșnesc mai departe. Frînturile de timp ne aduc astfel, ca pe un ecran, în dreptul geamului autobuzului, mereu alte și alte figuri. Bărbați duri, somnoroși, îmbufnați, stau cu mîinile plictisite pe volan și privesc în gol, ca niște prelungiri cu chip omenesc ale metalului. Pornesc mai departe printr-o zvîcnitură, dînd impresia că mașina s-ar fi urnit fără voia lor, iar ei s-ar lăsa duși înainte din inerție. Nu par din cale afară de entuziaști și energici. În marginile autostrăzii, dimpotrivă, apar acum fabrici dure, uriașe, labirintice, estompate de ceață, pe care un ochi distrat le-ar putea foarte bine confunda cu niște orașe. Printre ele, ca niște munți, mormane de gunoaie. Și, în sfîrșit, după atîtea

iluzii, turlele New York-ului se ivesc și ele departe, la orizont. În prima clipă, s-ar putea spune că seamănă și ele foarte bine cu o industrie, cu verticalele unor furnale sau rafinării. Strînse unele în altele și cu crestetele în nori, n-au nimic din dulceața așezărilor umane, ci par mai degrabă coșmare în sine ale materiei. Cu cît ne apropiem se deslușesc și intră în ochi violent. Au ceva artificial și „lipit", parcă ar fi poze decupate dintr-o revistă și adăugate orizontului. Este ora șapte treizeci — într-acolo se duc, de astă dată e sigur, bărbații înțepeniți în propriile lor mașini ca-n niște tancuri de luptă. Înaintarea lor mă sperie, dar simt în același timp că îmi răspunde unei întrebări.

O treime din populația New York-ului lucrează în finanțe și în comerț, adică în coloșii misterioși de sticlă unde țăcăne mașini de socotit și visează computerele. Trecînd pe lîngă „business building"-urile din fiecare oraș de pînă acum am simțit o descurajare. Nu înțelegeam în ruptul capului ce se poate întîmpla opt ore acolo, sub lămpile de mercur care ardeau în plină dimineață la etaje al căror număr nici nu-l mai puteam socoti din pricina înălțimii. Am realizat treptat (nu știu dacă impresia este exactă, dar este justă în orice caz) că mai există o Americă — în afara celei pe care o vedeam cu ochiul liber pe străzi, în hoteluri, în fabrici — o Americă de hîrtie care transformă lucrurile cele mai naturale în cifre, în polițe, în cecuri, în împrumuturi și datorii, în redevențe și acțiuni. O Americă abstractă care aspiră averile celeilalte Americi — banii, proprietățile, valorile materiale — și, ținîndu-le pentru sine, aruncă în lume doar valoarea lor virtuală, definițiile, bucățile de hîrtie cu care oamenii concreți continuă să trăiască, să cumpere, să bea, să mănînce, de care se tem, în care speră și care le asigură, printr-o convenție, securitatea. Dacă am înțeles aceste rosturi, nu mi-am putut însă niciodată imagina cum arată oamenii care le realizează. Este șapte patruzeci și cinci, iată-i : nervoși că vor întîrzia la serviciu, că șeful se va uita urît la ei, că li se va tăia din salar, ființe automatizate ca fantasmele abstracte de care depind, pe care le trec prin ordinatoare, din care scot concluzii valabile pentru o țară, pentru un continent, pentru o lume.

În sfîrșit, pe drumul binecunoscut de acum cinci luni, cînd „Greyhound"-ul ne azvîrlea spre necunoscutul Middle-West-ului, iată-ne ajungînd la autogară. Îmi vine să rîd, căci prima dată mi s-a părut mult mai mare și, pe deasupra, nu îndrăzneam să-i trecem pragul, în exterior. Ana dă obișnuitele telefoane la hoteluri și găsește, cu opt dolari, și legitimația de Youth Hostel, o cameră convenabilă. Ne grăbim într-acolo direct cu bagajele, se află destul de aproape, la numai cîteva „block"-uri. Urcăm la etajul al cincisprezecelea, ultimul, al unei clădiri de cărămidă murdară. Liftul e plin cu indivizi suspecți, murdari, conversînd complice în dialecte hîrîite, necunoscute. Dar cabina are și o celulă de televiziune, ceea ce ne face să ne privim cu mai multă liniște bagajele. Culoarul e îngust și rău mirositor, tapetul a fost dat probabil la spălat căci dușumeaua este jilavă și noroioasă, ca și cum ar fi stat multă vreme, pînă acum, acoperită. Un singur telefon pe tot etajul, spălătoare și toalete de bărbați și, separat, de femei, lumină slabă și rîncedă, totul evocă o închisoare. Cămăruța e îngustă, cu un dulap și două paturi, fără masă, abia ne putem învîrti chiar așa. Ne urcăm nerăbdători în pat să vedem pe gemulețul — aflat nu se știe de ce sub tavan — priveliștea New York-ului. Dar, ghinion, blocul nostru are tocmai în față un zgîrie-nori (nu reușim să-i vedem creștetul, ci numai cîteva ciori cocoțate pe grilajul unei ferestre) și tot ce se poate zări pe de lături este o fîșie îngustă, înghesuită, cu case urîte, de raport. În schimb ne consolăm cu sunetul. Am citit cîndva că newyorkezii aud mai rău decît media, că urechile lor au slăbit din cauza zgomotelor. Așa să fie ? La prima vedere totul pare suportabil. Sunetele — fără imagine — ajung la noi obosite, cu surdina pusă, și această convietuire a lor pare să sugereze destul de festiv o alta, convietuirea surselor, a întregului oraș din care provin. Iată, ca din sute și mii de tuburi de orgă vin spre noi bolboroselile și mormăielile, murmurele și oftaturile gigantului, ca și cum acesta ar fi un Gulliver blînd, pus la pămînt de milioane de oameni și care se osteneste să le fie cît mai mult pe plac. Urechea poate imagina din această zarvă mocnită fluiere de abur și răbufniri de forjă, voci de negustori și megafoane de reclamă, șoapte de îndrăgostiți și arii de operă, scrîșnete de ambreiaje și pocnete de eșapamente, bufnituri de metrouri și țignale de polițist, și nu se poate ști cîte încă, pentru că nimic nu mai are chip și formă în căldarea celor patrusprezece milioane de suflete, și totul se topește într-o răsuflare joasă, plină de năduf, într-o convietuire ambiguă și alunecoasă, într-un unison plin de dragoste și abjecție. Geamătul gigantului doborît ne liniștește și ne încurajează. Sîntem singuri între atîtea milioane de necunoscuți și vom putea trăi... Dacă nu cumva...

În acest moment, peste toate se suprapune șuietul unei sirene apropiate. Apoi al alteia, și al alteia, iar pe străzile bănuite jos se încinge o presupusă cursă. Mașinile pompierilor — ori Salvării ? ori poliției ? — plîng jalnic. Semnalele lor se învolbură pe cerul orb în care locuim. Pînă seara tîrziu, iar apoi toată noaptea, cu asiduitate crescîndă, le vom auzi împletindu-se insolent și nu vom scăpa de ele decît cîteva ore, mîine, în jurul amiezii, cînd probabil zeul faptelor diverse se mai ostoiește obosit de căldură. Dacă mă va întreba cineva care este glasul New York-ului, îmi voi aminti toată viața acest glas vibrant și isteric al sirenelor, — glas de pisici pe acoperișuri fierbinți sau de victime chinuite de Dracula în filmele din noaptea de vineri spre sîmbătă...

MĂRIREA ŞI DECĂDEREA OBIECTELOR

La ieşirea din hotel zărim o coadă neobişnuit de lungă păzită de poliţişti. Citim pe o firmă că aici este „Social Welfare", „serviciul social" al oraşului New York. Se distribuie indemnizaţiile de sărăcie. Cei ce aşteaptă aici au fost desemnaţi de aşa-numitele „social workers", comisii care vizitează la cerere locuinţele şi cad de acord asupra nevoilor şi sumelor ce li se cuvin familiilor nevoiaşe. Amestecul de bătrîni, negri mereu eleganţi, intelectuali palizi şi mame cu copii de mînă este deprimant. Deşi coborîm dintr-o mizerie poate mai mare decît aceea din casele lor, trecem pe lîngă aceşti umiliţi fără să îndrăznim să-i privim şi rămînem mult timp cu o senzaţie de jenă şi vinovăţie.

Parcurgem pe jos drumul spre Muzeul de Artă Modernă. Nu este greu să te descurci în paralelele şi perpendicularele străzilor de aici care, în general nu poartă nume, ci sînt numerotate. Adresele rezultă din combinarea a două numere (străzile care se încrucişează). E aproape o joacă. Numai că distanţele enorme te pot deruta, astfel încît un drum care părea pe hartă o bagatelă se poate dovedi descurajator de lung şi de obositor. Dar, mergînd gură-cască, totul devine captivant. Strada noastră, „a 34-a", ne-a devenit atît de familiară încît trecem zilnic

pe lîngă „Empire State Building" fără să ne mai emoţionăm. Dealtfel, zgîrie-norii sînt mai propici vederilor aeriene, la picioarele lor totul reducîndu-se la dimensiunile banale ale vitrinelor de lux şi portarilor galonaţi. Printr-o ironie, sar în ochi tocmai clădirile mai scunde, care pot încăpea în privirea trecătorului din primul moment.

Totuşi, „catedrala cerului", chiar văzută doar ca un zid urît, cenuşiu, cum pare de la poale, ne serveşte de reper. De aici cotim pe princiara „Fifth Avenue". Printr-un coridor de magazine de lux ajungem în porţiunea mai istorică din apropierea bisericii „St. Patrick", una din cele mai fine construcţii gotice ale Americii (înălţată între 1858 şi 1874). Nimerim la un concert de orgă, apoi răsfoim îndelung cărţi la librăria franceză de peste drum. Sîntem deja în interiorul lui „Rockfeller Center", ansamblu compus din douăzeci de clădiri (de afaceri şi culturale), pe o suprafaţă de tot atîtea hectare. Arhitectura geometrică a zgîrie-norilor şi-a găsit salvarea de la monotonie prin această îmbinare a siluetelor şi a suprafeţelor în ansambluri urbane unde dictează nu forma, ci aranjarea proporţiilor. Pentru privitorul de jos e o soluţie nouă, mai omenească. Geometria plană a străzilor (linii paralele, numerotate) şi geometria în spaţiu a clădirilor sînt transpuse într-o altă geometrie, într-o suprageometrie de fapt, mai neaşteptată, mai dramatică, compusă pe spaţii mai mari. Paralelipipedele gigantice devin linii aruncate pe un şevalet. E greu de spus unde se va ajunge de aici încolo şi mai departe...

O promenadă cu flori, bănci, terase, jocuri de ape, statui metalice şi steaguri duce spre turnul central, care poate fi urcat pînă în vîrf cu ascensorul pentru belvederi, bineînţeles contra unei taxe, laitmotivul fără de care nimeni nu se osteneşte pentru tine. Noaptea, pereţii de sticlă ai zgîrie-norilor sînt lăsaţi luminaţi, ca o ofrandă adusă noii arhitecturi şi veşnicei reclame. Totul pare feeric, rimează în diferite culori, se însumează estetic. Lucru nu prea simplu de obţinut, căci au fost cazuri, în alte oraşe, cînd sticla s-a dovedit recalcitrantă. La Boston, un bloc a fost făcut prea rigid şi la primul vînt mai puternic i s-au spart toate geamurile, greşeală a cărei îndreptare a costat peste un milion de dolari. La Los Angeles, un bloc orbeşte un

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

cartier întreg cu geamurile sale, care reflectă razele soarelui ca o oglindă, și se desfășoară pe această temă un proces. Dar cei ce greșesc nu sînt pedepsiți prea rău, pe considerentul că totul trebuie încercat. Americanii sînt așa de pragmatici încît își permit orice pierderi, se mîndresc chiar cu ele.

Muzeul de Artă Modernă : clădire cu curte interioară, printre copaci un restaurant, mese cu fripturi părăsite, sculpturi de Arp... La parter, sala expozițiilor. Biografia în fotografii a unui bătrîn mecena : plecarea din țara de origine, prima căsătorie, deschiderea unui magazin de haine de damă, a doua căsătorie, îmbogățirea, filantropiile făcute, îmbolnăvirea de cancer, operația, moartea. Mai departe, o expoziție de modă a anilor 1920—1930. În sfîrșit, o expoziție de artă obiectuală. Compoziții de felul următor : o pătură pe o sanie ; o vitrină cu sticluțe de farmacie ; o roabă încărcată cu un balot ; un șofer de gips (modelaj) scoțînd capul dintr-o cabină de camion adevărat ; un steag de gips ; un scaun alături de o fotografie a sa și de definiția cuvîntului „scaun" reprodusă dintr-un dicționar... Exponatele sînt strașnic păzite de gardieni împotriva eventualelor batjocuri sau maltratări. Mă gîndesc la autorii lor : la drept vorbind, trebuie crezut că fiecare a avut în cap o idee, o bună intenție, că puțini au urmărit să-și bată joc de privitor. Luate numai ca metafore mecanice, compozițiile lor spun cîte ceva. Dar de ce le lipsește total noțiunea originalității ? Descurajator este că, văzute în ansamblu, toate se reduc la copierea aceluiași procedeu, la concretizarea aceluiași mecanism. Așa cum e înțeleasă aici, arta nu are limite, se poate prolifera la infinit, concurînd în întindere cu lumea, imitînd-o și imitîndu-se la infinit. Mi-l amintesc pe Mr. Pyke cînd spunea că dacă ai văzut Luvrul nu mai are rost să vezi alt muzeu, și-mi vine să rîd... Mă întristez însă dîndu-mi seama că tot ce văd aici este în fond o reacție la abstracționismul care, atîția ani, a disprețuit concretul, realul, aruncîndu-l la spatele lumii. Din această groapă de gunoi a obiectelor părăsite s-a născut arta obiectuală, care vrea să ne atragă atenția asupra lucrurilor pe lîngă care trecem, asupra faptului că ele au o existență proprie, sensul lor nefiind numai cel utilitar. Și iarăși mă întreb : De ce atîta exclusivism ? Și

iarăși îmi răspund : Poate că, totuși, fără el, fără aceste subterfugii care o stimulează, chiar dacă artificial, arta, adevărată ar da într-o bună zi faliment...

Etajele următoare (două la număr) adăpostesc o colecție impresionantă de artă vizuală, trecînd în revistă evoluția picturii, sculpturii, desenului, fotografiei, arhitecturii, design-ului. În subsol este o sală de proiecții, unde se oferă filme de cinematecă. Muzeul și-a considerat ca an limită 1880 (funcționează din 1929). Defilăm prin fața tuturor „ismelor" și „iștilor". Cap de coardă este postimpresionismul, se continuă cu expresionismul, cubismul analitic, sintetic și fantastic, cu fovismul, se ajunge la purism, futurism, constructivism, suprematism, apoi la orfism, Școala din Paris, dadaism, suprarealism, și se sfîrșește cu tot ce a apărut după ultimul război (de astă dată clasificîndu-se doar cronologic).

Săli speciale au numai Matisse, Picasso și Brâncuși. Acestuia din urmă (ca și la Philadelphia) i s-a compus un adevărat altar, luminat puternic cu reflectoare. Cele opt lucrări *(Pasărea măiastră, Mademoiselle Pogany, Noul născut, Socrate, Cocoșul, Pasărea în spațiu, Peștele, Negresa albă)* arată în ansamblu extraordinar de unitare, părînd că alcătuiesc (impresie pe care o comunică și despre atelierul său toți cei ce l-au vizitat) o lume cosmică, suprareală, în care esențele se întrepătrund și freamătă ca niște ființe. Americanii țin mult la Brâncuși ; de America se leagă, mai mult decît de Franța, afirmarea după 1913 a sculptorului. Iată un tînăr, pe care îl găsim și îl lăsăm aici, după două ore, ca pe un paznic, desenînd în caiete detalii din lucrări, luînd pe margine note.

Dar copiști viguroși întîlnim și în alte secții. La „design", o domnișoară transcrie într-un notes modelele veselei de porțelan ; la arhitectură, o alta fură cu vîrful creionului niște îmbinări dintr-o machetă a lui Le Corbusier. Se pare că imitația este considerată aici aproape merituoasă, un viciu nobil, nepedepsit. Îmi amintesc — ca de un simbol — de *Ginditorul* și de celelalte statui ale lui Rodin duplicate prin toată America, asemenea unor frați-copii din flori ; în definitiv, imitația este însăși cheia civilizației americane, care s-a născut nu din neant, ci preluînd de-a gata valorile unor experiențe consumate pe

alte pămînturi. De la piatră la flori, de la maniere la statui — totul poate fi astăzi reprodus, imitat. Şi iată acum (sala 33, etajul I, secţia de cubism analitic) o imitaţie între doi maeştri. Un tablou de Braque — *Bărbat cu ghitară* (1911) şi unul de Picasso — *Femeie cu ghitară* (1911—1912) au fost puse alături. Se aseamănă în totul, de la modul cum sînt triunghiurile, laturile acelea curbe, planurile acelea intersectate, pînă la culorile mărnoase şi sepia care le compun.

Am răsuflat cu mare uşurare şi m-am gîndit că, iată, aş putea să-mi spun că este devreme, mult prea devreme, că viaţa este prea scurtă, mult prea scurtă, pentru ca să judecăm pe autorii de roabe cu baloturi, de pături şi sănii, de rafturi cu sticluţe de farmacie dintr-un muzeu de artă modernă...

O REZERVAŢIE SIMBOLICĂ

Limitele oraşului. Cartierul în care locuim este aproape central, dar asta încă nu spune nimic. Limita între lux şi decenţă, între urban şi promiscuu este aici o linie şerpuită şi nesigură, contrazisă mereu de demolări şi reconstrucţii, de migrarea oamenilor bogaţi spre exteriorul oraşului, de pătrunderea săracilor în vechile lor reşedinţe. O latură a hotelului nostru aparţine unei străzi relativ elegante, cu birouri, cinematografe, restaurante şi magazine. Este destul să ieşim, însă, pe cealaltă poartă, pentru a nimeri într-un cartier sărac, avînd un nume care spune totul : „Hell kitchen" („Bucătăria iadului"). Tarabe cu peruci, piramide de pantofi, de genţi şi de alte nimicuri năvălite în stradă, băcănii cu miros de mirodenii şi şoareci, ganguri sordide cu betonul pardoselii crăpat şi rău mirositor, oameni stînd pe trotuare cam fără rost şi vorbind o engleză cu pronunţie deschisă, latină — iată ce se găseşte la numai două străzi de vitrinele de bijuterii din „Fifth Avenue" şi de semeţul „Empire State Building", simbolul Americii.

„Hell kitchen" este un exemplu al instabilităţii oraşului : el a fost multă vreme cartierul italienilor, dar italienii, îmbogăţindu-se, s-au mutat treptat într-un alt „borough", în Queens, iar în locul lor au năvălit spaniolii, portoricanii, arabii şi negrii. Tot astfel, Harlem a fost la origine — şi pînă pe la 1900 — un cartier al nordicilor şi anglo-saxonilor

(aici se găsesc încă şi azi numeroase clădiri istorice ale revoluţiei americane), apoi a fost locuit de italieni, iar astăzi este cunoscut ca şi cum ar fi fost de cînd lumea cartierul negrilor, al populaţiilor spaniole şi portoricane. Dislocarea demografică a cartierelor are, însă, la bază mai degrabă motive sociale decît naţionale sau rasiste. Tinerii trecuţi prin şcoli şi veniţi în contact cu noua cultură se americanizează, nu mai au nevoie de ajutorul comunităţii etnice şi se mută din cartierul părinţilor. Bătrînii se sting şi în casele lor părăginite pătrund cuceritorii mizeri care se mulţumesc cu atît.

Ca să ajungem la „Metropolitan Museum" alegem drumul, mai lung dar mai interesant, prin „Central Park". Metroul ne depune într-un loc de unde clădirile neogotice ale străzii „Central Park West" se zăresc ca un lanţ de munţi cu piscuri neîntrerupte. Terase cu flori şi viţă, deasupra, le dau un aer luxuriant, de lume suspendată. Aici, în apropierea insulei de verdeaţă, dăinuieşte unul din cartierele vechi de locuinţe, nepărăsit încă de „high life". La parter, magazine alimentare cu preţuri aproape duble faţă de cele din „Hell kitchen", librării de lux, tutungerii spaţioase în care sute de sortimente de ţigări şi ziare groase cît nişte saltele se răsfaţă în rafturi ca-ntr-o bibliotecă elegantă. Pe o străduţă dintr-odată pustie, perpendiculară pe artera plină de zgomot, ajungem într-o latură a parcului. Acesta este îngrădit cu un zid înalt de cărămidă şi trebuie să parcurgem mai multe sute de metri căutînd o intrare. În sfîrşit, pătrundem printr-o spărtură în zid pe care paşii nenumăraţi ai contravenienţilor au transformat-o treptat în potecă. Dincolo de boscheţii deşi şi neîngrijiţi este un cîmp de echitaţie (tocmai se desfăşoară un antrenament), iar şi mai încolo încep aleile asfaltate. Ne dăm brusc seama — comparativ cu terenul acesta — de dimensiunile ansamblului (aflăm mai tîrziu că are opt sute patruzeci de pogoane) şi de încă o caracteristică a sa : spontaneitatea. El nu este un parc în sensul european al cuvîntului, ci un eşantion de natură protejat în mijlocul oraşului. Se vede că este moştenirea lăsată de un poet, fondatorul său fiind, în 1850, William Cullen Bryant, una din personalităţile moderne ale epocii. Arborii

majestuoşi şi tăpşanele nesfîrşite de iarbă (flori aproape că nu se văd) nu sînt opera sofisticată a grădinarilor, ci cresc în voie, într-o libertate care în Europa ar părea neglijenţă. Nici o tăbliţă nu interzice trecătorului accesul pe iarbă, şi într-adevăr între aleile pavate şi peluze se circulă fără oprelişti. Numeroşi jucători de golf, volei şi baseball aleargă şi bat mingile în voie, iar pe locurile frecventate mai nemilos au apărut chelii jerpelite de pămînt. Se vede şi se simte că sportivii sînt simpli amatori care au venit aici să-şi caute o destindere, după felul cum îşi strigă partenerii, cu vocea prevenitoare a oamenilor care s-au cunoscut abia pe terenul de joc. Alte porţiuni sînt destinate picnic-ului : bătrîni cu ziare în mînă, femei cu copii şi mai ales îndrăgostiţi nepăsători la ochii lumii s-au tolănit pe gazon ca într-o pădure. Veşnicii crosişti se vînzolesc şi pe aici, pasul greoi afundîndu-se cu voluptate în smocurile de iarbă. Bineînţeles, sînt şi bănci pe alei, şi statui, şi chioşcuri, iar mai departe chiar o grădină zoologică, un patinoar şi un teatru, dar nota generală rămîne de triumf al naturii, de vitalitate neînfrîntă. Prin stejarii înalţi zburdă veveriţa, iar în lacul imens se bălăcesc raţe sălbatice. Un pensionar şi-a dat jos hainele şi se aruncă şi el în apă, ducîndu-le în larg un coş de bucăţele de pîine, şi de ce n-ar face-o, cînd dincolo de zidul înalt ştie că începe oraşul poluat, zgomotul de sirenă şi îngrădirea socială ? Parcul, la americani, este un loc făcut să fie nu numai privit, ci folosit ; o rezervaţie simbolică a libertăţii desăvîrşite, în interiorul căreia predicatorul şi amorezii, politicianul nonconformist şi maniacii de tot felul îşi pot face de cap, dîndu-şi iluzia că lumea este numai a lor.

Ieşind în stradă, zărim un pui de veveriţă rătăcit pe trotuar, făcînd zigzaguri şi cercuri, ba gata, la un moment dat, să se arunce înnebunit între roţile maşinilor care trec. Încercăm să ni-l apropiem, îi oferim în palmă tot ce credem că i-ar plăcea din geanta noastră cu sandvişuri dar — deşi se lasă mîngîiat — nu vrea să aleagă nimic, atenţia îi este acaparată, maltratată, umilită de infernul în care s-a pomenit, şi abia acum realizăm măreţia şi demnitatea pe care le păstrează şi le reprezintă „Central Park"-ul, insula aceasta de firesc, în trupul neurastenizat al oraşului.

Un muzeu-idee. Cam aceeaşi senzaţie de integritate nesofisticată, dar pe plan artistic, ne întîmpină la „Metropolitan Museum". Nici Metropolitanul nu e un muzeu în accepţia obişnuită, ci mai degrabă o noţiune, ideea pe care ne-o putem face despre un muzeu total. Dacă muzeele obişnuite au limite, scopuri, categorii de vizitatori cărora li se adresează, aici derutează faptul că nu lipseşte nimic : istoria şi arta, folclorul şi cultura, curentele şi şcolile, anonimii şi faimoşii, sculptura şi arhitectura, pictura şi desenul, costumele şi armurile, instrumentele muzicale şi tapiseriile, din Europa, din Asia şi din toate continentele, din antichitate şi pînă în zilele noastre au fost strînse aici cu religiozitate — cu fanatism s-ar putea spune — dîndu-ţi senzaţia că eşti pe arca în care se găsesc „operele de salvat" ale omenirii. Zăbovim, totuşi, cel mai mult la parter, în întregime dedicat antichităţii, atît de bogat reprezentată încît se pot observa fără greutate şi fără comentarii, ca în descompunerea unei mişcări în fotograme, trecerea de la arta egipteană la cea greacă, de la aceasta la cea romană, şi, în sfîrşit, degradarea acesteia în decadenţă. La etaj, în colecţia medievală, sînt expuse biserici, chiostruri şi camere întregi aduse din bătrîna Europă, dar senzaţia nu este aceea de smulgere vanitoasă, încercată la San Francisco, ci de punere la adăpost a unor capodopere care, oricum, trebuiau să se întîlnească undeva pentru a-şi arăta afinităţile de peste spaţiu şi timp. Şi tot aşa, din colecţie în colecţie, fie că e vorba de arta extrem orientală sau islamică, de pictura italiană (cît de clar apare şi aici diluarea credinţei primitive în fanfaronada secolelor XVII şi XVIII !) sau de impresioniştii francezi, concluzia care se adună obsedant este că istoria omenirii se repetă prin artă, iar experienţele şi slăbiciunile omeneşti se regăsesc şi în capricioasa dialectică a capodoperelor.

Metropolitanul este muzeul cel mai important din America, nu numai prin mărime, ci şi prin felul cum este organizat. El seamănă cu un institut de cercetări, cu un club şi în acelaşi timp cu o şcoală. Are o vastă reţea de cercetători care lucrează în străinătate, majoritatea exponatelor arheologice fiind rezultatul săpăturilor proprii. Un mare număr de „membri ai muzeului" asigură prin cotizaţiile lor achiziţiile, întreţinerea şi paza exponatelor. Mare este şi cifra donatorilor, începînd cu cei ce şi-au predat colecţiile în custodia muzeului şi sfîrşind cu aceia care, ca „d-na A. H.", au „asigurat zilnic florile pe perioada lunii trecute", cum se specifică într-un afiş. Un alt afiş, la poarta muzeului, anunţă taxa de admitere : „Plăteşti cît vrei". Intrarea se face prin depunerea simbolicei sume într-o cutie de metal, după care casiera îţi prinde o insignă colorată la butonieră. Din zece în zece zile, insignele au aceeaşi culoare, aşa încît suma dată la început îţi asigură, teoretic, de trei ori pe lună, şi asta în perpetuitate, accesul la tezaurul artistic cel mai important al omenirii.

Cei mai favorizaţi sînt totuşi copiii care, scutiţi fiind de taxa de intrare, îşi au un muzeu exclusiv al lor : cîteva camere unde, aşteptîndu-şi părinţii în timp ce aceştia fac ocolul galeriilor, privesc reproduceri de tablouri sau încearcă să dea unor întrebări răspunsuri pe care apoi le pot verifica prin apăsarea unui buton. Dar, după plînsetele nerăbdătoare ce răzbat de sub uşă, rezultă că, la vîrsta aceasta, juniorii sînt mai puţin interesaţi de artă decît de copacii din „Central Park", ale căror coroane le văd prin fereastră...

IN MONOTONIA DREPTUNGHIULARĂ A ORAȘULUI

El Greco și Coca-Cola. Dacă la *Metropolitan* am avut nevoie de o zi întreagă, rămînînd tot cu impresia neîmplinirii, „Colecția Frick" ne solicită mai puțin de o oră. Adăpostită într-o vilă cu gard înalt, aproape invizibilă din stradă, cu flori și copaci înfloriți violent împrejur, este exact tipul opus de muzeu : mic, selectiv, rezultat nu din ambiția de a cuprinde totul, ci din voința și gustul unui singur om. Aici, la New York, nevroza și duritatea orașului obligă parcă pe oamenii de afaceri să se angajeze în opere de mecenat, ca și cum prin asta ar încerca să se absolve de partea lor de vină față de dezumanizarea orașului. În același timp, e un mod de a-ți face reclamă. Chiar în sediile unor bănci de pe „Fifth Avenue" s-a împămîntenit obiceiul de a se expune tablouri de mare valoare, care pot fi văzute ca în muzee, fiind în același timp mai bine păzite ca acolo. Colecțiile atrag vizitatori și prin asta sporesc clientela. Mulți dintre proprietari dispun însă ca, postum, tablourile să intre, cu specificarea numelui lor, în custodia marilor muzee, sau să se constituie din ele muzee mai mici, care de asemenea le vor purta numele în veșnicie. Nici istoria colecției acesteia nu iese din tipic. Fondatorul Henry Clay Frick — unul din magnații industriei de „Coca-Cola" — și-a făcut o pasiune din pictura europeană a secolelor XIV—XIX și a fost cunoscut timp de cîteva decenii ca un achizitor ambițios. La moarte, survenită prin anii 30, a dispus transformarea casei în muzeu public, lăsînd prin testament ca intrarea să fie în perpetuitate gratuită. Interiorul este un amestec ciudat de locuință și muzeu. Saloanele, decorate cu prețiozitate franțuzească, sînt străjuite de gardieni marțiali, îmbrăcați foarte sofisticat, ca niște valeți, iar de undeva, din megafoane ascunse, se revarsă muzică de orgă. *San Gerolamo*, o capodoperă mai puțin cunoscută a lui El Greco, compusă din tonuri de cenușiu și roz, domină salonul cel mare și întregul muzeu. E piesa cea mai interesantă din această selecție compusă cu grijă, dar după principiul — cam prea manifest — „din fiecare autor cîte ceva".

Alcool la pachet. În „Central Park" au apărut acum, la căderea serii, bătrînii, clasicii vagabonzi cu paltoane prăfoase, lungi pînă la pămînt, care-și vor petrece noaptea aici. Alături, pe bănci, printre sacoșele purtate ca o gospodărie ambulantă, toți, sau aproape toți, au cîte un pachet lunguieț de hîrtie pe care — înăuntru este o sticlă — îl duc din cînd în cînd cu voluptate la buze. Multă vreme (mai văzusem scene asemănătoare de numeroase dăți) pachetele acestea ne-au incitat, ca și cum ne-ar fi ascuns o enigmă. Acum nu ne mai ascund nici una și le privim amuzați, grație unui vecin binevoitor de autobuz care ne-a oprit speriat deunăzi să scoatem din geantă o sticlă cu bere și ne-a explicat totul. Explicația e nostimă : paragrafe puritane din codul penal prevedeau — prevăd încă — pedepse drastice pentru consumul de alcool sau chiar pentru expunerea unei sticle de băutură într-un loc public. Americanii n-au mai mult umor decît alte popoare, dar în cazul dat au reacționat strălucit, punînd corpurile delicte la adăpostul banalelor pungi. E adevărat că nici reacția autorităților n-a fost mai prejos : nu sînt curioase și nici n-ar avea dreptul să afle ce se ascunde în interiorul hîrtiei groase de împachetat. Polițiștii trec pe lîngă făptași nepăsători și neputincioși, iar oamenii își văd mai departe de micile și fericitele vicii.

Așa cum fac și acum bieții locatari ai parcului, care se pregătesc să înfrunte răcoarea nopții, ridicînd mașinal, din timp în timp, spre buze, bizarele pachete cu alcool...

Lincoln Center. Ne-am obișnuit demult cu cifrele pătrunse în împărăția artei. Pînă și sobrul „Metropolitan Museum" specifica negru pe alb, lîngă titlul tabloului lui Rembrandt *Aristotel contemplînd bustul lui Homer,* că achiziția a costat un milion de dolari ! Cu atît mai mult nu ne surprinde să citim în toate ghidurile și prospectele că în „Lincoln Center", ansamblul urban din latura vestică a Manhattan-ului, s-a investit suma exorbitantă de 185 milioane. Curiozitatea care ne poartă pașii aici este nutrită însă de un alt motiv mai simplu și mai rațional : de faptul că elanurile arhitectonice de acest fel, uzurpînd domnia zgîrie-norilor pe suprafața cuprinsă între mai multe străzi, sînt rarități în centrul New York-ului, unde fiecare palmă de loc se măsoară, prin definiție, cu unitățile verticalei.

„Lincoln Center" este un accident fericit în monotonia dreptunghiulară a orașului, o odihnă a formelor și dimensiunilor spectaculoase. Mai nou decît „Rockfeller Center", singurul său rival, este compus din șase săli de spectacol (între care una, cu 3.800 locuri, înlocuind clădirea demolată a istoricei „Metropolitan Opera"), o bibliotecă-muzeu a artelor interpretative și o grădină de vară pentru concerte. Impresionantă din primul moment este puritatea liniilor — cucernicia lor, aș zice — din care rezultă o sublimă falsă modestie a clădirilor. Deși masive și încăpătoare, acestea se sustrag gigantismului prin supunerea la o scară armonioasă, umană, care le dă mai multă demnitate decît grandoare, mai multă prietenie decît orgoliu. Nici o reclamă n-a fost, firește, lăsată să impurifice această insulă de civilitate, în care te simți dintr-odată la adăpost de înstrăinarea și frigul megapolis-ului. O statuie de Moore, așezată în fața unuia dintre pavilioane, încununează renunțarea la substanță a formelor din jur, care — ca și ea — nu mai sînt sticlă, marmoră sau bronz, ci însuși trupul transparent și pur al artei.

ARMONIE ÎN HAOS

Nu ne-am gîndit nici un moment la ceva simbolic, nu ne-am propus nici o solemnitate și n-am sperat în nici o revelație urcînd, în ultima noapte a călătoriei noastre, în „Empire State Building", turnul-emblemă al New York-ului. Ba, dimpotrivă, ne-am apropiat cu oarecare reticență de această minune a construcției și arhitecturii, pe care turismul a transformat-o demult într-o atît de simplistă și comercializată mascotă a orașului.

Și totuși, iată-ne într-un prim ascensor care în cîteva zeci de secunde ne lasă la etajul al 86-lea. Aproape asurziți de zborul abrupt (ne aflăm la 320 metri înălțime) ne apropiem de balustrada solidă în care vîntul văzduhului izbește dușmănos. Senzația dintîi este că pămîntul s-a răsucit și că privim cosmosul căzut la picioarele sale. Miriadele de stele s-au orînduit în linii și figuri geometrice, alcătuind dedesubt constelații parcă prea riguroase, scăpate de sub tutela iraționalului. De aici, de sus — ironie ! — New York-ul pare un univers suspect de armonios, pulsînd mărunt și tandru, ca o lamelă de microscop în care citim necrezuta disciplină a moleculelor.

Să fie incapacitatea ochiului nostru de a se adapta la acest orizont infinit, la spectacole atît de grandioase ? La etajul 102, unde ne urcă un alt lift, camera de observație este îmbrăcată total în sticlă și lipsa sunetelor mărește sen-

zaţia de pace pînă la proxism. Oraşul haotic apare acum şi mai îmblînzit, ca o idilică spuză de jăratic pe care numai privirea noastră ar încinge-o şi ar învia-o spasmodic. Evantaiul luminilor s-a întins şi mai departe, explicaţiile ghidului ne asigură că el acoperă acum teritoriile a cinci state, distanţa de peste o sută de kilometri. Am sta oricît aici, de unde lumea se vede atît de perfectă, atît de obsedată de frumuseţe. Dar liftul e grăbit, trebuie să coboare după următoarele victime ale mirajului.

Ne întoarcem din drum, după cîţiva paşi, să inspectăm încă o dată orizontul, amintindu-ne că n-am căutat vaporul cu care vom pleca mîine. Iată, în punctul unde fluviul Hudson rupe oraşul în două, ca o bandă neagră de întuneric, o diademă fragilă de lumini. Nu poate fi decît „Raffaello"...

ULTIMA ZI

Toată noaptea am petrecut-o făcînd bagaje şi scriind ilustrate. Dimineaţa, abia am reuşit să le punem la poştă. Am venit în port, ne-am făcut loc cu greu prin mulţimea dezordonată, tipic italiană. Am stat la o coadă pentru vamă, la o alta pentru predarea paşapoartelor. Şi iată-ne acum la marginea planşeului de beton pe care coborîsem în urmă cu o sută patruzeci şi patru de zile. Ultimii paşi îi facem oarecum emoţionaţi. Aici se închide cercul pe care s-au consumat nopţile de veghe şi insomnie, zilele de efort şi revelaţie ale periplului nostru american. Ne simţim bogaţi şi săraci în acelaşi timp, pentru că tot ce am văzut, învăţat, împlinit pare abia un început firav, o revelaţie aţiţătoare. Descoperirea unei ţări depărtate şi stranii cum e America nu poate fi decît acţiune cu dublu sens : o demitizare şi în acelaşi timp o reclădire. Toate clişeele cu care am ajuns aici s-au risipit şi în locul lor s-au adunat certitudinile vieţii de fiecare zi. Vor deveni cîndva, ele însele, clişee pe măsură ce vor intra în zona de incertitudine dintre amintire şi uitare ? Viaţa din jur le va osifica, oare, cînd amintirea îşi va uita ea însăşi că e amintire ? Numai acest jurnal va putea da, în timp, răspunsurile.

Ultimul pas îl apăsăm mai bine pe sfertul de metru ce ne-a mai rămas pînă la pasarela vaporului, ca şi cum ne-am lua un rămas-bun tăcut, bărbătesc. Sîntem acum pe punte,

ne instalăm în cabină, ar fi timpul să ne odihnim, pentru că mai este o oră pînă la plecare, iar ultimele zile de alergătură ne-au istovit. Corpul refuză însă orice fel de odihnă. Revenim pe punte şi privim îndelung panorama oraşului, redusă de nemişcarea în care ne aflăm la stereotipia unei ilustrate. Sirenele încep să sune gros, răscolitor. În tensiunea aceasta rămînem pînă tîrziu, cînd se face ora plecării, şi pe urmă încă o oră, căci „Raffaello" pleacă din port cu mare, italienească întîrziere.

În sfîrşit, transatlanticul se urneşte încet. Cei ce rămîn în port scot ţipete înteţite de adio. Între vas şi chei se cască o prăpastie neagră de apă, care creşte văzînd cu ochii, deşi înaintarea noastră este aproape insesizabilă. Şi iată-ne acum desprinşi şi de această ultimă impresie. Vreme de cinci, de zece, de cincisprezece minute rulăm lin pe apele largi ale fluviului Hudson. Oraşul a pornit-o şi el la drum, într-o fină translaţie : acum ne arată priveliştea lui obişnuită, de care ne plictisisem în timpul opririi ; peste o clipă ajunge într-o poziţie în care zgîrie-norii se învălmăşesc şi par gata să se strivească unii pe alţii ; iată o alta, infinitezimală, în care ei s-au răsfirat şi par acum neverosimil de numeroşi, ca şi cum fiecare s-ar dubla în cer ca într-o apă care l-ar oglindi ; faliile zbuciumate dintre clădiri cresc la un moment dat şi ele enorm, pentru ca în secunda următoare să se reducă la zero, iar turnurile să se prăbuşească în golul de o clipă ca nişte grămezi fumurii de materie ; zgîrie-norii din prim-plan se repliază şi ei curînd, devenind în timpul ulterior biete turle oarecare al căror loc a fost luat de alţii, şi de alţii...

Curînd, în partea opusă apare Statuia Libertăţii, cu metalul ei coclit ca o uniformă imperială. Peisajul de apă se lărgeşte şi, cînd trecem pe sub uriaşele tabliere ale podului Verazzano, nu mai zărim, întorcînd capul, nimic ; din falnicul New York n-a mai rămas decît o spuză joasă, cărămizie în lumina amurgului. Acum e timpul să privim numai înainte. Zile şi nopţi vom pune distanţa între noi şi ţărmurile părăsite, dînd amintirii prilejul să se întoarcă înspre ele — atît de clare şi contradictorii miraje — cu tot mai multă nostalgie...

RAFFAELLO, POST-SCRIPTUM

Sîntem de trei zile pe ocean, plutind împotriva soarelui. Ziua are douăzeci şi trei de ore şi în fiecare zi ne apropiem cu o oră de timpul nostru meridian. Ritmul biologic ne este siciit de aceste translaţii zilnice, dar în compensaţie ne cuprinde un acut sentiment de uşurare. Acum diferenţa faţă de timpul Bucureştiului a rămas doar de trei ore. Nu ne mai simţim în două locuri deodată. „Acasă" devine un cuvînt tot mai concret. Deocamdată el însemnează „Europa", deocamdată — limba italiană pe care o auzim frecvent pe culoarele înguste şi clătinătoare, rostită de omuleţi bruneţi şi febrili. Deocamdată — vasul acesta italian, gemind de pasageri, avînd imperfecţii cu duiumul, dar şi o comunicativitate care ni se pare plasma vieţii, pierdută şi acum regăsită. Se vorbeşte cu voce tare dintr-o cabină în alta, cu uşile ţinute deschise, ca şi cum s-ar povesti la poartă, pe laviţe, în vreun sat sicilian. Chelnerii abia stăpîniţi sub tunicile albe, rigide, ofiţereşti, se îmbrîncesc şi se zbenguie într-un picior pe scările rulante dinspre bucătărie, învîrtind platourile deasupra capului, imediat ce scapă de privirea clienţilor de la mese. Bucătarii se pornesc şi ei pe cîntat din senin şi adesea răzbate din subsolul lor fremătător, mirosind a peşte şi „origano", cîte un cor spontan, pe nenumărate voci.

Şi, deşi marea e agitată şi nici nu se prevede timp frumos, îl mai auzi şi pe cîte un călător sărman rostind încîntat formula care iartă totul, care acoperă totul, ca un înveliş de staniol : „Questo e un viaggio meraviglioso !"

Europa ne aşteaptă, se prevesteşte, cu altruismul dar şi cu neliniştile ei. „Raffaello" a înlocuit în ultima clipă pe „Michelangelo". Compania „Italia" i-a devansat cu trei săptămîni plecarea şi a concentrat la bordul său pasagerii înscrişi pentru ambele vase. Spre deosebire de drumul de venire, cel de acum este relativ agitat. Criza combustibilului planează în aer. Totul este provizoriu, nesigur. Te şi întrebi cum de mai e posibil un drum cu vaporul, cum de ai tocmai tu privilegiul acesta, iar fumul gros care iese pe coş ţi se pare o incredibilă risipă. Au loc, în plin ocean, simplificări de rută, schimbări de escale. Clasa a treia a fost desfiinţată pentru a se scumpi astfel, pe ascuns, preţurile, iar noi, veteranii ei, deveniţi automat clasă superioară, observăm că nu nivelul nostru de confort a urcat, ci vechiul nivel al celor de la a doua a scăzut la al nostru din călătoria de sosire. Se mănîncă acum în două serii, se fac la restaurant cozi. Personalul — trecînd şi peste rigoarea uniformei, şi peste copilăria temperamentului — mocneşte, are ieşiri de nervozitate. Stewarzii şi chelnerii — majoritatea napolitani nevoiaşi, cu familii numeroase — se tem că e ultimul lor drum pe ocean, că la următoarea escală în Italia vasul se va opri (obişnuit face o navetă neîntreruptă între cele două continente), iar ei vor rămîne fără serviciu. Se vorbeşte, într-adevăr, de desfiinţarea companiilor de transatlantice, care de ani de zile reuşesc să reziste concurenţei cu aviaţia numai menţinînd preţurile la o cotă mai joasă şi, prin urmare, numai ajutate cu subvenţii de stat. Dar, dacă asta se mai poate întîmpla din orgoliu naţional (numai Italia şi Anglia mai înţeleg să o facă, pentru a-şi păstra blazonul de popoare de navigatori), ne gîndim cu strîngere de inimă că biletul nostru a fost plătit în parte de urmaşii lui Columb, contribuabilii italieni de azi. Şi cît va mai

putea chiar sacrificiul lor să prelungească amurgul lent al transatlanticelor ? *

Aşadar, cu viteza de 25 noduri, la latitudinea de 39° 06′ N şi longitudinea de 27° 47′ W, ne apropiem de insulele Azore. Trei zile şi trei nopţi n-am văzut decît întinderi uriaşe de apă, un cer în care se oglindea parcă nesfîrşirea lumii. Cele două pescadoare zărite ieri la amiază ni s-au părut miraje, atît de repede uitasem că mai poate exista ceva în afara monotoniei cu care ne-am obişnuit. De pe una din punţile mijlocii ale vasului, ca dintr-un cerdac închis, ferit de vînt, privim cele cîteva mogîldeţe ce se profilează la orizont, apa devenind tot mai albastră, pescăruşii apărînd în apropierea pămîntului, ceaţa uşoară înghiţind pe rînd claritătile şi dînd întregului un mister ademenitor. Insuliţele se înşiră la tribord ca nişte munţi primordiali ieşiţi din adîncurile oceanului. San Jorge, o movilă simplă, elementară, în fundal ; Terceira — o spinare ceunşie, în planul mijlociu ; Baixo — un colţ golaş în preajma Graciosei. Graciosa, cea mai apropiată de noi — şi totodată cea mai mare — ne stăruie în ochi aproape o oră, răsucindu-şi spre noi toate cutele, ca într-un panoramic. Este destul de înaltă (harta ne spune că are 1.349 picioare, adică vreo 400 metri), şi translaţia îndelungă ne permite să zărim cu timpul pe suprafaţa ei lanuri de cereale, livezi, iar în şeile dintre dealuri aşezări omeneşti — cuburi mici, albe, retezate, fără acoperişe, înecate în verde. La început totul arată idilic şi aproape invidiem liniştea ce pare să se desprindă din nemişcarea depărtată. Dar ne ajung minutele panoramicului — obositoare şi nesfîrşite pînă la urmă — ca să înţelegem ce înseamnă monotonia *izolării* (etimologia acestui cuvînt, din insulă — *isola*, ne apare brusc şi fără vreun ocol cerebral, aş zice pe cale naturală !). Oare la fel părem şi noi, transatlanticul alb, la o privire de departe şi apoi la una apropiată ?

Căci nicăieri nu se vede mai clar imperfecţiunea şi nedreptatea ca aici, pe punţile — la prima vedere idilice — ale arcei noastre, ca şi cum vecinătatea nemijlocită

* In decembrie 1976 s-a aflat dintr-o scurtă telegramă de presă că, după ce mai mult de un an au fost scoase din uz, vasele „Michelangelo" şi „Raffaello" au fost cumpărate de statul iranian, care le va transforma în hoteluri plutitoare.

dintre cer și apă ar scoate la iveală, pînă la urmă, numai esențele, caricaturizînd tot ce este împotriva firii... Un gest slugarnic al responsabilului clubului, pălăria pe care o poartă, în sfîrșit, într-o zi, pasagerul chel de la clasa I, tupeul celor de la clasa a II-a care se duc ilegal la balurile din salonul central, obrăznicia barmanilor făcînd curte doamnelor neînsoțite, cu gesturi false, de film de duzină — toate acestea sînt mai mult decît amănunte : evenimente importante, avîndu-și concluziile și înțelesurile lor exacte. Pentru că aici fiecare lucru revine la semnificația lui primordială și, prin pleoapa strînsă dintre cer și pămînt, conturul i se vede mai clar decît în viața obișnuită. Fiind o lume sintetică, avînd însă tot ce există în lumea reală (frizer și ziar, telefon și biserică, cinematograf și spital, tipografie și bibliotecă), vaporul seamănă cu un concentrat în care, odată reproduse, activitățile noastre capătă valoare de experimente ; și, odată trase, învățăturile asupra trecutului au valoare de lege.

Nu întîmplător, cele mai pesimiste se pot trage asupra organizării umane. De exemplu, nici gărduțele dintre cele două clase, vopsite în albul vesel al mobilelor pentru copii, nici felul cum se adresează crainicii în megafoane, numindu-i pe săracii din cala vasului „signori" și „gentlemen", nu reușesc să ascundă că lumea e profund împărțită, chiar aici, sub privirea cercetătoare a cerului : o clasă are dreptul la piscina de pe puntea superioară, la șezlonguri de plajă și la „balul căpitanului", în timp ce restul pasagerilor — despărțiți de ea printr-un minus de 170 dolari la costul biletului — aproape nu văd lumina soarelui, dansează în saloane de plastic rău mirositoare și mănîncă la coktail-ul de la miezul nopții „panini imbottiti", un fel de sandwich-uri ordinare, din chiflă și salam.

POST-SCRIPTUM 2

Din totalul celor 1.800 pasageri, mai mult de jumătate sînt emigranți italieni, oameni care au pornit cîndva, cu un an, cu șapte, cu zeci de ani în urmă spre Lumea Nouă, în căutarea de „opportunities". Unii și-au întemeiat în America un cămin, iar acum se întorc, domni impozanți cu cravată și tabieturi, să-și revadă rudele ori să-și aducă o noră tocmită prin scrisori, din satul sicilian rămas doar o amintire. Alții au plecat pentru o perioadă de timp mai scurtă, iar acum revin în vacanță la familii, cheltuind cu drumul, cadourile și petrecerile de pe vas o bună parte a cîștigului. Cei doi, cu care ne-am așezat la masă din prima zi — domnul Ignazio și tînărul Vito — fac parte tocmai din aceste două categorii. Ne vedem de trei ori pe zi, mîncăm împreună și birfim pe îndelete neregulile de pe vas, și pe urmă toate conversațiile se întorc spre subiectul american. Domnul Ignazio, zidar analfabet, apoi antreprenor, iar acum pensionar, trăind din veniturile celor cîteva case pe care le închiriază la New York, se întoarce în Italia doar pentru a treia oară, în cei treizeci de ani de cînd a părăsit-o. Este calculat, lent în gesturi și stăpînit. Nu se prea laudă cu cunoștințele generale, n-a auzit de Dante și, cînd îi spunem că sîntem din *Romania*, înțelege că ar fi vorba de provincia omonimă din estul Italiei. Dacă ar mai fi de scuzat carențele de geografie, cum se explică

KENT STATE UNIVERSITY LIBRARY, KENT, OHIO

acelea de fonetică, căci italiana noastră i-ar fi dat destule indicii — prin accent, cel puțin — că sîntem străini ? Plecat de tînăr dintr-o Sicilie fără școli și învățători, a nimerit într-o Americă necunoscută, unde trebuia să-și facă săgeți cu creta, în metrou, pentru a se descurca printre indescifrabilele inscripții engleze. A scăpat de sărăcie numai prin puterea brațelor și a minții, fără știință de carte, într-o lume care s-a mulțumit cu atît. Dar — în același timp — nici Italia n-o știe altfel decît prin satul natal. Domnul Ignazio nu are altceva pe lume decît America și Corleone. Din Corleone a plecat cutare episcop și cutare medic, astăzi directorul nu știu cărei clinici din Roma. Corleone are acum asfalt, grație acestor fii influenți ai săi. Din Corleone i-a dus și fiicei sale, în America, un bărbat, cu care n-a căsătorit-o „che dopo la legge" (numai la primărie), ca tinerii să aibă libertatea să divorțeze cînd vor, scăpînd de interdicțiile bisericii catolice. Domnul Ignazio s-a adaptat perfect la condițiile Americii, care i-a dat avere și poziție, ceas de aur și cravată, în schimbul hărniciei sale de o viață întreagă, dar și al sufletului său de sicilian. În schimb, îl dojenește fără încetare pe tînărul Vito, care vine vara, aproape fără excepție, acasă (este plecat de șapte ani), își revede soția și tot mai numeroșii copii lăsați în urmă și apoi se întoarce pe schelele din New York să înceapă o nouă agoniseală.

Vito e de altă părere. Pentru el, America nu este făcută să stai în ea, „italiani vengono in America solo per far' moneta", și dealtfel chiar așa, risipind atîta cu biletele de vapor, a reușit să cumpere o mașină care zace acum în pîntecele calei și cu care se va făli peste cîteva zile pe ulițele satului. El a avut timp să observe că florile din New York n-au miros, că mormintele n-au cruci, că oamenii sînt reci („se gîndește fiecare numai la sine și la buzunarul lui"), că șefii sindicali se lasă invitați în biroul boss-ului, la o cafea, și apoi cedează orice. Vito are o concepție foarte largă despre lume : după el, muncitorul nu trebuie să viseze la palate, dar nici să se limiteze la mîncare și băutură ; el trebuie să se distreze, să-și facă viața mai plăcută. În consecință, el însuși e un liber pansist și un erou monden, care frecventează toate petrecerile de pe vas, dansează cu tinerele americane, își caută a doua zi pozele pe panoul fotografului de noapte și, uneori, la dejun, ne istorisește eșecurile sentimentale, purtînd în ochi o tristețe grea, ce se spulberă de îndată ce rămîne singur și începe să zburde.

Opiniile celor doi se întîlnesc numai acolo unde vine vorba de nedreptatea ce înconjoară pe italienii americani. Soarta a vrut ca din rîndul lor să apară cei mai mari gangsteri, dar — adaugă aproape la unison amîndoi — cîți oameni cu adevărat valoroși n-au mai dat italienii Americii ? N-a fost Columb descoperitorul ? Nu-și datorește ea numele lui Amerigo Vespucci ? N-a fost Verazzano primul alb care a pus piciorul pe stîncile Manhattan-ului ? În plus, pînă în ziua de azi, cîți inventatori, constructori, bancheri, scriitori și artiști nu provin din stirpea italică ? Și totuși, omul anglo-saxon a privit-o mereu cu suspiciune. Acum, de la o vreme, contestă pînă și pe Columb, îi boicotează ziua (12 octombrie), care inițial era o sărbătoare națională, și născocește povestea vikingilor, prezentați ca descoperitori ai continentului cu secole înainte. Din păcate, însă, vina este în primul rînd a italienilor, care nu sînt uniți și, în ciuda marelui lor număr (37 milioane de suflete, susține domnul Ignazio), nu se știu impune pe scena politică, măcinîndu-se în dispute interne.

...Ochii celor doi lăcrimează ușor, și pentru prima dată zărim în ei o aceeași lumină...

POST-SCRIPTUM 3

Oceanul e agitat şi ne clatină uruind, ca şi cum sub picioarele noastre s-ar petrece un cutremur de pămînt nesfîrşit. Pe coridoarele înguste toată lumea pare beată, şi bate un curent îngrozitor. Se urcă pe scări cu mîna pe balustrade, cu paşi poticniţi. Din cînd în cînd, nava scîrţîie din toate încheieturile, gata să se destrame, şi în peretele de metal sub care ţinem capul pe pernă auzim izbindu-se instantaneu un munte bubuitor de apă. Totuşi, în salonul „Murano" are loc balul de adio, şi în direcţia lui se produce un adevărat exod. Au venit numai azi, ca şi noi, de urîtul furtunii ? Nu, deducem după gesturile pe care le observăm că am ajuns într-o societate care şi-a transformat demult inerţiile în stereotipii, înfrăţindu-se ca într-o familie. Oameni care nu ştiu citi, care n-au altă distracţie şi pe care nu-i atrage cabina unde au un vecin somnoros sau palavragiu, familii cuprinse de insomnia fusului orar sau tineri în căutarea aventurii s-au întrunit seară de seară aici, în sala cu scaune de vinilin în culoarea mustarului, sub candelabrele cîndva elegante, astăzi cu jumătate din becuri stinse. Îmbrăcaţi fiecare cu ce avea mai bun („vestonul şi cravata sînt obligatorii", avertizează un panou la intrarea în salon), unii cu haine noi, dar cu

cravate demodate, femeile cu pantofi cui şi cu coafuri anacronice, s-au amuzat la început studiindu-se unii pe alţii, apoi s-au plictisit şi, în stal, moţăind, aplaudînd reţinut, au pierdut ore în şir, pînă spre dimineaţă, în timp ce pe scenă au urcat pentru ei orchestre de mîna a doua, maiştri de ceremonie răsuflaţi, cançonetişti celebri cu cincisprezece ani în urmă, tenori de operă călătorind pe gratis în schimbul acutelor din *Traviata*... Astăzi însă programul este mai ieşit din comun şi, după programul artistic la care şi-au dat concursul „în mod excepţional" şi artişti de la clasa I, au loc tot felul de loterii, tombole, jocuri de societate. Apoi începe dansul, dar pe ring apar numai cupluri bizare, domni cu ghetre şi soţii în lameuri, bunici corpolenţi şi fetişcane speriate, şi în cele din urmă chiar cîteva perechi de femei, simulînd o veselie teribilă. O aniversare a cuiva este sărbătorită de „trimisul special al căpitanului" cu un tort cu luminările oferit gratuit, şi cu „Mulţi ani trăiască", şi cu zîmbete forţate, profesionale, oferite de mateloţi în costul biletului. Imediat, pe urmă, se anunţă printr-un clopoţel servirea mesei de la miezul nopţii şi toată lumea, din marţială cum era, se năpusteşte la coadă, perindîndu-se prin faţa chelnerului care distribuie pizze ca prin faţa unui preot care ar împărţi anafură. Eleganţi cum sînt, se retrag într-un colţ şi consumă cu demnitate bucăţelele de aluat unsuros ţinute în şerveţele subţiri.

Adevărata veselie începe numai cînd muzica şi-a încheiat programul. O clipă se aude din nou vibraţia furtunii, atît de puternică — în liniştea grozavă care se lasă în rîndul oamenilor — încît bateria orchestrei începe să zuruie de una singură, oferind un număr neaşteptat. Un murmur de bună dispoziţie străbate sala şi printre strigătele aprobatoare disting cîteva într-o limbă care nu mai e nici engleza, nici italiana : „E stato *beautiful !*", „Bravo, *very nice !*" etc., etc. Iar peste cîteva minute, un cor de petrecere, alcătuit la întîmplare, din spectatori necunoscuţi (cu o solistă dînd răspunsuri vesele la strofele săltăreţe şi cu o altă doamnă bătrînă, autoritară, care se

proclamă singură dirijoare, folosind bastonul masiv drept baghetă...) se pune spontan pe intonat cîntece napolitane, cu o perfecție a ritmului și a notelor de care numai niște italieni sînt capabili. Este capitolul cel mai adevărat al balului, și el se prelungește pînă tîrziu, cînd acești califi pentru o noapte își dau seama că odată cu lucirile zorilor vor redeveni anonimii de la clasa a doua, expatriații întorși pînă acasă în căutarea sufletului...

POST-SCRIPTUM FINAL

Din Majorca, unde vasul a oprit cîteva ore, ne-a mai rămas în memorie doar perechea de polițiști ce patrula solemn pe esplanada largă a hotelurilor : pe cap purtînd, drept chipiu, un veritabil dulăpior de bar din care te puteai aștepta foarte bine să iasă, apăsînd un buton, o sticlă de whisky... În rest, cerul insulei era intens înnorat și nu puteai desprinde din cenușiu nici o frumusețe. În ghiduri se specifică totuși că Majorca are 360 zile însorite pe an.

Acum ne apropiem de coasta Italiei și teama noastră este să nu repetăm deziluzia tocmai aici, unde vom pune piciorul pe pămîntul solidar al Europei. Sîntem extrem de obosiți, descompuși de călătorie, de aerul condiționat vuind ca o cascadă, de drumurile pe coridoarele interminabile ale vaporului (numai din cabină pînă în bibliotecă facem douăsprezece minute), de schimbările de climă și de cele de fus orar. Cu eforturi extraordinare ne menținem pe punte ore întregi, în soarele torid care s-a înstăpînit deodată pe cer, în chip de bun sosit. Pe vas e o isterie de zile mari. Bagajele au fost strînse în niște năvoade imense, pe care cîrligele macaralelor le vor depune la acostare pe chei. Cei ce vor coborî la Messina se agită, se despart cu gesturi largi, de commedia del'arte... Par să se rupă greu de corabia scîrțîitoare care le-a produs atîta umilință, i-a

zgîlțiit și le-a dat atîta nesomn. Sau e numai emoția cu care așteaptă să vadă ce-i așteaptă acasă ? În lăzile negre gigantice, în garajele din cala vaporului și în cecurile din buzunarul de la piept aduc cu ei o avere întreagă, dar cine poate ști la ce se pot aștepta tocmai de la cei dragi, de acasă ? Așa cum stau, cu privirea îngrijorată și aspră înfundată în zare, ar putea fi confundați cu soldații ce se întorc de pe un front pentru supraviețuire, de unde s-au ales cu bogății, dar și cu o suferință, cu o înțelepciune care le vor ajunge pentru o viață întreagă. Printre ei este și Vito, zidarul cu care am împărțit pîinea zilnică. Ne adresează un ultim salut cu ochii ardenți, încărcați cu lumini umede (nu se știe, de admirație sau de jale ?) și ne spune și el, în chip de împăcare cu lumea, „Signora, signore, e stato *beautiful*". Cu sensul că toate necazurile le-a uitat, iar acum, după călătoria aceasta, poate să se întoarcă liniștit la viața liniștită a familiei. Dar, pînă atunci, patrulează agitat pe punte. Dimpotrivă, bătrînul Ignazio este calm și aproape nepăsător, ca un ostaș de meserie ce nu va demobiliza niciodată și nu se va lăsa niciciînd impresionat de armistițiile dintre lupte.

Intrarea în Messina seamănă mai degrabă cu un sentiment decît cu o priveliște. Toate dealurile zîmbesc fragil de după un abur subțire care le face să pară chipul orbit de soare și îndulcit de lacrimi al unei adolescente. Dar ce vom alege din ochii ei — bucuria sau tristețea ?

Traversăm îndelung rada, remorcați de pilotine minuscule, prin culoarul vesel mărginit de bărcile multicolore și împopoțonate ale localnicilor. Cu cît înaintăm, descoperim din nou Europa, după chipul exteriorizat al oamenilor, după plinătatea și vechimea caselor făcute să dăinuie, ca și cum aici totul ar fi avut timpul să se așeze, și s-a așezat pe îndelete, chiar dacă acestei vechimi a avut timp să i se suprapună igrasia și degradarea. Ne fotografiem pe punte întinzînd o pancartă pe care am scris „Europa", dar nimeni nu ne observă gestul, pentru că în jur e o dezlănțuire generală. Jos, pe chei, în spatele unor grilaje așezate provizoriu, ca pavăză, se află sute de oameni, mai ales femei. Fac de departe semne, la întîmplare — cu mîna, cu batista, cu pălăria —, apoi fluieră și agită clopote, iar cînd vasul se apropie cu manevre lente de ei încep să-i strige pe cei de pe punți. Atunci un cor întreg de prenume se face auzit, în amplitudini din cele mai diverse, mergînd de la ascuțimea țipătului la rotunjimea melopeii. Oamenii aceștia cîntă cînd vorbesc, își coboară vocea cu precauție și virtuozitate, apoi slobod cuvîntul sau șirul de cuvinte ca pe niște triluri răsucite, muzicale : „Giovanni ! Giovannino ! Giuseppe ! Ignazio ! Michele ! Giulio ! Vito !" Cei de pe punți se apleacă peste balustrade și le răspund : „Maria ! Elena ! Anna ! Lucia !" Și, pe măsură ce grupurile celor ce se caută s-au descoperit, încep să comunice prin gesturi de pantomimă care vor să sugereze ce s-a întîmplat între timp. O femeie își arată pîntecele, alta ridică un copil pe palme, ca pe un obiect, o mamă în vîrstă arată cuiva o fată tînără, probabil soția destinată, pentru că îi imaginează pe deget o verighetă... în sfîrșit, cei mai mulți își demonstrează sentimentele printr-o gimnastică largă a brațelor dornice de îmbrățișări. Vito își caută și el în mulțime soția și copiii, neliniștit să vadă dacă au venit să-l aștepte. Cînd îi zărește, strigă și el fericit, iar noi îl ajutăm să ajungă mai repede la scară, împingîndu-i bagajele de mînă. Dar grija de căpetenie devine acum, în al doilea timp, recuperarea bagajelor. Cei de pe punte strigă numărul de la cameră, care coincide cu numărul de ordine al valizelor, iar cei de jos au grijă să găsească un hamal care să le ridice din timp, astfel încît formalitățile birocratice, pe la vamă și autorități, să dureze cît mai puțin. Dar toată lumea își ia hamal, astfel încît toate aceste demersuri de urgență se vor anula pînă la urmă între ele.

Coborîm într-un tîrziu și noi, și zărim la capătul de jos al scării o altă mulțime de oameni, cu ochii triști, roșii de plîns și nesomn, cu hainele mototolite, înconjurați de lăzi mizerabile, valize ieftine și boccele umede, rău mirositoare. Nu i-am observat, poate, pînă acum pentru că așteaptă demult, în tăcere și nemișcare, parcă vrînd să amîne cît mai mult clipa îmbarcării. Sînt emigranții care vor pleca diseară spre America, înlocuind parcă, printr-o transfuzie de energie, ceea ce s-a pierdut prin repatrierea celorlalți. Ca printr-o ironie, aceștia din urmă se îmbrățișează — cîțiva pași mai încolo — cu familia,

își arată cu mîndrie mașinile ce ies din pîntecele navei, intră în posesia bagajelor americănești, nestrălucind nici ele, însă de o frumusețe sănătoasă și utilă.

Lăsăm în urmă viermuiala aceea tulbure, anunțînd îmbrățișările nopții, veștile bune și proaste, împărțirea cadourilor și bețiile ce vor urma, și ieșim pe străzile febrile, cuprinse de dulceața aceea a traiului sub cerul liber pe care o uitasem în America. Vorbim cu voluptate italienește, ne simțim ușori ca și cum am fi dat jos o pereche de cizme grele și am fi încălțat niște pantofi supli. Prima senzație este că totul e foarte mic, iar mașinile par niște gîndăcei drăguți. Trecem printr-o piață plină de tineri, fete și soldați, cu toții cam prea eleganți (este sîmbătă seara), privim revistele expuse în ferestrele chioșcurilor, citim pe manșete știri de ultimă oră, intrăm apoi pe niște străzi înguste dar îngrijite, străbătute și ele de mașini minuscule, de îndrăgostiți care-și strigă iubitele pe sub balcoane, de bodeggii placizi stînd în pragul dughenelor, de o lume curioasă care ne privește insistent (sosirea unui transatlantic se cunoaște imediat în oraș). Nu avem ghid, trebuie să ne interesăm mereu, o femeie în vîrstă ne răspunde adăugindu-ne la fiecare frază apelativul „si, gioia" („da, bucurie !", „așa, dulceață !"), un frizer își lasă clientul înspumat și iese în prag să ne explice, clientul vine și el și adaugă noi amănunte. Pe o stradă mai lăturalnică, un grup de tineri cu chef se apropie de noi, unul îmi dă mîna ca unui cunoscut, mă întreabă, simulînd că nu ne-am văzut demult, ce mai fac ai mei ; îi împing mîna disprețuitor și larg și mă lasă în pace. Cumpărăm de la negustorii ambulanți țigări, ochelari și casete cu muzică meridională. Barurile, poșta, telefoanele sînt pline cu marinari de-ai noștri. Monumentele de artă sînt înconjurate și ele de oameni de pe „Raffaello". Colindăm orașul pînă seara tîrziu, cînd ne întoarcem pe vas. E rîndul nostru, acum, să fim înfrigurați, căci mîine vom coborî și noi. Compătimim cu stewarzii care s-au întors topiți de acasă, după o întîlnire cu familia de numai trei ore...

Dar vasul este altul, ca renăscut. Nu mai recunoaștem aproape nici o figură pe culoarele înguste și clătinătoare. Abia aseară a fost balul de adio, acum încep balurile de recepție, dar sălile sînt încă pustii, oamenii încă nu s-au împăcat cu obiceiurile traversării oceanului. Ne întoarcem în cabină triști și abătuți. Avem noi vecini, niște sicilieni care stau întinși în cabină, cu ușa dinspre coridor deschisă în lături, ca acasă...

CUPRINS

Partea intii

NOUAZECI ŞI PATRU DE ZILE ÎN INTERIORUL AMERICII

Primele două săptămîni :	Aclimatizarea 9
Săptămîna a treia :	Sfîrşitul începutului 50
Ziua a 25-a :	Viaţă cotidiană 57
Ziua a 26-a :	Ce e mai scump 60
Ziua a 30-a :	Autocarele de la Capitoliul Vechi 65
Ziua a 35-a :	O dimineaţă după sosirea studenţilor 69
Ziua a 36-a :	Clădiri în agonie şi clădiri importante 72
Ziua a 38-a :	America orizontală 75
Ziua a 40-a :	Încă un „party" 80
Ziua a 44-a :	Printre cenaclişti 84
Ziua a 45-a :	„No dogs, no children"... 87
Ziua a 49-a :	Părinţi şi copii 89
Ziua a 50-a :	Indiferenţa bunei creşteri 92
Ziua a 55-a :	Prizonieri de bunăvoie 94
Ziua a 56-a :	Fuga de obiecte 98
Ziua a 58-a :	Într-o uzină 102
Ziua a 60-a :	Modă şi muzică 109
Ziua a 61-a :	Triumful materiei 113
Ziua a 62-a :	Sărbători 115
Ziua a 64-a :	Psihiatri şi duhovnici 119
Ziua a 65-a :	Portrete în locuri publice 120
Ziua a 66-a :	Ticuri 121
In loc de ziua a 67-a :	Hărnicie nocturnă 123
In loc de ziua a 68-a :	Vise — serial 125
Ziua a 75-a :	Basmele româneşti 126
Ziua a 76-a :	Natură, slujbe, licitaţii 127
Ziua a 77-a :	Fructe de pădure 130
Ziua a 78-a :	Pachet de acasă 132
Ziua a 79-a :	Standardizarea mîinii stîngi 133
Ziua a 80-a :	Numitor comun 136
Ziua a 81-a :	Viciul muncii şi inflaţia dorinţelor 140

Ziua a 82-a : Baia de aburi 142
Ziua a 85-a : Bunăstarea și bunăvoința 146

Partea a doua

OCOLUL AMERICII ÎN CINCIZECI DE ZILE

Ziua a 95-a : Pregătiri 153
Drumul spre Vest 159
Noaptea cea mai lungă 163
Ziua a 96-a : Deșertul roșu 169
Profeți la ei acasă 172
Ziua a 97-a : Microfilme pentru viața de apoi 175
Uzinele riscului 183
Ziua a 98-a : Întîmplări de noapte 167
Opt zile în California : Un oraș pentru frumusețe 190
San Francisco — bătrînul gentleman — 195
Attractions 199
Patterned, cheia trecutului 203
În căutarea unui oraș 205
Turul pe jos al orașului 209
Cel mai mare studio din lume 215
Demitizăm, demitizăm... 219
Țara vacanțelor 223
„The favorit stars !" 228
Ziua a 107-a : Navetiștii păcatului 233
Ziua a 108-a : Planeta Pluto 236
Cinci zile spre centrul pămîntului : Manechine și piscuri 240
Dedesubtul orizontului 242
Istoria pămîntului „par lui-même" 247
Poteca îngerului strălucitor 251
Ziua a 115-a : Adio, Arizona ! 255
New Mexico 260
Prețul frumuseții 265
Ziua a 116-a : Ca-n Texas 271
Zilele 116—117 : Marele D 275
Ziua a 118-a : La șezătoare 281
Ziua a 119-a : Cel mai bine e în altă parte 288
Ziua a 120-a : O zi în *middle class* 293
Ziua a 121-a : Viața și ceara 299

O săptămînă în Louisiana : Fragmente din New Orleans 303
Ziua a 129-a : Atlanta — trecut și viitor 313
Ziua a 132-a : Niagara : natură și spectacol 318
Zilele 136—137 : Sîmbătă seara, duminică dimineața 322
Ziua a 138-a : Utilul și plăcutul 327
Ultimele zile la New York : Orașul abstract 334
Mărirea și decăderea obiectelor 338
O rezervație simbolică 343
În monotonia dreptunghiulară a orașului 348
Armonie în haos 351
Ultima zi 353
Epilog pe ocean : Raffaello, post-scriptum 355
Post-scriptum 2 359
Post-scriptum 3 362
Post-scriptum final 365